

**A Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának
Doktori Iskolája**

Bertaldó András

FIATALKORÚ TERHELTEK A BÜNTETŐELJÁRÁSBAN

Témavezetők

Prof. Dr. habil. Fenyvesi Csaba
egyetemi tanár

Prof. Dr. habil. Herke Csongor DSc.
tanszékvezető egyetemi tanár

Pécs

2021

TARTALOMJEGYZÉK

I. FEJEZET: BEVEZETÉS.....	5-18.
I.1. A témaválasztás indoka.....	5-7.
I.2. A fiatalkorúak megjelenése az egyes jogágakban.....	7-9.
I.3. A kutatás célja.....	9-10.
I.4. A kutatás hipotézisei.....	10.
I.5. A kutatás módszerei.....	10-11.
I.6. A 18 éven aluli korosztály életkori jellemzőiről – A büntető-eljárás jog gyermekpszichológiai aspektusai.....	11-16.
I.7. Büntetés – nevelés – gyógyítás?.....	16-18.
II. FEJEZET: A FIATALKORÚAK BÜNTETŐ STATISZTIKÁJA.....	19-28.
III. FEJEZET: A FIATALKORÚ ELLENI BÜNTETŐELJÁRÁS 20. SZÁZADI MAGYARORSZÁGI TÖRTÉNETE.....	29-45.
III.1. Évtizedek és jogszabályok.....	30-31.
III.2. A fiatalkorúak bíróságáról.....	32-34.
III.3. A büntetőeljárás alanyairól.....	34-37.
III.4. Az egyéni értékelésről.....	37-38.
III.5. A letartóztatásról és ideiglenes intézkedésről.....	38-39.
III.6. A felelősségről és a holisztikus gondolkodásmódról.....	39-42.
III.7. A határozat megbélyegző hatásáról.....	42-44.
III.8. A jogorvoslatról.....	44-45.
IV. FEJEZET: A FIATALKORÚ TERHELTEK A NYOMOZÁSBAN.....	46-63.
IV.1. Gyermekközpontú igazságszolgáltatás.....	47-50.
IV.2. A fiatalkorú terheltek kihallgatása.....	50-58.
IV.3. Személyi garanciák a nyomozásban – A fiatalkorú terhelt, védője, törvényes képviselője, ügygondnoka.....	58-60.
IV.4. Az időtényező.....	60-61.
IV.5. Infrastruktúra-technika.....	61-63.
IV.6. Fejezeti összegzés.....	63.
V. FEJEZET: LETARTÓZTATÁS ÉS MÁS KÉNYSZERINTÉZKEDÉSEK.....	64-75.
V.1. A bűncselekmény különös tárgyi súlya mint a fiatalkorúak letartóztatásának speciális feltétele.....	65-67.
V.2. Kötött a jogalkalmazó keze?.....	67-69.
V.3. Elkülönítés és EJEB döntések.....	69-71.
V.4. A letartóztatás tartama és végrehajtási helye.....	71-72.
V.5. A letartóztatás különös okai.....	73-75.
V.6. Fejezeti összegzés.....	75.

VI. FEJEZET: A KÖRNYEZETTANULMÁNY ÉS A PÁRTFOGÓ FELÜGYELŐI VÉLEMÉNY A FIATALKORÚ ELLENI BÜNTETŐELJÁRÁSBAN.....76-98.

- VI.1. A környezettanulmány és a pártfogó felügyelői vélemény létjogosultságáról76-79.
- VI.2. A környezettanulmány és a pártfogó felügyelői vélemény fogalma és szerepe79-82.
- VI.3. A környezettanulmány és a pártfogó felügyelői vélemény elkészítésének, tartalmának összehasonlítása.....82-94.
- VI.4. A holisztikus megközelítésről.....94-98.

VII. FEJEZET: FIATALKORÚ TERHELTEK A BÍRÓSÁGON.....99-122.

- VII.1. A fiatalkorúak bírósága.....99-109.
- VII.2. A fiatalkorúak ügyésze.....109.
- VII.3. A védő.....109-111.
- VII.4. A törvényes képviselő és az ügygondnok.....111-114.
- VII.5. A pártfogók.....114-115.
- VII.6. Jelzések.....115-117.
- VII.7. Nyilvánosság.....117-119.
- VII.8. Az értelemről és erkölcsről.....119-120.
- VII.9. Fejezeti összegzés.....120-122.

VIII. FEJEZET: A FIATALKORÚ TERHELTEK ÉS A KÜLÖN ELJÁRÁSOK 123-132.

- VIII.1. A fiatalkorú terheltek és a büntetővégzés.....123-127.
- VIII.2. A fiatalkorú terhelt és a távollétes eljárás, valamint a biztosíték letétbe helyezésével folyó eljárás.....128-129.
- VIII.3. A fiatalkorú terhelt bíróság elé állítása.....129-130.
- VIII.4. A fiatalkorú terhelt és a katonai büntetőeljárás.....130.
- VIII.5. A fiatalkorú terhelt és a magánvádas, pótmagánvádas eljárás.....130-131.
- VIII.6. A fiatalkorú terhelt és az egyezségi eljárás.....131.
- VIII.7. Fejezeti összegzés.....131-132.

IX. FEJEZET: ELTERELÉS FIATALKORÚAKNÁL.....133-139.

- IX.1. Az elterelésről általában.....133-135.
- IX.2. A fokozatosság elve a fiatalkorú terheltek büntető felelősségre vonása során135-139.

X. FEJEZET: A FIATALKORÚ ELLENI NÉMET BÜNTETŐELJÁRÁS – ÉS ÖSSZEVETÉSE A MAGYARRAL.....140-162.

- X.1. A fiatalkorúakra vonatkozó szabályozás szintje.....140-141.
- X.2. A fiatalkorú elleni büntetőeljárás célja.....141-143.
- X.3. A fiatalkorúakra vonatkozó szabályozás személyi hatálya.....143-147.
- X.4. A bíróság összetétele.....147-150.
- X.5. A nyomozás speciális szabályai.....150-151.
- X.6. A tárgyalás nyilvánosságának és a jelenlétnek a kérdése.....151-153.
- X.7. Egyéb eljárásjogi kérdések.....153-161.

X.8. Mely fiatalok szabályok vonatkoznak a felnővekvőre?.....	161-162.
XI. FEJEZET: ÖSSZEGZÉS.....	163-179.
XI.1. A doktori értekezés áttekintése.....	163-166.
XI.2. A hipotézisekre adott válaszok.....	166-172.
XI.3. A doktori értekezés következtetései.....	172-177.
XI.4. A doktori értekezés eredményeinek hasznosítása.....	177-179.
I. MELLÉKLET: KÉRDŐÍV.....	180-185.
II. MELLÉKLET: A KÉRDŐÍVRE ADOTT VÁLASZOK ÉS ÉRTÉKELÉSÜK	186-192.
IRODALOMJEGYZÉK.....	193-207.

I. FEJEZET BEVEZETÉS

Ante portas

Ahogy Hannibál tette azt egykor Róma kapuinál, úgy állunk meg mi is témánk előtt. Fiatalkorú terheltek a büntetőeljárásban. Bár a hatályos büntetőeljárási törvény fejezetcíme úgy szól, hogy a fiatalkorú elleni büntetőeljárás, ezt a magunk részéről mégse tartottuk szerencsésnek. Hiszen pont az a hipotézisünk, hogy a büntetőeljárás – és főleg a fiatalkorú terhelteket érintő – sosem valaki ellen, hanem valamiért indul. Azt azért csak nem állíthatjuk, hogy eljárás a fiatalkorú terheltekért. Bár tulajdonképpen erre – is – irányul a procedura, kellemetlen csalódás érhetné a jutalomban reménykedő bűnelkövetőket. Kosztolányi Dezső szavaival élve, „alig akad olyan árnyalat, melyet hajlékony, rugalmas, gazdag nyelvünkön ma nem fejezhetnénk ki”. Így meggyőződésünk szerint a fiatalkorú terheltek a büntetőeljárásban fejezi ki a legpontosabban, hogy miről szól az értekezés.

„Gondolkodásmódunk, jellemünk már gyermekkorunkban kialakul, és ez rányomja bélyegét későbbi életünkre. A korai érzések, gondolatok belénk maradnak, velünk élnek.”

(Bay Zoltán)

I.1. A témaválasztás indoka

Bírószági titkári kinevezésem évében, 2013-ban csatlakoztam az Országos Bírószági Hivatal elnöke által 2012. novemberben meghirdetett Nyitott Bírószági programhoz. Az ennek keretében megtartott előadások, tárgyalás- és bírószáglátogatások, perszimuációk elsődleges célja – a társadalmi felelősségvállalás jegyében – a felnövekvő generációk jogtudatos állampolgárrá nevelése¹, az igazságszolgáltatásba vetett bizalom erősítése. Alapvetően a gyermek- és fiatalkorúak, a 12-18 éves korosztály irányába vagyunk „nyitottak”. A számok azt mutatják,

¹ <https://birosag.hu/nyitott-birosag> (2019. március 11.)

érdemes. Míg 2013-ban 1189 programban 32.182, addig 2017-ben 2326 alkalom során 58.710 diák vett részt. A 2018-as statisztikai adatok – 2043 program, 58.325 tanuló – azt tükrözik, hogy körülbelül itt húzódik az a természetes határ, ami a kereteket megszabhatja. A népszerűség kétoldalú: 2018-ban 837 oktatási intézmény nyújtott be igénylést, melynek megvalósításában önkéntes alapon, társadalmi munkában 1.549 bíró, bírósági titkár, bírósági fogalmazó, igazságügyi alkalmazott működött közre.²

2013. május és 2020. május között 141 előadást tartottam a Nyitott Bíróság programban a 12-20 éves korosztály számára. Emellett pedig 2013 és 2017 között szabálysértési ügyekben is eljáró bírósági titkárként, 2017. március óta pedig büntetőbíróként is számos alkalommal találkoztam fiatalkorúakkal hivatalos eljárás keretében.

Miért részesülnek kiemelt figyelemben az iskolások? Miért éppen a fiatal korosztályra fókuszálunk? Hiszen ott van az egyenlő bánásmód alaptörvényi-alkotmányos követelménye. Az Alaptörvény XV. cikkének (1) bekezdése félreérthetetlenül rögzíti, hogy a törvény előtt *mindenki* egyenlő. Mindezt tovább erősíti az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény 7. § (1) bekezdése, valamint 8. § o) pontja, mely az életkoron alapuló diszkriminációtítilomról, a hátrányos megkülönböztetés tilalmáról szól.

Nyilvánvalóan ebben az esetben nem is hátrányos megkülönböztetésről van szó, továbbá a Nyitott Bíróság program sem csupán a közoktatásban van jelen, hanem eléri a fogyatékkal élőket vagy a nyugdíjas korosztályt is. Ezzel együtt a program fókuszában a diákok állnak. Az Alaptörvény XV. cikk (5) bekezdésének értelmében legitimek a gyermekeket védő külön intézkedések. Hiszen családi helyzetétől függetlenül minden gyereknek joga van a megfelelő testi-szellemi-erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemre, gondoskodásra [Alaptörvény XVI. cikkének (1) bekezdése].

A fiatalkor ugyanis egy olyan speciális biológiai és pszichológiai jellemzőket tartalmazó időszak, amelyben számos testi, lelki, erkölcsi változás zajlik.³

² https://birosag.hu/sites/default/files/2019-02/nyitott_birosag_2018_evi_osszefoglalo.pdf (2019. március 11.)

³ SCHWARCZENBERGER Hanna: A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatása. Belügyi Szemle, 2011/11. 6.

A fiatalok sokféle szerepben lehetnek érintettek a büntetőeljárásban. Ha elemeznénk a sértetti pozíciót, a tanúkenti megjelenésüket, akkor az jelentősen meghaladná a doktori értekezés kereteit. Éppen ezért a következő oldalakon a fiatalok terheltekre koncentrálunk.

A téma aktualitását a fiatalok büntetőeljárásban való fokozott jelenléte indokolja. Alapvetően a 14. év betöltéséig beszélhetünk gyermek-, a 14. és 18. év betöltése között fiatalokról. A büntető anyagi jog szabályainak 2012-es újrakodifikálása óta már a 12. életévüket betöltött gyerekek is fiatalokként bűncselekmények terheltjei lehetnek.

Amikor a fiatalok által elkövetett vagy elszenvedett devianciával, kriminalitással szembesülünk, felmerül bennünk a kérdés, hogy milyen eljárás tudja leginkább biztosítani a kívánt célt, hogy a fiatalok elkövetők számára a találkozásunk egy negatív fejlődés vég-, ne pedig kiindulópontja legyen. Tény ugyanis, hogy a fiatalkori bűnözés a felnőtt kriminalitás lehetséges utánpótlása.⁴ Feltevésünk szerint azonban büntetőbíróként egyedül kevesek vagyunk. Ha a fiatalkori bűnözés okait az elkövető fejlődését meghatározó körülményekben – család, szociális környezet, család, társadalmi problémák, média – kell keresni⁵, akkor ezen szereplők együttes és összehangolt tevékenysége szükséges a megelőzéshez is. Egyetért ezzel Deák Péter is, aki a bűnmegelőzés eredményességét nem csak az állam ügyének tekinti, hanem az osztársadalmi szerepvállalás szükségességére hívja fel a figyelmet.⁶

I.2. A fiatalok megjelenése az egyes jogágakban

Az alkotmányjogi kontextuson túl a 18 éven aluliak különleges, kiemelt helyzetét, védelmi igényét számos más jogág integrálta.

A teljesség igénye nélkül megemlíteném, hogy a polgári anyagi jog védi az érdekeiket az életkor miatti korlátozott cselekvőképesség és cselekvőképtelenség rendelkezésein; gyakorlatilag a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény teljes negyedik könyvében, a családjog szabályain – például szülői felügyeleti jog, gyermektartásdíj és annak az állam általi

⁴ ROSTA Andrea: A deviáns viselkedés szociológiája. Loisir Könyvkiadó, Budapest-Piliscsaba, 2007. 242.

⁵ SCHWARZENBERGER: i.m. 7.

⁶ DEÁK Péter: A fiatalok bűnügyei. In: Pécsi Határőr Tudományos Közlemények II. (szerk.: GAÁL Gyula – HAUTZINGER Zoltán). Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoportja, Pécs, 2003. 143.

megelőlegezése, szülő-gyerek-kapcsolattartás – vagy a vétőképtelen személy szerződésen kívüli károkozási felelősségének előírásain keresztül.

Ha pedig a kiskorúakat érintő procedúra van folyamatban, akkor a polgári eljárásjog kiemelt figyelmet fordít arra, hogy Gyermek jogairól szóló, New Yorkban 1989. november 20-án kelt egyezmény mint nemzetközi jogforrás, valamint a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1991. évi LXIV. törvény I. rész 3., 12. cikkei értelmében ne tárgyai, hanem alanyai, alakítói lehessenek az eljárásnak. A szociális védelem köz- és magánintézményei, a bíróságok, közigazgatási hatóságok, jogalkotók kötelessége, hogy minden gyermeket érintő kérdésben a gyermekek mindenek felett álló érdekét vegyék elsődlegesnek. Az ítélőképesége birtokában lévő gyermeknek emellett joga, hogy minden őt érintő kérdésben kinyilváníthassa a véleményét, melyet életkorára és az érettségi fokára is tekintettel lehetőleg figyelembe kell venni.

A közigazgatási jog a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény előírásainak érvényesítése érdekében szervezet- és intézményrendszert működtet. A gyermekek védelme alatt a gyermek családban történő nevelkedésének elősegítését, a veszélyeztetettségének megelőzését, megszüntetését, a szülői gondozásból kikerülő gyermekek helyettesítő védelmének garantálását érti. Ezen célok elérése érdekében biztosítanak egyrészt pénzügyi, természetbeni és személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti alapellátásokat, másrészt gyermekvédelmi szakellátásokat, harmadrészt hatósági intézkedéseket. Mindezek a szülőket hivatottak segíteni, támogatni a gyermekek testi-szellemi-erkölcsi fejlődésének garantálása érdekében, vagy helyettük ellátják a gyermekekkel kapcsolatos feladatokat.

A szülőket segíti a pénzügyi jog területéhez tartozó csecsemő- vagy gyermekgondozási díj, illetve a családi pótlék is.

Az eddig említett jogágak és intézményeik a gyermekek helyes irányba történő testi-szellemi-erkölcsi fejlődését hivatottak szolgálni.

Ezzel szemben, ha az eddig nem említett jogág, a büntető eljárásjog képbe kerül, akkor a nevezett cél már közvetlen veszélyben van. A büntetőeljárás ugyanis, még az alapelvi szinten rögzített ártatlanság vétele mellett is káros hatással lehet a kiskorúak személyiségfejlődésére. Mindez pedig független attól, hogy végül ügydöntő vagy nem ügydöntő, bűnösséget

megállapító vagy felmentő ítélettel, megszüntető határozattal zárul a procedúra. Elég csak arra gondolni, hogy a felnőttekben is mekkora stresszt vált ki a nyomozó hatóság, ügyészség, bíróság előtti megjelenés kötelezettsége. Fokozottan igaz ez a család, az iskola burkában élő, a felnőttek világában ki nem igazodó gyermekekre. Ezek indokolják a fiatalokra vonatkozó speciális szabályozási igényt. A büntetőeljárás általános célján, a generális és speciális prevención, a megelőzésen túl némi kiegészítéssel itt is megjelenik a korábbi jogágakat is átható elv, a fiatalkorúak nevelésének, testi-értelmi-erkölcsi-érzelmi fejlődésének az előmozdítása a társadalmi együttélés rendszerébe történő beilleszkedés, a további kriminális magatartás megelőzése érdekében [a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) 677. §-a]. Személyi, eljárási, tárgyi-infrastrukturális feltételek sorozata szolgálja a büntetőeljárásban a nevelést, a megelőzést.

I.3. A kutatás célja

A doktori értekezés célkitűzése egyrészt a fiatalkorú terheltek büntetőeljárási helyzetének dogmatikai, jogelméleti rendszerezése, elemzése a szakirodalom átfogó áttekintésével, másrészt saját javaslatok megfogalmazása.

Vizsgáljuk a hatályos törvényt, a Be. XCV. fejezete – a fiatalkorú elleni büntetőeljárás – mellett a Be. egyéb, fiatalkorúak szempontjából érintett rendelkezéseit, az azokkal kapcsolatos kérdéseket, egyúttal de lege ferenda javaslatokat fogalmazunk meg.

Áttekintjük az utat, mely megmutatja, hogy honnan jutottunk el a jelenleg hatályos hazai szabályozáshoz, a Be. rendelkezéseihez.

Összehasonlító jelleggel kitekintünk Németországra. Miben különbözik a két állam fiatalkorú terheltekre vonatkozó szabályozása? Mely rendelkezések átvételét célszerű megfontolni?

Külön fejezetben tárgyaljuk az egyéni értékelés fontosságára, felépítésére vonatkozó jogalkotást, jogtudományt, és ezzel kapcsolatban arra a kérdésre adunk választ, hogy miként lehet ezt hatékonyabbá tenni.

Megválaszoljuk, hogy hogyan szorítható vissza a legszükségesebb mértékre a fiatalkorúakkal szemben alkalmazott egyik legsúlyosabb kényszerintézkedés, a letartóztatás, milyen alternatívákat látunk.

Mindemellett vizsgáljuk a kommunikáció fontosságát, mely a fiatalkorúak kihallgatásánál – életkori jellemzőiknél fogva – kiemelten hangsúlyos. Hogyan szólítsuk meg őket, hogy minél

több információt megtudjunk a büntetőügyről úgy, hogy közben a garanciális jogaik és az egészséges személyiségfejlődésüket sem hátráltatjuk?

A nyomozásra és a bírósági eljárásra is fogalmazunk meg szándékaink szerint előremutató, fejlesztő, javító, pontosító javaslatokat.

Célul tűztük ki azt is, hogy valamennyi, a fiatalkorú terheltek elleni büntetőeljárás fejezeti rendelkezéseit érintsük. Hangsúlyt azonban a speciális jogintézmények kapnak, melyek a külön eljárás különlegességeit jelentik.

Elemezzük az elterelési lehetőségeket, valamint azokat az eszközöket, amelyek a stigmatizáció elkerülését szolgálják.

A doktori értekezés célkitűzéseinek megvalósításához hipotéziseket fogalmaztunk meg.

I.4. A kutatás hipotézisei

1. A fiatalkorú terheltek elleni büntetőeljárás az igazságszolgáltatás szereplőitől jogi, pszichológiai, pedagógiai ismereteket és készségeket is megkíván.
2. Az eljárás céljánál a felnőtt terheltekhez képest hangsúlyosabb a testi-értelmi-érzelmi-erkölcsi fejlődés biztosítása.
3. Ez a cél viszont nem formalitással, elvi megfogalmazásokkal, hanem gyakorlati ismeretekkel, tapasztalattal, tudással, adekvát hozzáállással érhető el.
4. A felelősség közös, az igazságszolgáltatás szereplőinek együtt kell működniük az oktatási intézményekkel, a gyermekvédelemmel, a gyámhatósággal.
5. Az eljárás kulcsa – a hét kriminalisztikai alapkérdés megválaszolásán túlmenően – a fiatalkorú terhelt személyiségének feltérképezése.
6. A fiatalkorú terheltnek nemcsak jogi védelemre, hanem érzelmi támogatásra is szüksége van.
7. A fiatalkorú terheltekkel való megfelelő kommunikáció az egyik kulcs a büntetőeljárás sikeréhez.
8. A fiatalkorú terheltek elleni büntetőeljárások soron kívüliése alapvető követelmény.
9. Kisebb tárgyi súlyú bűncselekmények esetén minél szélesebb körű lehetőséget kell biztosítani az elterelésre.
10. Eljárási eszközöket kell biztosítani és használni a megbélyegzés elkerülése érdekében.

I.5. A kutatás módszerei

A doktori értekezés elemzi a fiatalkorú terheltek elleni büntetőeljárás jellemzőit a kapcsolódó hazai és külföldi szakirodalom alapján. Felhasználtunk úgy könyvtári forrásokat – monográfiákat, tankönyveket, szaktanulmányokat – mint a jogtörténeti jellegű és hatályos jogszabályi előírásokat, a külföldi tanulmányutak és a saját ítélkezési gyakorlat tapasztalatait, továbbá a nemzetközi egyezményeket. Az összehasonlító fejezet megírásakor Németországra fókuszáltunk, és az idegen nyelvű szakirodalmak is elsősorban innen származnak. A számhasználat módszerével mutatunk rá a téma fontosságára. Kérdőíves módszerrel vontuk be a Szekszárdi Törvényszék fiatalkorúak bírójának véleményét, hogy mind a jogalkotás érvei, mind pedig a jogtudomány és a jogalkalmazás nézetei helyet kapjanak az értekezésben. Mint a fiatalkorúaknak rendszeresen jogi tárgyú előadásokat tartó, illetve a fiatalkorúak büntetőeljárásában gyakorlattal rendelkező személyek rögzítjük a saját elméleti és gyakorlati megfigyeléseinket.

I.6. A 18 éven aluli korosztály életkori jellemzőiről – A büntető eljárásjog gyermekpszichológiai aspektusai

Ahhoz, hogy a témát – fiatalkorúak a büntetőeljárásban – szakmai igényességgel és eljárásjogi szempontból körül tudjuk járni, elengedhetetlen, hogy megismerjük a 18 éven aluli korosztály életkori jellemzőit általában és a napjainkban megmutatkozó tendenciákat.⁷ A fiatalkorú terheltekkel foglalkozó szakembereknek ugyanis nemcsak jogászoknak kell lenniük, hanem rendelkezniük kell jó kommunikációs készségekkel, pszichológiai és pedagógiai ismeretekkel.

A fiatalkorú elleni büntetőeljárásban a bírónak egy személyben kellene ötvöznie a pszichológust, a jogászt, a pedagógust, a szociális munkást⁸, aki tudja, hogy mi jellemzi az adott életkorú gyerekeket általában és konkrétan, milyen jogai vannak a gyerekeknek.⁹ Éppen ezért kettős a hozadéka a Nyitott Bíróság programnak vagy a rendőrség kezdeményezéseinek (DADA-program, Sulirendőr-program). Egyfelől a hivatásukat gyakorlók megismerik a fiatalok közösségét, másfelől Szűcs Anikó vizsgálati eredménye azt mutatja, hogy az ilyen előadásokat hallgató tanulók tájékozottabbak az őket körülvevő kockázatokról, magasabb

⁷ STEINBERG, Laurence – CHUNG, He Len – LITTLE, Michelle: Reentry of Young Offenders From the Justice System: A Developmental Perspective. Youth violence and juvenile justice. Special issue: youth reentry. Volume 2, Number 1, January 2004. 32.

⁸ DEBRECZENI Lilla: Szükséges-e külön büntető igazságszolgáltatás a fiatalkorúaknak? Belügyi Szemle, 2011/11. 51.

⁹ GYURKÓ Szilvia: Gyermekközpontú büntető igazságszolgáltatás Magyarországon. Belügyi Szemle, 2013/9. 30.

szintű elhárítási mechanizmusokkal rendelkeznek.¹⁰ Nem célja jelen doktori értekezésnek a bírósági döntések igazságosságáról, illetve annak szükségességéről való elmélkedések papírra vetése, mindössze utalok a pszichoterapeuta és pszichoanalitikus Tari Annamária soraira, mely szerint a generációk közötti és az azonos korosztályon belüli élethelyzetekben is „az igazság elengedhetetlen ahhoz, hogy a helyzet oldódjon, a konfliktus megszűnjön, az élet visszaálljon a medrébe”.¹¹ Ezzel párhuzamosan Séra László kiemeli, hogy a büntetés akkor igazán hatékony, ha módot ad a történetek értelmi és érzelmi feldolgozására és ezzel kedvező feltételeket teremt a lelkiismereti funkciók kialakulásához.¹²

A világhírnévre szert tett 20. századi magyar fizikus, Bay Zoltán mottóként használt szavait támasztják alá a pszichológiai kutatások eredményei. A személyiségfejlődés leginkább a gyermek- és fiatalkorban alakítható eredményesen. Különösen fontos a szocializáció a gyermekeknél, akik először bölcsődében, óvodában, iskolában találkoznak azzal, hogy az emberi együttélésnek vannak alapvető szabályai. Ideális esetben ezen alapvető erkölcsi-tisztességi magatartási szabályok rögzülnek a személyiségükben. Ha ez nem történik meg, akkor a hatóságok és az igazságszolgáltatás feladata őket erre rászorítani. A szocializáció, a személyiség és a család együttes hatásán kívül megemlítendő, hogy a fiatalkorúak részben azért követnek el bűncselekményeket, mert a személyiségfejlődésük során a szubjektív költség-haszon-mérlegelés szerint kifizetődőnek érzik. Például a szülőktől való leválást, a tekintélyektől szabadulást, az önértékelésük erősödését, a saját célok elérését segíti elő.¹³ A fiatalkorúak kettős változáson mennek keresztül, egyrészt haladnak a felnőttkor felé, másrészt pedig elsajátítják a közösségi együttélés szabályait.¹⁴

Mindazonáltal a technikai fejlődéssel együtt a fiatalkorúak magatartási jellemzői, az őket érő ingerek, kockázati tényezők is változnak.

Az 1995 és 2010 között született Z- és a 2010 után született alfa-generáció tagjai olyan magabiztossággal és rendszerességgel kezelik az „okos” elektrotechnikai eszközöket, mint a

¹⁰ SZÜCS Anikó: Miért a DADA? Belügyi Szemle, 2002/1. 50.

¹¹ TARI Annamária: A bátor generációk #SzorongokTehatVagyok. Tericum könyvkiadó, Budapest, 2017. 38.

¹² SÉRA László: Általános pszichológia. Comenius Bt., Pécs, 2001. 235.

¹³ LÖSEL, Friedrich – BLIESENER, Thomas: Aggression und Delinquenz unter Jugendlichen – Untersuchung von kognitiven und sozialen Bedingungen. Luchterhand, München, 2003. 9-10.

¹⁴ ALTSCHULER, David M. – BROSH, Rachel: Adolescent and Teenage Offenders Confronting the Challenges and Opportunities of Reentry. Youth violence and juvenile justice. Special issue: youth reentry. Volume 2, Number 1, January 2004. 83.

korábbi nemzedékek képviselői a csörgőt. Míg azonban a csörgő semmilyen kockázatot nem rejtett magában, addig az internetelérést biztosító mobiltelefonok, táblagépek, laptopok digitális veszélyforrások, melyek növelik a sértetté, illetve elkövetővé válás kockázatát. Emellett a fiatalok büntetőeljárásban való magasabb jelenlétét az is okozza, hogy míg korábban a nagykorúság elérése után nyílt ki előttük a világ, lettek önállóak, szabadok, függetlenek, addig a 21. században, az „információs korban” előbb szembesülnek ezekkel a lehetőségekkel, próbálnak lábat vetni a felnőttek világában. Ez azonban buktatókat tartalmaz, hiszen a felnőttek világa a saját tettekért való felelősségvállalást is megköveteli. A saját magatartás következményeinek a felismeréséhez és az annak megfelelő cselekedethez ugyanakkor szükség van türelemre, tudásra és tapasztalatra is, mellyel azonban a 18 éven aluliak nem feltétlenül rendelkeznek.

A századforduló környékén született „mai fiataloknál” fokozottan jelentkezik a türelmetlenség, az azonnaliság igénye.¹⁵ Márpedig a szükségletek egy jelentős része nem elégíthető ki azonnal. Minél bonyolultabb egy szükséglet, annál több feltétel és hosszabb idő, illetve nagyobb aktivitás kell a kielégítéséhez. A várakozás feszültségének elviselését nevezi a kriminológia a késleltetés képességének. A türelmetlenség vonja maga után, hogy a vágy- és a kötelességtendenciák harcából előbbi pole position-ból indul. Ha a vágy azonnali kielégítése negatív következményekhez vezetne, akkor pedig gyakran jön a tagadás, a (felelősség)hárítás. Gyakori a fiataloknál, hogy nem vállalják, nem vallják be a tévedésüket, a hibázásukat, így próbálnak szabadulni, menekülni a szégyentől, a bocsánatkérés szükségességétől, bizonyos, számukra nem kívánatos érzelmektől. A „kifelé”, a külvilág felé élés ugyanis – különösen a fiatalok online világában – megköveteli a happyness-t, a boldogság, tökéletesség látszatát. A profilírozó világgal nem fér össze a problémák vállalása, ezeket „befelé” kell megélniük, az offline világukban tartva.¹⁶ Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a tettekért való felelősség hárítása nem a digitális kor terméke, hiszen G.R. Patterson és M.S. Forgatch is rámutatott már 1987-ben arra, hogy a beilleszkedési rendellenesség jele – a feltűnő és makacs elégedetlenkedés, az érzelmi túlreagálás mellett – az, ha a gyerek képtelen vállalni a felelősséget a magatartásáért.¹⁷

¹⁵ TARI Annamária: #yz Generációk online. Tericum könyvkiadó, Budapest, 2015. 103.

¹⁶ TARI Annamária: 2015. i.m. 165., 170.

¹⁷ RANSCHBURG Jenő: Nyugtalan gyerekek – Hiperaktivitás és agresszió a serdülőkorban. Saxum Kiadó, Budapest, 2009. 144.

A fiatalok úgy tekintenek az életre, hogy annak alapvetően két szegmense van: Egyrészt a való világról lekapcsolható online tér, ami egy olyan hely, ahol a saját személyiségüknek, viselkedésüknek új jellemzőit fedezhetik fel. Akár olyanokat is, amelyeket nem mutatnának a másik dimenzióban, a való világban. A való világ és az online tér általuk történt szétválasztása révén nehezen érthető számukra, hogy az online akcióiknak, cselekményeiknek lehetnek valós, offline következményeik.¹⁸ Az internetes és közösségi média, valamint a valóság merev szétválasztása – úgy tűnik – nem csak a Z- és alfa-generáció elképzelése. A már hivatkozott Nyitott Bíróság programban megfigyelt tapasztalataim közé tartozik az is, hogy a gyerekek nevelésére elsődlegesen és elsősorban hivatott és azért felelős szülők is csodálkozással vegyes értetlenkedéssel fogadják, hogy a közösségi oldalakon nem mindent szabad, amit a technika vagy az érintett oldal, média felhasználói szabályzata lehetővé tesz, mert a jogszabályok másként szabályozzák a kérdést.

William Strauss és Neil Howe amerikai történészek 1991-ben megjelent *Generations* című könyve alapján elterjedt és napjainkra meglehetősen divatossá vált a generáció-elmélet hirdetése. Eszerint körülbelül húszévente történik generációváltás, melyek ciklikusan követik egymást. Kezdetben a közösség, az intézmények meghatározóak, az egyének gyengék. A 20. században ez a baby boom idején – 1940-es, 1950-es években – születettekre igaz. A következő generációban megjelenik az „ébredő erő”, az egyének megkérdőjelezzik az intézményeket, hangsúlyozzák az autonómiát. Elég, ha csak a hippy-korszak idején – 1960-as, 1970-es években – született szabadságszeretőkre gondolunk, akiket szokás X generációnak is nevezni. A harmadik generációra már megfordul a kiindulópont és az egyén erős, a közösség, az intézmények pedig gyengék. Ide tartoznak az 1980-as, 1990-es években született Y generáció tagjai. A körforgás magával hozza az újabb válságot, az intézmények és az értékek újraértelmezését. A 2000-es években születettek, a Z generáció után is folytatódik a körforgás, ma már az alfa-generáció viselkedését elemzik a pszichológusok.¹⁹

A 21. század egyik legnagyobb feladata az, hogy a különböző generációk képviselői akként alkalmazkodjanak egymáshoz, hogy abból a társadalmi együttélés során a lehető legkevesebb békétlenkedés, elégedetlenség származzon. Az ismert pszichiáter, Keresztes Zoltán szerint az alázat és az alkalmazkodás fogalmainak mint erkölcsi zsinórmértékeknek az erodálása, az olyan emberek közötti kapcsolatot alapvetően befolyásoló tényezők, mint a beszélgetés, a barátság,

¹⁸ TARI Annamária: 2015. i.m. 187.

¹⁹ TARI Annamária előadása a Magyar Igazságügyi Akadémián 2018. szeptember 27-én.

az összetartozás tartalmának átalakulása nemcsak a generációk – vagy akár leegyszerűsítve a fiatalok és a felnőttek – közötti, hanem az azonos generáción belüli konfliktusokat is felerősítheti.²⁰

A változás Magyarországon is szembeötlő. Míg a 20. század második felétől annak végéig a szocializáció, a kultúra, a nevelési-oktatási intézmények felfogása és a szülők módszerei között nem voltak számottevő különbségek, addig ma már jelentős eltérések húzódnak. Elég, ha csak arra gondolunk, hogy még az 1990-es években is a szobafogság volt a gyermek számára az egyik legnagyobb – nem büntetőjogi értelemben vett – büntetés, hiszen nem lehetett társaival a szabad levegőn, nem játszhatott, nem vehetett részt a közösség életében. A tanórák közötti szünetekben a diákok rohantak az udvarra. Mára már a tinédzserek önkéntes szobafogságba vonulnak, a négy fal közé begubózva vesznek részt a gyerekek közösségi életében, egymással különböző okos eszközeiken – mobiltelefon, táblagép, laptop – internetes közösségi oldalakon (Facebook, Instagram, WhatsApp, Snapchat) tartva a kapcsolatot. A tanórák közötti szünetekben pedig az iskola épületében a padon egymás mellett ülve küldözgetik egymásnak kommunikáció gyanánt az emojiakat, a mondatalkotás helyett odavetett szavakat, rövidítéseket. A korábbi, szobafogságban megnyilvánuló szigor itt már fabatkát sem ér, egyedüli riogató az informatikai eszközök megvonása lehet. Még az 1990-es években is biztonságban tudhatta a szülő a gyermekét, ha – jogorvoslati lehetőség biztosítása nélkül – szobafogságra ítélte, addig ma már a kiberbűnözés okán ez is rizikófaktornak számít.

Két-három évtized alatt ilyen gyökeres változás? Következik ez a rendszerváltásból, az ahhoz kapcsolódó diák- és szabadságjogok elterjedéséből, a kötelességtudat háttérbe helyeződéséből, a közösségi média, az internet térnyeréséből, az interperszonális kapcsolatok átalakulásából, a fogyasztói társadalom anyagi felfogásából. Ezek révén előtérbe helyeződött a „megélés” helyett a „kifelé élés”.

A nevelő hatás kifejtése érdekében a kulcs a kommunikáció. Ez egyben a legnagyobb kihívás is. Hogyan tudja kifejtetni quasi ultima ratioként, a nevelés, a helyes irányba terelés, a társadalmi együttélés szabályainak betartására kötelezés utolsó bástyájaként álló büntetőeljárás a kívánt hatást? Miként tudja a büntetőeljárás megszólítani az értéket, teljesítményt, sikert lájkokban, szmájlikban, megosztásokban és követésekben mérő generáció tagjait egy hivatalos eljárás?

²⁰ KERESZTES Zoltán előszava. In: TARI Annamária: 2017. i.m. 9.

Hogyan tegyük mindezt, ha a digitális korban a pontos emberi figyelem tartama 12-ről 8 másodpercre rövidült? Milyen eszközöket alkalmazzunk a büntetőeljárásban akkor, ha a fiatalok körében ma egy hír legfeljebb 140 karakter és ezek közvetítése és a beszélgetések is emoji alkalmazásával zajlanak?²¹ Márpedig a kommunikáció révén meg kell tudni szólítani a büntetőeljárásnak a fiatalokat, el kell érni őket, fel kell építeni bennük a bizalmat, hogy elhiggyék, a procedúra értük van, nem pedig ellenük. Ha ez sikerül, akkor jut a büntetőeljárás azoknak a tényeknek, körülményeknek a birtokába, melyek révén meg tudja ítélni a magatartásukat és igazságos döntést tud kiszabni.

I.7. Büntetés – nevelés – gyógyítás?

Kérdés, hogy kriminális magatartás esetén egyáltalán a bűnüldöző hatóságok, bíróságok tevékenysége, a nevelő hatás kifejtése-e a megoldás. Ahogy a gyermekpszichológus Ranschburg Jenő kifejti, a magatartási zavarokkal küzdő gyerekeket a 18. század végéig nem az adott korszakra jellemző gyógyítás, hanem az adott korszakra jellemző nevelés eszközeivel próbálták megváltoztatni.²² A gyógyítás egy biológiai folyamat, a nevelés ezzel szemben a társadalmi befolyás a gyerekekre. Erre a felfogásra – a nevelés előtérbe helyezésére – már az Ószövetségből és az ókori Rómából is ismertek példák, ahol – mint később is – a devianciát kinevelhető tökéletlenségnek tekintették. Ezzel szemben napjainkban egyre inkább előtérbe került a betegség oldaláról való megközelítés. Míg három évtizeddel ezelőttig egy gyerekre azt a megjegyzést tették, hogy neveletlen, addig ugyanaz a gyerek ma már a hiperaktivitás miatt kap kezelést. A régen felkészületlen, esetleg alacsony értelmi színvonalú diák mára teljesítményszorongó lett, míg a fékezhetetlenül agresszív gyerek alkalmazkodási rendellenességben szenvedő. A sajátos nevelési igényű (SNI) és tanulási-beilleszkedési-magatartási zavarokkal (TBM) küzdő nebulókra ma fokozottan odafigyelnek az iskolákban.

A családi mikro- és a társadalmi makrokörnyezetben jelen lévő kockázati faktorok mennyisége és a minősége, valamint a gyerek helyes irányba történő szocializációjának kudarca, a gyerekkori magatartási zavar megjelenése között egyenes arányosság figyelhető meg.²³ A családnak mint elsődleges szocializációs színtérnek a nem megfelelő működése esetén fejlődési

²¹ TARI Annamária 2015. i.m. 240.

²² RANSCHBURG Jenő: i.m. 11.

²³ RANSCHBURG Jenő: i.m. 12-13. oldal, 16-17.

zavarok lépnek fel, melyek valószínűsítik a deviáns magatartások tanúsítását.²⁴ Ugyanakkor a faktorok egymást is erősítik. Például a súlyos tanulási problémákkal küzdő gyerekek általában agresszívabbak a társaiknál, illetve az agresszív gyerekek iskolai teljesítménye rendszerint elmarad az általánostól.²⁵

A már említett változás tetten érhető abban is, hogy az elsősorban a 2010-es éveket megelőzően tevékenykedő Ranschburg Jenő elsősorban az offline devianciákkal, a beilleszkedési rendellenességgel, mint a gyerek- és serdülőkor egyik legsúlyosabb és legkitartóbb zavarával foglalkozott, addig a 2010-es években Tari Annamária kutatásainak a középpontjában a fiatalok online magatartásai és az azokból eredő problémák állnak. Ranschburg Jenő a büntető eljárásjog szempontjából is jelentőséggel bíró magatartási zavarokról akként ír, hogy a beilleszkedési rendellenesség keretében a gyerek kihívó, agresszív viselkedésével sérti mások alapvető jogait, következetesen semmibe veszi a társadalom által elvárt szociális normákat. Ennek megnyilvánulási formáiként egyrészt durva és agresszív az emberekkel és az állatokkal; másrészt szándékosan rongálja a mások tulajdonát; harmadrészt a céljai elérése érdekében lop, csal; negyedrészt gondolkodás nélkül megszegi a közvetlen környezete, az otthona és az iskola szabályait. Meglátása szerint szembe kell nézni azzal, hogy a mai gyerekek hajlamosabbak az agresszivitásra, mint a 30-40 évvel ezelőtiek, és elkövetnek olyan súlyosan erőszakos bűncselekményeket is, amelyeket korábban csak a jóval előrehaladottabb életkorúak tettek.²⁶ Ezeket a beilleszkedési rendellenességeket ma már egyértelműen ki lehet bővíteni a korábban részletezettek szerint az online visszaélésekkel, amikor a fiatalok az internetes közösségi oldalakon gondolkodás nélkül becsületet sértenek, rágalmaznak, zaklatnak.²⁷ A közoktatás és -nevelés céljai változatlanok, ugyanakkor azok elérése érdekében a pedagógusok kezében lévő eszközök megcsappantak. Míg a rendszerváltás előtt általános elfogadottak voltak a nevelő célzatú „pofonok”, „körmözések”, „fülhúzások”, addig mára ezek közfelháborodást váltanak ki a nyilvánosság előtt. Ezek visszaszorulásával egyidejűleg a helyüket a diákok által társaik, pedagógusaik sérelmére elkövetett testi-lelki erőszak vette át.

Akár a nevelésre, akár a gyógyításra helyezzük a hangsúlyt a fiatalok devianciájának kiküszöbölésében, vitathatatlan, hogy nem szabad megfeledezni a tanulási folyamatról. A

²⁴ AMBRUS Zoltán: A deviancia szociológiája. Státus Kiadó, Csíkszereda, 2008. 107.

²⁵ RANSCHBURG Jenő: i.m. 53.

²⁶ RANSCHBURG Jenő: i.m. 138., 167.

²⁷ PATCHIN, Justin W. – HINDUJA, Sameer: Bullies More Beyond the Schoolyard: A Preliminary Look at Cyberbullying. Volume 4, Number 2, April 2006. 164.

tanulás egyrészt ismeretek felvétele, melynek révén tudásra tesz szert az ember, másrészt készségek elsajátítása, melynek révén képességei jönnek létre. Bár az ember – csakúgy, mint a jó pap – képes holtáig tanulni, az ötödik és a huszadik életév között sajátítja el a legtöbb ismeretet a lehető leggyorsabban, legkevesebb fáradsággal.²⁸ Más megközelítésben a tanulás a tapasztalatok hasznosításának a képessége, az addig szerzett tapasztalatok mellé újabbak, illetve új ismeretek épülnek be, ezáltal változást előidézve a viselkedésben.²⁹ A személyiség ugyanis egy olyan egyedi és megismételhetetlen, dinamikus funkcionális rendszer, amely veleszületett testi és idegrendszeri sajátosságai bázisán, a társadalmi és természeti környezettel való folytonos kölcsönhatásban, állandó fejlődés és változás folyamatában, éntudata birtokában többé-kevésbé tudatos viselkedésválasztással határozza meg önmagát. Így megállapítható, hogy ez nem egy születéskor már fennálló, merev struktúra, hanem a születéskori kiindulópont a társadalmi és természeti környezet hatására is folyamatosan változik.³⁰ A fejlődés során a már említett tanulás mint külső hatás az éréssel alkot egységet. Az érés egy belső folyamat, a belső rendszerfeltételek dinamizmusa, a saját belső törvényszerűségek.³¹

Ha a család és az iskola kudarcot, szomorúságot, meg nem értést jelent csak a fiatalkorúnak, akkor könnyebben fordul a harmadlagos szocializációs szintér, a szubkulturális baráti kapcsolatok felé. Ezek elfogadást, támaszt, szolidaritást, emberi közelséget, érzelmi kapcsolódási pontokat adnak számára, megmutatják egy alternatív életmód lehetőségét.³² Ez azonban csak látszólagos megoldás, mely könnyen a kriminális út felé tereli a fiatalkorút. Jelentős hatást gyakorol a személyiségfejlődésre, a devianciákra a társadalom, annak problémái³³, és az azt közvetítő, torzító média.

A fentiekből is kiderül, hogy számos szempontot, körülményt kell szem előtt tartani, amikor a fiatalkorú terheltek felelősségre vonását célzó büntetőeljárást elemezzük. Ugyanolyan lényegesek a jogon kívüli, mint a jogi szempontok.

²⁸ CLAUSS, Günter – HIEBSCH, Hans: Gyermekpszichológia. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 251-252.

²⁹ SÉRA László: i.m. 87.

³⁰ SÉRA László: i.m. 211-212.

³¹ CLAUSS, Günter – HIEBSCH, Hans: i.m. 79., 82.

³² KISIDA Erzsébet: A fiatalkorúak deviáns magatartását befolyásoló tényezők. In: Devianciák és ifjúság (szerk.: PAPP János). Kossuth Egyetemi Könyvkiadó, Debrecen, 2005. 94.

³³ FLECK Zoltán: Szociológia jogászoknak. Napvilág Kiadó, Budapest, 2004. 230.

II. FEJEZET

A FIATALKORÚAK BÜNTETŐ STATISZTIKÁJA

„A természetben minden rejtélyt a számok oldanak meg.”

(Beke Manó)

Nézzük meg, hogy témánk indokoltságát mennyiben támasztják alá a statisztikai adatok!

Kiindulópontként táblázatba foglaltuk az elmúlt egy évtizedben jogerősen elítéltek számát és életkor szerinti kettős csoportba bontását.

A 2009 és 2018 közötti évtizedben jogerősen elítéltek száma és aránya felnőtt- és fiatalok közötti megoszlásában:³⁴

évszám	összes jogerősen elítéltek száma	ebből felnőttek	ebből 18 éven aluliak	a 18 éven aluliak aránya
2009	86.120	79.816	6.304	7,320 %
2010	86.067	80.066	6.001	6,972 %
2011	88.382	82.081	6.301	7,129 %
2012	75.533	70.265	5.268	6,974 %
2013	74.249	68.644	5.605	7,548 %
2014	83.697	77.727	5.970	7,132 %
2015	76.394	71.245	5.149	6,740 %
2016	77.023	72.425	4.598	5,969 %
2017	70.006	66.122	3.884	5,548 %
2018	64.970	61.463	3.507	5,397 %

³⁴ http://ugyeszseg.hu/pdf/statisztika/bunozes_es_igazsagszolgalatas_2009_2018.pdf (2020. július 15.)

tendencia (2009 és 2018 összehasonlításával)	csökkenő, a 2018-as szám a 2009- es 75%-a	csökkenő, a 2018-as szám a 2009-es 77%-a	csökkenő, a 2018-as szám a 2009-es 55%-a	csökkenő, a 2018-as arány a 2009-es 73%-a
---	--	--	--	--

Ebből kiderül, hogy az utóbbi egy évtizedben összességében csökkenő tendenciát mutat a jogerősen elítéltek száma. Ha a 2009-es alapadatokat tekintjük 100%-nak, akkor 2018-ra háromnegyedére csökkent a jogerősen elítéltek száma és ezzel nagyjából egyenesen arányosan azoké a felnőtteké, akiknek jogerős határozatban állapították meg a büntetőjogi felelősségét. Míg a ciklus első felében ingadozott a 18 éven aluli elítéltek aránya, addig az utóbbi öt évben markánsan csökkent.

Hangsúlyozzuk azonban, hogy a téma indokoltsága szempontjából a számok önmagukban súlytalanok. Nem célunk a kriminológia területére tévedni, ezért csak annyit jegyzünk meg, hogy a 18 éven aluliak képezhetik a felnőttkori bűnözés utánpótlását, így az eredményes megelőzést minél korábban el kell kezdeni, ettől ugyanis nagyobb visszatartó hatás várható. Az, hogy a 18 éven aluli jogerősen elítéltek aránya 5,3 és 7,5% közötti, semmiképpen sem jelenti tehát azt, hogy egy kézlegyintéssel elintézhetjük a kérdést, mely szerint nem ezen áll vagy bukik Magyarország közbiztonsága.

A következő táblázat a legfrissebb, 2019-es adatokat – bűncselekmények megoszlása életkor és nem szerint – tartalmazza³⁵:

életkor	összesen	férfi	nő	ismeretlen vagy jogi személy
0-13	1.825	1.452	372	2
14-18	7.863	6.383	1.480	-
18-24	24.497	20.984	3.608	5
24-59	95.735	74.907	20.815	13
60-	6.740	5.465	1.273	2
jogi személy	8	-	-	8
összesen	136.669	109.191	27.448	30

³⁵ http://ugyeszseg.hu/pdf/statisztika/Tajekoztato_a_2019_evi_bunozesrol.pdf (2020. december 21.)

A gyermekkorú bűnelkövetők aránya 1,3%, a fiatalkorúaké 5,7%. Mindez megerősíti az előző táblázat kapcsán leírt tendenciát.

A következő táblázat szemlélteti, hogy milyen bűncselekményeket követtek el a gyermekkorúak az ügyészség által vizsgált időszakban, 2008 és 2012 között.³⁶

gyermekkorúak által elkövetett bűncselekmények	2008 arány (%)	2009 arány (%)	2010 arány (%)	2011 arány (%)	2012 arány (%)
összesen	100	100	100	100	100
személy elleni	12,09	16,97	16,85	32,57	35,08
közlekedési	1,09	1,6	0,85	1,16	0,7
házasság, család, ifjúság, nemi erkölcs elleni	0,91	0,74	0,69	0,87	6,09
közrend elleni	18,17	17,5	36,39	26,82	22,10
vagyon elleni és vagyon elleni erőszakos	66,33	60,12	43,86	37,14	34,7
egyéb	1,4	3,07	1,37	1,44	1,34

Amint az az első táblázatból kiderült, a nem felnőttkorúak által elkövetett bűncselekmények száma csökkenő tendenciát mutat. Ezzel szemben az ügyészség statisztikájából kiderül, hogy a gyermekkorúak által elkövetett személy elleni bűncselekmények száma mind abszolút értékben, mind pedig százalékosan kifejezve emelkedő irányt mutat. Ezek állnak az első helyen, szorosan követik őket azonban a vagyon elleni és vagyon elleni erőszakos bűncselekmények, melyek aránya azonban a vizsgált időszakban a felére esett vissza. Harmadik helyen a közrend elleni bűncselekmények, elsősorban a garázdaság, állnak, mely a személy elleni bűncselekmények közé tartozó testi sértéshez hasonlóan életkor-specifikus bűncselekmény. Sok esetben a testi sértés mint személy elleni bűncselekmény és garázdaság mint közrend elleni bűncselekmény egymáshoz kapcsolódóan, bűnhalmazatban jelennek meg, és összefüggésben

³⁶ <http://ugyeszseg.hu/repository/mkudok9816.pdf> 19. (2020. július 16.)

állnak a gyermekkorúak kifejezetten és elégtelen konfliktuskezelési technikájával, a fiatalos hévvel, azzal, hogy az erőszak kultúráját még nem váltotta fel a civilizáltabb rendezési mód. A gyermekkorúak így próbálják ki testi erejüket. A vagyon elleni és vagyon elleni erőszakos bűncselekmények felülreprezentáltságának hátterében az a körülmény áll, hogy a gyermekkorúak általában nem rendelkeznek önálló jövedelemmel, viszont el szeretnék érni társaik anyagi színvonalát, utánozzák megjelenésüket, eszközeiket, ennek érdekében pedig bűncselekményeket követnek el.

Ugyanez a számsor a fiatalkorúaknál:³⁷

fiatalkorúak által elkövetett bűncselekmények	2008 arány (%)	2009 arány (%)	2010 arány (%)	2011 arány (%)	2012 arány (%)
összesen	100	100	100	100	100
személy elleni	8,96	10,4	10,25	9,89	9,82
közlekedési	2,2	2,44	1,72	1,48	1,68
házasság, család, ifjúság, nemi erkölcs elleni	1,43	1,03	1,08	1,06	1,05
közrend elleni	23,67	25,07	28,22	29,76	30,65
vagyon elleni és vagyon elleni erőszakos	60,68	57,1	55,14	53,85	51,12
egyéb	3,06	3,96	3,59	3,96	5,68

A gyermek- és a fiatalkorúak által elkövetett bűncselekményeket összehasonlítva ugyanaz a három fejezet áll az első három helyen. Míg azonban a gyermekkorból fiatalkorba érve a személy elleni bűncselekmények száma visszaesik, addig a közrend ellenieké nő. Toronymagasan az első helyen állnak a vagyon elleni és vagyon elleni erőszakos bűncselekmények, melyek csökkenő arányuk ellenére is az összes kriminális magatartás felét teszik ki.

³⁷ <http://ugyeszseg.hu/repository/mkudok9816.pdf> 21. (2020. július 16.)

Az ügyészség vizsgálta azt is, hogy a fiatalkorú elkövető egyedül, gyermek-, fiatal- vagy felnőttkorúval, esetleg vegyesen követte-e el a bűncselekményt.³⁸

év	egyedül aránya (%)	gyermekkorúval együtt aránya (%)	fiatalkorúval együtt aránya (%)	felnőttkorúval együtt aránya (%)	vegyesen aránya (%)
2003	37,9	3,5	29,5	13,8	15,3
2004	37,6	3,1	29,5	14,3	15,5
2005	39,3	3,3	27,4	15,5	14,6
2006	38,6	2,6	30,2	14,2	14,4
2007	34,1	3,2	31,5	15,9	15,3
2008	34,6	2,9	31	16,3	15,2
2009	36,6	3,7	29,2	15,6	14,2
2010	36,8	4,4	30,3	15,9	12,5
2011	41,8	2,8	28,6	15,7	11,2
2012	43,5	2,4	28	15,6	10,5

A fiatalkorúak jellemzően egyedül vagy szintén fiatalkorú társukkal vagy társaikkal követik el a bűncselekményt. Ez igazodik ahhoz a korábbi megállapításunkhoz, melyet a személy és közrend elleni bűncselekmények kapcsolatáról, életkori sajátosságairól tettünk. Anélkül, hogy kriminológiai vizsgálatot folytatnánk le és az eljárásjog területét elhagynánk, feltételezésünk szerint abban az esetben, ha a fiatalkorú egyedül vagy szintén fiatalkorú társával, társaival követi el a bűncselekményt, a jogalkalmazónak nagyobb esélye van a visszatartó hatás elérésére, mintha felnőttkorúval együtt tenné. Előbbi esetben ugyanis nagyobb eséllyel egy fiatalkori kicsúszásról, kisiklásról, devianciáról, botlásról van szó, melyet a büntetőjogi felelősségre vonás helyre tehet. Utóbbi esetben viszont jellemzően egy mintakövetést lehet gyanítani, egy olyan szociális miliőt, ahol a bűnözés elfogadott és ebben nő fel a fiatalkorú. Márpedig a nevelés elsődleges színtere megállapításunk szerint a család.³⁹ Ha pedig a család a

³⁸ <http://ugyeszseg.hu/repository/mkudok9816.pdf> 22. (2020. július 16.)

³⁹ KAZSIMÉRSZKI Lívია: A bűnelkövető szülő a kiskorúak szocializációs folyamatában. https://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/kazsimerszki_livia_a_bunelkoveto_szulo_a_kiskoruk_szocializacios_folyamataban%5bjogi_forum%5d.pdf (2021. január 9.) 5.

jogkövetésről letér, akkor a jogalkalmazónak nehéz lesz meggyőznie a fiatalkorút annak helytelenségéről.

A megelőző intézkedések megválasztása és célcsoportja szempontjából bír jelentőséggel az a táblázat, mely a nemi megoszlást jól szemlélteti.⁴⁰

év	fiúk aránya (%)	lányok aránya (%)
2008	85,59	14,11
2009	83,78	16,22
2010	81,93	18,07
2011	82,18	17,82
2012	82,41	17,59

Az eredmény nem meglepő. Általában és a fiatalkorúak általi bűnelkövetésnél is domináns a férfiak aránya. Ez összefüggésben áll ebben az életkorban a hagyományos nemi szerepekkel, jellemzőkkel, az erőfitogtatással. A már említett személyi és közrend elleni bűncselekmények erőszakos jellege sejtette már, hogy főleg férfiak általi elkövetésről lehet szó.

Hivatkoztunk már arra, hogy a fiatalkorúaknál különösen fontos a bűnözői életpálya kialakításának megelőzése. Életkor szerinti megoszlást is vizsgált az ügyészség.⁴¹

életkor	2008 arány (%)	2009 arány (%)	2010 arány (%)	2011 arány (%)	2012 arány (%)
14-15 éves	18,15	17,84	16,58	16,2	16,64
15-16 éves	23,77	23,73	24,48	23,93	23,33
16-17 éves	28,47	28,33	29,02	29,31	28,83
17-18 éves	29,61	30,1	29,93	30,56	31,21

⁴⁰ <http://ugyeszseg.hu/repository/mkudok9816.pdf> 24. (2020. július 16.)

⁴¹ <http://ugyeszseg.hu/repository/mkudok9816.pdf> 24. (2020. július 16.)

Minél fiatalabb korban kell megtenni a hatékony – nem feltétlenül büntető eljárásjogi – lépést annak elkerülése érdekében, hogy az ember bűnelkövetővé váljon. A fiatalkorú bűnelkövetőknél megállapítható, hogy minél közelebb állnak a felnőttkor kapuját jelentő 18. életév betöltéséhez, annál nagyobb arányban követnek el bűncselekményeket. Itt is hangsúlyozzuk a megelőző programok – így a DADA, Sulirendőr, Nyitott Bíróság – fontosságát, szerepét.

Büntető eljárásjogi szempontból a következő statisztika azt mutatja, hogy a vizsgált időszakban hogyan változott a nyomozásbefejezések összetétele.⁴²

nyomozásbefejezés típusa	2008 arány (%)	2009 arány (%)	2010 arány (%)	2011 arány (%)	2012 arány (%)
a nyomozás megszüntetése	31,44	33,43	35,48	38,08	41,38
ebből nem bűncselekmény	3,13	2,45	2,76	4,03	6,46
ebből szabálysértés	2,59	1,86	2,03	2,46	3,02
ebből a bűncselekményt nem a gyanúsított követte el	0,85	1,03	0,8	0,8	0,65
ebből nem állapítható meg bűncselekmény elkövetése	3,89	4,31	5,21	4,92	5,17
ebből nem állapítható meg, hogy a bűncselekményt a gyanúsított követte el	5,83	6,19	5,59	5,22	5,26
ebből büntethetőséget kizáró egyéb ok	0,17	0	0,12	0,13	0,12
ebből büntethetőséget megszüntető egyéb ok	1,34	1,62	1,78	2,05	1,88
ebből a cselekményt már jogerősen elbírálták	0,01	0,1	0,03	0,07	0,04
ebből megrovás	12,59	14,9	14,99	15,47	15,44
ebből tevékeny megbánás	0	0,76	0,64	0,87	1,29
ebből egyéb megszüntetés	1,05	0,21	1,52	2,06	2,05
vádemelés	58,03	54,98	52,26	47,86	45,38
egyéb befejezések	1,76	0,98	1,1	1,74	1,48
elterelés	8,76	10,61	11,16	12,33	11,76

⁴² <http://ugyeszseg.hu/repository/mkudok9816.pdf> 32. (2020. július 17.)

Első látásra, a részletek ismerete nélkül a táblázat azt mutatja, hogy egyre csökken a vádemelések aránya, ezzel szemben egyre több nyomozást szüntetnek meg. Árnyalja azonban a képet, hogy növekvő tendenciát mutat az elterelés aránya. Emellett az ügyészség egyre nagyobb arányban alkalmaz saját hatáskörben megrovást, így gyorsítva az eljárást. Abban az esetben, ha csekély súlyú bűncselekményről és első alkalommal bűnelkövetővé vált fiatalkorúról van szó, akkor ez megfelelő szankció lehet, mely nemcsak a gyorsaságot, hanem a nevelő hatást és a hatékonyságot is növeli. Az értekezés későbbi részében foglalkozunk egyrészt a nemzetközi tendenciákkal, másrészt a hazai iránnyal, mely azt célozza, hogy a fiatalkorú elkövetővel szemben lehetőleg a formális büntető eljárásjog háttérbe szorításával lépünk fel, előtérbe helyezve a nevelő jellegű szankciókat, a hatósági-szociális beavatkozásokat, szolgálva ezzel érdeküket. A vádemelésen belüli adatok azt mutatják, hogy az ügyészség az esetek 80-90%-ban az általános eljárást választja és csak kis mértékben indítványozza a tárgyalásmellőzéses eljárás lefolytatását vagy állítja bíróság elé a terheltet. Meglátásunk szerint ez a jogalkalmazói gyakorlat változtatást igényel, a javaslatunkat az értekezés későbbi fejezetében fejtjük ki.

Azt már rögzítettük, hogy csökken a fiatalkorú bűnelkövetők száma, de azt még nem vizsgáltuk, hogy mit mutat a büntető nyilvántartási rendszer. Megtesszük most.⁴³

priusz szerint	2008 arány (%)	2009 arány (%)	2010 arány (%)	2011 arány (%)	2012 arány (%)
büntetlen előéletű	84,8	84,7	91,7	91,3	91,3
büntetett előéletű	15,2	15,3	8,3	8,7	8,7
ebből többszörös visszaeső	0,1	0,3	0,2	0,2	0,1
ebből különös visszaeső	0,3	0,8	0,7	0,8	0,6
ebből visszaeső	1,8	2,4	1	1,2	0,9
ebből nem visszaeső	13,1	11,9	6,3	6,5	7

⁴³ <http://ugyeszseg.hu/repository/mkudok9816.pdf> 34. (2020. július 17.)

Jeschek szavaival élve, a büntető felelősségre vonás nem lehet vak, látnia kell a valóságot, és ebben látássegítsége a kriminológia.⁴⁴ A kriminológia szemszögéből különösen fontos az, hogy sikerül-e és ha igen, milyen módszerekkel megakadályozni a fiatalok bűnismétlését. A kriminológia azonban összekapcsolódik a büntető eljárásjoggal, mert a már egyszer kriminális magatartást tanúsító fiatalok a büntető eljárásjog rendszerébe kerül és utóbbinak kell olyan eljárást lefolytatnia és szankciót kiszabnia, mely a preventív hatást eléri. Az, hogy a visszaesők aránya elenyésző, abból is következik, hogy különösen a fiatalok elkövetőknél általában érvényesül a fokozatosság elve, azaz először enyhébb szankciókra, leginkább intézkedésekre kerül sor. Ha a fiatalok a bíróság végrehajtandó szabadságvesztésre ítéli, akkor vagy jelentős tárgyi súlyú bűncselekményről van szó vagy jelentős bűnözői előéletéről. A másik oka a visszaesők csekély számának az életkorban rejlik. Lehet, hogy ténylegesen nagyobb a visszaesők aránya, csak már felnőttkorban válnak azzá és azt a statisztika nem tartalmazza. Mindenesetre a büntetőeljárás akkor éri el a célt, ha minél nagyobb a büntetlen előéletű elkövetők száma. Ekkor ugyanis nem a korábbi eljárás nevelő hatásának csődjéről van szó.

A büntetőbíróság előtti 2017-es adatok megállapításait táblázatok szemléltetése nélkül rögzítjük.

A 3.758 vádemelésből 979 esetben (26%) tett indítványt az ügyészség tárgyalásmellőzéses büntetőeljárás lefolytatására. Az ezt megelőző évekhez képest – 2013: 25,64%; 2014: 22,59%; 2015: 21,51%; 2016: 22,07% - ez magasabb arány, és ahogy ezt a későbbiekben javaslatként megfogalmazzuk, alapvetően helyes irány. A bíróság 90%-ban az indítványnak megfelelően tárgyalásmellőzéssel határozott és 83%-ban tárgyalás nélkül jogerőre emelkedett a határozat.⁴⁵

A tárgyalási szakba került ügyek esetén a fellebbezési arány 14,57% volt, azaz a tárgyalásra kitűzött ügyek 85%-a elsőfokon jogerőre emelkedett.⁴⁶

Az összesen 3.957 megvádolt személyből a vádemeléskor mindössze 199-en (5%) álltak kényszerintézkedés hatálya alatt, ugyanakkor a kényszerintézkedések 3%-a őrizet, 81%-a letartóztatás volt. A kérdést a letartóztatásokról és kényszerintézkedésekről szóló fejezetben

⁴⁴ WEIGEND, Thomas: Strafrecht und Zeitgeist. In: Strafrecht und Kriminologie unter einem Dach (herausgegeben von SIEBER, Ulrich – ALBRECHT, Hans-Jörg). Duncker & Humblot, Berlin, 2006. 44.

⁴⁵ <https://ugyeszseg.hu/repository/mkudok940.pdf> (2020. december 21.)

⁴⁶ <https://ugyeszseg.hu/repository/mkudok940.pdf> (2020. december 21.)

tárgyaljuk és teszünk javaslatot megítélésére.⁴⁷ Az elsőfokú határozat meghozatalakor is még 192-en álltak kényszerintézkedés hatálya alatt, 2% őrizetben, 81% letartóztatásban volt. Azaz azt lehet mondani, hogy bár a kényszerintézkedések aránya elenyésző, ha a vádlott a vádemeléskor kényszerintézkedés alatt állt, nagy valószínűséggel az elsőfokú büntetőeljárás befejezéséig korlátozott személyi szabadsággal bírt.

Kiemelten jelentősnek tartjuk a fiatalkorú elleni büntetőeljárások vizsgálatakor a büntetőeljárás időtartamának alakulását. Ennek okát adjuk a doktori értekezésben és javaslatokat fogalmazunk meg. Kiindulópontként viszont megállapíthatjuk, hogy a 3.957 vádlott közül csak 1.273 esetében (32%) ért véget a büntetőeljárás egy éven belül, 35%-nál egy és két éven belül fejeződött be. A két és három év közötti befejezések aránya 16%, a három és négy év közöttieké 12%, az öt éven túliaké 3%.⁴⁸ Ezt a számsort nagyon lényegesnek tartjuk. A jogalkotó, a jogalkalmazó és a jogtudomány egyik legfontosabb feladata olyan működő megoldások kidolgozása, melyek lehetővé teszik azt, hogy a fiatalkorú elleni büntetőeljárások többsége egy éven belül befejeződjön.

A fenti táblázatokat az értekezés későbbi fejezeteinél is figyelembe vettük, a javaslataink megfogalmazásánál szem előtt tartottuk. Cél ugyanis az, hogy minél rövidebb ideig tartó és minél kevésbé formális és költséges procedúrával minél nagyobb eredményt lehessen elérni, azaz azt, hogy nemcsak a bűnelkövetőket, hanem mindenkit visszatartson a társadalom jogellenes magatartások tanúsításától.

⁴⁷ <https://ugyeszseg.hu/repository/mkudok940.pdf> (2020. december 21.)

⁴⁸ <https://ugyeszseg.hu/repository/mkudok940.pdf> (2020. december 21.)

III. FEJEZET

A FIATALKORÚ ELLENI BÜNTETŐELJÁRÁS 20. SZÁZADI MAGYARORSZÁGI TÖRTÉNETE

„Múlt nélkül nincs jövő, s mennél gazdagabb a múltad, annál több fonálon kapaszkodhatsz a jövőbe.”

(Babits Mihály)

A talapzat

Vizsgálatunk tárgykörébe vontuk régi idők magyar jogalkotási termékeit. Tettük ezt nem statikai, hanem dinamikus szempontból, hogy megvizsgáljuk a fejlődési ívet és annak a lehetőségét, hogy van-e olyan jogintézmény, mely ma is megállná a helyét.

A fiatalok elleni büntetőeljárás történeti áttekintése talapzat, melyre, illetve melynek átdolgozásával épült a hatályos szabályozás.

Az európai kultúrkörben a 17. és a 19. század vége között fokozatosan alakult ki az a felismerés, hogy a fiatalok társadalomba való integrációja eltérő és átfogó hatások révén érhető el. Ezen felismeréshez hozzájárult a kifejlődő és tudománnyá váló pszichológia és pedagógia.⁴⁹

Jelen fejezet célja a fiatalok elleni büntetőeljárás 20. századi magyarországi történetének bemutatása és elemzése. Ennek során nem a hagyományos módszert választottuk, hogy egyenként vizsgáljuk az egyes korszakok-jogszabályok rendelkezéseit. Ugyan ezek felvázolásával kezdjük, azonban szerkezetét tekintve az értekezés az egyes jogintézményekre, azok alakulására, fejlődésére, eltűnésére, majd újbóli megjelenésére koncentrál. Ennek keretében egy pillanatra megállva elhaladunk mérföldkövek mellett, (jogalkotási) javaslatot teszünk néhány elfeledett előírás ismételt inkorporációjára.

⁴⁹ NOTHACKER, Gerhard: „Erziehungszwang” und Gesetzesauslegung im Jugendgerichtsgesetz – Eine systematisch-methodologische Analyse jugendstrafrechtlicher Rechtsanwendungsprinzipien. Duncker & Humblot, Berlin, 1985. 33-34.

III.1. Évtizedek és jogszabályok

A büntető eljárásjog a 19. század közepétől önállósodott és elkülönült az anyagi büntetőjogtól.

A bűnvádi perrendtartásról szóló 1896. évi 33. törvénycikk (a továbbiakban: Bp.) mindössze annyiban érintette a fiatalkorúakat, hogy ha az elkövető a bűncselekmény elkövetésekor a 16. életévét még nem töltötte be, akkor tisztázandó az a kérdés, hogy az elkövetéskor rendelkezett-e a bűnösségének felismeréséhez szükséges belátással. A rendelkezés a ma hatályos eljárási jogszabályból ismerős lehet, csak ma már a 12 és 14 év közötti bűnelkövetőknél áll fenn ez a követelmény.

Ezt viszonylag hamar követte a felismerés, hogy a fiatalkorú terheltek igényeinek és érdekeinek mérlegelése mentén speciális szabályok kialakítása szükséges. A fiatalkorúak bíróságáról szóló 1913. évi 7. törvénycikk (a továbbiakban: Fb.) vívmánya, hogy felállította a fiatalkorúak bíróságát – amely azonban nem jelentett szervezetileg önálló intézményt – emellett kimondta, hogy a Bp. csak annyiban alkalmazandó, amennyiben az Fb. szabályaiból más nem következik, azaz utóbbit elsőbbség illeti meg. Az elkövetkező 100 évben a magyar szabályozás ezt a megoldást követte, azaz az általános eljárási jogszabályba került bele a fiatalkorú elleni büntetőeljárás külön szabályainak a rendszere. A törvényhez fűzött indokolásból derül ki, hogy a fiatalkorúak ügyében fő cél az egyéniség megismerése révén minél célravezetőbb intézkedések megtétele.⁵⁰ A törvényhozó feladatának érezte a felelősség, bűnösség, igazságosság kérdéskörének tisztázásán túlmenően a fiatalkorú megmentését is, az eljárás káros hatásaitól való megóvását. Éppen ezért szükséges, hogy el lehessen térni az általános eljárási szabályoktól, a bíróság pedig szélesebb intézkedési lehetőséggel bírjon, egyszerűbben, gyorsabban, közvetlenebbül járhatson el, kevesebb időt fordítson az alakiságokra.⁵¹

Mivel a következő nagy eljárásjogi kódex, a büntető perrendtartásról szóló 1951. évi III. törvény (a továbbiakban: II. Bp.) nem érintette a fiatalkorú terhelteket, így egy rövid ideig még az Fb. volt hatályban. A II. Bp-ben azonban felhatalmazást kapott az igazságügyi miniszter, hogy a fiatalkorúak bíróságára és a fiatalkorú elleni büntetőeljárásra rendeletet alkosson.

⁵⁰ ROSTA Andrea: A fiatalkorú bűnözés kriminológiája és szociológiája. L'Harmattan Kiadó – Uránia Ismeretterjesztő Alapítvány, Budapest, 2014. 346-347.

⁵¹ AUER György – MENDELÉNYI László: A bűnvádi eljárási jog VI. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat Kiadása, Budapest, 1930. 164.

Így született meg a fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjogi és büntető eljárási rendelkezésekről szóló 1951. évi 34. törvényerejű rendelet (a továbbiakban: 1951-es tvr.). Az 1951-es tvr. különlegessége abban állt, hogy Magyarországon a mai napig egyedülálló módon egy jogszabályba helyezte az anyagi és eljárásjogi rendelkezéseket. (Ezzel megelőztük Németországot, ahol 1953 óta szabályozza külön törvény – a Jugendgerichtsgesetz, a JGG – a fiatalkorúakra vonatkozó büntető anyagi, eljárási jogi és büntetés-végrehajtási normákat.) Emellett nem az általános eljárási jogszabály részeként, külön rendelkezésekként kerültek terítékre a fiatalkorú terheltek elleni szabályok, hanem önálló törvényerejű rendeletet alkottak meg. Előtte és utána az általános szabályokat a fiatalkorú elleni büntetőeljárás rendelkezéseibe foglalt eltérésekkel kellett és kell alkalmazni. (A 21. században is felmerült a szabályozás önállóságának kérdése. Ligeti Katalin elkészítette a fiatalkorúakra vonatkozó büntető anyagi és eljárási jogszabályokat tartalmazó törvény tervezetét, mely azonban nem lépett hatályba.⁵²)

Az 1951-es tvr. módosítására egyébként már három évvel később, a fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjogi rendelkezések módosításáról szóló 1954. évi 23. törvényerejű rendelettel sor került.

Az 1950-es évektől kezdve három évtizeden keresztül minden 10 évre jutott egy eljárási jogszabály. A büntetőeljárásról szóló 1962. évi 8. törvényerejű rendelet (a továbbiakban: I. Be.) tartalmilag nem jelentett forradalmi újítást, jelentős részben átvette a II. Bp. rendelkezéseit. A fiatalkorú elleni büntetőeljárás szabályai az I. Be. 320-342. §-aiba kerültek, így megszűnt a fiatalkorúakra vonatkozó önálló szabályozás, amit az 1951-es tvr. hozott létre. A rendelkezéseket külön eljárásként beemelték az egységes eljárási szabályrendszerbe.

Ezen a büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény (a továbbiakban: II. Be.), valamint a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: III. Be.) sem változtatott. Látható, hogy először 1973-ban került törvényi szintre a fiatalkorú elleni büntetőeljárásra vonatkozó normarendszer.

A jelenlegi ismereteink szerinti végállomás a hatályos szabályozás, a Be. A talapzatok elemzésekor mindig szem előtt tartjuk összehasonlító jelleggel a Be-t is, valamint tekintetünket a jövő felé irányítva tesszük meg a javaslatokat.

⁵² VASKUTI András: Az életkor és a fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezések az új Btk-ban. Jogtudományi Közlöny, 2015/4. 173.

III.2. A fiatalkorúak bíróságáról

A fiatalkorúak bírósága a gyermekmentő mozgalom nyomán először az Egyesült Államokban jelent meg, és Ben Lindsey nevéhez köthető, aki nem is annyira bíróságnak, mint inkább nevelőtanácsnak szánta. A cél nem a büntetőjogi eszközök – letartóztatás, elítélés, megbüntetés – előtérbe helyezése, hanem a megjavítás, a nevelés, a megmentés volt.⁵³

Az Fb. rendelkezett először a fiatalkorúak bíróságának létrehozásáról. Az igazságügyi miniszter kötelessége, hogy ilyeneket alakítson a királyi törvényszékeknél, lehetősége pedig, hogy a királyi járásbíróságokon is megtegye ugyanezt, ha a fiatalkorúak nagyobb száma vagy más fontos ok indokolja. A királyi járásbíróság mint fiatalkorúak bírósága illetékességgel rendelkezhet egy vagy több szomszédos királyi járásbíróság területére is. A III. Be. hatálya idején egészen 2011. augusztus 31-ig a székhelyi helyi bíróságok rendelkeztek kizárólagos illetékességgel a fiatalkorú elleni büntetőeljárás lefolytatására. Azaz a székhelyi helyi bíróság illetékességgel rendelkezett a megye egész területére vonatkozóan, a többi helyi bíróság területére is.

Akár a királyi törvényszékekről, akár a királyi járásbíróságról legyen szó, a fiatalkorúak bírósága egyesbíróságot jelentett. A fiatalkorúak bíróját vagy bíróit az igazságügyi miniszter jelölte ki három évre, mely azonban meghosszabbítható volt. A helyettesét viszont már az adott bíróság vezetője jelölte ki.

A szakbírók tudás- és tapasztalatfelhalmozását kívánta garantálni az a szabály, melynek értelmében a fiatalkorúak bíróját csak a királyi ítélőtábla elnökének engedélyével lehetett más teendőkkel foglalkoztatni (a fiatalkorúak bíróságáról szóló 1913:VII. törvénycikk életbeléptetéséről és végrehajtásáról a m. kir. igazságügyminiszter 1913. évi 56000 I.M. számú rendelet 6. §-a). Ehhez képest 2020-ra nagy változások következtek be. Működnek kisebb székhelyi járásbíróságok, ahol minden bíró egyben perbíró, nyomozási bíró és fiatalkorúak bírója. Debreczeni Lilla meglátása szerint pozitív hatása lenne, ha ma is létezne az 1913-ashoz hasonló korlátozás.⁵⁴

Baumgarten Izidor megállapítása szerint „a fiatalkorúak érdekében alkotott jogszabályok eredményessége nagyjából a kijelölésnél érvényesülő megfontoltságtól fog függeni,

⁵³ DEBRECZENI Lilla: i.m. 46.

⁵⁴ DEBRECZENI Lilla: i.m. 48.

nevezetesen attól, hogy akik fiatalkorúak ügyeivel foglalkoznak, azoknál ne hiányozzék a nyílt fő, meleg szív és igaz lelkesedés”.⁵⁵

A fiatalkorúak bíróságának hatáskörébe tartoztak a fiatalkorúak bűnügyei és kihágásai mellett a szülőknek, gyámoknak, gondnokoknak, felügyelőknek az általuk gondozott, felügyelt gyerekek és fiatalkorúak személye ellen elkövetett kihágásai és vétségei. A vétségek közül azonban csak azok, amelyek nem haladták meg a járásbíróság hatáskörét.

Az illetékességet az elkövetés, a fiatalkorú törvényes képviselőjének lakó- vagy tartózkodási, illetve a fiatalkorú terhelt tartózkodási helye alapozta meg. Az egyenlően illetékes bíróságok között a megelőzés döntött.

Igazi unikum, hogy az Fb. hatálya idején minden fiatalkorút a bíróságnál kellett feljelenteni. Ezt a bíróság haladéktalanul közölte az ügyészszéssel, és annak indítványáig csak a halaszthatatlan intézkedéseket tette meg. Az ügyészség vagy a magánvádló indítványára a bíróság rendelte el a nyomozást, melyet a rendőrség közreműködésével a bíró vezetett. A rendőrség a bíró utasítása nélkül csak a halaszthatatlan nyomozási cselekményeket végezhetett el. A háttérben az a megfontolás állt, hogy a szakmai ismeretekkel járó bírónak már a nyomozás során széles mérlegelési lehetősége lehessen, és már akkor megtehesse a későbbiekben elemzett intézkedéseket vagy szüntethesse meg a büntetőeljárást. Ez kuriózum maradt a magyar büntető-eljárásjog történetében. Azt ma senki nem vitatja, hogy a nyomozás és az ítékezés egymástól különüljön el a fiatalkorúak esetében. Viszont elvárás, hogy mint különleges bánásmódot igénylő személyekkel szemben mind a rendőrök, mind pedig az ügyészség és a bíróság a kellő ismeretekkel és készségekkel (életkori sajátosságok és a „mai fiatalok” érdeklődésének ismerete, kommunikáció, pszichológiai, pedagógiai ismeretek⁵⁶) felvértezve járjon el.

Szintén csak az Fb-hez köthető az a szabály, hogy a fiatalkorúak bírósága helyett a rendes bíróság járt el, ha a terhelt a bűncselekményt a 15. életévének a betöltése után követte el; ha a fiatalkorúak bíróságának hatáskörébe tartozó bűncselekményen túl a 18. életévének betöltését követően a rendes bíróság hatáskörébe tartozó bűncselekmény miatt is felelősségre vonták.

Az 1951-es tvr. némileg átalakította a fiatalkorúak bíróságának rendszerét. A megyei bíróságok mindegyike egyben fiatalkorúak bírósága is volt, azonban a járásbíróságok szintjén továbbra is maradt az igazságügyi miniszter általi kijelölés, a járásbíróság elnöke által meghatározott helyettesítési rend. Jelentős újítása a társasbíráskodás bevezetése. A preambulum szerint

⁵⁵ BAUMGARTEN Izidor: Büntetőjogi tanulmányok III. 1907-1914. Grill Károly Könyvkiadó, Budapest, 133.

⁵⁶ LAJTÁR István: A kiskorúak bűnözésének és a fiatalkorúak igazságszolgáltatásának egyes kérdéseiről. Ügyészek Lapja, 2007/6. 18.

ugyanis a Magyar Népköztársaság különös gondot fordít az ifjúság fejlődésére és nevelésére. A kiemelt figyelem ékes bizonyítékeként nemcsak a kijelölés révén tapasztalatra szert tevő bíró, hanem a két ülnök is rendelkezett szakértelemmel. Egyikük a pedagógus szakszervezet, másikuk pedig a Magyar Nők Demokratikus Szövetségének tagja volt. Ahogy Herke Csongor megjegyzi, manapság legfeljebb a férfiak szerepeltetésének előírása lehetne indokolt, figyelemmel a bírói szakma elnöiesedésére.⁵⁷

Ha azt leszámítjuk, hogy az egyik ülnököt nem a Magyar Nők Demokratikus Szövetsége delegálta, hanem a megyei (fővárosi) és a járási tanács választotta, akkor azt mondhatjuk, hogy a fiatalkorúak bíróságán az I. Be. érdemben nem változtatott.

A II. Be. bővítette a specializációt azzal, hogy a másodfokú, háromfős tanács egyik tagja is az igazságügyi miniszter által kijelölt bíró.

A már említett központosítást a III. Be. vezette be azzal, hogy kijelölés helyett automatikusan a megyei bíróság székhelyén lévő helyi bíróság lett a fiatalkorúak bírósága. Igazgatási okokkal függ össze, hogy a fiatalkorúak bíróit már nem az igazságügyi miniszter, hanem az Országos Igazságszolgáltatási Tanács jelölte ki. (A kijelöléshez nem nyújtottak mérlegelési szempontokat a jogszabályok, amint Holé Katalin és Kadlót Erzsébet megjegyzi, ez quasi szokásjogi alapon történt.⁵⁸) Az egyik ülnök maradt pedagógus, megszűnt azonban, hogy legalább egy nőnek kell lennie a tanácsban. A III. Be. egyik módosításának eredményeként 2011. szeptember 1-től a megyei bíróságok mellett valamennyi helyi bíróságon működött fiatalkorúak bírósága.

III.3. A büntetőeljárás alanyairól

III.3.1. A fiatalkorúak ügyésze:

Az Fb. óta fennálló, több, mint egy évszázados, állandó, változatlan előírás, hogy a vádképviselőt akként kívánja a specialitást elősegíteni, hogy a fiatalkorú elleni

⁵⁷ FENYVESI Csaba – HERKE Csongor – TREMMEL Flórián: Új magyar büntetőeljárás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2004. 599.

⁵⁸ A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény magyarázata. VI. kötet: A külön eljárások (szerk.: HOLÉ Katalin – KADLÓT Erzsébet). Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2007. 34-37.

büntetőeljárásban az ügyészség vezetője által kijelölt fiatalkorúak ügyésze jár el. Már az Fb. is akként rendelkezett, hogy az ügyész nélkül a tárgyalás nem tartható meg.

Az I. Be. óta újra kötelező a tárgyaláson való részvétele.

Ma ez persze minden közvádas büntetőügy előkészítő ülésére, tárgyalására igaz.

Itt említjük meg, hogy bár az Fb. még lehetővé tette a fiatalkorú terhelttel szemben magánvádas büntetőeljárás lefolytatását, az 1951-es tvr. óta azonban erre nincs lehetőség. Ma is irányadó, hogy ilyen esetben az ügyészség emelhet közvédat, ha ezt szükségesnek tartja. Ugyanígy a pótmagánvádlóként történő fellépés is kizárt, ha a terhelt fiatalkorú.

III.3.2. A védő:

Ma már vita tárgyát nem képező evidenciaként foghatjuk fel, hogy a fiatalkorú elleni büntetőeljárás teljes egészében védő részvétele kötelező.

Ezzel szemben az Fb. a bíróságra bízta annak eldöntését, hogy ha a terheltnek – az akkori kifejezést használva – nincs választott védője, és a védelem célszerűnek mutatkozik, az erre jelentkező ügyvédek, ügyvédhelyettesek, ügyvédjelöltek közül az eljárás bármely szakaszában védőt rendeljen ki. Ahogy már a fentiekben megállapítottuk, az Fb. széles felhatalmazást, intézkedési lehetőségeket biztosított a bírónak. A védő kirendelésének mérlegelése is illeszkedik ebbe a sorba.

Garanciális szempontból mai szemmel nézve kifogásolható, hogy az 1951-es tvr. alapján kizárólag azért, mert fiatalkorú terheltről van szó, nem kötelező a védő tárgyaláson való részvétele. A kritikával azonban bánjunk csínján, hiszen minden jogszabályt az adott korban kell értelmezni. Akkori szemmel nézve biztosan nem jelentene előrelépést a hatályos szabályozásban rögzített bírói szerep, mert a 20. század elején nagyobb önállósággal, mérlegelési lehetőségekkel bírtak az ítélőmesterek. Azt se feledjük, hogy ha már a kezdetektől fogva léteztek volna a mai garanciális jellegű biztosítékok, akkor értelmezhetetlenné válna a fejlődés, és nem talapzatakról, hanem készházakról beszélhetnénk.

Tágítja a garanciális rendelkezést az I. Be. azzal, hogy már a nyomozás befejezésétől kötelező a védő részvétele.

A II. Be. révén 1973 óta állandó előírás, hogy az eljárás teljes egészében kötelező a hivatásos védelem. Kezdő időpontja a gyanúsítás közzlése, záró időpontja pedig a jogerős határozat

meghozatala. Ha rendkívüli perorvoslatra kerül a sor, akkor is szükség van a védőre, ellenkező esetben hatályon kívül helyezéshez vezető abszolút eljárási szabálysértésről beszélhetünk.⁵⁹

III.3.3. A törvényes képviselő:

Az Fb. egyrészt lehetőséget biztosít a bíróságnak, hogy az egyéni értékelés bizonyítási eszközöként tanúként hallgassa ki (erre nem tagadhatta meg a válaszadást) és idézze a törvényes képviselőt. Másrészt pedig, ha a fiatalok terhelte szabályszerű idézés ellenére nem jelent meg a bíróságon, akkor a törvényes képviselője elzárásra is átváltoztatható pénzbüntetéssel felelt, kivéve, ha igazolta, hogy a mulasztásban őt hiba nem terheli.

Az 1951-es tvr. kötelező jelleggel írta elő a törvényes képviselő idézését, tanúkénti kihallgatását. Azért, hogy a fiatalok bírósága a speciális célnak eleget tegyen, és a fiatalok terhelte egyéniségét, értelmi fejlettségét, életviszonyait megismerje, az erre vonatkozó adatok közlésére nem állt fenn vallomástétel-megtagadási lehetőség, tanúzási mentesség. Ezen az I. Be. sem változtatott.

A törvényes képviselőt szokás másodvédőként is nevezni. Ezt leginkább a II. Be. alapozta meg azzal, hogy jogosítványait kiszélesítette. A nyomozás befejezése után megtekintheti az ügy iratait, a nyomozás során pedig azokat az eljárási cselekményekről készített iratokat, amelyeken jelen lehetett. A jelenléti, észrevételezési, felvilágosításkérési jogaira ugyanazok a szabályok érvényesek, mint a védőre. Míg a védő elsősorban szakmai, addig a törvényes képviselő érzelmi támaszt jelent a büntetőeljárás során a fiatalok terhelteknek. Mindkettő egyformán fontos, hiszen egy esetleges felmentő ítélettel záruló büntetőper is sokkhatást képes kiváltani az adott esetben hosszabb időn keresztül az eljárás hatálya alatt álló személyben.

A törvényes képviselővel kapcsolatban a II. Be-ben jelenik meg a „másodvédő helyettesének”, az eseti gondnoknak az intézménye. Ha ugyanis a bűncselekményt a fiatalok terhelte a törvényes képviselőjével együtt követte el, vagy az érdekeik egyébként ellentétesek; vagy a törvényes képviselő akadályozva van; vagy nincs törvényes képviselő, a személye nem állapítható meg, akkor a bíróság megkeresésére a gyámhatóság eseti gondnokot rendel ki, akinek a jogköre a törvényes képviselőével megegyezik. A törvényes képviselő tanúkénti kihallgatására vonatkozó szabályok ugyanazok maradtak, mint az I. Be-ben.

A III. Be. szabályozása megegyezik a II. Be-vel.

Lényegében a Be. sem tért el koncepcionálisan ettől, mindössze részletezte az együttműködési kötelezettséget, a tanúkénti kihallgatásra csak lehetőséget ad.

⁵⁹ HERKE Csongor: A fiatalok elleni büntetőeljárás. Jura, 1997/1. 31.

III.3.4. A pártfogók:

Az Fb. rugalmas szabályai lehetővé teszik, hogy az igazságügyi miniszter a fiatalkorúak bírósága – és nem pedig a fiatalkorú terhelt – mellé hatósági közegnek tekintendő pártfogó tisztviselőt nevezzen ki, aki a bíró utasítása szerint jár el. Őt bízta meg a bíró azzal, hogy tájékoztassa őt a fiatalkorú terhelt egyéniségéről, életviszonyairól. A pártfogó multifunkcionális szerepét tükrözi, hogy már a büntetőeljárás hatálya alatt a fiatalkorú terhelt mellé is rendelheti a bíróság, ha a nevelés ellenőrzése, felügyelete érdekében szükséges.

Utóbbi feladatot az 1951-es tvr. alapján már a járási és városi tanács végrehajtó bizottsága látja el. Ők teszik meg a védő- és óvóintézkedéseket az erkölcsi fejlődés, nevelés, gondozás, a fiatalkorú környezetének megváltoztatása érdekében. A pártfogót semmilyen tekintetben nem említi a jogszabály.

Anélkül, hogy a pártfogót említénék, az I. és a II. Be. is tartalmazza a környezettanulmány beszerzésének igényét, majd a III. Be. nevesíti, hogy ezt a pártfogó felügyelő készíti el.

III.4. Az egyéni értékelésről

A fiatalkorú terhelt személyiségjegyeinek, erkölcsi-értelmi-érzelmi fejlettségének, családi és lakókörnyezetének, társas kapcsolatainak és egyéb személyi körülményeinek feltárása az Fb-től kezdve folyamatosan a büntetőügy középpontjában állt. Pont abból a felismerésből következett ugyanis a fiatalkorú terheltek elleni büntetőeljárások speciális szabályozása, hogy ők különös igényekkel bírnak, és velük kapcsolatban a személyiségfejlődésük viszonylag korai szakaszára tekintettel eredményesebben valósíthatók meg a speciálpreventív nevelési célok. Éppen ezért – ahogy a pártfogók kapcsán már utaltunk rá – szerezték be az egyéni értékelési eszközként a pártfogó tájékoztatását, a környezettanulmányt, a pártfogó felügyelői véleményt, hallgatták ki tanúként a törvényes képviselőt, a pártfogó felügyelőt.

Ezen állandóságokon túlmenően megjegyezzük, hogy az 1951-es tvr. lehetőséget biztosított arra, hogy a büntetőeljárásban pedagógust szakértőként hallgassanak ki. Az pedig, hogy a tanács oktatási osztályának a véleményét is be lehetett szerezni, a büntetőügy politikai színezettségét mutatja, mely nem tekinthető kíváncsi kérdésnek.

Az I. Be. azt is lehetővé tette, hogy a nyomozás során a fiatalkorú terhelt kihallgatásánál pszichológus legyen jelen.

Az előző pontban megfogalmazott jogalkotási javaslatunk visszanyúlik a II. és a III. Be-hez, mely kötelező jelleggel fogalmazta meg, hogy a környezettanulmány mellett kell beszerezni a fiatalok terhelte iskolai vagy munkahelyi jellemzését.

III.5. A letartóztatásról és az ideiglenes intézkedésekről

Arra a kérdésre keressük a választ, hogy hogyan alakult a fiatalok terheltek jogainak korlátozása, továbbá óvó-, védőintézkedések megtétele jogerős ítélet nélkül.

Az Fb. a fiatalok bíróságának a hatáskörébe utalja a szülőknek, gyámoknak, gondnokoknak, felügyelőknek a gondozásuk, felügyeletük alatt álló gyerekek és fiatalok ellen elkövetett vétségeket, kihágásokat. Ilyen körülmények felmerülése esetén a bíróság közli az adatokat az árvaszékkel, a gyámhatóság pedig az atyai hatalmat megszüntetheti, felfüggesztheti vagy más intézkedéseket tehet. A nevelés ellenőrzése érdekében pártfogó rendelhető ki. Ha a testi-szellemi fejlődés veszélyeztetett, a fiatalok terhelte eltávolítható a megszokott bűnös környezetéből, és őt más hozzátartozóra, egyéb személyre bízhatja, állami javítóintézetben, gyermekmenhelyen helyezheti el. Ilyen, a büntetőeljárás idejére hatályos ideiglenes intézkedés akkor is tehető, ha a fiatalok terhelte rossz viselkedésével szemben a házi és az iskolai fegyelem eszközei hatástalannak bizonyultak. Utóbbi intézkedéseket a bíróság rendeli el. Az Fb. nemcsak rugalmas, hanem szigorú szabályozásnak tekinthető. Ezt támasztja alá, hogy a bíróság akkor is intézkedést rendelhet el a fiatalokkal szemben, ha a kiskorúak nem követtek el bűncselekményt, azonban a környezetükben az erkölcsi romlás veszélyének vannak kitéve, züllésnek indultak, továbbá akkor is, ha a 12 éves koruk előtt követtek el bűncselekményt. Ha megnézzük a gyermekvédelem mai rendszerét, akkor megállapíthatjuk azonban, hogy ezek az óvó- és védőintézkedések ma is ismertek, csak nem a büntető eljárásjog, hanem a közigazgatási jog területéhez tartoznak. (Ebből is látszik, hogy a fiatalok büntetőjoga egy olyan komplex jogterület, amelyhez kapcsolódik a gyermekvédelem eszközrendszere is.)⁶⁰ A soron kívüliséget jelentette az a szabály, hogy az elfogott vagy bekísért fiatalokat haladéktalanul át kellett kísérni a fiatalok bíróságához. Ha ez azonnal nem volt megoldható, akkor kivételesen fontos okból őt a rendőrség őrizetben tarthatta, melynek időtartama a 48 órát nem haladhatta meg. Ha a veszélyes természete, erkölcsi romlottsága, gondozására alkalmas személy hiánya indokolta, akkor a bíróság legfeljebb 15 napig a bírósági

⁶⁰ FARKAS Ákos – RÓTH Erika: A büntetőeljárás. Complex Kiadó, Budapest, 2007. 381.

fogház helyiségében őrizetben tarthatta. Súlyosabb esetekben a fiatalkorúak törvényszéki tanácsa dönthetett úgy, hogy az ügyész előterjesztésére ezt egy-egy hónappal meghosszabbítja. A Bp-ben szabályozott előzetes letartóztatásnak és vizsgálati fogságnak azonban nem volt helye.

Az 1951-es tvr. fogalmazta meg az előzetes letartóztatással mint a személyi szabadságot legsúlyosabbak korlátozó kényszerintézkedés fiatalkorúakkal kapcsolatban történő alkalmazásáról szóló előírást, mely gyakorlatilag a mai napig érvényes. Eszerint velük szemben a többi feltétel fennállása esetén is csak akkor lehet ezt alkalmazni, ha a cselekmény különös súlya indokolja vagy a fiatalkorú az eddigi környezetében meg nem hagyható. Ebben az esetben is el kell azonban őket különíteni a felnőttektől.

Az I. Be. ezeket a többletfeltételeket változatlanul hagyta.

A II. Be. tovább szűkítette az előzetes letartóztatás alkalmazhatóságát, mert kivette a második esetkört, azaz nem indok a letartóztatásra, ha a fiatalkorú az eddigi környezetében meg nem hagyható. Ez nem büntető jellegű, hanem közigazgatási-gyermekevédelmi intézkedést igényel.

A III. Be. ezen az úton haladt tovább, részletezve az elrendelés és fenntartás eljárási szabályait.

A fiatalkorú terheltekkel szemben alkalmazott (előzetes) letartóztatás visszaszorulása nemcsak a jogszabályokban, hanem a joggyakorlatban is megfigyelhető tendencia. Ez egyrészt összefüggésben áll az európai bírósági döntésekkel, melyek nemcsak a fiatal-, hanem a felnőttkorúak esetén is minél szűkebbre és rövidebbre kívánják szabni a jogerős bírósági ítélet nélküli szabadságelvonást. Másrészt pedig figyelemmel van a fiatalkorúak életkori sajátosságaira. Az értelmi-erkölcsi-szellemi fejlődést kevésbé szolgálja ez a jogintézmény. A nemzetközi tendenciák egyértelműen abba az irányba mutatnak, hogy a fiatalkorú terheltek esetén a szabadságelvonással járó intézkedések – és szankciók – csak végső eszközként alkalmazandók és a lehető legrövidebb ideig tartsanak.

III.6. A felelősségről és a holisztikus gondolkodásmódról

Ezen a ponton nem a bűnelkövető felelősségéről ejtünk szót. Az természetesen az elsődleges, de a fiatalkorúak esetén az őket körülvevő társadalmi közeg szerepéről beszélünk.

Bűncselekmény elkövetése esetén elvárás az elkövető felderítése, vele szemben a büntetőeljárás lefolytatása és szankció alkalmazása. Ha a bűncselekményt fiatalok követi el, akkor ezen felül cél a fejlődésének elősegítése hatékony nevelési intézkedések útján.

Az Fb. rendelkezett először arról, hogy a fiatalokkal szembeni büntetőeljárás megindításáról a tartózkodási helye szerint illetékes árvászeket is értesíteni kell, valamint elküldendő nekik az ügydöntő határozat. Már az eljárás alatt kirendelhető a fiatalok terhelte mellé egy pártfogó, aki a nevelését ellenőrzi és felügyeli. A fiatalok el is lehet távolítani a környezetéből, és javítóintézetben, állami gyermekmenhelyen elhelyezni, ha testi-erkölcsi veszélynek van kitéve, illetve vele szemben a már említettek szerint a házi és iskolai fegyelmezés nem vezetett eredményre.

Jól látszik, hogy nemcsak a rendőrség, ügyészség, bíróság játszott szerepet a fiatalok megjavításában, hanem az árvászek, a pártfogó, a javítóintézet és az állami gyermekmenhely is. Ma már elképzelhetetlen különlegesség, hogy a bíró nagyobb szigorra, gondosabb nevelésre figyelmeztesse, a gyermek megfenyítésére, őt a veszélyes környezettől, életmódtól való visszatartásra utasítsa a szülőt, ha a 12. életév betöltése előtt a kiskorú bűncselekményt követett el, vagy a 18. életévét be nem töltött személy bűncselekményt nem követett el, de a környezetében az erkölcsi romlás veszélyének van kitéve vagy zúllni kezdett.

Az 1951-es tvr. a fiatalok ügyében a tárgyalás kitűzéséről értesíteni rendelte az iskolai hatóságot. Ők a jogerős határozatból is kaptak egy példányt. Rosta Andrea mindezt a mai szignalizációs kötelezettség első megjelenési formájának tekinti.⁶¹ Ezt a szabályozást az I. Be. átvette. Bár a fiatalok tanácsában helyet kapott egy pedagógus is, még arra is volt lehetőség, hogy szakértőként is meghallgassanak egyet, illetve a helyi tanács oktatási osztályának véleményét is beszerezzék. Utóbbit politikai színezetű, nemkívánatos rendelkezésnek tartjuk, de a pedagógus szakma bevonása a mai viszonyokra is alkalmazható, előremutató szabályozás. Mind a pedagógusok bevonását – az általuk írásban készített jellemzés, pedagógiai szakvélemény útján – mind pedig a jogerős határozat iskolának történő elküldését újra bevezetésre alkalmasnak tartjuk. A társadalmi felelősség, a holisztikus gondolkodásmód jegyében segíti a nevelő hatás kifejtését, ha az oktatási intézmény tudomást szerez a büntetőeljárás megindításáról, befejezéséről. Egyrészt védeni tudja ezzel mind a kriminális magatartás elkövetőjét, mind pedig – ha az iskola tanulója – a sértettjét vagy a nem érintett

⁶¹ ROSTA Andrea: i.m. 350.

többi diákot, pedagógust. Másrészt pedig, ha a megfelelő információkkal rendelkezik, akkor hatékonyabb pedagógiai eszközöket tud választani a fiatalok terhelte értelmi-erkölcsi-érzelmi fejlesztéséhez.

A fiatalok terhelte elleni büntetőeljárásban az életkorra tekintettel kiemelt fontosságú az együttműködés, a holisztikus gondolkodásmód. Nem aratott azonban osztatlan sikert a kérdőívet kitöltők körében az a jogtörténeti rendelkezés, melyet a magunk részéről újra bevezetésre alkalmasnak találunk, mely szerint a bíróság az eljárási cselekményről értesíti a fiatalok terhelte oktatási intézményét és részükre a jogerős határozatot elküldi. A válaszadók több, mint egyharmada egyik javaslattal sem ért egyet, ezzel szemben csak egy válaszadó nyilatkozott úgy, hogy mindkét javaslatot támogatná. 21 % csak értesítést küldene az eljárási cselekményekről, 36 %-uk értesítés nélkül csak a jogerős határozatot küldene el az iskolának.

Ennek ellenére kitartunk javaslatunk mellett, mert az iskolára nagy szükség van az eljárási és anyagi jogi célok elérése érdekében. Együttműködés nélkül a bíróság kevés ahhoz, hogy hatást gyakoroljon a fiatalok terhelte helyes irányú személyiségfejlődésére nézve. Ha azonban az iskola nem szerez tudomást a tanulója elleni büntetőeljárás megindításáról, menetéről, végeredményéről, a jogkövetkezményről, nem tudja meg, hogy milyen bűncselekményt követett el a terhelte, akkor nem tudja megtenni a szükséges intézkedéseket a közösségbe visszailleszkedés, a társadalmi együttélés szabályainak elősegítése érdekében.

A büntetőeljárás lefolytatásával párhuzamosan, ha védő-, óvóintézkedés meghozatala mutatkozik szükségesnek, akkor annak megtétele a járási és városi tanács végrehajtó bizottságának a hatáskörébe tartozik. Ezzel a fiatalok bíróságának a feladata és felelőssége csökkent. Az Fb. rendelkezéseivel szemben már csak igazságszolgáltatási feladata maradt, a szociálpolitikaiakat a helyi államigazgatási szervek látták el. Így a továbbiakban már nem volt teendője a bíróságnak a 12 éven aluli bűnelkövetők, illetve a züllésnek, erkölcsi romlásnak kitett kiskorúak ügyeinek gyermekvédelmi jellegű kezelése.

Az I. Be. nemcsak pedagógus szakértőként történő meghallgatását tette lehetővé, hanem gyógypedagógusét is, és megkereshetett ifjúsági szervezetet, valamint szakigazgatási szervet. Nem a fiatalok elleni büntetőeljárás külön rendelkezései között, hanem alapvető szinten rögzítette a szignalizációs kötelezettséget. Ennek értelmében a büntetőügyekben eljáró hatóságok kötelesek a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező szervek tudomására hozni az

elkövetett bűn okait és körülményeit, hogy az meghozhassa a szükséges intézkedéseket azok megszüntetése érdekében. Ezeknek a szerveknek viszontjelzési kötelezettsége állt fenn a bíróságok irányába, hogy milyen bűnmegelőzési intézkedéseket tettek.

A II. Be megítélésünk szerint visszalépést jelent a korábbiakhoz képest. Sem értesíteni nem kellett az iskolai hatóságot a tárgyalásról, sem a határozatot elküldeni nekik. Csak gyógypedagógus tanúkénti meghallgatására volt lehetőség.

A pedagógus véleményét volt hivatott pótolni a III. Be. újítása, hogy kötelezően beszerzendő a fiatalkorú terhelt iskolai jellemzése. Megítélésünk szerint nem szerencsés, hogy a Be-ben ez a rész nem szerepel, mert a fentiekben leírtak értelmében szükséges a pedagógusi szemlélet, vélemény, tapasztalat érvényre juttatása.

A holisztikus gondolkodásmód fontosságát hangsúlyozzák a nemzetközi egyezmények is. A bűnelkövetés szankcionálásának célja a nevelés, de a fiatalkorú terhelt jólétének támogatása is. Ezt pedig elsősorban gondozással, irányítással, felügyelettel, tanácsadással, oktatási programokkal kell biztosítani, mely többszereplős feladat (az 1989-es ENSZ Gyermekjogi Egyezmény, az Európa Tanács 2010-es iránymutatása a Gyermekbarát Igazságszolgáltatásról).

III.7. A határozat megbélyegző hatásáról

III.7.1. Bűnös vagy nem bűnös?

Kriminológiai kutatások igazolják, hogy a büntetőjogi felelősség megállapítása olyan stigmát, bélyeget ragaszthat az elkövetőre, amely megnehezíti a társadalomba való visszailleszkedés folyamatát. Különösen igaz ez a fiatalkorúakra. Éppen ezért figyelemreméltó az Fb. azon szabálya, mely szerint a fiatalkorú terheltet a bűnösség megállapítása nélkül, tárgyaláson kívül próbára bocsáthatja; öt 8 óra és 20 óra között 3-12 órán át a bíróság helyiségében az élelmezés korlátozásával, elvonásával őrizetben tarthatja. Nem is annyira a szankciók faja képezi az elemzésünk tárgyát, hanem maga az elv, hogy tárgyaláson kívül és a bűnösség megállapítása nélkül alkalmazhatott szankciót a bíróság. Egyfelől ez egy bölcs gondolat abból a szempontból, hogy az egyszeri botlás – az ügyész nyilatkozatától, a bíróság megítélésétől függően – nem eredményezi a bíróság előtti megszégyenülést. Másfelől viszont elemzésünk szerint nem állja ki a jogállamiság próbáját, hogy valakivel szemben a bűnösség megállapítása nélkül

alkalmaznak büntetőjogi szankciókat. A bűncselekmény elenyészően csekély súlya esetén a bíróság dönthetett úgy, hogy az ügyészség nyilatkozatának a beérkezését követően a büntetőeljárást tárgyaláson kívül megszünteti.

Ugyanígy az 1951-es tvr. is biztosította mind a nyomozás, mind a bírósági eljárás során a megszüntetési lehetőséget, ha a fiatalkorú terhelt az értelmi fejletlenségénél fogva a bűncselekmény társadalomra veszélyességét nem ismerhette fel vagy a csekélyebb súlyú bűncselekményt más személy befolyása alatt követte el és vele szemben nevelő intézkedésre nincs szükség. A bíróság a bűnösség kimondása nélkül is próbára bocsáthatta, gyógypedagógiai vagy javítóintézetbe utalhatta a terheltet. Sőt, ilyen szankciót csak a bűnösnek kimondás mellőzésével lehetett alkalmazni. A fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjogi rendelkezések módosításáról szóló 1954. évi 23. törvényerejű rendelet kibővítette ezt a megrovással. Ezt vette át az I. Be. és a II. Be. is, de csak az előbbi rögzítette, hogy tárgyalás mellőzésével pénzbüntetést fiatalkorú terhelttel szemben nem lehet kiszabni. A III. Be. már az általános szabályokat rendelte alkalmazni és mellőzte az ilyen korlátozást.

Bár a bűnösség kimondása nélkül szankció kiszabására, alkalmazására ma már nincs lehetőség, de a III. Be. tartalmazta a vádemelés elhalasztásának lehetőségét. Ha a vádemelés feltételei fennállnak, de a bűncselekmény ötévi szabadságvesztésnél nem súlyosabb büntetéssel büntetett, az ügyészség a fiatalkorú terhelt helyes irányú fejlődése érdekében a vádemelést elhalaszthatja, és őt magatartási szabályok betartására, vele szemben kötelezettségek teljesítését írhatja elő. A Be. feltételes ügyészi felfüggesztése ezzel rokon jogintézmény.

III.7.2. A tárgyalás nyilvánosságáról és a terhelt jelenlétéről:

A fiatalkorú terhelt védelme és a stigmatizáció elkerülése érdekében már az Fb. tartalmazta, hogy a bíróság – a mérlegelésétől függően – a tárgyalásról kizárhatja a nyilvánosságot. Az Fb. specialitása, hogy ennek hiányában is csak a hatóságok, a gyermekvédő és patronázs egyesületek tagjai, ügyvédek, ügyvédhelyettesek és -jelöltek, joggyakornokok lehettek jelen. Más felnőtt érdeklődő jelenlétét – a jogos érdek fennállása esetén – a bíró megengedhette. Az ügyész és a terhelt távollétében azonban a tárgyalás nem volt megtartható. Utóbbit a bíróság a tárgyalóterem elhagyására kötelezhette, ha a tárgyalás egyes részei a fejlődésére hátrányos befolyást gyakorolhatnának. A távollétében lefolytatott bizonyítás eredményét a belátása szerint közölhette a terhelttel.

Az 1951-es tvr., az I. Be., a II. Be., a III. Be. is átvette a nyilvánosság kizárásának a lehetőségét. A III. Be. újra az Fb. irányát követve írta elő a terhelt jelenléti kötelezettségét, mely alól csak akkor volt helye kivételnek, ha a fiatalkorú helyes irányú fejlődését károsan befolyásolná.

III.8. A jogorvoslatról

A mai idők és elvárások próbáját több szempontból sem állná ki az Fb. jogorvoslati rendszere. A fellebbezésnek nem volt halasztó hatálya, bár a bíró a fiatalkorú érdekében a végrehajtást felfüggeszthette. Ugyan a határozat ellen nemcsak az ügyész, a magánvádló, a terhelt, a védő és a törvényes képviselő, a szülő jelenthetett be fellebbezést – mint ma is – hanem a házastárs is, de az ügyész fellebbezésének hiányában a többi jogosult csak javítónevelés, fogház-, államfogház-büntetés és elzárás esetén rendelkezett önálló fellebbezési joggal. A fiatalkorú terhelt, a törvényes képviselője és a védő emellett a bűnügyi költségre, a magánjogi igényre, és az egyéb mellékkérdésekre terjeszthetett elő önálló jogorvoslatot. (A másodfokú tárgyaláson a védő részvétele kötelező volt.) A másodfokú határozat ellen a királyi ítélőtáblának címzett semmisségi panasszal a törvény lényeges rendelkezései sérelme miatt az ügyész, a terhelt, a törvényes képviselője, a védője élhetett. Utóbbiak azonban csak akkor, ha a bíróság javítónevelést, fogház- vagy államfogház büntetést állapított meg. Ugyanez a szabály vonatkozott az elítélt javára irányuló újrafelvételi eljárásra.

Követve ezt a vonalat, az 1951-es tvr. és az I. Be. is akként rendelkezett, hogy a fellebbezésnek a javítóintézeti nevelés és gyógypedagógiai intézetbe utalás esetén nincs halasztó hatálya, a végrehajtás felfüggesztése a bíróságtól függött. Megrovás és próbára bocsátás alkalmazása esetén a többi jogosult által bejelentett fellebbezés csak akkor hatályos, ha az ügyész is jogorvoslatot nyújtott be. Ilyen tartalmú határozatok ellen a fiatalkorú terhelt javára perújításnak helye nincs. Részben folytatta ezt az irányt a II. Be., azonban a fellebbezés korlátozottságát megszüntette. Immár nem függött az ügyész nyilatkozatától a megrovás és a próbára bocsátás elleni fellebbezés. A perújítás kizártsága is megszűnt.

A III. Be. már nem tartalmazott a fellebbezésre nézve speciális szabályokat, azaz a terhelt, a törvényes képviselő, a védő fellebbezési joga feltétlen, önálló volt és halasztó hatállyal rendelkezett az első fokú határozat végrehajtására nézve.

A fejlődési ív eredményeként pozitív, hogy a fiatalok terheltek, a törvényes képviselő, a védő fellebbezési joga önállósodott. A garanciális szempontok erősödését mutatja az is, hogy a fellebbezés automatikusan halasztó hatályt jelentett a határozat végrehajtására. Szélesedett a rendkívüli jogorvoslatok igénybevételének a lehetősége is. Ez a tendencia mind a jogállami, mind pedig a nemzetközi elvárásokkal és szabályozásokkal összhangban van.

IV. FEJEZET

A FIATALKORÚ TERHELTEK A NYOMOZÁSBAN

„Aki azt akarja, hogy mások neki kitárják szívüket, annak nemes szívűnek kell lennie, annak mély megértéssel kell rendelkeznie az emberi természet irányába, és ennek a tanú vagy a gyanúsított felé tanúsított magatartásából láthatóvá is kell válnia.”

(Albert Hellwig)

A Be. preambuluma továbbra is célként tűzi ki az igazság felderítését. A büntetőeljárás feladata és célja ugyanis nem más, mint a magyar büntető anyagi jog és a nemzetközi jog által büntetendő bűncselekmények elkövetőinek tisztességes eljárás keretében, hatékony és időszerű határidőn belül lefolytatott eljárásban történő felelősségre vonása az igazság megállapításának igényével, hangsúlyt fektetve a sértettek fokozott védelmére és jogaik érvényesítésére.

Ahhoz azonban, hogy a büntetőeljárás eredményes legyen, és az eljárás végén egyértelműen megállapíthatóvá váljon, hogy történt-e bűncselekmény és, ha igen, azt ki követte el, szükséges a büntetőjogilag releváns tények és az azokat alátámasztó bizonyítékok felderítése. Kizárólag a tények felderítése után van lehetőség arra, hogy a cselekményt a nyomozó hatóság, az ügyészség, illetve később a bíróság jogilag értékelje, minősítse. A tények felkutatásának, felderítésének, illetve a nyomozás tudománya a kriminalisztika.

A hét kriminalisztikai alapkérdés, hogy mi, hol, mikor, hogyan, kivel, miért történt és ami történt, azt ki követte el. A kérdések megválaszolását nyomok, anyagmaradványok, vallomások mint közvetítők, mediátorok segítik elő. Ha a hét alapkérdésre a közvetítők révén választ kap az eljáró hatóság, akkor vált elérhetővé a kriminalisztika célja, az azonosítás.

Az előbb említett célok a fiatalok terheltek elleni büntetőeljárásokban is irányadóak. Ugyanakkor fiatalok terheltek esetén a büntetőeljárásnak további célja, hogy az egész büntetőeljárást úgy folytassa le a nyomozó hatóság, az ügyészség és a bíróság, hogy az a fiatalok terhelt nevelésének, illetve testi-értelmi-erkölcsi-érzelmi fejlődésének az

előmozdításával biztosítsa a fiatalok társadalmi beilleszkedését, és azt, hogy a fiatalok ne kövessenek újabb bűncselekményt (Be. 677. §).

Nyomozással kapcsolatos követelményeket állít fel az Emberi Jogok Európai Bírósága is.⁶² Az EJB csak keretszabályokat tartalmaz a hatékony nyomozás ismérveinek meghatározásakor, hiszen a nyomozás eredményessége is döntően a szakmai, kriminalisztikai felkészültségtől függ. Egy büntetőeljárás európai mércével mérve is akkor hatékony, ha gyors, betartja a jogszabályi és az ésszerű határidőket, alapos, objektív, bevonja a sértettet, felderíti valamennyi nyomvonalat, beszerzi azokat a bizonyítékokat, melyektől ésszerűen eredmény várható el.⁶³

IV.1. Gyermekközpontú igazságszolgáltatás

A 20. század egyik tendenciája a gyermeki jogok minél szélesebb körű érvényre juttatása. A legnagyobb mérföldkőnek az ENSZ gyermekek jogairól szóló egyezménye tekinthető.

Az Európa Tanács 2010. november 17-én fogadta el a gyermekbarát igazságszolgáltatásról szóló iránymutatását, mely paradigmaváltást követel meg a jogalkotótól (a jogszabályok megalkotása során) és -alkalmazótól (a normák működése alkalmával).

Az iránymutatás szerint a gyermekbarát igazságszolgáltatás egy olyan rendszer, amely

- a) garantálja, tiszteletben tartja és hatékonyan érvényre juttatja valamennyi gyermeki jogot az elérhető legmagasabb színvonalon;
- b) betartja a megfogalmazott alapelveket;
- c) figyelembe veszi az adott gyerek fejlettségét, érettségi fokát és az ügy körülményeit;
- d) biztosítja az igazságszolgáltatáshoz való széles körű hozzáférést;
- e) a gyerek életkorához igazodik;
- f) gyors;
- g) lehetőséget biztosít a gyerek eljárásban való részvételére, megérteti vele a procedúrát;
- h) védi a magán- és családi élet méltóságát.

Az elnevezés kissé félreérthető, hiszen ahogy Gyurkó Szilvia fogalmaz, nem arról van szó, hogy az igazságszolgáltatásnak barátkoznia kellene a gyerekekkel, hanem arról, hogy

⁶² JANICKI, Kathrin: Beweisverbote im deutschen und englischen Strafprozeß – Auswirkungen auf die europäische Zusammenarbeit. Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 2002. 181.

⁶³ Y kontra Bulgária-ügy, 41990/18.

működjön úgy, hogy annak jogai, érdekei, szükségletei álljanak a középpontban.⁶⁴

Ezzel kapcsolatos érdekes tapasztalás volt a Bambergi Járásbíróságon (Amtsgericht Bamberg) tett látogatás. A fiatalkorúak bírója nemcsak velünk volt roppant kedves, hanem a fiatalkorú terhelttel is. Igyekezett oldott, laza légkört teremteni, némi humorral fűszerezve. Az első fokú eljárás végén – talán ezért is – érte kellemetlen és váratlan meglepetés a vádlottat, amikor meghallotta, hogy végrehajtandó szabadságvesztésre ítélte őt ez a közvetlen, mosolygó jogalkalmazó. Láthatóan a baráti hangnem alapján nem erre számított. A gyermekközpontú igazságszolgáltatás egyik célkitűzése az eljárási formalitások csökkentése, emberibb hangnem megütése. Nem eshetünk ki azonban a jogalkalmazói szerepből, nem ringathatjuk hiú ábrándokban a terhelteket. Éppen ezért csatlakozunk Gyurkó Szilvia kifejezésbeli és szemléletbeli pontosításához. Az igazságszolgáltatásnak nem feladata a barátkozás, ellenben a korrekt keretek garantálásával, a teljes körű tájékoztatással, a gyermek jogainak és érdekeinek biztosításával.

Az európai tendencia a Lisszaboni Szerződés óta fektet kiemelt hangsúlyt a gyermekek mindenek felett álló érdekére. Ezt az ENSZ Gyermekjogi Egyezményében is ismert megfogalmazást az Európai Unió Alapjogi Chartájának 24. cikke is átvette. Ezt megelőzően már 2006-ban is előtérbe került a kérdés, amikor az Európai Bizottság Az EU gyermekjogi stratégiája felé című közleményt tette közzé, illetve megfogalmazták az Építsünk egy Európát a gyerekeknek és a gyerekekért programot.

Ahhoz azonban, hogy egy, a fiatalkorúakkal foglalkozó jogász szakember ennek meg tudjon felelni, tudnia kell, hogy mi jellemzi az adott életkorú gyermeket, illetve fiatalkorút általában és konkrétan; neki milyen jogai vannak; és képesnek kell lennie arra, hogy belegondoljon a helyzetébe, ne pedig saját magából induljon ki.⁶⁵

A gyermekközpontú igazságszolgáltatás alapja a joghoz való hozzáférés, a fair tárgyalás. Utóbbi magába foglalja a tájékoztatáshoz, meghallgatáshoz, jogi védelemhez, képviselőhez való jogot.⁶⁶

⁶⁴ GYURKÓ Szilvia: Gyermekközpontú büntető igazságszolgáltatás Magyarországon. Belügyi Szemle, 2013/9. 28.

⁶⁵ GYURKÓ Szilvia: i.m. Belügyi Szemle 2013/9. 28.

⁶⁶ GYURKÓ Szilvia: Gyermekbarát igazságszolgáltatás.
http://www.okri.hu/images/stories/KT/KT_49_2012/007_gyurko.pdf 108. (2021. január 9.)

Alapvető elvei között találjuk a gyermek mindenek felett álló érdekén túlmenően a részvétel biztosítását, a jogállamiság és az emberi méltóság garantálását, valamint a diszkriminációval szembeni védelmet.⁶⁷

Mérlegelés nélkül különleges bánásmódot igénylő személynek minősül az adott eljárási cselekmény idején tizennyolcadik életévét be nem töltött személy. Mindez azt jelenti, hogy nem a bűncselekmény elkövetési ideje irányadó, hanem a büntetőeljárásban végzett eljárási cselekmény időpontjában kell fiatalkorúnak lennie a kihallgatandó személynek. A törvény megfogalmazása alapján az is megállapítható, hogy nem csak a kiskorú tanúk, sértettek minősülnek különleges bánásmódot igénylő személynek, hanem a fiatalkorú terheltek is. Ezzel kapcsolódott a magyar jogalkotó az európai és nemzetközi tendenciákhoz, amelyek a gyermekközpontúság jegyében a fiatalkorú terhelt érdekeit tartják szem előtt a büntetőeljárásban is. A különleges bánásmódot a törvény alapozza meg, így ahhoz nem szükséges határozathozatal. Elég, ha az eljáró nyomozó hatóság, ügyészség, bíróság az aktára feljegyzi a különleges bánásmód tényét.

A különleges bánásmód célja, hogy a nyomozó hatóság, az ügyészség, a bíróság az érintett személy jogai gyakorlásának, kötelezettségei teljesítésének elősegítését és kíméletét az eljárás érdekeire is figyelemmel különleges intézkedésekkel segítse elő. Az egyéniesítést és az akadályoztatás felszámolását biztosító eszközrendszer révén kívánja a jogalkotó garantálni egyrészt a különleges bánásmódot igénylő személy megfelelő jogérvényesítését és kíméletét, másrészt pedig a védelmét.

A Be. 85. § (1)-(3) bekezdéseiben felsorolt különleges bánásmód körébe tartozó intézkedéseket a fiatalkorúak esetében a rájuk vonatkozó speciális jogszabályi rendelkezésekkel összhangban célszerű szemügyre venni.

A fentiekben leírtakra is tekintettel az idegen közegből, hivatalos eljárásból, idegen emberekből eredő félelemre, távolságtartásra válaszul, azok kiküszöbölése érdekében fontos a megfelelő kommunikáció és a kapcsolattartás során a fokozott körültekintés.

⁶⁷ <https://rm.coe.int/16806a4541> (2020. május 6.)

Elemezzük, hogy a gyermekbarát igazságszolgáltatás elemeiből – tájékoztatáshoz való jog; megfelelő kommunikáció; tanácsadáshoz való jog; véleménynyilvánításhoz való jog; indokolatlan késlekedés elkerülése; gyermekbarát környezet kialakítása; eljárási formalitások mellőzése; gyermeket befolyásoló tényezők kizárása; szakemberek képzése; multidiszciplináris szemlélet⁶⁸, szabadságtól való megfosztás korlátozottsága⁶⁹ – mit mond a jogalkotó, mi a gyakorlata a jogalkalmazónak és mi a javaslata a jogtudománynak!

IV.2. A fiatalkorú terheltek kihallgatása

Mind a büntetésnek mint anyagi jogi rendelkezésnek, mind pedig a büntetőeljárásnak mint a büntetőjogi felelősségre vonás formájának célja az, hogy a fiatalkorú nevelését, személyiségének helyes irányú fejlődését szolgálja. Ezen célok miatt is kiemelten fontos, hogy a nyomozó hatóság, az ügyészség, a bíróság a szavak szintjén is el tudja érni a fiatalkorú terhelteket. A XXI. században ez talán minden eddiginél nagyobb kihívásnak mutatkozik, ugyanis a technika fejlődésének "köszönhetően" az emberiség történetében nem volt eddig olyan jellegű szakadék a fiatalkorúak és a felnőttek kommunikációja között, mint manapság.

A jogalkotó előírta, hogy a büntetőeljárásban részt vevő személyt az őt érintő eljárási cselekményt megelőzően a jogairól tájékoztatni, a kötelezettségeire figyelmeztetni kell. Ezt mind a nyomozó hatóság, mind az ügyészség, mind a bíróság oly módon köteles megtenni, hogy a büntetőeljárásban részt vevő személy a vele közölteket megértse, magát megérttesse. A tájékoztatások és figyelmeztetések során egyszerűen és közérthetően kell fogalmazni. Figyelembe kell venni a büntetőeljárásban résztvevő személy állapotát, személyes jellemzőit, és meg kell győződni arról, hogy a vele közölteket megértette-e, ha nem, akkor pedig újból meg kell azt magyarázni [Be. 74. § (2), (3) bekezdései].

A fiatalkorú terheltek esetén a megértést, a kommunikációt nehezíti, hogy kihallgatásukra általában hivatalos helyiségben, meghatározott protokoll szerint kerül sor. A tizennyolc éven aluli terheltek viszont nemcsak a kihallgató személy, hanem általában a felnőttek világa is ismeretlen. A fiatalkorú terhelteket kihallgató személynek bizalmat kell felépítenie a kihallgatandó irányába. Ez két okból is fontos. Egyrészt kriminalisztikai szempontból, hogy a kihallgató az eljárási cselekmény végére hozzájusson azokhoz az információkhoz, amit a

⁶⁸ SZÁSZ Gabriella: Anomáliák a gyermekbarát büntetőeljárásban? *Ügyészek Lapja*, 2014/6. 50-51.

⁶⁹ GYURKÓ Szilvia: *Belügyi Szemle*, 2013/9. i.m. 41.

fiatalkorú terhelte kihallgatásától várt. Könnyebben nyílik meg a tizennyolc éven aluli személy, ha azt látja, hogy az eljárás során nem lekezelően, flegmán, unottan fordulnak hozzá, hanem nyíltan, érdeklődően, a kijelentéseit fontosnak tartva. Ha sikerül a bizalmat felépíteni és a fiatalkorú terhelttől a szükséges információkat beszerezni, akkor megalapozott és pontos válaszokat lehet kapni a hét kriminalisztikai alapkérdésre. Emellett a bizalom felépítése kiemelten fontos a fiatalkorú terheltek esetén, hiszen náluk a büntetőeljárás céljaként az előbb említettek szerint a nevelő hatás kifejtését is kitűzte a jogalkotó. Ha látja a fiatalkorú terhelte, hogy az eljárás nem ellene, hanem érte van, nevezetesen azért, hogy a helyes útra terelje és felmutassa neki azokat a határokat, amelyeket a társadalmi együttélés során nem lehet átlépni, akkor azokat hitelesnek tartja és nagyobb eséllyel fogadja meg. Javasoljuk ezért a jogalkalmazó felé a bemutatkozást, annak rövid megmagyarázását, hogy miről szól a büntetőeljárás, miért szükséges a kihallgatás, mi lesz a továbbiakban az ügymenet. Ez segít a stresszmentes, oldott légkör megteremtéséhez, mely azonban nem jelenthet barátkozást.

Mind a jogalkotó, mind pedig a jogtudomány által megfogalmazott egyértelmű elvárás, hogy a jogalkalmazó a fiatalkorú számára érthető, kielégítő tájékoztatást adjon az eljárás menetéről, jogairól és kötelezettségeiről.⁷⁰

A gyermekbarát igazságszolgáltatás egyik eleme a tizennyolc éven aluli személy véleménynyilvánításhoz való joga. Ugyanakkor a másik oldalról nézve a fiatalkorú terhelte a bűnüldöző hatóságnak, igazságszolgáltatási szervnek ki kell hallgatnia. (Nem áll fenn azonban vallomástételi kötelezettség.)

Ennek során kell hangsúlyt fektetni a megfelelő kérdezési technika, taktika kidolgozására. Ehhez egyrészt az ügyet, másrészt a fiatalkorúakat kell ismerni. Egy részüket ugyanis forrásmegfigyelési hiba jellemezheti, azaz összekeverhetik a valóban megtörtént események emlékeit a gondolataikkal, fikcióikkal. Ezért, valamint abból az okból kifolyólag, hogy míg a felnőttek elsősorban racionálisan, addig a fiatalkorúak érzelmi síkon gondolkoznak, célszerű lehet a helyszíni kihallgatás fogatosítása. A helyes irányú személyiségfejlődésük érdekében mérlegelni kell Medve Judit szerint, hogy a helyszín által keltett emlékek, érzelmek nem kavargják-e fel őt túlságosan.⁷¹

⁷⁰ GYURKÓ Szilvia: Belügyi Szemle, i.m. 2013/9., 28.

⁷¹ MEDVE Judit: Rendőri kommunikáció a gyermekkorúakkal. Belügyi Szemle, 2014/12. 31., 34.

Ezen a ponton érdemes tisztázni, hogy a két cél közül – az egyik oldalon a bizonyítási eszközök beszerzése, a valósághű tényállás megállapítása; a másikon pedig a fiatalkorú kímélete – melyik élvez prioritást. A lelki trauma, megrázkódtatás meghatározó nyomot hagy maga után, mely negatív érzelmi élménnyé alakul a felnőttkor során. Érzelmileg, értelmileg ugyanis még fejletlenek, a személyiségük kialakulóban van, így egy büntetőeljárás pszichés megterhelést jelent nekik.⁷² A kímélet akkor válik elsődlegessé, ha a büntetőügy összes körülményei alapján lehetőség mutatkozik az elterelésre. Megítélésünk szerint, ha erre nincs mód, akkor a büntetőeljárásban a fő cél a bizonyítási eszközök beszerzése, a valósághű tényállás felderítése. A gyermekközpontú igazságszolgáltatás nem vezethet odáig, hogy a kímélet oltárán feláldozzuk az igazságot, nem jelentheti azt, hogy releváns kérdések feltevését mulasztjuk el. Ezt azért jegyezzük meg, mert az utóbbi időben a védők egy része megkísérli korlátozni a fiatalkorú terheltek kihallgatásakor a bíróság jogszabályban rögzített tárgyalásvezetési és kihallgatási szerepét azzal, hogy a fiatalkorú terhelt kíméletére hivatkozással tiltakozik bizonyos, a tényállás felderítését szolgáló kérdések feltevése ellen.

Nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy fiatalkorú és fiatalkorú között is óriási különbségek húzódnak. Nem lehet egységes sablont felállítani arra nézve, hogy hogyan kell bánni velük. Ez nemcsak életkor-, hanem személyiségfüggő is. Ami az egyik fiatalkorú fejlődésére nézve célravezető kihallgatási módszer, az a másiknál éppen ellentétes hatást ér el. Ezért fontos a kihallgató emberismerete, tapasztalata, képzettsége, hogy felismerje a személyiségjegyeket és a helyzetnek megfelelő adekvát magatartást tanúsítson. Vannak azonban általános elvek, melyeket javasolunk megfogadni a fiatalkorú terheltek kihallgatásánál.

A kihallgatás kezdetén időt kell szakítani a közérthető tájékoztatásra. Ennek elmaradása esetén a fiatalkorú terhelt nem fogja tudni, hogy miért van ott, mi vár rá abban a fél-egy órában és azt követően, ezáltal kiszolgáltatottá, bizonytalanná válik.⁷³

Általánosan, de a fiatalkorú terhelteknél különösen igaz az irányított kérdések („Ugye az történt, hogy...?”) tilalma. Pszichológusok által általánosan elismert tény, hogy a gyermek- és fiatalkorúak igyekeznek megfelelni az elvárásoknak, a felnőttek által rájuk gyakorolt szociális befolyásoló hatásnak, így az irányított kérdésekre azt a választ adják, amit a kérdező sugall,

⁷² VÁRI Vince: A gyermekbarát igazságszolgáltatás büntetőjogi és rendőrségi vonatkozásai. Magyar Rendészet, 2013/3-4. 71., 72.

⁷³ MEDVE Judit: i.m. 33.

hallani szeretne. Minket viszont nem a kérdést feltevő preconcepciója, hanem a valóságnak megfelelő tények érdekelnek. A tényállás helyes megállapítása a szakszerű, igazságos ítélet feltétele.⁷⁴ Javasoljuk a jogalkalmazó számára rövid, egyértelmű, a fiatalok értelmi szintjéhez⁷⁵ és kommunikációs képességeihez igazodó, nyitott kérdések („Mi történt tegnap a játszótéren?”) feltételét. Először mondja el a saját szavaival a történetet, csak ezt kövessék az említett kérdések. Ha zárt, direkt, eldöntendő kérdések merülnek fel, akkor célszerű ezeket – ha a kihallgatás taktikájával összeegyeztethető – a végére hagyni.⁷⁶ Mindig csak egy kérdést tegyünk fel, ellenkező esetben a fiatalok összezavarodnak, elfelejti őket, úgy érzi, hogy nem megfelelően teljesít a felnőttek világában. Ugyanígy kerülendő a témák közötti csapongás.⁷⁷ Haladjunk időbeli sorrendben!⁷⁸ Nem szabad elébe menni több kérdéssel a tényállásnak. Az, hogy a fiatalok tapasztalata szerint mi történt, lépésről lépésre kell felderíteni. Ne tegyük fel azt a kérdést, hogy „Hová szaladtál? Haza?”, hanem először tisztázzuk nyitott kérdéssel, hogy egyáltalán mit csinált, ha pedig azt mondta, hogy elfutott, kérdezzük meg, hogy hova! Értetlenség esetén csökkenteni kell a beszédtempót, egyszerűbbé kell átfogalmazni a kérdést (legfeljebb egy mellékmondat legyen) vagy az egyes szavakat.⁷⁹

Esetleges ellentmondásokkal, más személyek eltérő tartalmú vallomásaival, fényképekkel csak a kihallgatás végén konfrontálандók a fiatalok a befolyásolás elkerülése érdekében.⁸⁰

Medve Judit javasolja, hogy a kihallgató személy olyan nemű legyen, amit a kihallgatandó leginkább elfogad.⁸¹ Ez a nyomozás során még megvalósítható, a bírósági szignálási renddel viszont összeegyeztethetetlen. Ha a bírósági eljárásra is kiterjesztenénk ezt a lehetőséget, akkor a terhelte ad absurdum megválaszthatná, hogy ügyében ki döntsön. Ez alapvető jogelvekkel ellentétes.

Akár férfi, akár nő a kihallgató személy, tanúsítson korrekt kereteket, de tartózkodjon elvárások

⁷⁴ KÄBER, Wolfgang: Wahrheitsforschung im Strafprozess. J. Schweizer Verlag, Berlin, 1974. 1.

⁷⁵ ARNTZEN, Friedrich: Psychologie der Zeugenaussage – Einführung in die forensische Aussagepsychologie. Verlag für Psychologie, Dr. C. J. Hogrefe, Göttingen, 1970. 19.

⁷⁶ YESCHKE, Charles L.: The Art of Investigative Interviewing. Butterworth – Heinemann, New York, 2003. 162.

⁷⁷ ARNTZEN, Friedrich: i.m. 22-23.

⁷⁸ GROßBERGER, Roland: Psychologie des Strafverfahrens. Springer Verlag, Wien – New York, 1968. 143.

⁷⁹ ARNTZEN, Friedrich: i.m. 22-23.

⁸⁰ SZEWCZYK, Hans: Psychologie der Aussage, Psychologie des 20. Jahrhunderts. Band XIV, Auswirkungen auf die Kriminologie. Herausgegeben von Hans-Joachim Schneider, Zürich, 1981. 786.

LANGE, Regina: Fehlerquellen im Ermittlungsverfahren. Kriminalistik Verlag, Heidelberg, 1980. 103.

⁸¹ MEDVE Judit: i.m. 35.

megfogalmazásától („Erre emlékezned kellene!”), mert ez is káros külső körülmény, ami befolyásolja a vallomást és adott esetben a valósághű tényállás megállapítását akadályozza. Nem beszélve arról, hogy az eseménysorozat észlelésének és a történetek rögzülésének számos objektív és szubjektív szempontja van. Előbbiek közé sorolandók a külső körülmények, így az esemény lezajlásának sebessége, gyorsasága, a fény- és időjárási viszonyok, a helyszín vagy az észlelési távolság.⁸² Utóbbiak között említendők a belső, személyben rejlő képességek, mint például az érzékszervek állapota, a látás⁸³, hallás, emlékezet. Fontos tényező az is, hogy az észlelték óta mennyi idő telt el.⁸⁴

A kihallgatást végző személynek el kell kerülnie, hogy a nyomozás során a gyanúsítottat eleve bűnösnek tekintse, és az egész nyomozást, kihallgatást a prekonceptiójára építse fel. Nyitottnak kell lennie, több irányba gondolkodnia, az ártatlanság vélelméből kiindulva. Ez követelmény nemcsak a nyomozás, hanem a bíróság eljárás során is. A bírónak duplán figyelnie kell erre. Amikor átolvassa az aktát, akkor kialakulhat benne a vádlott bűnösségének érzése, mert a bűnösséget a nyomozati iratok általában alátámasztják – különben nem kerülne sor vádemelésre – mégis az ártatlanság vélelméből kell kiindulnia.⁸⁵

A jegyzőkönyvezés felé elvárás, hogy ne fogalmazza át a fiatalok szavait, hanem majdnem szó szerint tartalmazza azokat. Magából a fogalmazásból, a stílusból is következtetés vonható le a fiatalok személyiségére, gondolkodásmódjára. Fontos, hogy ez később az iratokból is kiderüljön, az plasztikusan adja vissza a kihallgatáson, a tárgyaláson elhangzottakat.

A jogalkotó deklaráció szintjén garantálja Magyarországon is ezeket az elvárásokat, a tényleges megvalósítás azonban csak a jogalkalmazás megfelelő gyakorlatával érhető el. Ezért is fontosak és javasoltak a magunk részéről az igazságszolgáltatási szervek, büntülő hatóságok által a kihallgatók részére szervezett tréningek, továbbképzések. Minden elv annyit ér, amennyit megvalósítanak belőle. A tréningek, továbbképzések révén megvalósuló szakemberképzés a fiatalok terhelte számára kíméletesebbé, gyorsabbá, hatékonyabbá teszi a büntetőeljárást.

⁸² ALTAVILLA, Enrico: Forensische Psychologie. Bohné und Sax, Graz – Wien – Köln, 1955. 320.

⁸³ PETERS, Karl: Fehlerquellen im Strafprozeß. Eine Untersuchung der Wiederaufnahmeverfahren in der Bundesrepublik Deutschland. 2. Band, Karlsruhe, 1972. 92.

PLANT, Paul: Der Zeuge und seine Aussage im Strafprozeß. Berlin, 1931. 9.

⁸⁴ ODENTHAL, Hans-Jörg: Die Gegenüberstellung im Strafverfahren. Richard Boorberg Verlag, Stuttgart – München – Hannover, Berlin – Weimar, 1992. 23.

⁸⁵ HELLWIG, Albert: Psychologie und Vernehmungstechnik bei Tatbestandsermittlungen. Ferdinand Enke Verlag, Stuttgart, 1951. 22-23., 29.

Ezen képzések abban is segítséget tudnak nyújtani, hogy a bűnüldöző dekódolja a fiatalok szavait. Mint már említettük, soha nem volt ilyen nagy különbség a fiatal- és a felnőttkorúak kommunikációs szokásai között. Az alapvetően is emojiakkal és egy-egy odavetett szóval kommunikáló fiatalok egy hivatalos kihallgatás során még nehezebben nyílnak meg. Gyakran elég tudásuk és szókincsük sincs a plasztikus kifejezéshez. Éppen ezért fontos, hogy az asztal másik oldalán ülő személy ismerje a világukat, nyelvüket, szlengjüket.

Ugyanakkor a kommunikáció nemcsak szavakból, hanem testbeszédből, arcjátékából, gesztusokból és mimikából is áll. Nemcsak az számít, amit mond, hanem ahogy mondja.⁸⁶ Ezekre a fiatalok esetén különös hangsúlyt kell fektetni, mind a terhelt, mind pedig a sértettek és a tanúk kihallgatásakor figyelni kell a metakommunikációjukat. Hogy a metakommunikációból ne az érzéseinknek megfelelő, hanem pontos, szakmai következtetéseket vonjunk le – melyek önmagukban nem szolgálhatnak az ítélkezés alapjául – szükségesnek tartjuk továbbképzések előírását.

Hellwig szerint gyermek- és fiataloknál – ha nem tudják szóban elmondani, hogy mi történt – akkor lehetőséget lehet adni nekik arra, hogy lerajzolják a történeteket.⁸⁷

A metakommunikáció kétoldalú tényező. A kihallgató személy figyeljen arra, hogy tartózkodjon az érzelemnyilvánítástól, de ne váljon mogorvává, hanem nyugalmat, kiegyensúlyozottságot sugározzon.

A kihallgatás időpontjának meghatározása során figyeljünk a pontosságra! Ha a fiatalok terheltet 10 órára idézzük, akkor kezdjük is el a büntetőeljárási cselekményt 10 órakor, ne tegyük ki őt feleslegesen még több stressznek, így is éppen elég megterhelő számára a hatósági eljárás! Fáradtan, érzelmileg túlfeszített állapotban a vallomásától sem várható megfelelő eredmény⁸⁸, esetleg dacossá, ingerültté válik, mely lassítja a kihallgatást és az eredményességét is csökkenti. Figyelembe veendő, hogy Arntzen szerint a kihallgatott személy intelligenciája és fáradékonysága között fordított az arányosság.⁸⁹

⁸⁶ HELLWIG, Albert: i.m. 40.

⁸⁷ HELLWIG, Albert: i.m. 280-281.

⁸⁸ MEDVE Judit: i.m. 41.

⁸⁹ ARNTZEN, Friedrich: i.m. 26.

Az Országos Rendőr-főkapitányság utasítása értelmében külön erre a célra kialakított, az oldott légkört elősegítendő gyermekmeghallgató szobában kell kihallgatni az elkövetőt, ha a tizennegyedik életévét nem töltötte be, vagy, ha megalapozottan feltehető, hogy az általa elkövetett bűncselekménnyel összefüggésben maga is bűncselekmény áldozatává vált [a gyermekmeghallgató szoba használatbavételéről, használatának rendjéről szóló 1/2013. (I.8.) ORFK-utasítás 8., 9. ac) pontjai]. Gyermekmeghallgató szobák a bíróságon is rendelkezésre állnak. Fontosnak tartjuk azonban visszautalni Gyurkó Szilvia szavaira, mely szerint nem az előírások tesznek gyermekközpontúvá egy büntetőeljárást, hanem azok alkalmazása. A kihallgatás helyszínéként egy külön erre a célra kialakított helyiség biztosítása önmagában nem elegendő a gyermekek, a fiatalkorúak érdekeinek garantálásához. Az több tényező együttes hatásának a függvénye. A Be. hatálybalépésével bekerült a büntető-eljárásjogba a különleges bánásmódot igénylő személy fogalma. A fiatalkorú terhelt mindenképpen az, de rajta kívül szélesebb kört fog át ez a jogintézmény. A korábbi gyermekmeghallgató szobák helyét ezzel párhuzamosan, egészen pontosan 2018. július 1-től⁹⁰ a különleges bánásmódot igénylő személyek kihallgatására szolgáló helyiségek vették át. Ezzel együtt a szobában továbbra is található játszósarok. A jogalkalmazók és a jogtudomány egyes képviselői is sérelmezték azt a megoldást, hogy a gyermekmeghallgató szoba szinte játszóházként üzemelt, mely nem szolgálta a tényleges célt, a kihallgatás biztosítását, ugyanis a játékok elvonták a gyerekek figyelmét. A gyermekmeghallgató szobák helyére lépett különleges bánásmódot igénylő személyek kihallgatására szolgáló helyiségeket életkortól és nemtől függetlenül kell kialakítani, és legfőképpen azt a célt szolgálják, hogy a kihallgatott személy szükségtelenül ne találkozzon az eljárás egyéb résztvevőivel. Ezekben a helyiségekben a kép- és hangfelvétel készítésére és rögzítésére szolgáló technikai berendezéseket kell elhelyezni. A helyiségek használata egyedi döntéstől függ, hiszen a jelenlegi előírások szerint az általános rendőrségi feladatok ellátására létrehozott szerv központi szerve lehetőség szerint valamennyi rendőrkapitányság illetékességi területén, de legalább megyénként és a fővárosban egy ilyen helyiség kialakításáról gondoskodik. Ha pedig megyénként csak egy ilyen helyiség található, akkor előfordulhat, hogy a különleges bánásmódot igénylő személynek akár 100 km-t is utaznia kellene a kihallgatásának helyszínére.⁹¹

⁹⁰ Ekkor lépett hatályba a különleges bánásmódot igénylő személy részvételét igénylő eljárási cselekmény elvégzésére szolgáló rendőrségi helyiség kialakításáról, működtetéséről és használata ellenőrzéséről szóló 13/2018. (VI.12.) IM-rendelet.

⁹¹ VÁRI Vince: i.m. 78.

A tendencia azt mutatja, hogy a bíróságok is fokozott figyelmet tanúsítanak a fiatalkorú terheltek és általában a fiatalkorú személyek kihallgatására. A gyermekközpontú igazságszolgáltatás program keretében pszichológusok, gyermekvédelmi szakemberek, pedagógusok tartanak előadásokat bírók számára azért, hogy utóbbiak megtanulják azokat a technikákat, amelyekkel sikeresen és eredményesen lehet kommunikálni a fiatalkorúakkal. A Nyitott Bíróság program keretében ugyancsak továbbképzésekre kerül sor, melyeken neves pedagógusok, pszichológusok beszélnek a Z- és az alfa-generációk jellemzőiről, sajátosságairól. Ha a kihallgató személy tisztában van ezekkel, akkor jobban érti és megérti a fiatalkorúak reakcióját, azokra adekvát választ tud adni. Ugyanakkor ezek a továbbképzések nem kötelezők a fiatalkorúak bíróinak, a részvétel, a hallottak megfogadása önkéntes. Önmagában ezek alkalmatlanok arra, hogy a jogalkalmazók szakosodjanak a fiatalkorú terheltek ügyeire.

Ugyan a bűnüldözés és a büntetőjogi felelősségre vonás körében a Sulirendőr és a Nyitott Bíróság program mellékesnek, másodlagosnak tűnik, azonban a bűnmegelőzés szempontjából kiemelkedő jelentőséggel bírnak. Fontos ugyanis annak megelőzése, hogy a fiatalkorúak – ismeretek hiányában – bűnelkövetővé váljanak. A kriminológiai aspektuson túlmenően a rendőrség mint bűnüldöző hatóság és a bíróság mint az igazságszolgáltatás letéteményese célját is szolgálja a fiatalkorúakkal való rendszeres kapcsolattartás. Ennek révén ugyanis mind a rendőrök, mind pedig a bírók és az igazságügyi alkalmazottak megismerik a "mai fiatalokat", szokásaikat, problémáikat, kérdéseiket, dilemmáikat, nem csak a kihallgató helyiségben és a tárgyalóteremben találkoznak velük először. Az előbb említett kommunikáció szempontjából is fontos ez.

Összegzésként egyetértünk Medve Judit megállapításaival, mely szerint a hatékony és gyermekközpontú kihallgatás a magas szintű kommunikációs kompetencián és erkölcsi értékrenden, a szituációk helyes felismerésén, az emberi méltóság tiszteletben tartásán alapul, és ismérvei az empátia, rugalmasság, együttműködés.⁹² Dieter Rein az ideális rendőrséget és rendőrségi kihallgatást úgy írta le, hogy az gyors reagálású, egyszeri kihallgatás alkalmával tisztázza az összes kérdést, a kihallgatandó személynek bemutatkozik, őt komolyan veszi, megadja neki a tiszteletet, megfelelő környezetet teremt a kihallgatáshoz, jó és adekvát

⁹² MEDVE Judit: i.m. 42-43.

kommunikációs képességekkel rendelkezik és sablonmentes.⁹³ Ha ez megvalósul, akkor az növeli a rendőrség elfogadottságát és ezzel együtt a hatékonyságát.⁹⁴

A fiatalkorúakra vonatkozó speciális büntetőeljárási célok biztosítását a Be. számos személyi, kommunikációs, időbeni, védelmi-kíméleti, infrastrukturális-technikai garanciák révén kívánja elérni. Alapvető, hogy a fiatalkorúak kihallgatását végző nyomozó hatóságnak, ügyészségnek, bíróságnak az ügy addig beszerzett adatainak ismeretében alaposan fel kell készülnie. Emellett azonban ugyanilyen fontos, hogy az említett garanciákat betartsák, ezáltal biztosítva a fiatalkorú terheltek személyiségének helyes irányba történő fejlődését, nevelését.

IV.3. Személyi garanciák a nyomozásban – A fiatalkorú terhelt védője, törvényes képviselője, ügygondnoka

A fiatalkorú elleni büntetőeljárásban a védő részvétele kötelező. A védő alapvetően ügyvéd vagy ügyvédjelölt lehet. A fiatalkorú terhelt esetén azonban csak ügyvéd járhat el. A fiatalkorú terhelt kihallgatása során az ügyvédnek mint védőnek észrevételezési, kérdezési, felvilágosításkérési, indítványtételi, ügyirat-megismerési joga van. A védőnek a vádemelés előtt a fiatalkorú részvételével tartott gyanúsított ki hallgatás során, szembesítésen, felismerésre bemutatáson, a helyszíni kihallgatáson, bizonyítási kísérleten, a személyi szabadságot érintő bírói engedélyes kényszerintézkedéssel kapcsolatos eljárásban tartott ülésen jelen kell lennie.

A fiatalkorú terhelt jogait, érdekeit a gyanúsított-vádlotti kihallgatáson azonban nemcsak a védő, hanem a Be. 59. § (1) bekezdésének a) pontja szerinti segítő, a törvényes képviselő is képviseli. Ő is rendelkezik észrevételezési, felvilágosításkérési, indítványtételi, ügyirat-megismerési joggal. Törvényes képviselőként tipikusan a szülő jár el.

Ugyanakkor, ha

- a törvényes képviselő a bűncselekményt az általa nevelt fiatalkorú terhelttel együtt követte el;
- a törvényes képviselő érdekei az általa képviselt fiatalkorú terhelt érdekeivel ellentétesek;
- nincs vagy nem állapítható meg, hogy ki a törvényes képviselő;

⁹³ REIN, Dieter – LIESER, Udo – BALß, Rudolf: Professioneller Umgang mit Opfern und Zeugen bei der Polizei. Das Modellprojekt „Pro Opfer” beim Polizeipräsidium Südhessen. Erfahrungsbericht. In: BALß, Rudolf – BAURMANN, Michael C. – LIESER, Udo – REIN, Dieter – VOß, Hans-Georg W.: Opfer und Zeugen bei der Polizei. Luchterhand, Heusenstamm, 2001. 126-128.

⁹⁴ DÖRMANN, Uwe – REMMERS, Martin – Sicherheitsgefühl und Kriminalitätsbewertung. Eine Ende 1998 durchgeführte Repräsentativbefragung der deutschen Bevölkerung als Replikation früherer Erhebungen. Luchterhand, Neuwied und Kriftel, 2000. 13-15.

- a törvényes képviselő a jogainak a gyakorlásában akadályozva van a fiatalkorú terheltet érintő eljárási cselekmény időpontjában,
akkor a törvényes képviselő helyett ügygondnok jár el. Ügygondnokként csak ügyvéd képviseli a terheltet.

A fenti, védőre, törvényes képviselőre, ügygondnokra vonatkozó szabályok alkalmazása oda vezethet, hogy akár ugyanabban az ügyben ugyanazt a fiatalkorú terheltet két ügyvéd is képviseli. Az egyik védőként, a másik pedig ügygondnokként. Ez egyfelől a fiatalkorú érdekében áll, hiszen minél több személy képviseli az érdekeit, annál valószínűbb a matematikai törvényszerűségek alapján az érdekképviselő hatékonysága. Másfelől azonban a fiatalkorú terhelte bűnösségének megállapítása esetén a fiatalkorú terhelte köteles viselni az eljárás során felmerült bűnügyi költséget. A pártfogó ügyvéd, az ügygondnok és a kirendelt védő részére megállapítható díjról szóló 32/2017. (XII27.) IM-rendelet (a továbbiakban: IM-rendelet) szerint az ügygondnokot is megilleti a bírósági eljárásban és a büntetőeljárás vádemelésig terjedő szakaszában végzett tevékenységéért munkadíj és költségterítés. A büntetőeljárásban kirendelt ügygondnok díjának és költségének megállapítására és előlegezésére az IM-rendelet 7. § (2)-(3) bekezdéseinek kivételével a kirendelt védőre vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni. Mindez azt jelenti, hogy az ügygondnok a büntetőeljárásban részvételéért az eljárási cselekmény kezdő és befejező időpontja között eltelt időtartamra óradíjra jogosult.

Mindez indokolatlan költségnövekedést jelenthet. Kérdés, hogy szükséges-e mindez, hiszen a védő részvétele a lényeges eljárási cselekményeknél amúgy is kötelező. A fiatalkorú terheltek tipikusan munkaviszonnyal, jövedelemmel, vagyonnal nem rendelkeznek, így tartozásukat maguk előtt görgetik, meg nem fizetése esetén az az állam terhén marad.

Fenyvesi Csaba elemzése szerint a fiatalkorú terhelte mellett a védő jogi, a törvényes képviselő pedig lelki támaszt nyújt.⁹⁵ A törvényes képviselő jellemzően a szülő, akivel a fiatalkorú érzelmi-vérségi kötelékben áll. Ha azonban a törvényes képviselő kizárt vagy akadályozott, akkor a jelenlegi szabályozás szerint egy – újabb – ügyvéd kerül ügygondnokként kirendelésre mellé. Egy ismeretlen jogvégzett ember, akit akkor lát életében először a terhelte, és akinek semmilyen pedagógiai-pszichológiai-gyermekvédelmi végzettsége nincs, vajon mennyiben

⁹⁵ FENYVESI Csaba: A védőügyvéd. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2002. 380.

képes betölteni a lelki segítő szerepét? A tapasztalataink azt mutatják, hogy az ügygondnok a fiatalkorú terheltek elleni büntetőeljárásban marad a jogi védői szerepben, a kihallgatások és a bizonyítási eljárás során kevésbé aktív, és azokat a paneleket fogalmazza meg a védőbeszédében, amelyeket ügyvédként, jogi védőként alkalmazni szokott. A jelenlegi rendszerben az ügygondnokként kirendelhető ügyvédnek semmilyen képesítéssel, végzettséggel, tapasztalattal nem kell rendelkeznie a gyermekvédelem területén. Megítélésünk szerint ezért a védő és ügygondnok kirendelése célszerűtlen, pazarló és szakmaiatlan megkettőződés. Mi lehetne a megoldás? Jogszabály-módosítási javaslatunk értelmében az ügygondnok jogintézménye továbbra is megmaradna, az ügygondnok változatlan jogokkal bírna, ugyanakkor nem ügyvéd, hanem gyermekvédelmi gyám kerülne kirendelésre. A gyermekvédelmi gyám személyét a nyomozó hatóság, az ügyészség, a bíróság megkeresésére az illetékes gyámhatóság vezetője jelölné ki. A gyámhatóság alkalmazottai ugyanis rendelkeznek azzal a tapasztalattal, képesítéssel, amely a feladat betöltéséhez, és ezzel válna biztosítottá, hogy ne két jogi védő, hanem egy jogi védő és egy lelki segítő álljon a fiatalkorú terhelt mellett a büntetőeljárásban. Emellett költséghatékonyabb megoldás is, hiszen nem keletkezne bűnügyi költség.

A Szekszárdi Törvényszék illetékességi területén dolgozó fiatalkorúak bírói anélkül nyilvánítottak e kérdésben véleményt, hogy a jogszabály-módosítási javaslatunkat ismerték, indokait olvasták volna. Ennek ellenére is a válaszadók fele támogatta azt az elképzelést, hogy a törvényes képviselő kizártsága esetén ügygondnokként ne ügyvéd, hanem gyermekvédelmi szakember járjon el. Mindez azt mutatja, hogy a hatályos szabályozás ebben a kérdésben nem egységesen pozitív megítélésű. A kérdőív eredménye megerősítette azt a meglátásunkat, hogy az ügygondnok jogintézménye felülvizsgálatra szorul. Abban a kérdésben viszont nagyjából egyetértenek a kérdőívet kitöltők (92 %-uk), hogy nem szükséges a törvényes képviselő jogállásának kiterjesztése azokra a 18. évet betöltött terheltekre, akikre a fiatalkorú terheltek elleni büntetőeljárás külön szabályai vonatkoznak.

IV.4. Az időtényező

Mind tágabb értelemben a büntetőeljárás, mind pedig szűkebb értelemben a fiatalkorúak terhelti kihallgatása során alapérték a megalapozottság. Ez csorbát nem szenvedhet. Ugyanakkor, ha a büntetőeljárásban tizennyolc éven aluli személy a sértetti vagy terhelti minőségben érintett, akkor felzárkózik a megalapozottság követelménye mellé a gyorsaság, a kiemelt

munkaszervezés, a soron kívüliség igénye.

Ez alapvetően a büntetőeljárás célját is segíti, hiszen tapasztalati tény, hogy minél közelebb hallgatják ki időben az érintett személyt a cselekmény elkövetésétől számítva, annál jobban emlékszik, annál pontosabb leírást tud adni a tényekről. Másfelől elvárás a fiatalkorúaknál azért is, hogy minél rövidebb ideig vegyenek részt a büntetőeljárásban, minél rövidebb ideig terhelje ez a lelki világukat. A kiskorú sértettnél a soron kívüliséget a másodlagos viktimizáció elkerülésének igénye is megalapozza.⁹⁶

A soron kívüliséget másrészt indokolja a szankció minél magasabb hatásfokának elérése. Minél kevesebb idő telik el a bűncselekmény elkövetése és a szankció kiszabása között, annál eredményesebb lehet az intézkedés, a büntetés.

A nyomozás határidejére vonatkozó jogalkotói előírás, hogy azt a lehető legrövidebb idő alatt kell lefolytatni, de legkésőbb a terhelt gyanúsított kihallgatásáról számított 2 éven belül be kell fejezni. Ez további egy alkalommal az ügyészség részéről hosszabbítható meg, legfeljebb 6 hónappal. A fiatalkorúakra vonatkozó speciális előírás, hogy a nyomozást a terhelt gyanúsított kihallgatásától számított egy éven belül be kell fejezni, ha 5 évnél nem súlyosabb szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmény miatt van folyamatban a büntetőeljárás. Ennél súlyosabb bűncselekmény esetén – a meghosszabbítás lehetősége nélkül – 2 éven belül kell befejezni a nyomozást.

A már említett alapos felkészülést követeli meg a Be. 85. § (1) bekezdésének g) pontja, mely szerint az érintett személy – jelen esetben a fiatalkorú – részvételét igénylő eljárási cselekményt úgy kell előkészíteni, hogy az megismétlés nélkül elvégezhető legyen. Ennek érdekében szükség esetén a többi kihallgatandó személyt is idézni kell, azért, hogy a fiatalkorú vallomásával az övéket össze lehessen vetni. Nyilvánvalóan nem érné el a célját a soronkívüliség követelménye, ha ugyan a kihallgatásra hamar sor kerülne, ugyanakkor a nem megalapozott eljárás-előkészítés, kihallgatás-előkészítés miatt azt újra meg kellene ismételni.

IV.5. Infrastruktúra-technika

⁹⁶ MOLNÁR Gábor Miklós: A büntetőeljárásban részt vevő személyek joggyakorlására vonatkozó általános szabályok. In: Büntető eljárásjog – Kommentár a gyakorlat számára (szerkesztő: BELEGI József). HVGORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2018. 210.

Ebbe a körbe vonható rendelkezések [Be. 85. § (1) bekezdésének *h*), *i*) pontjai], melyek lehetővé teszik, hogy a fiatalkorú terhelt az eljárási cselekmény során, illetve annak helyszínén a büntetőeljárásban részt vevő más személyekkel szükségtelenül ne találkozzon, továbbá adott esetben az eljárási cselekményt jogai gyakorlásának, kötelezettségei teljesítésének érdekében külön helyiségben bonyolítsák le. Ugyanis, ha a fiatalkorú terheltnek nem kell találkoznia a bűncselekményt a gyanú szerint vele együtt elkövető más terheltekkel, akkor a vallomása során kizárhatók a külső befolyásoló tényezők, biztosítva ezáltal az igazmondás. Mind a rendőrségen, mind pedig a bíróságon rendelkezésre állnak általában olyan speciális kihallgatószobák, amelyek csökkentik a feszültséget, stresszt, lehetővé téve a megnyílást, a vallomástételt.

Felmerülhet a fiatalkorú terhelt távkihallgatása is. A Viavideo projekt keretében Magyarország valamennyi bíróságán található olyan tárgyalóterem, amely olyan technikai berendezésekkel ellátott, amelyek lehetővé teszik, hogy a fiatalkorú egy külön teremben helyezkedjen el. A bíróság alkalmazottjának közreműködésével a kihallgatása oly módon történhet, hogy közben a kihallgatásáról készített kép- és hangfelvételt a tárgyalóteremben jelenlévő idézett és értesített személyek, valamint a hallgatóság egyidejűleg észlelheti.

Ebben az esetben a fiatalkorú jelenlétét az eljárásban a Be. 85. § (1) bekezdésének *k*) pontja szerinti telekommunikációs eszköz útján biztosítják. Telekommunikációs eszköz használata lehetővé teszi azt is, hogy szükség esetén a fiatalkorú terhelt személyazonosságának megállapítására alkalmas egyedi tulajdonságait, a hangját, az arcképét torzítsák [Be. 86. § (2) bekezdésének *a*), *b*) pontjai].

Fontos azonban kiemelni azt is, hogy a különleges bánásmódot igénylő személy érdekében tett intézkedések nem vezethetnek odáig, hogy az eljárás többi résztvevőinek joga teljes mértékben csorbuljon. Továbbra is lehetősége van az eljárás többi résztvevőjének a kérdés feltevéséhez, adott esetben a bíróság közvetítésével [Be.86. § (2) bekezdésének *d*) pontja].

A fiatalkorú terhelt kímélete ugyanakkor lehetővé teszi a Be. 86. § (2) bekezdésének *c*) pontja szerint, hogy a többi terhelt, illetve a védő a fiatalkorú terhelt kihallgatásánál ne legyenek személyesen jelen.

Míg a különleges bánásmód körébe tartozó általános intézkedésnek tekinthető a Be. 85. § (1) bekezdésének *j*) pontja szerint kép- és hangfelvétel készítése, addig a Be. 87. § (1)

bekezdésének a) pontja lehetőség szerint kötelező jelleggel írja elő, hogy a nyomozó hatóság, az ügyészség, a bíróság a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy részvételét igénylő eljárási cselekményről kép- és hangfelvételt készítsen. Bár ennek a rendelkezésnek előnye az, hogy a kép- és hangfelvétel később újból megtekinthető, és így a fiatalkorú magatartása akár pszichológiai szempontból is elemezhető, a gyakorlatban ez a rendelkezés általánosan még nem működik. Hátránya ugyanis, hogy a kamera érzékelése esetén a fiatalkorú feszengeni kezd, megszűnik, illetve megszűnhet a természetes viselkedése. A felnőttek is észlelhetik, hogy amikor a nyilvános tárgyalás esetén a televízió kamerái jelen vannak a tárgyalóteremben, akkor feszültebbé válnak. Mégis, megoldást jelenthet arra a kihallgatási problémára, eljárási abúzusra, melyet a fiatalkorú többszöri kihallgatása jelent. Ez ugyanis a feltételezett elkövető számára is traumát jelent. Megjegyezzük ugyanakkor, hogy az informatikai lehetőség előnye elsősorban a sértetté vált kiskorúak vagy a kiskorú tanúk esetén nagy nyereség, ezáltal ugyanis elkerülhetővé válik, hogy a bírósági eljárásban újból kihallgassák őket tanúként.

Önmagában a kép- és hangfelvétel semmire sem megoldás. Csak egy elem. Hatékony, kíméletes eljárás lefolytatásához több elem együttes jelenlétére van szükség: Képzett szakemberek végezzék a kihallgatást, annak menetét, a felteendő kérdéseket előre gondosan és teljes körűen tervezzék meg, gondoskodjanak a pontosságról, a kihallgatandó személyek jelenlétéről!

IV.6. Fejezeti összefoglalás

A nyomozás során kettős prís szorítja a jogalkalmazót: egyrészt az eredmény, a sikeres felderítés iránti elvárás, másfelől a fiatalkorú terhelt mint különleges bánásmódot igénylő személy kímélete. Azt is mondhatnánk, hogy tojásokon kell lépkednie a nyomozónak, a kihallgatást végző személynek. Mégse beszélhetünk művészetről. A jogalkotó a fiatalkorú terhelt elleni büntetőeljárás, a különleges bánásmódot igénylő személyek szabályainál megfogalmazza azokat az elvárásokat, lehetőségeket, melyeket be kell tartani. Emellett a jogtudomány ebben a fejezetben is ismertetett javaslatai támpontul szolgálnak a megvalósításra. A szabályokat betartva, korrekt kereteket teremtve, a fiatalkorú terhelt személyiségét, gondolkodásmódját megismerve érhetőek el a fejezet elején rögzített célok, azaz a sikeres nyomozó munka és a fiatalkorú terhelt kímélete, személyiségének helyes irányba fejlesztése.

V. FEJEZET

A FIATALKORÚAKAT ÉRINTŐ LETARTÓZTATÁS ÉS MÁS KÉNYSZERINTÉZKEDÉSEK

*„A szabadság mindig hajlamos rá, hogy
dialektikusan az ellenkezőjébe csapjon át.”*

(Thomas Mann)

A letartóztatás mint az egyik legsúlyosabb személyi szabadságot érintő kényszerintézkedés pár éve európai szinten a figyelem középpontjában áll. Az Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: EJEB) döntéseinek következtében is tendencia, hogy a lehető legszűkebb körre korlátozandó, a szükségesség-arányosság tesztjének figyelembevételével. Minden esetben konkrétan, az ügy egyedi körülményeire tekintettel kell megindokolni elrendelését, fenntartását, meghosszabbítását, nem elegendő pusztán általános okokra hivatkozni. A letartóztatás akkor megalapozott, ha konkrét és egyedi tényezők teszik eszközzé. Általános követelmény, azaz nemcsak fiatalkorúaknál elvárás, hogy a legsúlyosabb kényszerintézkedés csak végső esetben és a lehető legrövidebb ideig legyen alkalmazható.⁹⁷ Azt mondhatjuk, hogy a megváltozott felfogás értelmében ma már nem a letartóztatás az elsődleges kényszerintézkedés, hanem csak szubszidiáriusan jöhet szóba. Mégis, mivel az egyik legsúlyosabb személyi szabadságot érintő kényszerintézkedésről van szó, mely legjobban korlátozza a fiatalkorú terhelteket, ezt állítjuk a kényszerintézkedést elemző fejezetünk középpontjába. Tesszük ezt annál is inkább, mert bár a jogelmélet és a jogalkotó egyértelműen amellet foglalt állást, hogy a letartóztatást minél szűkebb esetkörre kell visszaszorítani, ez még a jogalkalmazó számára nem evidens. Éppen ezért mi kidolgoztunk egy sémát, melyre felfűzve vizsgálándók az egyedi esetek és ez alapján foglalható állás abban a kérdésben, hogy szükséges-e és, ha igen, melyik kényszerintézkedés.

Jelen fejezetben felvázoljuk a fiatalkorúak letartóztatására vonatkozó néhány EJEB-döntést, a jogalkotó előírásaival kapcsolatos jogtudományi nézeteket és javaslatot teszünk a letartóztatás

⁹⁷ SCHWARCZENBERGER Hanna: i.m. 24.

kiváltására, mely a jogalkalmazó számára hasznosítható. Emellett érintjük az egyéb – fiatalkorúak szempontjából kevés eltérést tartalmazó – kényszerintézkedéseket is.

V.1. A bűncselekmény különös tárgyi súlya mint a fiatalkorúak letartóztatásának speciális feltétele

Jogalkotói előírás és fiatalkorúak esetén többletelvárásént fogalmazódik meg, hogy letartóztatás kizárólag a bűncselekmény különös tárgyi súlya esetén jöhet szóba. Azaz míg a felnőttkorúnál elég, ha a terhelt notóriusan távol marad az eljárási cselekményektől és az enyhébb kényszerintézkedések – például bűnügyi felügyelet – nem vezetnek eredményre, addig a fiatalkorúaknál ez kevés, ha csekély súlyú bűncselekményről van szó.

Hogy melyek a különösen jelentős tárgyi súlyú bűncselekmények, arról a jogalkotó nem nyilatkozott. A jogalkalmazói gyakorlat szerint ezt mérlegelendő vizsgálni kell a tárgyi és az alanyi oldali ismérveket, és ezeket összefüggésükben, összességükben kell értékelni. A jogtudomány a kiemelkedően súlyos élet elleni bűncselekményeket; az emberrablást; a bűnszövetségben, üzletszerűen elkövetett betöréses lopásokat; a rablást; a durva, erőszakos nemi erkölcs elleni bűncselekményeket tekinti ilyennek.⁹⁸ Átfedések mutatkoznak a gyermekkorúak mint büntethetőséget kizáró oknál megnevezett kivételekkel. A tizenkettedik életév betöltése után büntethetővé váltak azok a gyermekkorúak, akik emberölést, erős felindulásban elkövetett emberölést, életveszélyt vagy halált okozó testi sértést, terrorcselekményt, rablást, kifosztást követtek el és rendelkeztek belátási képességgel.

A különös tárgyi súly mint speciális feltétel összhangban áll a nemzetközi tendenciákkal. Utóbbiak abba az irányba mutatnak, hogy a fiatalkorúak tárgyalás előtti fogva tartására csak akkor legyen lehetőség, ha súlyos bűncselekmény miatt nyomoznak, a terhelt többszörös visszaeső, veszélyt jelent magára, más személyekre vagy szabadlábon hagyása esetén a büntetőeljárás sikerét veszélyeztetné szökéssel vagy tanúk befolyásával. Ilyenkor is a lehető legrövidebb időre szorítkozzon a fogva tartás és azt be kell számítani a büntetésbe. A fiatalkorú

⁹⁸ BERKES Károlyné: A fiatalkorú bűnözés új jellegzetességei és a fiatalkorúak előzetes letartóztatása. Kriminológiai Közlemények. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2000. 18.

BODOR Tibor (szerk.): A büntetőeljárás törvény magyarázata. Complex Kiadó, Budapest, 2009. 1367.

BOGÁR Péter – MARGITÁN Éva – VASKUTI András: Kiskorúak a büntető igazságszolgáltatásban. KJK-Kerszöv, Budapest, 2005. 153-154.

HOLÉ Katalin – KADLÓT Erzsébet (szerk.): i.m. 77-78.

JAKUCS Tamás (szerk.): A büntetőeljárás törvény magyarázata. KJK-Kerszöv, Budapest, 2003. 775-776.

terhelt nem helyezhető el felnőttkorúakkal, elítélt fiatalokkal, a fogva tartás szükségességét pedig kéthetente felül kell vizsgálni.⁹⁹

Felmerül a különös tárgyi súly jogalkotói meghatározásának igénye az egyértelműség és objektivitás érdekében.¹⁰⁰ Meglátásunk szerint a jelenlegi szabályozás, mely nem részletezi a különös tárgyi súly tartalmát, jó, mert lehetőséget biztosít a jogalkalmazó számára a mérlegelésre, az ügy összes körülményének a figyelembevételére, így rugalmassá teszi a rendszert. Ahogy a jogalkotó indokolása szól, a személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedések megválasztásakor a jogalkalmazó feladata a kis-közepes, illetve a jelentős tárgyi súlyú bűncselekmények közötti, valamint a személyükben csekély társadalomra veszélyességet mutató és a bűnözői karrierjük magasabb fokán álló fiatalok közötti különbségtétel. A különös tárgyi súly mérlegelésekor ugyan a kiinduló szempont a bűncselekmény(ek) büntetési tételkerete(i), ezen túlmenően azonban vizsgálni kell a lehetséges enyhítő és súlyosító körülményeket, a büntetéskiszabás egyéb szempontjait, a fiatalok családi környezetét, a személyiségét, előéletét. Ezeket viszont nem lehet a jogalkotó által szabályozni.¹⁰¹

Az indokolás nem maradhat el. Ezzel kapcsolatban állapította meg a Kúria a 2016-os joggyakorlat-elemzésében, hogy a bírók részéről többnyire elmaradt a különös tárgyi súlyra való hivatkozás, illetve annak indokolása.¹⁰² A jogalkalmazói gyakorlat azt mutatja, hogy a fiatalok letartóztatására – a különös okok valamelyikének fennállásakor – akkor is sor kerül, ha a bűncselekmény tárgyi súlya nem különös. Az indokolási kötelezettség elmaradása –

⁹⁹ DALLOSNÉ FARKAS Edina: Fiatalok terheltek a büntetőeljárásban – A nemzetközi egyezmények és gyakorlat, valamint az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjoga tükrében. Nyíregyháza, 2017 <https://www.mabie.hu/attachments/article/143/Fiatalok%C3%BA%20terheltek%20a%20b%C3%BCntet%C5%91el%C3%A1r%C3%A1sban.pdf> (2020. június 19.) 11-12.

¹⁰⁰ NAGY Alexandra – NAGYNÉ GÁL Mónika: A fiatalok elleni büntetőeljárás sajátosságai. Büntetőjogi Szemle, 2018/1. 65.

Javasolják, hogy a jogalkotó fiatalok esetén az öt évnél súlyosabban büntetendő bűncselekmények esetén, továbbá akkor tegye lehetővé a letartóztatást, ha a fiatalok terheltek a bűncselekmény bünszervezetben, üzletszerűen, visszaesőként követte el.

GIBICSÁR Gyula: Az előzetes letartóztatás nem lehet előrehozott büntetés. Rendészeti Szemle, 1991/3. 82.

Gibicsár Gyula a jelentős tárgyi súlyt három évtizeddel ezelőtt a három évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetettség esetén is megállapíthatónak tartotta. A jogtudomány és a jogalkalmazás ma már szigorúbb követelményeket támaszt, ugyanakkor a másik oldalon figyelembe veszi az alanyi körülményeket, tényezőket.

¹⁰¹ Ausztriában a fiatalok letartóztatásánál szempont a bűncselekmény tárgyi súlya mellett a várható büntetés tartama is.

BERTEL, Christian – VENIER, Andreas: Strafprozessrecht. Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien, 2002. 192-193.

¹⁰² Kúria Büntető Kollégium Joggyakorlat-elemző Csoport, 2016.El.II.JGY.B.2. 15. https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeney_7.pdf (2020. július 19.)

ezzel is összefüggésben áll.¹⁰³ Mivel indokolja meg a bíró a különös tárgyi súlyt, ha az szerinte sem áll fenn? Ahogy a fentiekből kiderül, a különös tárgyi súly vizsgálatának szempontjai túlmutatnak a szigorúan vett tárgyi oldal ismérvein, így az egyéb, alanyi szempontokat is be lehet vonni az indokolás körébe. Ez persze ellentétes a jogalkotó előírásával, így javasoljuk a jogalkotó számára a jogszabálmódosítást, mely lehetővé teszi, hogy a jogalkalmazói gyakorlattal és a jogtudomány nézeteivel párhuzamosan különös tárgyi súly vagy nyomós alanyi ismérvek alapján is elrendelhető legyen a fiatalkorú letartóztatása.

Azzal, hogy továbbra is javasoljuk a mérlegelési lehetőség fenntartását, a különös tárgyi és alanyi súly jogalkotói meghatározásának mellőzését, nem azt mondjuk, hogy ez a jogalkalmazó kénye-kedve szerint történhet. Minden esetben konkrét, az adott ügyre és terheltre vonatkozó okát kell adni annak, hogy miért szükséges és arányos a letartóztatás és miért áll fenn a különös tárgyi súly. Körültekintően kell eljárnia, figyelembe kell vennie az ügyészség indítványa mellett a védelem érveit, indítványait is.¹⁰⁴

V.2. Kötött a jogalkalmazó keze?

Mit tehetünk akkor, ha a fiatalkorú, akit csekély tárgyi súlyú bűncselekmény miatt kell a bíróságon felelősségre vonni, a megjelenési kötelezettsége, idézés ellenére rendszeresen távol marad és az elővezetése sem vezet eredményre? Az előbb leírtak szerint nem lehet őt letartóztatni. Ezen a képen később árnyalunk, de induljunk ki ebből a helyzetből! Milyen más alternatívák merülnek fel, melyekhez nincs szükség a személyi szabadság korlátozására, kényszerintézkedés alkalmazására?

Ebben az esetben megoldás az elfogatóparancs kibocsátása. Erre fiatalkorú esetén is lehetőséget biztosít a jogalkotó. Az elfogatóparancs alapján a keresett személyt elfogják, őrizetbe veszik és a bíróságra viszik, ahol döntenek a letartóztatásáról. Támogatandó az a jogalkalmazói gyakorlat, hogy az elfogott személyt – ha az elfogás időpontja lehetővé teszi, azaz nem munkaidőn túl és nem hétvégén történik – nem 72 órán belül, hanem rögtön a bíróságra viszik. Ezen túlmenően javasoljuk a jogalkalmazónak azt a helyenként már alkalmazott megoldást,

¹⁰³ HORVÁTH Katalin: Az ügyész szerepe a fiatalkorú elleni büntetőeljárásban. Eljárásjogi Szemle, 2016/2. 32-33.

¹⁰⁴ Kúria Büntető Kollégium Joggyakorlat-elemző Csoport, 2016.El.II.JGY.B.2. 22. https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeney_7.pdf (2020. július 19.)

hogy ilyen esetben ne csak a letartóztatásról döntsön, hanem soron kívül idézze és értesítse az ügyészt, a védőt, a törvényes képviselőt és az egyéb megjelenésre jogosultat, kötelezettet és érdemben tartsa meg az eljárási cselekményt és akár befejezheti a büntetőeljárást. Így védhető ki a letartóztatás szükségessége. Ez azért jelenthet megoldást, mert mint azt más fejezetben rögzítjük, a jogalkotó nem teszi lehetővé fiatalkorúval szemben a távollétes eljárást. Ha ez nem járható út és nem fejezhető be az elfogás után a büntetőeljárás, letartóztatás pedig különös tárgyi súly hiányában nem jöhet szóba, és emiatt utóbb pedig végérvényesen kikerül a fiatalkorú a bűnüldözés látóköréből, akkor ez az eljárás elhúzódását, meghíúsulását jelentheti. A büntetőeljárás gyors lefolytatása és a jogkövetkezmény elmaradhatatlansága fontos követelmény, azonban figyelembe kell venni, hogy a fiatalkorú terheltek büntetőeljárásánál elsődleges szempont nem a szankció feltétel nélküli kiszabása, hanem a nevelés. A letartóztatással pedig adott esetben több kárt okozna a jogalkalmazó a nevelésnek, mint a jogkövetkezmény elmaradásával. A fiatalkorúaknál a szabadságelvonásnak kontraproduktív hatása van. Az antiszociális magatartáson és a deviancián tovább ront a fogva tartás.¹⁰⁵ A büntetés-végrehajtási intézetben azzal kell számolni, hogy a fiatalkorú nagy eséllyel profi bűnözővé vagy áldozattá válik.¹⁰⁶ Egyik se a nevelő hatás irányába mutat.

Éppen ezért az intézetben elhelyezés kettős feltételhez kötött mind a nemzetközi elvárások – többek között Pekingi Szabályok, ENSZ Gyermekjogi Egyezmény, Havannai Szabályok, Salvadori Deklaráció – mind pedig a hazai jogalkotás és jogalkalmazás szintjén. Egyrészt szabadságot elvonó kényszerintézkedés fiatalkorúak esetén csak végső eszközként (mennyiségi korlátozás), másrészt pedig szükségesség esetén is csak a legrövidebb ideig elképzelhető (időbeli korlátozás). Az intézeteknél előnyben kell részesíteni lehetőség szerint a nyitottat a zárttal szemben, illetve a javító-nevelő hatást kell biztosítani.¹⁰⁷ Ahogy a büntetőeljárás egészére, úgy a kényszerintézkedésekre, azok végrehajtására is igaz, hogy a fiatalkorúak fejlődését, nevelését kell előtérbe helyezni. Nekik pedig szükségük van stimulációra,

¹⁰⁵ HALÁSZ Beáta: A fiatalkorú elleni büntetőeljárás specialitásai. *Belügyi Szemle*, 2014/12. 74.

¹⁰⁶ MÁRAMAROSI Istvánné: A fiatalkorúak és az előzetes fogva tartás. *Belügyi Szemle*, 1990/10. 57.

¹⁰⁷ VASKUTI András: A nemzetközi dokumentumokban megfogalmazott ajánlások érvényesülése a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásában. Doktori értekezés, Budapest, 2016.
<file:///D:/Dokumentumok/R%C3%A9gi%20mappa/H%C3%A1zi%20dolgozat/Szakirodalom/VASKUTI%20ANDR%C3%81SA%20NEMZETK%C3%96ZI%20DOKUMENTUMOKBAN%20MEGFOGALMAZOTT%20AJ%C3%81NL%C3%81SOK%20%C3%89RV%C3%89NYES%C3%9CL%C3%89SE%20A%20FIATALKOR%C3%9AAK%20B%C3%9CNTET%C5%90%20IGAZS%C3%81GSZOLG%C3%81LTAT%C3%81S%C3%81BAN.pdf> 277. (2020. július 15.)

programokra, oktatásra, sportra, szabadidős kikapcsolódásra, rekreációra. Minél hosszabb időt kell letartóztatásban tölteniük, annál változatosabb programokat kell biztosítani számukra.¹⁰⁸

A hatékony védelem érdekében szükséges, hogy az őrizetben lévő fiatalkorúval a meghatalmazott vagy kirendelt védő haladéktalanul vegye fel a kapcsolatot, tájékoztassa őt folyamatosan az ügy állásáról, a lehetőségekről,¹⁰⁹ tanácsot adjon, hogy tegyen-e vallomást, az igazat mondja-e, válaszoljon-e a kérdésekre vagy csak hozzászóljon, észrevételeket tegyen.¹¹⁰

V.3. Elkülönítés és EJEB döntések

V.3.1. A hatályos büntetőeljárást megelőző szabályozás még eljárási kérdésként tekintett a letartóztatás során a felnőttek és a fiatalkorúak elkülönítésére. Ezzel szemben a hatályos jogszabályok alapján a büntetések, intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (a továbbiakban: Bv.tv.) rendelkezik kötelező jelleggel arról, hogy a letartóztatás során a felnőtteket és a fiatalkorúakat elkülönítik. Sőt, a letartóztatás végrehajtása során elkülönítik a 16 évüket betöltött fiatalkorúakat a 16. évüket be nem töltött fiatalkorúaktól is. Mivel jelen fejezet és értekezés tárgya a fiatalkorúakra vonatkozó eljárási szabályok, így ezzel a büntetés-végrehajtáshoz csatolt területtel kapcsolatban csak annyit jegyzünk meg, hogy sok országban szintén elkülönítik őket, de a nemzetközi elvárások abba az irányba mutatnak, hogy biztosítani kell a kivétel lehetőségét a gyermekek érdekei esetén. Ennek megfelelően számos országban – Magyarországon nem – a bíróság dönthet az együttes elhelyezés mellett, ha a negatív hatások kizárhatók.¹¹¹

V.3.2. Az EJEB eseti döntései nyomán kirajzolódnak olyan alapvető elvek, vizsgálati szempontok, melyek a letartóztatás elrendelése, meghosszabbítása előtt elemezendők.

Az eseti és teljes mérlegelés elve szerint minden esetben figyelembe kell venni a konkrét körülményeket, speciális jellemzőket és ezek alapján meghozni a döntést.

¹⁰⁸ <https://rm.coe.int/16807940fe> 6-7. (2020. július 19.)

¹⁰⁹ BORY Noémi: A fiatalkorú szabadságelvonással járó szankciói és végrehajtásuk Spanyolországban és Magyarországon. Doktori értekezés, Budapest, 2016. 159. [https://jak.ppke.hu/uploads/articles/12332/file/Bory_Noemi_PhDvegl\(1\).pdf](https://jak.ppke.hu/uploads/articles/12332/file/Bory_Noemi_PhDvegl(1).pdf) (2020. július 19.)

¹¹⁰ WAGNER, Michaela: Polygraphie im Strafverfahren. Ein Plädoyer gegen die prozessuale Zulässigkeit des Lügendetektors. Verlag Österreich, Wien, 2012. 17.

¹¹¹ NAGY Alexandra – NAGYNÉ GÁL Mónika: i.m. 65.

A személyi szabadság tiszteletben tartása az Emberi Jogok Európai Egyezményének eleme. Ezt csak a valódi közérdek elve alapján lehet korlátozni, azaz akkor, ha a letartóztatás különös okai nyomósabbak ennél és az ártatlanság vélelménél.

Az arányosság elvével áll összefüggésben az elvárás, hogy a letartóztatást csak akkor lehet alkalmazni, ha a személyi szabadságot kisebb mértékben korlátozó kényszerintézkedés nem célravezető.

A bizonyítási teher áthárítása tiltott, így a terhelt nem köteles sem az ártatlanságát, sem a kényszerintézkedés indokolatlanságát bizonyítani.

A büntetőjogi fenyegetettségre alapított döntés elégtelenségének elve értelmében önmagában a vád súlyossága nem szolgálhat hosszan tartó letartóztatás alapjául.

A letartóztatásról döntő eljárás legyen tisztességes, gondos, törvényes, tartsa be a garanciákat, a fegyveregyenlőséget, tartalmazzon érdemi vizsgálatot.¹¹²

Az EJEB a Nart és Törökország-ügyben 2008-ban nemcsak azt mondta ki, hogy a fiatalkorú letartóztatására a lehető legrövidebb ideig és akkor van lehetőség, ha az a végső eszköz, hanem azt is, hogy őket külön erre a célra létrehozott intézményben kell elhelyezni, illetve, ha erre nincs mód, akkor a helyzetüket és életkorukat szolgáló különös szabályokat kell hozni, biztosítani kell pszichológiai-oktatási-szociális-vallási programokat.¹¹³

Fogva tartás esetén az eljárást soron kívül kell lefolytatni. A Güvec és Törökország-ügyben megállapították, hogy ezt a rendelkezést sérti meg az állam, ha a fiatalkorú terheltet öt évig fogva tartják, ráadásul felnőtt elítéltekkel együtt, anélkül, hogy részére megfelelő jogi védekezést biztosítottak volna. A kedvezőtlen pszichés ráhatás következtében a fiatalkorú több öngyilkossági kísérletet is végrehajtott.¹¹⁴

A B kontra Magyarország ügyben mondta ki az EJEB, hogy a fegyveregyenlőség elve jegyében a fogva tartottnak joga van megfelelő időben hozzáférnie azokhoz a bizonyítékokhoz, melyekre egyrészt a vád hivatkozik a letartóztatás indokaként, másrészt azokhoz is, melyekkel a fogva tartás törvényességét cáfolni tudják.¹¹⁵ Meglátásunk szerint a fiatalkorúaknál a védő kötelezettsége a gyors reagálás, a bizonyítékok megismerése, a terhelttel való kapcsolatfelvétel,

¹¹² https://www.helsinki.hu/wp-content/uploads/HHC_Kezikonyv_ugyvedek_szamara_2014_web.pdf 46-48. (2020. július 21.)

¹¹³ Nart és Törökország-ügy, 20817/04.

¹¹⁴ Güvec és Törökország-ügy, 70337/01.

¹¹⁵ B kontra Magyarország-ügy, 33292/09.

mert náluk csak különös tárgyi súly esetén lehetséges a letartóztatás elrendelése. A fiatalkorú szabadságának megóvása érdekében a védőnek minden esetben igénybe kell vennie az iratbetekintés, a másolatkérés lehetőségét, hogy a fiatalkorú elkerülje a szabadságelvonást.

V.4. A letartóztatás tartama és végrehajtási helye

V.4.1. Magyarországon az eljárási szabályok között az maradt, hogy a bíróság a fiatalkorú személyisége és a terhére rótt bűncselekmény jellege alapján csak a letartóztatás végrehajtásának helyéről dönt. A jogtudomány egységes abban a kérdésben, hogy lehetőség szerint a letartóztatást a büntetés-végrehajtási intézet helyett javítóintézetben hajtsák végre. Ezzel csökkenthetők a büntetés-végrehajtási intézet megbélyegző-stigmatizációs hatásai, másfelől kedvezőbb a fiatalkorú nevelése érdekében is.¹¹⁶ A javítóintézetekben eredményesebb a reszocializáció, jobban szolgálja a fiatalkorúak nevelését, a büntetés-végrehajtási intézeti elhelyezés során további kriminalizáló, deformáló hatások érik a fiatalkorúakat.¹¹⁷ A jogalkalmazói tapasztalataink ugyanakkor azt mutatják, hogy a javítóintézetekben is számos negatív hatás éri a többi fogva tartott irányából a fiatalkorút, így kérdéses, hogy ki tudja-e fejteni a nevében rejlő hatást.

Azt már a jogalkotó írta elő a Bv.tv-ben, hogy a jogalkalmazónak nincs választási lehetősége akkor, ha a kényszerintézkedéssel érintett személy a letartóztatás elrendelésekor a 14. évét nem töltötte be. Ebben az esetben a letartóztatást javítóintézetben kell végrehajtani. Ha a letartóztatás elrendelésekor a kényszerintézkedéssel érintett a 20. életévét betöltötte, akkor a letartóztatást büntetés-végrehajtási intézetben kell végrehajtani. A 14 és 20 év közötti korosztálynál van a jogalkalmazónak mérlegelési lehetősége, de a jogalkotó itt is sorrendet állított fel, melytől azonban el lehet térni. A 14 és 18 év közöttieket elsősorban javítóintézetben, kivételesen büntetés-végrehajtási intézetben, a 18 és 20 év közöttieket elsősorban büntetés-végrehajtási intézetben, kivételesen javítóintézetben kell elhelyezni. A fiatalkorú letartóztatásának végrehajtása során fiatalkorú alatt érti a jogalkotó a 18. évét betöltött, de a 21. évét be nem töltött személyt is, akivel szemben fiatalkorú elleni büntetőeljárás indult. Fiatalkorút rendőrségi fogdán, illetve a javítóintézetben elhelyezett fiatalkorút büntetés-végrehajtási intézetben legfeljebb 30 napra lehet elhelyezni. A 14. évét be nem töltött fiatalkorú esetén azonban erre sincs lehetőség. Speciális helyzet a szülő nő esete, akinek letartóztatását a büntetés-végrehajtási

¹¹⁶ BORY Noémi: i.m. 166.

¹¹⁷ BORY Noémi: i.m. 211.

intézet anya-gyermek részlegén vagy a javítóintézet fiatalkorú és gyermeke együttes elhelyezését biztosító részlegén kell végrehajtani, ha az együttes elhelyezésnek kizáró oka nincs és a gyerek a letartóztatás végrehajtása alatt született, illetve akinek gyermekét a bíróság a letartóztatás elrendelésekor az anya-gyerek részlegen helyezte el.

A jogalkotói megoldás hátterében az áll, hogy életkor szerint nagyjából homogén csoportok alakuljanak ki a javítóintézetben, illetve a büntetés-végrehajtási intézetben. Ezzel is kiküszöbölni szándékozik a jogalkotó a fogva tartás káros hatásait, azt, hogy a letartóztatottak között életkori, illetve fizikai erőviszonyok szerinti alapon alá-fölrendeltségi helyzet alakuljon ki.

A már leírtak szerint 18 éves korig a nevelésnek, oktatásnak kell előtérben állnia, így elsődleges a javítóintézeti végrehajtás.

V.4.2. A soron kívüliséget motiválandó és a kényszerintézkedés időbeli behatárolását elősegítendő a jogalkotó előírta, hogy a 14. évét be nem töltött személy legfeljebb 1 évig, a 14. évét betöltött fiatalkorú legfeljebb 2 évig lehet letartóztatott. Ez garanciális rendelkezés annak érdekében, hogy a letartóztatás a lehető legrövidebb ideig tartson. Ez alól csak akkor van helye kivételnek, ha a letartóztatás elrendelésére, fenntartására az ügydöntő határozat kihirdetését követően került sor vagy másodfokú, harmadfokú bíróság hatályon kívül helyező rendelkezése elleni fellebbezési eljárás van folyamatban vagy hatályon kívül helyezés miatt megismételt eljárás van folyamatban.

A letartóztatás maximális tartama fiatalkorúak esetén Belgiumban és Svájcban 2 hónap. Ausztriában első körben 3 hónapig tarthat, mely a törvényben meghatározott esetekben 6 hónapig, kivételes esetekben 1 évig hosszabbítható meg. Észtországban, Lettországon, Németországban, Spanyolországban, Skóciában 6 hónap a plafon, mely azonban feltételek fennállása esetén kitolható. Görögországban a bűncselekmény jellegéhez igazodik a felső határ, vétségek esetén 6 + 3 hónap, büntettek esetén 1 év + 6 hónap. Ezzel szemben Franciaországban a fiatalkorú életkora a meghatározó a tartamnál. 13 és 16 év közöttiek legfeljebb 1 évig 6 + 6 hónap), a 16 éven felüliek 2 évig (12 + 6 + 6 hónap) lehetnek letartóztatottak.¹¹⁸

¹¹⁸ JUHÁSZ Zsuzsanna: A fiatalkorúak előzetes letartóztatásának egyes végrehajtási kérdései. 3. http://acta.bibl.u-szeged.hu/29265/1/juridpol_074_243-251.pdf (2020. július 20.)

V.5. A letartóztatás különös okai

A letartóztatás különös okainak vizsgálatánál a fiataloknál kiemelünk néhány szempontot. A kezdő megállapítások egyike volt, hogy nemcsak fiataloknál, hanem felnőtteknél is minden esetben az egyedi körülményeket mérlegelve-értékelve kell döntenie a letartóztatás különös okainak fennállásáról. Ebben a pontban értelmezési segédletet nyújtunk a fiatalok terheltek letartóztatásának különös okaihoz.

V.5.1. A jelenlét biztosításához mérlegelni kell a fiatal személyes körülményeit, azaz azt, hogy családi környezetében nevelkedik-e. Ha igen, kevésbé valószínű a szökés, elrejtőzés veszélye. Ezzel szemben, ha már eleve gyermekotthonban él, párja, gyereke nincs, tanulmányokat nem folytat, szakképzettséggel, munkahellyel, jövedelemmel nem rendelkezik, akkor – veszítenivalója nem lévén – inkább fennáll az esélye a büntetőeljárásból történő kivonásnak.¹¹⁹ Mégse támogatjuk egy esetben sem a letartóztatást, hiszen a szükségesség-arányosság szempontrendszerének jobban megfelel az elektronikus nyomkövető eszközzel ellenőrzött bűnügyi felügyelet, mely a korábbi büntető eljárásjog által ismert házi őrizetnek, illetve lakhelyelhagyási tilalomnak felel meg. Ha a fiatal napi rendszerességgel vesz részt a közoktatásban – azaz nem magántanulónaként tanul – akkor inkább a korábbi lakhelyelhagyási tilalomnak megfelelő bűnügyi felügyeletet célszerű elrendelni, mert ez lehetővé teszi az iskolába járást. Márpedig a fiatalok oktatása és nevelése a büntetőeljárásban is az elsődleges cél. Persze, ha a fiatal a nyomkövető rendszer megrongálásával, leszerelésével szökést kísérel meg, terítékre kerül a letartóztatás kérdése.

A letartóztatást nemcsak a bűnügyi felügyelet, hanem az óvadék is kiválthatja.¹²⁰

A családi környezet szerepe a fiatal elleni büntetőeljárásban jelentős. Ha a családi környezet megfelelő a fiatal helyes irányba történő nevelése érdekében, akkor különös tárgyi súly esetén is el lehet tekinteni a letartóztatástól.¹²¹ A családi környezet feltárásában

¹¹⁹ Ezzel kapcsolatban megjegyezzük, hogy a Legfőbb Ügyészség által 2013-ban kiadott, a gyermekkorúak és a fiatalok bűnözésével összefüggő egyes kérdésekről szóló tájékoztatóból kiderül, hogy a 2012-es adatok szerint a bűnelkövetővé lett gyermekkorúak döntő többsége, 75%-a szülőknél nevelkedik. Tizedük él nevelőotthonban és ugyancsak minden tizedik gyermeket nevel egyedül a szülője. A fennmaradó kisebbség testvérnél, nagyszülőnél, gyámnál él. A fiatalok elkövetőknek már csak a 62%-a él teljes családban, ötödük csak az egyik szülő neveléssel, 12,23%-uk pedig nevelőotthonban él. A fennmaradó kisebbség testvérnél, nagyszülőnél, gyámnál lakik.
<http://ugyeszseg.hu/repository/mkudok9816.pdf> 17., 26. (2020. július 16.)

¹²⁰ JÁMBORNÉ RÓTH Erika: Fiatalok fogságban. Rendészeti Szemle, 1991/12. 82.

¹²¹ https://helsinki.hu/wp-content/uploads/A_gyermekek_fogvatartasa_Magyarorszagon_HUN.pdf 72. (2020. július 19.)

egyrészt a környezettanulmány és a pártfogó felügyelői vélemény működik közre, másrészt pedig figyelembe kell venni, hogy a fiatalkorúval együtt élő személyek büntető és szabálysértési nyilvántartási adatai milyen személyben rejlő társadalomra veszélyességet mutatnak. Ha ezekből az adatokból az állapítható meg, hogy a családi környezet nem alkalmas a speciális prevencióra, hanem melegágya a fiatalkorú későbbi bűnözői karrierjének, akkor szóba jöhet a letartóztatás. Ugyanez a helyzet, ha ugyan a különös tárgyi súly adott esetben nem áll fenn, viszont a büntető nyilvántartási rendszer adataiból az állapítható meg, hogy életvitelszerűen követ el a fiatalkorú bűncselekményeket. Így kapcsolódik össze a fiatalkorú letartóztatásánál irányadó különös tárgyi súly mérlegelésénél a tárgyi és az alanyi oldal.

V.5.2. Nem ilyen egyszerű kérdés a bizonyítási eljárás megnehezítésének, megghiúsításának elkerülése mint különös ok vizsgálata. Személyi szabadságot érintő bírói engedélyes kényszerintézkedés rendelhető el akkor is, ha a fiatalkorú a bizonyítási eljárás megghiúsítása érdekében más személyt megfélemlített, jogellenesen befolyásolt, tárgyi bizonyítási eszközt megsemmisített, elrejtett.

A tárgyi bizonyítási eszközök megsemmisítésének, elrejtésének elkerüléséhez az előző pontban leírtaknak megfelelően elegendő lehet enyhébb kényszerintézkedés, így a bűnügyi felügyelet is.

Indokolt lehet a letartóztatás akkor, ha a bűnösségét be nem ismerő fiatalkorú gyermekotthonban él, együtt a bűncselekmény sértettjeivel, tanúival. Ha velük korlátozás nélkül érintkezhet akár közvetlenül, akár közvetetten, akkor a bűnügyi felügyelettel nem érhető el a kényszerintézkedés célja.¹²² Ha megoldható másik gyermekvédelmi intézetben elhelyezés, akkor ez enyhébb – nem büntetőeljárási – eszköz a bizonyítási eljárás befolyásmentes lefolytatása érdekében. Elvileg szóba jöhetne a távoltartás is, melynek értelmében meghatározott személyektől köteles távol tartani magát a terhelt, azonban ez a gyermekotthonok kialakítása, napirendje, felügyelete miatt nem biztos, hogy megoldható.

V.5.3. A bűnismétlés megakadályozásánál alapvetően a letartóztatásnál enyhébb kényszerintézkedések is szóba jöhetnek, de a gyermekotthonban, a lakótárs sérelmére elkövetett jelentős tárgyi súlyú bűncselekmény esetén az előző pontban leírtakhoz hasonlóan

¹²² SZÜTS Veronika: A fiatalkorúak előzetes letartóztatása, gyakorlatának vizsgálata az Egri Törvényszék nyomozási bírói gyakorlatában. Budapest, 2015
https://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/szuts_veronika_fiatalkoruak_elozetes_letartoztatasa_egri_torvenyszek%5bjogi_forum%5d.pdf (2020. július 5.) 33.

felmerülhet a letartóztatás indokoltsága. Itt is, mint mindig, a konkrét körülményeket kell vizsgálni. Ha a jelentős tárgyi súlyú bűncselekmény egy lakótársával összefüggésben felmerülő egyedi konfliktusra visszavezethető, akkor megoldást jelenthet egy másik intézményben történő elhelyezése. Ha azonban antiszociális megnyilvánulásaival, fékezhetetlen agresszivitásával kapcsolatos, akkor más a helyzet.

V.6. Fejezeti összegzés

A fiatalkorú letartóztatásánál először mindig azt kell elemezni, hogy más jogintézménnyel, kényszerintézkedéssel kiválthatók-e a célok.

Ha nem, akkor a letartóztatásnál az első kérdés az, hogy az általános feltételek mindegyike és a különös okok valamelyike fennáll-e. Ha a válasz nem, további vizsgálatnak nincs helye. Ha a válasz igen, akkor lépünk a második körbe.

Második körben mérlegelni kell, hogy alátámasztható-e a fiatalkorú cselekményénél a különös tárgyi súly. Ennek keretében meg kell nézni, hogy

- a) bünszervezetben vagy bünszövetségben követte-e el a cselekményt,
- b) mekkora a büntetési tétel,
- c) bűnhalmazatról beszélhetünk-e, visszaeső-e.
- d) Bár különös tárgyi súlyt említ a jogalkotó, a gyakorlat és a jogtudomány is felveti az alanyi oldal vizsgálatát is.

Ha mindezek alapján a különös tárgyi súly nem áll fenn, nem rendelhető el letartóztatás. Ha fennáll, akkor újabb kérdést kell megválaszolni.

A letartóztatásról szóló döntésnél is – csakúgy, mint az egész büntetőeljárásban – figyelmet kell fordítani a fiatalkorú jogi és pszichés védelmének biztosítására, hogy legyen mellette védője mint jogi és törvényes képviselője mint lelki segítsége.

A cél az, hogy a fiatalkorúaknál mind a végrehajtandó szabadságvesztést – ez azonban anyagi jogi jogintézmény – mind pedig a letartóztatást a lehető legszűkebb körre szorítsuk vissza. Kriminológiai kutatások igazolják ugyanis a személyi szabadságot teljesen elvonó büntetés, kényszerintézkedés céllal ellentétes hatását a fiatalkorúak személyiségfejlődésére.

VI. FEJEZET

A KÖRNYEZETTANULMÁNY ÉS A PÁRTFOGÓ FELÜGYELŐI VÉLEMÉNY A FIATALKORÚ ELLENI BÜNTETŐELJÁRÁSBAN

„Az ember élete a személyisége.”

(Johann Wolfgang Goethe)

VI.1. A környezettanulmány és a pártfogó felügyelői vélemény létjogosultságáról

A fiatalkorú elleni büntetőeljárásban a jogalkotó két irányban megtöri a szabad bizonyítás elvét. Egyfelől kizárja a poligráf alkalmazását, másfelől kötelezően előírja az egyéni értékelési eszközök mint bizonyítékok beszerzését.¹²³

Ahhoz, hogy a környezettanulmány és a pártfogó felügyelői vélemény fiatalkorú elleni büntetőeljárásban betöltött szerepét, jelentőségét megértsük, célszerű a fiatalkorú elleni büntetőeljárás kettős céljából kiindulni.

A fiatalkorú elleni büntetőeljárás célja egyfelől a nevelés, a 18 éven aluli személy testi-értelmi-erkölcsi-érzelmi fejlődésének, valamint a társadalmi beilleszkedésnek az előmozdítása. Ez segíti elő a második célt, a speciális prevenciót, azaz azt, hogy a fiatalkorú ne váljon ismét bűncselekmény (Be. 677. §-a). Ezzel párhuzamosan a bizonyítási célja is kettős. Egyrészt a (bűn)cselekmény körülményeinek felderítése, azonosítása, másrészt pedig a feltételezett elkövető személyiségének a megismerése. Évszázadok óta kiemeli az európai jogtudomány, hogy a fiatalkorúak társadalomba integrációja és reintegrációja a felnőttekétől eltérő hatásokkal érhető el.¹²⁴

Megjegyezzük, hogy a fiatalkorú elleni büntetőeljárás nevelő célja összhangban van kriminológiai kutatások eredményével, mely szerint minél fiatalabban követ el valaki

¹²³ KRETZ Annamária: Fiatalkorúak a büntetőeljárásban. Belügyi Szemle, 2017/9. 51.

¹²⁴ NOTHACKER, Gerhard: i.m. 33-34.

bűncselekményeket, annál hosszabb és intenzívebb kriminális karrier várható tőle.¹²⁵ Ezt hivatott megfékezni a büntetőeljárás.

Ahhoz, hogy a hét kriminalisztikai alapkérdésen túl – mi, hol, mikor, kivel, hogyan, miért történt és ami történt, azt ki követte el – megválaszolhassuk azt is, hogy miként érhető el a fiatalok elkövetőnél a nevelő-visszatartó hatás, speciális bizonyítási eszközökre van szükség. Ahogy Velez Edit rámutat, olyan komplex megközelítés indokolt, amely ötvözi a gyermekjogokat, a gyermekpszichológiai ismereteket a megfelelő kommunikációval, kérdezőtechnikával. Ezáltal válnak megismerhetővé a fiatalok életkorához, érettségéhez igazodóan a viselkedési-érdeklődési sémák, a veszélyeztető tényezők.¹²⁶ A fiatalok elleni büntetőeljárás kettős célja miatt Sebes Ágnes elemzése szerint a büntető ítékezésben az elkövető társadalmi és személyi körülményeinek ismerete és értékelése legalább olyan fontos, mint a bűncselekmény elkövetésének körülményeire és azok súlyára vonatkozó ismeretek. Csak így lehet ugyanis megérteni azokat a kapcsolatokat, amelyek az életviszonyok egyes elemei és a bűncselekmény, valamint a büntetés között állnak. Az elkövetett bűncselekmény tárgyi súlyán túl az elkövető személyi körülményei hatással vannak a kiszabott büntetésre. A bíróság a döntésnél nemcsak a bűncselekmény tárgyi súlyát mérlegeli, hanem az elkövető nevelésének a lehetőségeit is. Ehhez pedig ismernie kell az elkövető életviszonyait, a személyiségének jellemzőit, és ezekből kell mérlegelést követően következtetést levonnia a jövőre nézve.¹²⁷

Ugyan Max Kauffmann már 1912-ben megállapította, hogy nemcsak neveletlen, kriminális környezetből származó gyermek- és fiatalok követnek el bűncselekményeket, a környezettanulmány mégis minden esetben fontos.¹²⁸

Ahogy minden bűnügy más és más, úgy nincs két egyforma elkövetői személyiség sem, lényeges eltérések figyelhetők meg az életkörülményekben. Az egyéniesítés révén érhető el,

¹²⁵ SOLT Ágnes: Peremen billegő fiatalok – Veszélyeztető és kriminalizáló tényezők gyermek- és ifjúkorban. Doktori (Ph.D.) disszertáció, Budapest, 2012. 28. http://tatkteszt.elte.hu/file/dissz_2013_SoltAgnes.pdf (2020. március 29.)

Európai Tanács R (2000) 20. számú ajánlása a korai pszichoszociális beavatkozás szerepéről a bűnelkövetés megelőzésében

¹²⁶ VELEZ Edit: A gyermeki jogok és a fiatalok büntető igazságszolgáltatásának jellemzői. In: Gyermekjogi és gyermekpszichológiai ismeretek – Kézikönyv a fiatalok elkövetőket és a gyermekeket érintő ügyeket kezelő pártfogó felügyelők részére (szerk.: PIUKOVICS Éva). Magyar Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2019. 9.

¹²⁷ SEBES Ágnes: Vizsgálat a fiatalok bűnelkövetők társadalmi körülményeiről és személyi viszonyairól, az elkövetett bűncselekmény tárgyi súlyáról és e tényezők hatásáról a büntetésre. Magyar Tudományos Akadémia Állam- és Jogtudományi Intézetének Kiadványai, Budapest, 1981. 67.

¹²⁸ KAUFFMANN, Max: Die Psychologie des Verbrechens. Verlag von Julius Springer, Berlin, 1912. 194.

hogy személyre szabottan kiderüljön, hogy milyen eszközök, módszerek, jogkövetkezmények érik el a fiatalkorút. Különösen a 12 és 18 év közötti korosztályra érvényes ugyanis az állítás, hogy rövid idő alatt igen nagy személyiségbeli változáson esnek át.¹²⁹ Nem lehet azonban egy kalap alá venni a 16 évest még egy másik 16 évessel sem, mert a fejlődés, a serdülőkor hatásai nem ugyanakkor és ugyanolyan mértékben éri el őket. Ezért az egyéniesítés célját eszközként az egyéni értékelés szolgálja. Az egyéni értékelés – mint bizonyítási eszköz – által válik megismerhetővé a fiatalkorú terhelt személyisége, életvitele, családi környezete, iskolai magatartása, életvezetése.

Ebbe az irányba mutatnak a nemzetközi jogforrások is.

Az ENSZ Gyermek Jogairól szóló New York-i Egyezmény 40. cikk 4. pontja az igazságszolgáltatással kapcsolatos jogok között említi, hogy a szankciók alkalmazásánál a gyerekek jólétének támogatását és az egyéniesítést kell szem előtt tartani.

Velez Edit az elemzésében kiemeli, hogy már ezt megelőzően az ENSZ a fiatalkorúak igazságszolgáltatásában alkalmazandó általános minimumkövetelményekről szóló 1985. november 29-én kelt 40/33-as közgyűlési határozata (ENSZ Pekingi Szabályok) is célként fogalmazta meg a büntetőeljárásban a fiatalkorú jólétének szem előtt tartását és emellett az arányosság elvét. Utóbbi szerint az igazságszolgáltatási reakciónak a cselekmény súlyával, az elkövetés körülményeivel, az elkövető személyes körülményeivel kell arányosnak lennie.

A környezettanulmány – egyéniesítésre, individualizációra alapozott – fontosságát hangsúlyozza az Európai Tanács a fiatalkorúak esetében alkalmazható büntetések és intézkedések európai szabályairól szóló R (2008) 11. számú ajánlása is.

Ehhez szükséges a pártfogó felügyelői vélemény és a környezettanulmány, mely a döntéshozatal előtt az életkörülményeket, a hátteret is feltárja.¹³⁰

Az egyéni értékelés alapját és középpontját a pártfogó felügyelő által készített környezettanulmány és pártfogó felügyelői vélemény adja. Ezt egészíti ki adott esetben a pártfogó felügyelő, illetve a fiatalkorú törvényes képviselőjének vagy a gondozását ellátó más személynek a tanúvallomása [Be. 683. § (1) bekezdése], valamint a terhelti vallomás személyi körülményekre vonatkozó része.

¹²⁹ ALTSCHULER, David M. – BROSH, Rachel: i.m. 83.

¹³⁰ VELEZ Edit: i.m. 14-15.

Nemcsak Magyarországon, hanem általában Európában a pártfogó felügyelők fontos feladata a büntetőeljárás alatt – annak befejezését megelőzően – hogy olyan információkkal lássák el a hatóságokat, amelyek nélkülözhetetlenek a büntetőjogi felelősségről való döntés meghozatalában, a szankció kiválasztásában.¹³¹

A pártfogó felügyelői vélemény és környezettanulmány mint kötelezően felhasználandó bizonyítási eszköz a fiatalkorú terheltek érdekében áttöri a szabad bizonyítás elvét.¹³²

A büntetőeljárási jogszabályokat mint a jogalkotás előírásait, valamint a szakirodalmi álláspontokat mint a (jog)tudomány nézeteit figyelembe véve egyértelmű igennel válaszolhatjuk meg azt a kérdést, hogy szükség van-e egyéni értékelésre a fiatalkorú elleni büntetőeljárásban. Ez azonban csak a keretet és az indokot adja a környezettanulmány és a pártfogó felügyelői vélemény további vizsgálatához.

Következő lépésként célszerű a fogalmakat tisztázni.

VI.2. A környezettanulmány és a pártfogó felügyelői vélemény fogalma és szerepe

VI.2.1. A pártfogó felügyelői vélemény fogalma:

A pártfogó felügyelői vélemény fogalmát a jogalkotó a Be. 203. § (1) bekezdésében határozta meg. A terhelt személyiségét és életviszonyait jellemző tényeket és körülményeket – így különösen a családi körülményeit, egészségi állapotát, esetleges káros szenvedélyeit, lakhatási körülményeit, iskolai végzettségét, szaktudását, munkahelyét, ennek hiányában a foglalkoztatására vonatkozó adatokat, a jövedelmi-vagyoni viszonyait – leíró; a feltárt tények és körülmények, valamint a bűncselekmény elkövetése között fennálló kapcsolatot; a bűnismétlés kockázatait; a terhelt szükségleteit bemutató bizonyítási eszköz.

VI.2.2. A pártfogó felügyelői vélemény szerepe:

A fogalomból következően megállapítható, hogy a pártfogó felügyelői vélemény négy funkciót tölt be.

¹³¹ KALMTHOUT, Anton – DURNESCU, Ioan: European Probation Service Systems. In: Probation in Europe (szerk.: KALMTHOUT, Anton – DURNESCU, Ioan). Wolf Legal Publishers, Nijmegen, 2008. 19-20.

¹³² NAGY Alexandra – NAGYNÉ GÁL Mónika: i.m. 61.

a) Egyrészt az első egy leíró jellegű tényfeltárás. Kó József szerint fontos annak egyértelmű feltüntetése, hogy melyik információ milyen tényen, forráson alapul és melyek azok a háttérinformációk, amelyek befolyásolták a pártfogó felügyelőt a pártfogó felügyelői vélemény elkészítésében.¹³³ Az elvárás régi és állandó. Már Varga Edit és Pócsik Ilona is feltüntette az 1991-ben kiadott, angol és walesi büntetőpolitikát, pártfogó felügyeletet vizsgáló kötetben. Világosan elhatárolandó a tény, információ, azok alapja, valamint a pártfogó felügyelő személyes élménye, benyomása.¹³⁴

b) A második egy értékelő-elemző feladat. Következtetéseket kell levonni a leíró részben feltárt személyi körülmények és az elkövetett bűncselekmény összefüggéseiről. Egyfelől ez a múltra szemlél, hogy mi miért történt, másfelől viszont a jövőt tartja szem előtt. Ha ugyanis sikerül összefüggéseket megállapítani, akkor a kockázati tényezők kiküszöbölése érdekében is meg lehet tenni a szükséges lépéseket, ezzel megelőzve az újabb kriminális magatartás tanúsítását.

c) A második funkcióhoz hasonlóan a bűnismétlés kockázatának elemzése is alapoz a tényeken túlmenően a pártfogó felügyelő személyes tapasztalatára, szakmai ismereteire, szubjektivitására. A bűnismétlés kockázatának besorolása függ a pártfogó felügyelő személyétől.¹³⁵

Ezért tartja fontosnak Velez Edit a pártfogó felügyelők folyamatos továbbképzését, melyet a büntetőeljárás során gyanúsított vagy vádlott gyermekek részére nyújtandó eljárási biztosítékokról szóló 2016/800. (2016. május 11.) irányelv 20. cikke is tartalmaz.¹³⁶

d) A negyedik elem a fiatalok terhelte szükségleteinek a bemutatása. Ez – összhangban a fentiekben leírt hazai és nemzetközi jogalkotói és tudományos elvárásokkal – kiemelt szerepet szán a nevelésnek, a bűnelkövetővé vált fiatalok jólétének a biztosításának. Ha megismerhetővé válnak azok a szükségletek, amelyek kielégítésének hiánya a bűncselekmény elkövetéséhez vezetett, akkor a szociális és gyermekjóléti rendszer ellátásai adott esetben biztosíthatják a szükségletek kielégítését, hozzájárulva ezzel a speciális prevencióhoz.

¹³³ KÓ József: A kockázatelemzés során használt adatlap érvényességének és megbízhatóságának vizsgálata. In: A kockázatelemzés a pártfogó felügyelői munkában – kézikönyv. 2016. 82-84.

¹³⁴ VARGA Edit – PÓCSIK Ilona: A pártfogó felügyeleti rendszer szervezete, szerepe az angol büntetőpolitikában. In: Az alternatív büntetési formák és a pártfogó felügyelet Angliában és Walesben. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 1991. 91-92.

¹³⁵ KÓ József: i.m. 82-84.

¹³⁶ VELEZ Edit: i.m. 9-12.

A leíró, az értékelő és az elemző rész egyaránt fontos. Az alaposan, helyesen és teljes körűen feltárt tényeket lehet pontosan elemezni, értékelni, következtetéseket megállapítani, a jövőre nézve javaslatokat megfogalmazni. A pártfogó felügyelői véleménynek éppen ezért nagy jelentősége van a büntetőeljárásban. Csak a fennálló állapotok ismeretében van arra lehetőség, hogy pozitív változásokat lehessen előidézni.

Fontos szerepét a jogtudomány is elismeri. Ahogy Dávid Lilla fogalmaz, a pártfogó felügyelői vélemény a fiatalkorú terhelt személyi körülményeit, a bűncselekmény elkövetéséhez vezető folyamatot olyan szemszögből vizsgálja, melyre más hatóságnak nem nyílik lehetősége. Hozzájárul ahhoz, hogy a hatékony, megelőző szankció kiszabására kerülhessen sor.¹³⁷

VI.2.3. A környezettanulmány fogalma:

A jogalkotó expressis verbis nem határozta meg a környezettanulmány fogalmát, azonban a Be. és a Pártfogó Felügyelői Szolgálat tevékenységéről szóló 8/2013. (VI.29.) KIM-rendelet (a továbbiakban: KIM-rendelet) összevetése alapján kirajzolódik a definíció.

A környezettanulmány a gyermek- és fiatalkorúra, terheltre, fizetési kötelezettre vonatkozó, az ő sajátos szükségleteinek, környezetüknek megismerése szempontjából lényeges körülményekre kiterjedő egyéni értékelési bizonyítási eszköz, mely a fiatalkorú bűnmegelőzési szempontú kockázatértékelését is tartalmazza [Be. 683. § (1), 684. § (1) bekezdései; a KIM-rendelet 13. § (1) bekezdése].

Megjegyzendő, hogy a környezettanulmány jogintézményét nemcsak a büntető, hanem a polgári eljárásjog is ismeri, alkalmazza, ez azonban nem képezi a jelen doktori értekezés tárgyát.

VI.2.4. A környezettanulmány szerepe:

Ha kizárólag a fiatalkorú terhelt elleni büntetőeljárásból indulunk ki, akkor azt mondhatjuk, a környezettanulmány az egyéni értékelés eszköze, kiterjed a szükségletekre, személyi körülményekre, környezetre és tartalmazza a bűnmegelőzési célú kockázati besorolást. Hasonló

¹³⁷ DÁVID Lilla: A hazai pártfogó felügyelet intézkedésének szerepe a fiatalkorúak bűnelkövetésének megelőzésében (Doktori Értekezés). Pécs, 2013 <https://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/david-lilla/david-lilla-muhelyvita-ertekezes.pdf> (2020. március 30.) 99.

szerepet tölt be Angliában is, ahol a környezettanulmány az elkövető előéletére vonatkozó jelentés, mely tartalmazza a szükséges háttérinformációkat a személyiségre, az elkövetett cselekményhez való viszonyra, a családra vonatkozóan.¹³⁸

A két jogintézmény fogalma és a fiatalkorú elleni büntetőeljárásban betöltött szerepe komoly átfedéseket mutat. Mindkettő az egyéni értékelés eszköze, mely a fiatalkorú terhelt szükségleteit, környezetét, személyi körülményeit, bűnismétlési kockázatértékelését tartalmazza. Így a fejezet alcímében szereplő kérdés alapos megválaszolásához további vizsgálatok lefolytatására van szükség.

VI.3. A környezettanulmány és a pártfogó felügyelői vélemény elkészítésének, tartalmának összehasonlítása

VI.3.1. Az elkészítésről:

A jogalkotó a KIM-rendeletben szabályozta a környezettanulmány és a pártfogó felügyelői vélemény elkészítésének a körülményeit, szempontjait, nevezetesen, hogy ki, mikor, hogyan készíti el az egyéni értékelés eszközét.

Mind a környezettanulmány, mind pedig a pártfogó felügyelői vélemény elkészítéséért a terhelt lakó- vagy tartózkodási helye szerint illetékes kormányhivatal a felelős, amely ezt a feladatot – az életkor szerinti specializálódás követelményére figyelemmel – a fiatalkorúak pártfogó felügyelője révén intézi [KIM-rendelet 2. § (1) bekezdése, 6. §-a, a Be. 684. § (2) bekezdése].

Mindkét egyéni értékelési eszköz elkészítési határideje a nyomozó hatóság (környezettanulmány), ügyészség, bíróság, büntetés-végrehajtási bíró (környezettanulmány, pártfogó felügyelői vélemény) megkeresésének beérkezésétől számított 30 nap (KIM-rendelet 5. §-a). A beszerzésre vonatkozóan a Be. 683. § (1) bekezdése csak a környezettanulmányra írja elő, hogy azt a gyanúsított kihallgatást követően haladéktalanul be kell szerezni.

A környezettanulmány és a pártfogó felügyelői vélemény elkészítése iránti megkeresésnek a korábban készített egyéni értékelés kiegészítésével, a korábbi irat szükség szerinti aktualizálásával is eleget lehet tenni, ha a korábbi három hónapnál nem régebbi (KIM-rendelet

¹³⁸ VARGA Edit – PÓCSIK Ilona: i.m. 91-92.

3. §-a). Ezen rendelkezés a bizonyítási eszköz beszerzésének gyorsításán túl a hatékonyságot és a célszerűséget szolgálja. Ugyanakkor aktualizálásra [Be. 203. § (1), 683. § (4) bekezdései] szükség van, mert a fiatalkor életkori specialitása a rövid idő alatti jelentős személyiségbeli, magatartásbeli vagy környezeti változás lehetősége.

A környezettanulmány és a pártfogó felügyelői vélemény elkészítése érdekében a terheltet, a törvényes képviselőjét vagy a gondozását ellátó más személyt együttműködési kötelezettség terheli, mely kiterjed a lakóingatlanba beengedésre is [KIM-rendelet 4. §-a, a Be. 683. § (2) bekezdése]. A fiatalkorú érdekében együttműködést a jogtudomány is támogatja.¹³⁹

VI.3.2. A tartalomról:

A pártfogó felügyelői vélemény négy részből áll:

- az első rész az ügyre és a terheltre vonatkozó adatokat,
- a második a vizsgálati módszert és eljárást,
- a harmadik a fiatalkorú terhelt személyére, viselkedésére, életviszonyaira, életvitelére jellemző szakmai ténymegállapításokat,
- a negyedik az elrendelő által feltett kérdésekre adott válaszokat tartalmazza.

Az ügyre és a terheltre vonatkozó adatok:

- a) a vélemény beszerzését elrendelő hatóság megnevezése, az ügy száma, az elrendelés ideje, az elrendelő határozat kormányhivatalhoz érkezésének ideje, a vélemény elkészítésének határideje, az elrendelés oka;
- b) a bűncselekménynek a Btk. szerinti megnevezése, minősítése, a feltételezett elkövetés időpontja;
- c) a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező és a pártfogó felügyelői vélemény elkészítésében közreműködő másik kormányhivatal megnevezése, a véleményt készítő pártfogó felügyelő neve, e-mail-címe, telefonszáma;
- d) a beszerzett okiratok, igazolások, mellékletek [KIM-rendelet 7. § (2) bekezdése];
- e) a fiatalkorú terhelt személyazonosító adatai, lakó-, tényleges tartózkodási helye, értesítési és kézbesítési címe, személyazonosításra alkalmas okmányának megnevezése és az okmány azonosító száma;

¹³⁹ SPRACK, John: *Emnis on Criminal Procedure*. Oxford University Press, Oxford – New York, 2002. 168.

- f) a fiatalkorú terhelt családi állapota;
- g) a munkaviszony vagy az iskola rendszerű tanulói jogviszony adatai, így a munkáltató vagy a tagintézmény megnevezése, címe, telephelye, a terhelt tényleges munkavégzésének helye, beosztása, munkaköre, tancsoportja;
- h) szakképzettsége, foglalkozása;
- i) egészségi állapot;
- j) esetleges káros szenvedélyek;
- h) jövedelmi-vagyoni viszonyok;
- i) a hozzátartozók közötti erőszakra vagy veszélyeztetettségre utaló tények leírása, az azok megszüntetése érdekében tett vagy javasolt intézkedések bemutatása;
- j) az arra való utalás, hogy a terhelt feltehetően emberkereskedelem áldozata, valamint az utalás az azonosító beszélgetés lefolytatására és a javasolt intézkedésekre [KIM-rendelet 7. § (3) bekezdése].

A vizsgálati módszer és az eljárás:

Kötelező vizsgálati módszerek és eljárások

- a) a terhelt személyes meghallgatása;
- b) a fiatalkorú terhelttel együtt élő szülő, gyám, gondozását ellátó más személy meghallgatása;
- c) az ügy iratainak tanulmányozása;
- d) a terhelt lakó- vagy tartózkodási helyének megtekintése, ha ugyanazon vagy más büntetőeljárás során három hónapnál régebben készült környezettanulmány vagy pártfogó felügyelői vélemény vagy a tényleges tartózkodási helyben változás történt [KIM-rendelet 8. § (2)-(3), 19. § (1) bekezdései].

A pártfogó felügyelő mérlegelésétől függő vizsgálati módszerek, eljárások

- a) a terhelten, a vele együtt élő szülőn, gyámon, gondozását ellátón kívüli más személy meghallgatása;
- b) felvilágosítás-, adat- vagy iratkérés
 - ba) sértettől, tanútól, eljárásba vont egyéb személytől;
 - bb) a nyomozó hatóságtól, ügyészségtől, bíróságtól, büntetés-végrehajtási intézettől;
 - bc) más állami vagy helyi önkormányzati szervtől, hatóságtól, köztestülettől, gazdálkodó szervezettől, alapítványtól, közalapítványtól, civil szervezettől [KIM-rendelet 8. § (2) bekezdése];

- c) tájékozódás a fiatalkorú terhelt törvényes képviselőjénél, gyermekvédelmi gyámjánál [KIM-rendelet 19. § (2) bekezdésének a) pontja];
- d) információkérés a fiatalkorú terhelt lakóhelye szerint illetékes család- és gyermekjóléti szolgálattól, család- és gyermekjóléti központtól [KIM-rendelet 19. § (2) bekezdésének b) pontja];
- e) nevelésbe vett gyermek esetén a lakóhelye szerint illetékes gyermekvédelmi szolgálat megkeresése [KIM-rendelet 19. § (2) bekezdésének c) pontja].

A fiatalkorú terhelt személyére, viselkedésére, életviszonyaira, életvitelére jellemző szakmai ténymegállapítások:

A szakmai ténymegállapítások körében a pártfogó felügyelő

- az I. részben rögzített, a terhelt személyére, viselkedésére, életviszonyaira, életvitelére vonatkozó tényezőkre tekintettel
- feltárja egyrészt a bűnismétlési kockázatokat, másrészt a fiatalkorú terhelt sajátos szükségleteit (oktatási, képzési), az őt veszélyeztető tényezőket [KIM-rendelet 19. § (4) bekezdése];
- és javaslatot fogalmaz meg a bűnismétlési kockázatokat csökkentő beavatkozások, intézkedések alkalmazására [KIM-rendelet 9. § (2) bekezdése].

Meg kell ugyanis tudni, hogy mi volt a bűnelkövetővé válás mozgatórugója. Ahány fiatalkorú, annyiféle életkörülmény, élethelyzet, motiváció, ok. A jogtudomány is kiemeli, hogy nem lehet kriminológiai szempontból sem a fiatalkorúak bűnelkövetővé válásának egységes és kizárólagos okáról beszélni. Ha pedig megvan az ok, akkor tehetők meg jogkövetkezmények formájában az ellenintézkedések.¹⁴⁰

A szakmai ténymegállapításoknál a pártfogó felügyelői vélemény kitér

- a) a baráti és kisközösségi kapcsolatokra;
- b) a munkaviszony vagy az iskola rendszerű tanulói jogviszony adataira; a terhelt iskolai végzettségére, szakképzettségére; a tanintézmény megnevezésére, címére; a tényleges munkavégzési hely, a munkáltató megnevezésére, beosztására, munkakörére, foglalkozására;
- c) szabadidő-eltöltési szokásaira;
- d) a cselekmény elkövetésekor jellemző és az azóta az a)-c) pontokban bekövetkezett változásokra;
- e) a korábbi pártfogó felügyelői tapasztalatokra [KIM-rendelet 9. § (1) bekezdése];

¹⁴⁰ LÖSEL, Friedrich – BLIESENER, Thomas: i.m. 9-10.

f) a terhelt személyiségét és életviszonyait jellemző tényekre és körülményekre, azaz leginkább a

- fa)* családi körülményeire;
- fb)* egészségi állapotára;
- fc)* esetleges káros szenvedélyeire;
- fd)* lakhatási körülményeire;
- fe)* iskolai végzettségére;
- ff)* szaktudására, munkahelyére, a foglalkoztatására vonatkozó adatokra;
- fg)* jövedelmi-vagyoni viszonyaira [Be. 203. § (1) bekezdése];

g) a feltárt körülmények, tények, adatok és a bűncselekmény elkövetése között fennálló kapcsolatra [Be. 203. § (1) bekezdése];

h) a bűnismétlés kockázatára [Be. 203. § (1) bekezdése];

i) a terhelt szükségleteire [Be. 203. § (1) bekezdése].

A pártfogó felügyelő a külön magatartási szabályokra és kötelezettségekre, a terhelt adottságainak megfelelő ellátási és intézményi lehetőségek figyelembevételével teszi meg a javaslatát, bemutatva annak a bűnismétlési kockázatokat csökkentő hatását [KIM-rendelet 9. § (2) bekezdése].

A személyiség feltárása a szavahihetőség szempontjából is fontos. Burghard szerint a fiataloknál az életkorból adódóan megfigyelhető adott esetben a zavartság mellett a feltűnési viselkedés, a rezignáltság vagy a nagyotmondás is. Ezek pedig a szavahihetőség ellen ható tényezők.¹⁴¹

A pártfogó felügyelői vélemény záró, IV. része egyrészt az elrendelő által feltett kérdésekre adott válaszokat tartalmazza, másrészt a Be. 203. § (2)-(3) bekezdésében leírtakat.

A pártfogó felügyelő ebben a részben

- a) tájékoztatást ad a fiatalok terhelt adottságainak megfelelő munkalehetőségről, egészségügyi, illetve szociális intézményi ellátási lehetőségről [Be. 203. § (2) bekezdése];
- b) javaslatot tesz a terhelttel szemben egyedi magatartási szabály vagy kötelezettség elrendelésére, a bűnismétlési kockázatok hatását csökkentő beavatkozások, intézkedések alkalmazására [Be. 203. § (2) bekezdése];

¹⁴¹ BURGHARD, Waldemar: Die aktenmäßige Bearbeitung kriminalpolizeilicher Ermittlungsverfahren. Schriftenreihe BKA 1969/1-3., Wiesbaden, 1969. 82.

- c) kitér arra, hogy a fiatalkorú terhelt a kilátásba helyezett magatartási szabályok, kötelezettségek teljesítését vállalja-e és képes-e azokat követni, megvalósítani [Be. 203. § (3) bekezdése];
- d) közli, hogy a sértett hozzájárul-e a neki adandó jóvátételhez [Be. 203. § (3) bekezdése];
- e) leírja, hogy a terhelt hajlandó-e részben vagy egészben megtéríteni a sértettnek a bűncselekménnyel okozott kárt, gondoskodna-e más módon a sértettnek nyújtandó jóvátételről [KIM-rendelet 10. § (1) bekezdésének c) pontja];
- f) bemutatja, hogy a terhelt vállalja-e és képes-e meghatározott célra anyagi juttatást teljesíteni vagy a köz számára munkát végezni [KIM-rendelet 10. § (1) bekezdésének e) pontja];
- g) javaslatot tesz a terhelt pszichiátriai, alkohol- vagy kábítószer-függőséget gyógyító vagy más egészségügyi kezelésen, ellátáson, szolgáltatáson való részvételére [KIM-rendelet 10. § (1) bekezdésének f) pontja];
- h) javaslatot tesz a terhelt bűnelkövetői viselkedésének a korrekciójára, szociális, életvezetési készségeinek a fejlesztésére irányuló egyéni vagy csoportos foglalkozáson való részvételre [KIM-rendelet 10. § (1) bekezdésének h) pontja];
- i) javaslatot tesz a terhelt közösségi jóvátételi, a sérelem okozását tudatosító, illetve helyreállító programban (konferenciamódszerek, közvetítés, egyéb közösségi konfliktuskezelési technikák alkalmazása) való részvételére [KIM-rendelet 10. § (1) bekezdésének j) pontja];
- j) tartalmazza a feltárt tényeken és adatokon, valamint következtetéseken alapuló összegző véleményt [KIM-rendelet 10. § (2) bekezdése].

Ha a fiatalkorúra vonatkozó megállapítások egyéni értékelés formájában már a nyomozás során ismertek, akkor a nyomozó vagy a bíró eszerint tudja alakítani a kihallgatási taktikát.¹⁴²

A környezettanulmány hat részből áll:

- az első az elrendelésre és a fiatalkorú terheltre,
- a második rész az elkészítésére vonatkozó adatokat,
- a harmadik rész a szakmai ténymegállapításokat tartalmazza,
- a negyedik rész értékeli a korábbi pártfogó felügyelet, megelőző pártfogó felügyelet tapasztalatait, bemutatja az esetleges korábbi és a jelen eljárás tárgyát képező bűncselekmény jellegét, valamint a fiatalkorú terhelt és környezetének viszonyát ahhoz,

¹⁴² LOUWAGE, F. E.: Psychologie und Kriminalität. Verlag für kriminalistische Fachliteratur, Hamburg. 315.

- az ötödik rész mutatja be a fiatalkorú terhelt esetleges változás iránti motivációját, a jóvátétellel, közvetítői eljárással kapcsolatos véleményét,
- a hatodik rész írja le a fiatalkorú terhelt bűnmegelőzési szempontú veszélyeztetettségének megjelölését, a kockázati besorolás indokolását.

Az elrendelésre és a fiatalkorú terheltre vonatkozó adatok

- a) a környezettanulmány beszerzését elrendelő megnevezése, az elrendelő határozat száma, kelte;
- b) a bűncselekmény Btk. szerinti megnevezése;
- c) a kezdőirat – a megkeresés – beérkezésének ideje, a környezettanulmány elkészítésére rendelkezésre álló határidő [KIM-rendelet 13. § (2) bekezdése];
- d) a fiatalkorú terhelt személyazonosító adatai, lakó-, tényleges tartózkodási helye, értesítési és kézbesítési címe, személyazonosításra alkalmas okmányának megnevezése és az okmány azonosító száma;
- e) az esetleges korábbi és a folyamatban lévő megelőző pártfogási, illetve pártfogó felügyeleti ügyre vonatkozó adatok [KIM-rendelet 13. § (3) bekezdése].

A környezettanulmány elkészítésére vonatkozó adatok

- a) a környezettanulmány elkészítésének helyszíne, időpontja;
- b) az írásba foglalás napja;
- c) a fiatalkorú terhelt lakó-, tartózkodási helyének megtekintése során esetlegesen felmerült akadály leírása;
- d) a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező és a környezettanulmány elkészítésében közreműködő másik kormányhivatal, pártfogó felügyelő neve, telefonszáma, e-mail-címe;
- e) a környezettanulmány elkészítése során meghallgatottak neve, a fiatalkorú terhelthez fűződő kapcsolatuk, együttműködési készségük és az általuk elmondottak vázolója;
- f) a mellékletek felsorolása;
- g) a hozzátartozók közötti erőszakra vagy veszélyeztetettségre utaló tények leírása, az azok megszüntetése érdekében tett vagy javasolt intézkedések bemutatása;
- h) az arra való utalás, hogy a terhelt feltehetően emberkereskedelem áldozata, valamint az utalás az azonosító beszélgetés lefolytatására és a javasolt intézkedésekre (KIM-rendelet 14. §-a).

A fiatalkorú terheltre vonatkozó szakmai ténymegállapítások, a vizsgált szempontok kockázati értékelése

- a) a korábbi normaszegések, különösen a fiatalkorú terhelttel szemben indított büntetőeljárások, szabálysértési eljárások, iskolai konfliktusok;
- b) a lakókörnyezet, lakhatási körülmények;
- c) a családi körülmények;
- d) az oktatásban, képzésben való részvétel, illetve munkaerő-piaci helyzet, jövedelem, vagyon;
- e) a baráti és kisközösségi kapcsolatok, szabadidő-eltöltési szokások;
- f) az esetleges káros szenvedélyek;
- g) a fizikai, mentális egészségi állapot;
- h) a gondolkodási és viselkedési minták (KIM-rendelet 15. §-a).

A korábbi pártfogó felügyelet, megelőző pártfogó felügyelet tapasztalatai, az esetleges korábbi és a jelen eljárás tárgyát képező bűncselekmény jellegének bemutatása, valamint a fiatalkorú terhelte és környezetének ahhoz való viszonya (KIM-rendelet 16. §-a)

Itt csak a korábbi és a jelenlegi bűncselekmények között megfigyelhető hasonlóságok, különbségek ismertetésére lehet szükség.

A fiatalkorú terhelte változás iránti motivációja, a jóvátétellel, közvetítői eljárással kapcsolatos véleménye (KIM-rendelet 16/A. §-a)

A környezettanulmány I-IV. része a múltra és a jelenre, az V. azonban a jövőre koncentrál, és a büntetőeljárás célját tartja szem előtt.

A fiatalkorú terhelte bűnmegelőzési szempontú kockázatértékelése és annak indokolása

A kockázatértékelés a bűnelkövetők személyében rejlő társadalomra veszélyességére vonatkozó értékelés. Célja a bűnismétlés kockázatának csökkentéséhez szükséges beavatkozások intenzitásának és formáinak meghatározása.¹⁴³ Funkciója kettős. Egyrészt a múltra fókuszáló leíró, ellenőrző, másrészt a jövőre irányuló támogató.¹⁴⁴ (Ugyanígy a pártfogó felügyelő szerepe is többirányú. Vizsgálja a személyi körülményeket, elemzi a kockázatokat, besorol kockázati skálán, tanácsot ad a bűnmegelőzésre és ösztönzi a fiatalkorút, hogy felelősséget ébresszen benne a tettéért.)¹⁴⁵

A kockázatértékeléseknek alapvetően két megközelítési módját különböztethetjük meg.

¹⁴³ VELEZ Edit: i.m. 10-12.

¹⁴⁴ CSÁKI Ildikó: Speciális beavatkozások a pártfogó felügyelői munkában, különös tekintettel a csoportos foglalkozásokra. In: A kockázatértékelés a pártfogó felügyelői munkában. Kézikönyv, 2016. 20.

¹⁴⁵ SCHWALBE, Craig – MASCHI, Tina: Investigating Probation Strategies with Juvenile Offenders: The Influence of Officers's Attitudes and Youth Characteristics. Law and Human Behavior, 2009. 33, 357-367. 357.

A klinikai kockázatértékelés elsősorban az azt készítő szakember készségein, szakmai tapasztalatain alapul. Ezt elsősorban az 1970-es években alkalmazták a treatment-ideológia térnyerése idején. Előnye a rugalmasság, az egyéniesítés, az, hogy az értékelés nem egy tisztán mechanikus folyamat, hanem ott van mögötte a személyiség. Hátránya ugyanakkor, hogy teret enged a túlzott szubjektívitásnak, ezáltal megbízhatatlanná válik.

Ezzel szemben a statisztikai-biztosítási szemlélet statisztikai módszereket alkalmaz a bűnisméltésre vonatkozó előrejelzés felállításához. A bűnisméltés valószínűségének a meghatározása a bűnelkövetőket szignifikáns gyakorisággal jellemző tényezők mérésén alapul. Ez kiküszöböli a klinikai módszer gyengeségét és objektivitást visz a rendszerbe, ugyanakkor a hátrányaként említendő, hogy nem kezeli az egyéni jellemzőket, sablonossá válik. Az 1970-es évektől mutatkozott igény a nagyobb hatékonyságra, a tudományos megalapozottságra. Jellemző a sablonosságra, hogy ekkor az elkövető múltját értékelték, a viselkedés elemeit megváltoztathatatatlannak tekintették. A statisztikai szemlélet miatt megbízhatóbb volt, mint az 1970-es évek előtt alkalmazott klinikai módszer, de kizárta a változtatás lehetőségét. Mára meghaladottá vált, ugyanakkor a szexuális bűncselekmények elkövetőire továbbra is alkalmazzák.¹⁴⁶

A két módszer szintézisének eredménye a strukturált klinikai módszer, mely épít ugyan a tudományosan bizonyított elemekre, de a tisztán statisztikai szemléletnél szenzitívebb, figyelembe veszi az értékelő szakember véleményét, tapasztalatát. A statikus kockázati tényezőket dinamikusakkal egészítették ki.¹⁴⁷

A KIM-rendelet 16/B. § (1) bekezdése szerint a fiatalkorú terhelt feltárt adatokon és következtetéseken alapuló bűnmegelőzési szempontú veszélyeztetettségének három fokú skálája van.

Az alacsony kockázati fok alacsony, a közepes fokú közepes, a magas fokú magas intenzitású beavatkozást tesz szükségessé. Ezek lehetnek egyéni, csoportos vagy közösségi foglalkoztatások vagy ezek kombinációi [KIM-rendelet 59. § (2), (3) bekezdései].

¹⁴⁶ VELEZ Edit: i.m. 10-12.

¹⁴⁷ VELEZ Edit: i.m. 10-12.

A pártfogó felügyelői vélemény kockázatértékelésének megismerését követően adhatunk igazat Denis Szabonak, amikor azt mondja, hogy a büntető eljárásjogot és a kriminológiát nem lehet egymástól elválasztva tárgyalni.

„A kriminológia végül is behatol a tárgyalótermekbe és a büntetőbíró tudásának ugyanolyan szerves része lesz, mint ahogy a polgári bírónak tájékozottnak kell lennie az ügyletkötéssel kapcsolatos egyéb szakismeretekben. (...) Ma már nem lehet törvényt ülni a büntett és a büntettes társadalmi, pszichológiai, gazdasági és politikai jellegzetességeinek figyelmen kívül hagyásával.”¹⁴⁸

Ez különösen a fiatalkorú terheltek elleni büntetőeljárásban hangsúlyos, ahol kiemelten fontos szerepet játszanak az elkövető személyiségjegyei, körülményei.

A környezettanulmány és a pártfogó felügyelői vélemény tartalmának összevetése

Ha összehasonlítjuk a környezettanulmány I. részének tartalmi elemeit a pártfogó felügyelői véleményével, akkor csak azonosságokat állapíthatunk meg. A környezettanulmánynál vizsgáltak megegyeznek a pártfogó felügyelői vélemény I. részével kapcsolatban a KIM-rendelet 7. § (2) bekezdésének *a)*, *b)* pontjaiban, a (3) bekezdésének *a)* pontjában, valamint a III. részével kapcsolatban a 9. § (1) bekezdésének *e)* pontjában leírtakkal.

Azaz a környezettanulmány I. része nem tartalmaz olyan elemet, amelyet a pártfogó felügyelői vélemény ne tartalmazna, így a párhuzamosságok feleslegesek, céltalanok.

A környezettanulmány II. részének tartalmi elemei teljes mértékben megegyeznek a pártfogó felügyelői vélemény I. részével kapcsolatban a KIM-rendelet 7. § (2) bekezdésének *c)*, *d)* pontjaiban, a (3) bekezdésének *h)*, *i)* pontjaiban leírtakkal.

Emellett tartalmazza a környezettanulmány elkészítésének helyszínét, időpontját, az írásba foglalás időpontját. Ezeket kifejezetten nem tartalmazzák a pártfogó felügyelői véleményre vonatkozó előírások, ugyanakkor a gyakorlatban nem jellemző, hogy előfordulna olyan pártfogó felügyelői vélemény, amely ezeket az adatokat nem foglalja magába. Ugyanígy mindkét esetben szerepel megjegyzésként, ha a lakó- vagy tartózkodási hely megtekintése

¹⁴⁸ SZABO, Denis: Kriminológia és kriminálpolitika. Gondolat Kiadó, Budapest, 1981. 288-289. Idézi: DÁVID Lilla: A hazai pártfogó felügyelet intézkedésének szerepe a fiatalkorúak bűnelkövetésének megelőzésében (Doktori Értekezés). Pécs, 2013. 39. oldala. <https://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/david-lilla/david-lilla-muhelyvita-ertekezes.pdf> (2020. március 30.)

akadályba ütközött. Utóbbi az együttműködési kötelezettség megsértését jelenti a fiatalkorú terhelt vagy a környezete részéről.

A pártfogó felügyelői vélemény II. része a KIM-rendelet 8. § (2) bekezdésének a) pontja írja elő a vizsgálati módszerek és eljárások körében a meghallgatott személyek bemutatását. A környezettanulmány is a II. részben közli ezeket. Ahogy a pártfogó felügyelői véleménynél, úgy a környezettanulmány elkészítésénél is tájékozódni kell szükség szerint a fiatalkorú terhelt törvényes képviselőjénél, gyermekvédelmi gyámjánál, a lakóhelye szerint illetékes család- és gyermekjóléti szolgálatnál, központnál, nevelésbe vett gyerek esetén pedig a lakóhelye szerint illetékes gyermekvédelmi szakszolgálatnál. Itt is cél a korábbi és jelenlegi gondozás, gyermekvédelmi gondoskodás tapasztalatainak a beszerzése [KIM-rendelet 19. § (2), (3) bekezdései].

A környezettanulmány II. része sem tartalmaz olyan elemeket, amelyek a pártfogó felügyelői véleményhez képest újdonságként szolgálnának, így a szabályozás itt is feleslegesen, céltalanul párhuzamos.

A környezettanulmány III. része részben megegyezik a pártfogó felügyelői vélemény III. részében a KIM-rendelet 9. § (1) bekezdésének a), c) pontjaiban, a Be. 203. § (1) bekezdésében leírtakkal.

Amit azonban a pártfogó felügyelői véleménnyel kapcsolatban hiányoltunk, itt megtalálható. A Be. 684. § (3) bekezdése rögzíti, hogy a pártfogó felügyelő a környezettanulmány elkészítése érdekében jogosult és köteles is azokat az adatokat megismerni, amelyek szükségesek. Míg a pártfogó felügyelői vélemény elkészítése során kötelező előírás az ügyiratok megismerése, a környezettanulmány esetén ez csak lehetőség. Ugyanígy lehetőség felvilágosítás kérése a terhelttől, a sértettől, a tanútól, a segítőtől, egyéb érdekelttől, gyámhatóságtól, gyermekjóléti szolgálattól, megelőző pártfogó felügyelőtől [Be. 684. § (5) bekezdése]. Kötelező azonban a fiatalkorú terhelt törvényes képviselőjének, gondozását ellátó más személynek, vele együtt élő szülőnek, gyámnak, gondozását ellátó más személynek a meghallgatása, pedagógiai szakvélemény beszerzése, a gyermekvédelmi előzmények ismertetése [Be. 684. § (4) bekezdése, KIM-rendelet 19. § (1) bekezdése].

Ahogy Kretz Annamária, úgy Nagy Zsolt is arra a következtetésre jut, hogy a törvényes képviselő vagy gondozó nyilatkozatának értékelésekor különösen alapos összevetés szükséges

a többi adattal. A törvényes képviselő és gondozó ugyanis rokoni és érzelmi kapcsolatban áll a fiatalok terheltekkel, így elfogulatlanságuk érthető okokból megkérdőjelezhető.¹⁴⁹

Különösen a pedagógiai szakvélemény beszerzése fontos. A környezettanulmány III. részében tett szakmai ténymegállapítások ugyanis tartalmazzák a fiatalok terheltek oktatásban való részvételére, iskolai konfliktusra vonatkozó adatait. Megállapíthatóak ebből a fiatalok terheltekre ható magatartási és viselkedési minták is. Az iskola ugyanis a szülők együttműködése esetén kapcsolatban áll a fiatalok terheltek közvetlen környezetével.

Emellett vázolja a környezettanulmány III. része a korábbi szabálysértési és büntetőeljárások adatait is. Természetesen szükség szerint a bíróság beszerezheti az ügyek teljes anyagát is.

A környezettanulmány IV. részében szereplő értékeléseket a pártfogó felügyelői vélemény III. része is tartalmazza. Utóbbi a KIM-rendelet 9. § (1) bekezdésén, a Be. 203. § (1) bekezdésén alapul.

A fentiekre tekintettel ismét egy felesleges, céltalan ismétlést tartalmaz a környezettanulmány.

A környezettanulmány V. része lényeges támpontul szolgálhat, azonban a pártfogó felügyelői vélemény Be. 203. § (3) bekezdésén és a KIM-rendelet 10. § (1) bekezdésének c), e) pontjain alapuló IV. részéhez képest többletet nem tartalmaz, mindössze annak megismétlését más szavakkal.

A pártfogó felügyelői vélemény Be. 203. § (2) bekezdésén és a KIM-rendelet 10. § (1) bekezdésének h), j) pontjain alapuló IV. része tartalmazza a környezettanulmány VI. részében leírtakat. Ugyanakkor a pártfogó felügyelői véleménnyel szemben három fokú skálát nevesít. A hasonlóságra tekintettel ebben az esetben is felesleges, célszerűtlen a megkettőzés.

VI.3.3. Környezettanulmány és / vagy pártfogó felügyelői vélemény?

A pártfogó felügyelői vélemény és a környezettanulmány a fiatalok terheltek elleni büntetőeljárás egyéni értékelésének eszközeként a büntetőeljárás ugyanabban a fázisában – legkésőbb a nyomozás végén – ugyanazt a szerepet tölti be. Tartalmi elemeik között túlnyomó részben teljes átfedések, legfeljebb fogalmazásbeli, nem lényeges különbségek figyelhetők

¹⁴⁹ KRETZ Annamária: i.m. 51.

NAGY Zsolt: A fiatalokúakra vonatkozó speciális büntető eljárásjogi rendelkezések. Budapest, 2019. 22.
https://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/nagy_zsolt_fiatalkorukra_vonatkozó_spezialis_bunteto_eljarasjog_i_rendekezesek%5bjogi_forum%5d.pdf (2020. március 29.)

meg. Mind a pártfogó felügyelői véleményt, mind a környezettanulmányt a fiatalok pártfogó felügyelője készíti el.

Ahogy Velez Edit rámutat, a két jogintézmény között árnyalatnyi különbség húzódik. Míg a környezettanulmány információgyűjtő jelleggel a fiatalok személyi körülményeinek a bemutatására szolgál, addig a pártfogó felügyelői vélemény több ennél. Utóbbi ugyanis elemzi az esetet, feltárja a bűncselekmény elkövetéséhez vezető okokat, értékeli a bűnismétlés kockázatát és javaslatot tesz külön magatartási szabályokra, melyek révén a bűnismétlés kockázata csökkenthető, elhárítható.¹⁵⁰

A hatékonyság, célszerűség, ésszerűség követelményeinek megfelelően a megkettőzés elkerülése érdekében mind a Be-t, mind pedig a KIM-rendeletet érintő jogszabály-módosítást tartunk indokoltnak. Elemzésünk szerint a fiatalok terhelt egyéni értékelésének eszközeként célszerű mellőzni a környezettanulmányt. A környezettanulmány fentiekben nevezett azon tartalmi elemei, melyeket a pártfogó felügyelői vélemény hatályos szabályai nem tartalmaznak, beépítendőek utóbbi rendelkezéseibe, egyebekben a fiatalok elleni büntetőeljárásban a környezettanulmány mint az egyéni értékelés eszközének deregulációja indokolt. Átláthatóbb, egyértelműbb és egyszerűbb a szabályozás, ha az egymással lényegiben azonos két jogintézmény helyett – hangsúlyozottan a fiatalok terhelt elleni büntetőeljárásban – csak a pártfogó felügyelői vélemény szerepel.

VI.4. A holisztikus megközelítésről

VI.4.1. A holisztikus megközelítés jelene:

A pártfogó felügyelői szolgálat a gyermekvédelmi rendszerhez tartozó – a gyermek családban történő nevelkedésének elősegítését, a veszélyeztetettségének megelőzését és megszüntetését, az egyéni értékelést szolgáló – feladatokat lát el. Mint ilyen, a gyermekvédelmi jelzőrendszer tagja, azaz a gyermek – jelen esetben a fiatalok terhelt – veszélyeztetettsége esetén köteles jelzéssel élni a gyermekjóléti szolgálatnál, köteles hatósági eljárást kezdeményezni a gyermek bántalmazása, súlyos elhanyagolása, egyéb súlyos veszélyeztető ok fennállása, továbbá az önmaga által előidézett súlyos veszélyeztető magatartás esetén.¹⁵¹ Ez a kötelezettség a

¹⁵⁰ VELEZ Edit: i.m. 10-12.

¹⁵¹ VELEZ Edit: i.m. 14.

gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény 17. § (1) bekezdése szerint a rendőrséget, az ügyészséget, a bíróságot is terheli.

Rosta Andrea kezelői intézményrendszernek nevezi a fiatalkorúak bűnözésével foglalkozó intézményeket. Szűk értelemben ide tartozik a rendőrség, az ügyészség, a bíróság, a büntetés-végrehajtási intézményeken túlmenően a pártfogó felügyelői szolgálat is. Tág értelemben együttműködik ebben a munkában az egészségügyi-szociális ellátórendszer, a gyámhatóság, a gyermekjóléti és oktatási intézmények. Ezek a szűk és tág értelemben kezelői intézmények ugyan szervezetileg elkülönülnek, a működésüket tekintve együttműködnek. Ennek minimális szintje az előbb említett szignalizáció veszélyeztetettség esetén.¹⁵²

A jelzőrendszer együttműködése következtében a beavatkozásokat három szempont szerint csoportosíthatjuk.

Időben sor kerülhet a beavatkozásra (1) már a veszélyhelyzetbe kerülés lehetőségének fennállásakor; (2) a veszélyhelyzet észlelését követően; (3) már kialakult probléma során, annak hatását csökkentendő; (4) illetve utólagos reakcióként.

Fajtáját tekintve a beavatkozás szintje terjedhet az enyhe jellegű (1) jelzésen-szignalizáción túl (2) a társadalmi ellenőrzést biztosító kontrollon keresztül (3) a támogató jellegű szociális, jóléti szolgáltatások nyújtásán túl egészen (4) a „büntető” jellegű társadalmi szankcionálásig.

Ezek célja (1) a legsúlyosabb esetben a büntetés, főként azonban (2) a nevelés és (3) a veszélyhelyzet megszüntetése, (4) a szükségletekre reagálás, ezáltal pedig (5) a társadalomba való integráció, reszocializáció.¹⁵³

Ahogy az ENSZ a fiatalkorú bűnözés megelőzéséről szóló, 1990. december 14-én elfogadott 45/112-es számú közgyűlési határozata (Rijadi Iránymutatások) kiemeli, a fiatalkorúak bűnmegelőzése társadalomba ágyazó, átfogó, minden szocializációs színteret terhelő feladat. A megelőzést, a reszocializációt és a reintegrációt hangsúlyozza az Európai Tanács R (2003) 20. számú ajánlása a fiatalkori bűnözés kezelésének új módszeréről és a fiatalkorú bűnelkövetőkre vonatkozó igazságszolgáltatás szerepéről. A fiatalkorú folyamatos gondozásának elvét kimondó Európai Tanács R (2008) 11. számú ajánlása a holisztikus megközelítést javasolja, azaz a szakemberek együttműködését és a szélesebb körű társadalompolitikai intézkedések

¹⁵² ROSTA Andrea: i.m. 213-214.

¹⁵³ ROSTA Andrea: i.m. 215.

meghozatalát. Illeszkedik ezen nemzetközi dokumentumok sorába az ENSZ a fiatalok igazságszolgáltatásában alkalmazandó általános minimumkövetelményekről szóló, 1985. november 29-én elfogadott 40/33. számú határozata (Pekingi Szabályok), mely szerint a fiatalok a fizikai, mentális, szociális fejlődésükre tekintettel gondoskodást, segítséget igényelnek, amit az átfogó társadalompolitika tud megvalósítani.¹⁵⁴

Az ENSZ Gazdasági és Szociális Tanács 1997. július 21. napján Bécsben elfogadott, 1997/30. számú határozata tovább megy és nemcsak a nemzeti szintű, hanem a nemzetközi együttműködés szükségességét mondja ki. Amit az ENSZ globálisan, azt az Európa Tanács 2016. március 2-án elfogadott Gyermekjogi Stratégiája európai szinten fogalmaz meg. Utóbbi kiemeli a gyermekbarát igazságszolgáltatás jó gyakorlatairól tartott regionális tanácskozásokat.¹⁵⁵

A kezelői intézményrendszer és a holisztikus megközelítés sikere esetén válik elérhetővé, hogy ne csak az erkölcsi tudat – mi adott helyzetben a helyes – hanem az erkölcsi viselkedés is kialakuljon, azaz az adott helyzetben a helyesnek megfelelően cselekedjenek a reszocializált fiatalok elkövetők.¹⁵⁶

A fiatalok elleni büntetőeljárás eredményessége, a fiatalok bűnmegelőzése nem önmagában a nyomozó hatóság, az ügyészség, a bíróság feladata, hanem össztársadalmi teher, mely komplex és jelentős állami szerepvállalást igényel.¹⁵⁷

A kezelői intézményrendszer tagjaként a rendőrség bűnmegelőzési jellegű gyermek- és ifjúságvédelmi feladatokat lát el (például Sulirendőr program), a gyerekvédelmi jelzőrendszer tagjaként szignalizációt lát el a gyámhatóság, a gyerekJóléti szolgálat, a jegyző, a törvényes képviselő, a gondnok felé. Részt vesz a gyerekJóléti szolgálat által szervezett

¹⁵⁴ DALLOSNÉ FARKAS Edina: i.m. 2.

¹⁵⁵ DALLOSNÉ FARKAS Edina: i.m. 3-4.

¹⁵⁶ TÓDOR Marina: A gyermekek kognitív, erkölcsi, pszichoszociális fejlődésének jellemzői az egyes életkori szakaszokban. In: Gyermekjogi és gyermekpszichológiai ismeretek – Kézikönyv a fiatalok elkövetőket és a gyermekeket érintő ügyeket kezelő pártfogó felügyelők részére (szerk.: PIUKOVICS Éva). Magyar Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2019. 21.

¹⁵⁷ IRK Ferenc: Közbiztonság és bűnmegelőzés. Belügyi Szemle, 2001/9. 21.

DEÁK Péter: A fiatalok bűnügyei és megelőzésének néhány sajátossága. 3.
<http://www.pecshor.hu/periodika/2003/deak.pdf> (2020. március 29.)

esetmegbeszéléseken, szakmai értekezleteken, konferenciákon. Szignalizációs jogköre az ügyészségnek és a bíróságnak is van.¹⁵⁸

Ebben a körben azonban a legjelentősebb szereppel a pártfogó felügyelői szolgálatok bírnak. A mai szervezetük előzménye az I. büntető novella idején kialakuló patronázs munka volt, melyet nem hivatali munkaként elhivatott, önkéntesen jelentkező, a gyerekek érdekében eljáró felnőttek végeztek. Mellettük, ha a sok ügy miatt szükség volt arra, a bíróságok mellé az igazságügyi miniszter tiszteletdíjban részesülő pártfogó felügyelőt nevezett ki. A patronázs mentő munka volt, amit az elhagyott, az erkölcsi romlásnak kitett, a bűncselekményeket elkövető, a fogva tartási intézetekből szabaduló, a támaszra szoruló gyerekek és fiatalok érdekében végeztek. Az 1910-es évektől intézményesült a hivatásos pártfogás rendszere, de az 1940-es évekig az egyesületek, jótékonyági, karitatív szervezetek voltak a meghatározók. Az 1970-es évektől újra a hivatásos pártfogás lett a domináns.¹⁵⁹

VI.4.2. A holisztikus megközelítés jövője – javaslatok:

VI.4.2.1. A személyiségjegyek és a gyakorlati életvezetés vizsgálata, az oktatási intézmény megkeresése a pedagógiai szakvélemény elkészítése céljából elengedhetetlen. A család egy zárt közösség, a gyerek- és fiatalok alapvetően az oktatási intézmények rendje, előírásai útján találkozik először és jellemzően a társadalmi együttélés szabályaival. Az iskolai magatartás a szocializáció mérhető területe. Míg a családon belüli magatartás vagy a barátokkal való szabadidős tevékenység kötetlen, előírásokhoz nem kapcsolódó tevékenység, addig az iskolában szabályok, házirend van, amit be kell tartani, és amelyek be nem tartásához következmények kapcsolódnak. Lényeges tapasztalat és jelzés, hogy ezeket alapvetően betartja-e és a kriminális magatartás tanúsítása kisiklásnak tekinthető-e vagy éppen tudatosan szembehelyezkedik a tanárai elvárásával. Az iskola véleménye objektív támpontul szolgálhat a fiatalok terhelte szocializációjának állásáról és arról, hogy a társadalmi együttélés szabályainak be nem tartására milyen hajlandóságot és képességet mutat.

A KIM-rendelet 19. § (2) bekezdése alapján a pártfogó felügyelői véleményt készítő mérlegelésétől függ, hogy tájékozódjon a törvényes képviselőnél, a gyermekvédelmi gyámnál, a család- és gyermekjóléti szolgálatnál, központnál, gyermekvédelmi szakszolgálatnál.

¹⁵⁸ ROSTA Andrea: i.m. 222-225.

¹⁵⁹ ROSTA Andrea: i.m. 279-289.

Ezzel szemben a környezettanulmány elkészítése előtt a Be. 684. § (4) bekezdése szerint kötelező a pedagógiai szakvélemény beszerzése.

VI.4.2.2. Az iskolának a társadalom kiemelt szerepet szán nemcsak az oktatás, hanem a nevelés terén is. Ahhoz, hogy az oktatási intézmény ezen feladatának megfeleljen, és – a tág értelemben vett kezelői intézményrendszer tagjaként – hatékonyabban hozzájáruljon a fiatalok értelmi-szellemi-erkölcsi fejlődéséhez, információkra van szükség. Éppen ezért – a holisztikus gondolkodásmódból és az együttműködési kötelezettségből kiindulva – javasoljuk, hogy a pártfogó felügyelői véleményt küldje el a kormányhivatal a fiatalok oktatási intézményének. Mivel ez adatvédelmi kérdéseket is felvet, így javasoljuk, hogy a kérdést a jogalkotás szabályozza. Ha az iskola pontos képet kap a pártfogó felügyelői véleményben leírt értékelésről, akkor hozzájárulhatnak a diák reszocializációjához.

A jogalkalmazó felé megfogalmazott javaslatunk, hogy a pártfogó felügyelői vélemény elkészítése előtt is kerüljön sor a pedagógiai szakvélemény beszerzésére, melyet mellékletként csatoljanak az egyéni értékelés eszközeihez. Így a bíróság mint az igazságszolgáltatás végső szereplője közvetlenül informálódhatna az oktatási intézménytől.

Ahogy Rózsás Eszter a monográfiájában kiemelte, a 20. század egyik vívmánya a gyermekjogok előtérbe kerülése.¹⁶⁰ A magunk részéről úgy véljük, hogy bár a büntetőeljárás – a büntetőjogi felelősség megállapítása esetén – szankcióval zárul, de alapvetően mindig a megelőzés és a nevelés a cél. Különösen igaz ez a fiatalok elleni büntetőeljárásra. Ennek sikerességéhez – egyetértve Sebes Ágnessel – elengedhetetlen a megalapozott, tényeken alapuló és személyre szabott pártfogó felügyelői vélemény.

¹⁶⁰ RÓZSÁS Eszter: Gyermekjogok. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2011. 11-12.

VII. FEJEZET

FIATALKORÚ TERHELTEK A BÍRÓSÁGON

„Az emberi lét – mint tökéletlen – valóság és tévedés közé beágyazott, és ennélfogva minden emberi gondolkodás végső soron tévedés elleni harc a valóságért.”¹

(Christian Jäger)

A doktori értekezés korábbi fejezetében, fejezeteiben érintettünk olyan kérdéseket, mely ehhez a szerkezeti egységhez is kapcsolódik. Célunk, hogy elemezzük azokat a jogalkotói előírásokat, jogalkalmazói gyakorlatokat, melyek a fiatalkorú elleni büntetőeljárás bírósági szakához tartoznak. A jogtudomány nézeteinek ismertetésével vesszük górcső alá őket és fogalmazzuk meg javaslatainkat.

Kitérünk a bíróság összetételét, a bíró, az ügyész, a védő, a törvényes képviselő, az ügygondnok, a pártfogó személyét érintő kérdésekre, az előkészítő ülés és tárgyalás nyilvánosságával kapcsolatos nézetkülönbségekre, a holisztikus gondolkodásmód bíróságot érintő kérdésére.

VII.1. A fiatalkorúak bírósága

Amint a történeti fejezetből látható, három lehetőség áll fenn: létrehozni a fiatalkorúak (külön) bíróságát, esetleg a székhelyi bíróságok kizárólagos illetékességét megállapítani vagy az általános illetékességű bíróságokon megalkotni speciális összetételű tanácsokat.¹⁶¹ Több, mint fél évszázada járt útról tért le a jogalkotó, amikor a Be. megalkotásakor ismét az egyesbíró eljárását tette főszabállyá. Tanács csak akkor alakul, ha a bűncselekmény súlya – legalább 8 évig terjedő szabadságvesztés büntetéssel fenyegetett – vagy az egyesbíró megfontolása indokolja. A szakmaiságot továbbra is a kijelölés – az igazgatási változásokra figyelemmel az

¹⁶¹ VASS Péter: A fiatalkorú elleni büntetőeljárás. Ügyészek Lapja, 2016/3-4. 91.

Országos Bírószági Hivatal elnöke által – illetve az kívánja biztosítani, hogy ülnök csak pedagógus, pszichológus vagy a gyermekvédelem területén dolgozó szakember lehet.

A fiatalkorúak bíróságával kapcsolatban a Pekingi Szabályok azt várják el, hogy a bűnüldözésben kompetens hatóságok járjanak el. Az ENSZ Gyermekjogi Egyezménye tovább megy és elvárja a speciálisan képzett egységek létrehozását. Ezzel ért egyet az ENSZ Gazdasági és Szociális Bizottságának 1997/30. számú cselekvési iránymutatása.¹⁶²

Az egyesbíró eljárásának főszabálya tétele, és az, hogy valamennyi helyi bíróság ellátja a fiatalkorúak bíróságának feladatát, a viták kereszttüzében állt.

Jól mutatja a kérdés vitatottságát, hogy maguk a jogalkalmazó bírók sem egységesek. Tolna megye fiatalkorúak bírói közül pontosan ugyanannyian támogatják azt a megoldást, hogy valamennyi járásbíróság egyben fiatalkorúak bírósága legyen, mint azt, hogy kizárólag székhelyi járásbíróságok járjanak el. A válaszadók 14 %-a regionális, ítélőtáblai szinten tartja elképzelhetőnek a fiatalkorúak bíróságait.

A módosítások célja a hatékonyság, gyorsaság növelése, a költségek csökkentése, a munkateher egyenlő elosztása volt.

Míg korábban a székhelyi bíróságra kellett utaznia a terheltnek, a sértettnek, a tanúknak, valamint az eljárás egyéb résztvevőinek, addig ma már erre nincs szükség, mert valamennyi járásbíróság egyben fiatalkorúak bírósága is. Ez csökkenti az utazási költségeket.

Emellett a bírósági eljárás gyorsítása, a bíróságokon belüli munkateher egyenlő eloszlása is megállapítható. Míg korábban a fiatalkorú elleni büntetőeljárások a székhelyi járásbíróságokon összpontosultak, ott növelve ezzel az ügyszámot, addig ma szétterítődnek a perek. Jellemzően nincsenek olyan bírók, akik csak fiatalkorúak bírójaként funkcionálnak, emellett ugyanúgy a referáda részét képezik a felnőttkorúak elleni ügyek, esetleg nyomozási bírói tevékenység. A székhelyi bíróságok a jogszabályban meghatározott ügyekben kizárólagos illetékességgel bírnak. Ezt a vízfejtést csökkentette a jelenleg hatályos rendszer, mely a fiatalkorúak ügyeit kivette ebből a körből. Ezzel csökkent a székhelyi bíróságok ügyszáma, lehetővé téve az

¹⁶² VASKUTI András: i.m. 2016. 159-160.

eljárások gyorsabb befejezését. Persze az időszerűség egyrészt nem a legfontosabb érdek – legalábbis az igazságszolgáltatásban – másrészt attól, hogy a fiatalkorúak ügyei kikerültek a székhelyi járásbírók kizárólagos illetékességi köréből, még nem garantált általánosan a gyorsabb befejezés, a nem székhelyi járásbírók ügyszáma párhuzamosan emelkedett.

A hatékonyság mérése a bíróságokon belül mindig nehézkes. Mikor hatékony a bíró munkája? Ha minél több ügyet fejez be? Ha a befejezett ügyei akár első-, akár másodfokon jogerőre emelkednek? Valószínűleg mindkettő. Előbbi a gyorsaságot, utóbbi a szakmaiságot feltételezi. A fiatalkorú bűnelkövetőknél ehhez jön még egy harmadik szempont, a pedagógiai-pszichológiai hatékonyság, a nevelő hatás kifejtése. A jogalkotó és a jogtudomány egyöntetű véleménye szerint ez az elsődleges a fiatalkorú elleni büntetőeljárásban mind anyagi, mind eljárásjogi szempontból. Ennek mérése a legnehezebb. Persze a számhasonlító fejezetben már jeleztük, a számsor, mely azt mutatja, a fiatalok hány százaléka követ el első ízben kriminális magatartást és mekkora a bűnismétlők aránya, mérvadó lehet. De mégsem ilyen egyszerű a megoldás, mert lehet egy határozat bármennyire gyors és szakmai és pedagógiai-pszichológiai megalapozott, a siker nagyobb mértékben múlik a szociális-társadalmi környezeten, a fiatalkorú személyiségén. A hatékonyság mint a hatályos szabályozás kialakításának várt előnye a jogtudomány nézete szerint inkább csökkent, elveszett ugyanis az eddig meglévő tapasztalat, lazul az egységes ítélkezési gyakorlat.

Bár a kérdőívre válaszadó bírók több, mint fele (57 %-a) nem ért egyet a hatályos szabályozással, 64 %-uk mégis úgy tapasztalta, hogy a valamennyi járásbírók bevonásának inkább pozitív, mint negatív a hozadéka. (Az ellentmondás csak látszólagos. Annak hátterében egyrészt állhat az a megfontolás, hogy bár több a pozitív, mint a negatív hozadéka a szabályozásnak, a negatív hatásokat mégis hangsúlyosabbnak érzik. Másrészt nem hagyható figyelmen kívül az a szempont sem, hogy a szabályozás révén a nem székhelyi járásbírók ügyterhe nőtt, azaz az ott ítélkező bírók az általuk tapasztalt pozitív hozadék ellenére egyéni érdekük miatt nem értenek egyet.)

A 64 % túlnyomó többsége (89 %-uk) ezt a pozitív hozadékot abban látja, hogy csökkennek az idézetek és értesítettek utazási költségei. Erre hivatkoztak a legtöbben.

Kétharmaduk azonban azt is kiemeli, hogy tapasztalatuk szerint ezáltal gyorsabbá vált a büntetőeljárás és megvalósult a törvényszék egyes járásbírói közötti egyenlő ügyteherelosztás is.

Vaskuti András javasolja a fiatalkorúak bíróságának visszaállítását, mely döntene a fiatalkorúak által elkövetett bűncselekmények és büntető jellegű szabálysértések, a fiatal felnőttkorúak által elkövetett bűncselekmények ügyében, továbbá azokban a vegyes ügyekben is, ahol a fiatal- és felnőttkorú együtt követte el a kriminális magatartást és a büntetőjogi felelősséget célszerű egy eljárásban elbírálni. Ugyanígy a fiatalkorúak bírósága döntene a gyermekkorúak sérelmére elkövetett bűncselekményekben, valamint a fiatalkorúakat érintő nyomozási bírói és büntetés-végrehajtási bírói kérdésekben. A fiatalkorúak bíróságát az ítélőtáblák székhelyén állítaná fel, és az illetékességi területe megegyezne az ítélőtáblák illetékességi területével. Az egyik ülnök pedagógus, a másik gyermekvédelmi szakember lenne és elvárásként fogalmazta meg, hogy a bírói tanácsban legyen férfi és nő is. A fiatalkorúak bíróját az Országos Bírósági Hivatal elnöke pályázat alapján jelölné ki azok közül, akik megfelelő képzettséggel rendelkeznek.¹⁶³ A bírónak folyamatos továbbképzéseken kellene részt vennie. A fiatalkorúak bírósága az eljárási cselekményt nem feltétlenül a székhelyén, hanem az elkövetési hely szerinti bíróság épületében tartja meg. A bírósági eljárás formalitásának csökkentése érdekében eltekint a javaslat a talár viselésétől, a vádlott pedig védője, törvényes képviselője mellett foglalna helyet, megszólalásokkor nem is kellene felállni. Az eljárási cselekmények zártak lennének.¹⁶⁴

A hatályos szabályozás kritikusai szerint áldozatul esett a sok felhalmozott tapasztalat, az egy kézben összpontosulás, mely a szakszerűtlenséget, a túlzott szigort, és az életkori jellemzők figyelmen kívül hagyását vonhatja maga után. Kadlót Erzsébet is kritizálja a fiatalkorúak bíróságának megszüntetését.¹⁶⁵ Véleménye szerint egyetlen érv szól mellette, a büntetőeljárás gyorsítása, mely azonban nem írhatja felül a szakmaiságot. Márpedig nem mindegy, hogy milyen szakemberek végzik a tényállás felderítését, a kihallgatások szakszerűtlensége, a

¹⁶³ A szakbírók eljárásának széles a támogatottsága a jogtudomány körében.

Lásd

LIGETI Katalin: A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásának reformja hazánkban. Rendészeti Szemle 2008/7-8. 18.

KADLÓT Erzsébet: Gyermekek és fiatalkorúak a büntető igazságszolgáltatásban – Egy évtized fejleményei. Kézirat, 6.

KRETZ Annamária: i.m. 18.

Debreczeni Lilla és Kretz Annamária egyaránt visszaállítaná azt az 1913-as szabályt, mely szerint a fiatalkorúak bírója nem kaphat más ügyet. Lásd DEBRECZENI Lilla: i.m. 48. KRETZ Annamária: i.m. 18.

¹⁶⁴ VASKUTI András: i.m. 2016. 206-207.

¹⁶⁵ A fiatalkorúak bírósága, mint különálló intézményrendszer, mellett teszi le a voksát a jogtudomány nagy része. A teljesség igénye nélkül lásd

SCHWARCZENBERGER Hanna: i.m. 14.

KRETZ Annamária: i.m. 16.

bűncselekmény és bűnelkövető lényeges ismérveinek feltáratlansága a helyes tényállás megállapítását, a megfelelő jogkövetkezmény alkalmazását veszélyezteti.¹⁶⁶

A kérdőívre válaszadó bírók alig több, mint egyharmada (36 %-a) véli úgy, hogy inkább negatív hatása van annak, hogy valamennyi járásbíróság egyben fiatalkorúak bírósága. Kivétel nélkül úgy gondolják, hogy ezáltal elveszett a székhelyi járásbíróságokon kijelölt jogalkalmazók által felhalmozott tapasztalat. Csak ötödük (az összes válaszadó 7 %-a) osztja a jogtudomány aggályát, mely szerint szigorodtak az ítéletek, büntetővégzések.

Tény és ezzel nem áll módunkban vitatkozni, hogy addig, amíg a székhelyi bíróságok voltak a fiatalkorúak bíróságai, addig egy szűkebb réteg játszotta a döntéshozó szerepet, mint ma. Ők ezt adott esetben régóta ellátták, és valóban szereztek rutint a fiatalkorúakkal való bánásmódot illetően.

Miért nem értünk egyet mégsem ezzel a megközelítéssel?

Mert nem oldja meg a lényegi problémát.

A korábbi szabályozás alatt is az vált fiatalkorúak bírójává, akit kijelöltek. Ma sincs másként. Senki nem szerzett még tudást pusztán kijelölés, kézrátétel útján. Azok a bírók, akik a korábbi szabályozás alatt ellátták ezt a feladatot, előbb-utóbb megszűnnek bírók lenni, mások kerülnek a helyükre. Kijelölés folytán. Azaz előbb-utóbb a felhalmozott tapasztalat szertefoszlik. Másrészt viszont, akik eddig is fiatalkorúak bírói voltak, a hatályos szabályozás alatt is feltehetőleg azok, így a tudásuk megmarad. Meglátásunk szerint a tapasztalat minden szakmában fontos, nem kivétel ez alól a fiatalkorúak bírósága sem, de a rutin jellegéből adódik, hogy 10 évnyi rutint csak 10 év tapasztalattal a hátunk mögött szerezhetünk meg. Nem örökölheto, nem tanítható, nem adható át.

A szakszerűtlenséget, a túlzott szigort, az életkori jellemzők figyelembe vételét mint a hatályos szabályozás ellenérveit együtt tárgyaljuk. Amit a tapasztalattal kapcsolatban leírtunk, ezekre a szempontokra is irányadó. A szakszerűtlenséget egyáltalán nem lehet azzal kiküszöbölni, hogy rábökünk egy bíróságra, hogy a továbbiakban itt tárgyalják a fiatalkorúakat. Ez semmilyen

¹⁶⁶ KADLÓT Erzsébet: i.m. 6.

tudást nem biztosít. Az általunk a gyorsaság és szakmaiság mellett harmadik elemként említett pedagógiai-pszichológiai megalapozottságot kötelező képzések és vizsgák vagy végzettség – fiatalkorúak szakjogásza vagy fiatalkorúak büntető anyagi vagy eljárásjogával kapcsolatos tudományos fokozat vagy pedagógusi, pszichológusi diploma – előírásával lehet elősegíteni (biztosítani így se). Önmagában a kijelölésben mint a túlzott szigor elkerülésének, az életkori jellemzők figyelembe vételének, a pedagógiai-pszichológiai komponens garantálásának eszközében nem bízunk, helyette a végzettséghez vagy a képzéshez és vizsgához kötöttséget tartjuk esetlegesen járható útnak.¹⁶⁷ Egyik sem megy azonban egyikről a másik napra. Egy diploma megszerzése éveket vesz igénybe. A képzés és a vizsga rövidebb idő alatt is megszervezhető, viszont, ha a jogalkotó ezt támogatná, akkor nem a gyorsaságon, hanem az alaposágon nyugvó képzési rendszer bevezetését javasoljuk. Nem az cél ugyanis akkor, hogy meglegyen a képzés elvégzése, a vizsga sikeres letételét igazoló okirat, hanem a valódi tudás megszerzése. Ha a diploma megszerzéséhez kötik a fiatalkorúak bírójaként történő munkavégzést, akkor a diploma megszerzésével járó anyagi terheket várhatóan a munkáltatónak kell állnia, ellenkező esetben kérdéses, hogy hányan fognak vállalkozni szabadidejüket, energiájukat, pénztárcájukat igénybe vevő továbbtanulásra, ha az anyagi haszonnal se jár számukra. A másik lehetőség, hogy a diploma megszerzését követően a fiatalkorúak bírója kötelezően részesüljön pótlékban a befektetés ösztönzéseként, elismeréseként. Kérdés, hogy ez a költségvetés számára vállalható-e? Ha nem, ez a javaslat elvetendő.

Azzal együtt, hogy a válaszadók közel fele (43 %-a) egyetért azzal, hogy valamennyi járásbíróság egyben fiatalkorúak bírósága, a kérdőívet kitöltők közel négyötöde (79 %-a) javasolja, hogy mindössze csekély számban jelöljenek ki fiatalkorúak bíróit és ügyészeit. Nincs akadálya ugyanis annak, hogy valamennyi járásbírószágon jelöljenek ki fiatalkorúak bíróit, mégse valamennyi jogalkalmazó rendelkezzen ezzel a felhatalmazással. Ugyanannyian (a válaszadók 79 %-a) támogatja azt, hogy csekély számban jelöljenek ki fiatalkorúak bíróit és ügyészeit, továbbá, hogy biztosítsanak számukra kötelező képzéseket. Ezzel a válaszadók közvetetten azt juttatta kifejezésre, hogy indokoltnak tartja a fiatalkorú elleni büntetőeljárás lefolytatására vonatkozó külön ismeretek elsajátítását.

¹⁶⁷ A pedagógia és pszichológia mellett a Pekingi Szabályokhoz fűzött kommentár javasolja a szociológia, a kriminológiai, a magatartástudomány eredményeinek elsajátítását is. Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság 2006/C110/13. számú véleményében a kommunikáció fontosságára hívja fel a figyelmet. Lásd VASKUTI András: 2016. i.m. 161-162.

Elsőprő többségük (93%-uk) vállalná ilyen képzéseken történő részvételt, ha az számukra költséggel nem járna. A válaszokból azonban kiderül, hogy nem mindegy, milyen képzésről lenne szó. Szóba jöhet a Magyar Igazságügyi Akadémia keretében szervezett képzés mellett felsőfokú tanulmányok – fiatalkorúak szakjogásza, pedagógusi vagy pszichológusi diploma, PhD – elvégzése. A válaszadók fele ilyen végzettségek megszerzésére is hajlandó lenne, ha a költségek nem őt terhelnék. A doktori értekezésben kifejtettekkel, megelőlegezettekkel egybevág, hogy mindössze egy válaszadó nyilatkozott úgy, hogy ezt akkor is vállalná, ha a költségeket neki kellene viselnie. 43 % nyilatkozott úgy, hogy saját pénzét is feláldozná erre, ha később kötelezően juttatandó pótlékban részesülne. Mindez megerősíti a doktori értekezésben leírt javaslatunkat, mely szerint minden olyan képzés, amelynek anyagi vonzatai vannak, előzetes felmérést igényel, hogy rendelkezik-e az Országos Bírósági Hivatal a tanulmányi díjak fedezésére vagy vállalja-e kötelező pótlék kifizetését.

Ezzel kapcsolatban Vaskuti András megjegyzi, csak névleg tekintendő fiatalkorú bíróságának, ha a rendes bírósági szervezetrendszeren belül külön képzettség nélkül, az általános ítélkezési tevékenysége mellett látja el a fiatalkorúak ügyeit is. Igazi fiatalkorúak bíróságáról akkor lehet beszélni szűkebb értelemben, ha a rendes bírósági szervezetrendszeren belül, attól szakmai és igazgatási szempontból elkülönülten a fiatalkorúak ügyeire szakosított és képzett bírók csak ezt a feladatot látják el. Tágabb értelemben fiatalkorú bírósága az is, ahol a rendes bírósági szervezetrendszeren belül, annak különleges egységként működik ez, azonban a fiatalkorúak ügyeire szakosított és képzett bírók az általános ítélkezési tevékenységben is részt vesznek.¹⁶⁸

A fiatalkorúak bíróságát érintő másik kérdés, hogy szükség van-e ülnökökre. A hatályos szabályozás a korábbi előírásokhoz képest jelentősen csökkentette azokat az eseteket, amikor a fiatalkorú elleni büntetőeljárásban ülnökök közreműködésére van szükség. Előírás ugyanakkor, hogy azokban az esetekben, amikor tanács ítélkezik – nyolc évig terjedő vagy ennél hosszabb tartamú szabadságvesztéssel fenyegetett büntetés; a bíró a tanács elé utalta az ügyet – akkor a bíró fiatalkorúak ügyeire kijelölt bíró, az ülnökök pedig pedagógusok, pszichológusok vagy a család-, gyermek- és ifjúságvédelmi szolgáltatás, gyámügyi igazgatás keretében az ellátottak gyógyítását, ápolását, foglalkoztatását, fejlesztését, ellátását, nevelését, gondozását vagy szociális segítségét, a gyermek sorsának rendezését közvetlenül szolgáló, egyetemi vagy

¹⁶⁸ VASKUTI András: i.m. 2016. 157.

főiskolai végzettséghez kötött munkakörben dolgozó vagy korábban dolgozó személyek lehetnek. Ezzel biztosította a jogalkotó az életkori sajátosságoknak megfelelő szakmaiságot, tapasztalatot.

Szükség van-e ülnökökre? A tapasztalat azt mondhatja, hogy az ülnökök – nem nekik felróhatóan – általában eddig sem jelentettek többletet az ügy eldöntése során, inkább formalitássá szelődött a szerepük. Annak ellenére igaz ez, hogy ugyanazokkal a jogkörökkel bírnak, mint a bírók. Persze, hogy az ülnökök ténylegesen mekkora hozzáadott értékkel növelik a jogalkalmazás hatékonyságát, attól is függ, hogy a bíró mennyire vonja be őket a munkába, az ítékezésbe. Ad-e nekik időt és lehetőséget az ügy iratainak áttanulmányozására, a tárgyalás előtt ismerteti-e a tényállást, a vádat, a büntetési tételkeretet, azt, hogy miért vannak ők ülnökként jelen, mik a jogaik és kötelezettségeik, hogyan tudnak közreműködni. Meglátásunk szerint erre sort kell keríteni. Az ülnökök nem biodíszletek, hanem a társas ítékezés egyenjogú részei. Szerepük, hogy a legsúlyosabb bűncselekmények esetén pótolják a bíró hiányzó szakértelmét az életkori sajátosságokat, a lehetséges nevelési eszközök megválasztását illetően a több szem többet lát alapon. Az nem kérdés, hogy a fiatalok elleni büntetőeljárásban, nem csak a legsúlyosabb bűncselekmények esetén, a jogalkotó által megfogalmazott és a jogtudomány által elismert célokból kifolyólag is hangsúlyt kell fektetni a jogon kívüli, pedagógiai és pszichológiai szempontok érvényesülésére. Kérdés viszont, hogy erre az ülnökök a legmegfelelőbb választás-e.

Az ülnökök általában személyesen nem ismerik a fiatalokat. Ismerik viszont az életkori jellemzőket, a fiatalokban tipikus devianciákat, a bűncselekményelkövetés mozgatórugóit, nevelési, fejlődési tapasztalataik vannak. Meglátásunk szerint ahogy minden bűncselekmény, úgy minden fiatal is más és más. Nem érdemes sablonokban gondolkodni. Éppen ezért olyan ismeretre, nevelési javaslatra van szükség a büntetőeljárás során is, amely az adott fiatalra érvényes. Ezt viszont nem lehet elvárni az ülnököktől.

Javaslatunk szerint az ülnökök helyett az egyéni értékelés pontos, teljes körű elkészítésére kell figyelni, melyhez – ahogyan az értekezés más fejezetében részletesen kifejtjük – tartozik a fiatalok oktatási intézménye által készített pedagógiai jellemzés. A pártfogó felügyelő által készített környezettanulmány, pártfogó felügyelői vélemény részletesen bemutatja a fiatal egyéni jellemzőit, személyiségét, családi és baráti kapcsolatait, lakóhelyét, és ezekből az objektíven feltárt körülményekből következtetéseket von le a bűnisméltetés megakadályozásának

lehetőségére. A pedagógus által készített pedagógiai jellemzés pedig bemutatja, hogy a fiatalkorú hogyan vesz részt az életkori sajátosságainak megfelelő társadalmi együttélésben, milyen alapokon áll a szocializációja, a társadalmi normák elsajátítása. A pártfogó felügyelő által készített egyéni értékelés, kiegészülve a pedagógus közreműködésével együttesen alkalmas annak az elvárásnak a teljesítésére, amelyet az ülnököktől nem lehet elvárni. Megmutatják a tényeken alapuló múltat és jelent, javaslatot fogalmaznak meg a jövőre.

A hiányzó szakértelem pótlására az értekezés másik fejezetében jogalkotási javaslatot fogalmazunk meg, hogy a pártfogó felügyelői vélemény kötelezően csatolandó mellékletét képezze az iskola által készített pedagógiai szakvélemény.

Egyértelműen állást foglaltak viszont a kérdőívet kitöltő bírók abban a kérdésben, hogy egyetértenek-e a hatályos szabályozással, mely szűkítette a fiatalkorú elleni büntetőeljárásban a társasbíráskodást vagy visszaállítanák-e a korábbi szabályozást, erősítve az ülnökök szerepét.

Domináns többség (a válaszadók 85 %-a) ért egyet a hatályos szabályozással, mert úgy vélik eddig és jelenleg is csak formális az ülnökök szerepe, nem biztosítanak többlettudást, többlettapasztalatot. Mindössze a kérdésre válaszadók 23 %-a szerint növeli a hatékonyságot a társadalom bevonása a fiatalkorúak ügyeiben ítélezésbe.

A kérdőív eredménye tükrözi a társasbíráskodás visszaszorítására irányuló jogalkotói tendenciát, azzal egyetért. Ezzel együtt a válaszadók többsége nem vitatja, hogy a fiatalkorú elleni büntetőeljárásban speciális ismeretekre van szükség. Ez egybevág megítélésünkkel, a doktori értekezés javaslata az egyéni értékelési eszközök reformjára, a pedagógiai szakvélemény, osztályfőnöki jellemzés beszerzésére részben megoldást jelenthet erre.

A kérdőívet kitöltők döntő többsége, 86 %-a nem ért egyet a fiatalkorú elleni büntetőeljárás speciális szabályainak fiatal felnőttekre történő kiterjesztésével. A fennmaradó 14 % a 18-21 éves korban tartja indokoltnak mindezt.

A jogalkalmazók véleménye megerősíti doktori értekezésünk megállapítását, mely szerint nem illeszkedik a magyar büntető eljárásjogba a fiatal felnőtt jogintézményének bevezetése, a fiatalkor kiterjesztése. A magyar jog – elsősorban a jogalkalmazó a BK-vélemény révén – kellő mértékben figyelembe veszi ennek az életkornak a sajátosságait is, de nem eljárásjogi, hanem

anyagi jogi szempontból mint a büntetéskiszabás során értékelhető tényezőt. Az eljárásjogi plusz szabályok mint a kötelező védelem, nevelési cél kevésbé hangsúlyos. Ami a nyilvánosság kizárását illeti, az jelenleg is a bíró mérlegelésétől függ és arra életkortól függetlenül lehetőség van.

Ennél jóval megosztottabbak voltak a kérdezettek abban a kérdésben, hogy mely eljárások tartozzanak a fiatalkorúak bírójához.

Teljes egyetértés (100 %) abban volt, hogy a fiatalkorúak által elkövetett bűncselekményeket a fiatalkorúak bírója döntse el.

Emellett azonban a többség (64 %) a vegyes ügyeket is kötelező jelleggel ide sorolta, azaz azokat, amelyekben a fiatal- és felnőtt korú együtt követte el a bűncselekményt és nem célszerű a külön elbírálás.

36 % úgy nyilatkozott, hogy a fiatalkorúak bírójának hatáskörébe helyezné a fiatalkorú által elkövetett szabálysértés miatt indított eljárást, a fiatalkorú terhelteket érintő nyomozási és büntetés-végrehajtási bírói ügyeket, továbbá a kiskorúak sérelmére elkövetett bűncselekményeket is.

Akik a fiatal felnőttek jogintézményének bevezetését és rájuk a fiatalkorúakra vonatkozó szabályok bevezetését javasolják, támogatták a fiatal felnőttek által elkövetett bűncselekmények és szabálysértések vonatkozásában is mindezt.

A magunk részéről a többen benne van a kevesebb elvét szem előtt tartva nem tartjuk elfogadhatónak a hatályos Be. 678. § (3) bekezdés 1. mondatát, mely szerint nincs helye a fiatalkorú elleni büntetőeljárás szabályai alkalmazásának, ha a terhelt a bűncselekmények egy részét ugyan a 18. év betöltése előtt, másik részét azonban azt követően követte el. Egyrészt dogmatikai szempontból sem állja meg a helyét, mert ellentétes – és nem pedig speciális szabály – a Be. 678. § (1) bekezdéssel, mely szerint alkalmazni kell a külön eljárás rendelkezéseit, ha a az elkövető az elkövetés idején betöltötte a 14. vagy 12. évét, de a 18-at még nem. Másrészt ugyanúgy vonatkoznak rá a fiatalkori elkövetés jellemzői. Indokolatlan a megkülönböztetés terhelt és terhelt között, ha mindketten követtek el fiatal korukban bűncselekményt, csak egyikük még a nagykorúsága idején is megtette ezt, és a két bűncselekmény miatt egy büntetőeljárásban vonják büntetőjogi felelősségre. Ezért a Be. 678. § (3) bekezdés 1. pontjának deregulációját vagy jogszabály-módosítást javasolunk.

A bíróság hatáskörébe utalt szabálysértések szankciójaként elzárás is kiszabható. Ugyanígy fiatalkorú eljárás alá vont személyekkel szemben is. Ennek ellenére bírósági titkárok is rendelkeznek hatáskörrel anélkül, hogy a fiatalkorú eljárás alá vont személyekkel kapcsolatban külön kijelölésre szükség lenne. A jogi szakvizsgálóval rendelkező bírósági titkárok minden szükséges jogi tudással rendelkeznek a szabálysértési eljárások lefolytatására, azonban szükségesnek tartjuk itt is, a fiatalkorúak bíróival párhuzamosan, azzal egyezően továbbképzések biztosítását az életkori jellemzők, a szükséges kommunikációs stílus megismerése érdekében.

A kiskorúak sérelmére elkövetett bűncselekmények ugyanakkor nem a fiatalkorúak bírói hatáskörébe tartoznak. Ez nem is indokolt. Ugyan a sértettek védelme, mint minden esetben, fontos, de nem a kiskorú felelősségéről dönt a bíróság.

VII.2. A fiatalkorúak ügyésze

A fiatalkorúak bírójánál leírtak érvényesek a fiatalkorúak ügyészeire is. A kijelöléssel rendelkező ügyész nem abban különbözik kollégáitól, hogy értelmezni és alkalmazni tudja a fiatalkorúakra irányadó eljárási jogszabályokat, hanem abban, hogy a nem tisztán jogi szakértelme is megvan, mellyel hatékonyan közre tud működni a nevelő hatás kifejtése érdekében.¹⁶⁹

A bírók kijelöléséhez hasonlóan a fiatalkorúak ügyészének kijelölése sem függ olyan normatív feltételtől, amely jogszabályon alapulna. Legfőbb ügyészi utasítás tartalmazza, hogy a felettes ügyész általi kijelölés során ahhoz a Legfőbb Ügyészség Gyermek- és Fiatalkorúak Bűnügyeinek Önálló Osztályának vezetője hozzájáruljon. Ez csupán egy formális eljárás, mert a hozzájárulás előtt – normatív utasítás, gyakorlat hiányában – nem történik alkalmassági vizsgálat.¹⁷⁰

VII.3. A védő

Felmerült a jogtudományban a nézet, hogy a vádhoz és az ítélezéshez hasonlóan a védelem is biztosítsa a fiatalkorúak ügyeiben a speciális szakértelmet azzal, hogy csak a fiatalkorúak

¹⁶⁹ HORVÁTH Katalin: i.m. 26.

¹⁷⁰ HORVÁTH Katalin: i.m. 26.

védője járhasson el. Előnyét támogatói abban látják, hogy így a fiatalkorú hivatásos védelmét egy az életkori sajátosságokra felkészült, megfelelő személyiségjegyekkel és hozzáállással rendelkező személy biztosítaná.¹⁷¹

A javaslat jól illeszkedik a jogtudomány nagy részének elvárásához, mely a fiatalkorúak bíróságának visszaállításában nyilvánul meg.

Mégis kérdéseket vet fel.

1. Ki lehetne fiatalkorúak védője? Lenne egy külön névjegyzék a kirendelhető ügyvédekéhez hasonlóan?
2. A feltétel, mely szerint fiatalkorúak ügyeiben csak fiatalkorúak védője járhasson el, csak a kirendelésekre vagy a meghatalmazásokra vonatkozzon? Ha utóbbira, akkor jogszerű-e és arányos-e ezzel korlátozni a szabad védőválasztást?
3. A javaslat célját – megfelelő tudás, személyiségjegyek, hozzáállás – milyen eszközökkel lehet elérni? Elég, ha valaki jelentkezik, hogy a névjegyzék tagja szeretne lenni vagy valamilyen objektív feltételhez, vizsgához, képzéshez, diplomához kötött legyen?

Az első kérdés megválaszolása technikai, így jelentősebb megfontolást nem igényel. A legegyszerűbb megoldás egy külön névjegyzék létrehozása lenne, ahová jelentkezhetnének azok az ügyvédek, akik fiatalkorúak ügyeiben szeretnének eljárni.

Meglátásunk szerint a névjegyzékbe felvétel csak a kirendeléseknek képezné feltételét. A szabad védőválasztás jogába semmiképpen sem tartjuk szükségesnek és arányosnak a beavatkozást. Ha a terhelti oldal meghatározott ügyvédhez ragaszkodik és őt meghatalmazza, akkor nem képezheti akadály tárgyát az, hogy nem szerepel a névjegyzékben. A szabad ügyvédválasztás bizalmi kérdés is.

A legnagyobb kérdés itt is, hogy mitől válik egy ügyvéd a fiatalkorúak védőjévé. Ahogy a fentiekben kifejtettük, meglátásunk szerint önmagában a kijelölés, a névjegyzékbe jelentkezés csak formális megoldást jelent, attól még senki nem fogja elsajátítani a kellő tudást, nem fogja érezni az affinitást. Márpedig a kirendelt védői díjak számos olyan ügyvéd számára is vonzóvá tehetik a névjegyzékbe történő felvételt, aki számára ennek motivációját csak az anyagi

¹⁷¹ FENYVESI Csaba: i.m. 334.
HALÁSZ Beáta: i.m. 66.

ellenszolgáltatás adja. A megoldást itt is az jelenthetné, hogy diploma megszerzéséhez vagy képzésen részvételhez, vizsga letételéhez kössék az eljárási jogosultságot. Kérdés viszont, hogy erre az ügyvédek mekkora része lenne hajlandó.

Ha összehasonlítjuk a fiatalkorúak bírójának és a fiatalkorúak védőjének súlyát, szerepét, akkor előbbi a számottevőbb. Ennek indoka nemcsak abban rejlik, hogy a bíró hozza meg az ügydöntő határozatot, hanem abban is, hogy a fiatalkorú elleni büntetőeljárásokban megfigyelhető speciális harmadik szempont, a pedagógiai-pszichológiai ismeretek és a nevelő hatás kifejtése itt jelenik meg. A védőnél nem probléma, ha hiányzik ez az összetevő, mert pótolja a törvényes képviselő, aki másodvédőként a jogon kívüli szempontok megjelenítéséért felelős, a fiatalkorú lelki támasza tud lenni. Ezzel szemben a bírónak nincs ilyen társa, aki a hiányzó komponenst biztosítaná, a társasbíráskodás ritka kivétellé vált. Éppen ezért a magunk részéről nem tartjuk szükségesnek a külön fiatalkorúak védőjének bevezetését.

Felmerül a kérdés viszont, hogy szükséges-e a kötelező védelem a fiatalkorú elleni büntetőeljárásban onnantól kezdve, hogy a terhelt betöltötte a 18. évét. Ha azt vesszük alapul, hogy attól még a fiatalkorú elleni büntetőeljárás mint külön eljárás szabályai érvényesek, ahol pedig előírt a kötelező védelem, akkor szükséges. Viszont a törvényes képviselő is megszűnik a 18. év betöltésétől. Ezzel párhuzamosan kell vizsgálni, hogy folytatódjon-e a kötelező jogi védelem. Ugyan érvként felhozható a törvényes képviselői jogállás megszűnése a 18. év betöltése után, mégis fenntartandó a kötelező védelem akkor is, ha a fiatalkorú terhelt a büntetőeljárás során nagykorúvá vált. Ezt az a garanciális szempont indokolja, hogy a bűncselekményt még fiatalkorúként követte el, és a jogi védelem – szemben a lelki támogatással – nem a jelenre és a jövőre, hanem a múltban elkövetett bűncselekményre irányul.

VII.4. A törvényes képviselő és az ügygondnok

A jogalkotó meghatározása szerint a terhelt törvényes képviselője a büntetőeljárásban a terhelt jogainak, jogos érdekeinek képviselete, védelme, jogai gyakorlása, kötelezettségei teljesítése érdekében segítőként vesz részt. Nem határozza meg ugyanakkor a Be., hogy melyik terheltnek van törvényes képviselője. Ezen a ponton a polgári anyagi jog szabályai nyújtanak útmutatást. Törvényes képviselője van a korlátozottan cselekvőképes kiskorúnak, azaz annak, aki a 14. évét betöltötte, de a 18-at még nem és nem cselekvőképtelen. Ugyanígy törvényes képviselővel rendelkezik a cselekvőképtelen kiskorú, azaz a 14. évét be nem töltött személy. A büntető

eljárásjogi rendelkezések ezért csak a polgári anyagi jogi szabályokkal együtt vizsgálándók. A fentiekből következik, hogy a 18. évét betöltött személy a büntetőeljárásban törvényes képviselővel nem rendelkezik. A fiatalkorú terhelt törvényes képviselője addig szereplője a büntetőeljárásnak, amíg a fiatalkorú terhelt a 18. évét be nem tölti. Ez lényeges különbség a védő és a törvényes képviselő jogállása között.

Kérdés, hogy szükséges-e a 18. évét betöltött terhelt – akire azonban a fiatalkorú elleni büntetőeljárás szabályai irányadók – lelki támogatása is a törvényes képviselő fogalmának kiterjesztése révén. Elemzésünk szerint nem szükséges. Míg a védő feladata a fiatalkorú terhelt jogi védelmének ellátása és a védekezés kihegyezése arra, hogy a bűncselekmény egy kisiklás, az életkori sajátosságok miatti kriminalizáció volt, addig a törvényes képviselő a lelki oldalt képviseli. A 18. évét betöltött személy azonban jogi értelemben felnőtt. Innentől kezdve a lelki támogatás nem szükséges. Ha a rendszertani értelmezést követjük, annak a bűnelkövetőnek sincs biztosítva a lelki támogatása, aki a 18. születésnapját követő napon követ el bűncselekményt és állítja őt ezért bíróság elé. Mi különbség van lelki támogatás szempontjából közte és a 18. évét megelőzően kriminális magatartást tanúsító személy között, akit szintén felnőtt korában vonnak büntetőjogi felelősségre? Szerintünk semmi. Az egyenlő bánásmód biztosításának igénye is amellettszól, hogy a 18. évét betöltött személy lelki támogatására külön személy biztosítása indokolatlan.

Már a védői szerep tisztázásánál kitértünk arra, hogy a törvényes képviselő „másodvédőként” funkcionál. Míg a védő a fiatalkorú terhelt jogi érdekeit szakemberként képviseli, addig a törvényes képviselő arra hivatott, hogy a fiatalkorú terhelt részére lelki támaszt, erkölcsi támogatást nyújtson, jelenlétével hozzájáruljon a büntetőeljárás káros hatásainak kiküszöböléséhez. Ezzel nem azt mondjuk, hogy a védő szorítkozzon a jogi védelem ellátására, mert tapasztalatából, tudásából következően pszichés támogatást is nyújtania kell a fiatalkorú terheltnek.¹⁷² Lelkileg is fel kell készítenie a fiatalkorút a kihallgatásra.¹⁷³ Ehhez elengedhetetlen a gyors kapcsolatfelvétel.¹⁷⁴ A védőhöz hasonlóan megismerheti az ügy iratait, jelen lehet az eljárási cselekményeken, észrevételezési, felvilágosítás-kérési, indítványtételi, jogorvoslati joga van. Védőt hatalmazhat meg a fiatalkorú terhelt védelmének ellátására. Míg

¹⁷² MALEK, Klaus – RÜPING, Uta: Zwangsmaßnahmen im Ermittlungsverfahren – Verteidigungsstrategien. C. F. Müller Juristischer Verlag, Heidelberg, 1991. 10.

¹⁷³ MALEK, Klaus: Verteidigung in der Hauptverhandlung. C. F. Müller Verlag, Heidelberg, 1999. 85.

¹⁷⁴ SCHLOTTHAUER, Reinhold – WEIDER, Hans-Joachim: Untersuchungshaft. C. F. Müller, Heidelberg, 2001. 34.

azonban a védőnek jelenléti kötelezettsége van bizonyos eljárási cselekményeken, addig a törvényes képviselő szabad belátása szerint csak jogosult erre. A fiatalkorú terhelt idézéséről őt azonban tájékoztatni, őt magát értesíteni, a védővel közölt határozatokat pedig neki is kézbesíteni kell.

A fiatalkorú terhelt törvényes képviselője is szerepet kap a nevelő hatás kifejtése érdekében. Ezért, ha annak elérése általa veszélyben van, akkor a vádemelés előtt az ügyészség, a vádemelés után a bíróság zárja ki őt a büntetőeljárásból. Erre akkor kerül sor, ha megalapozottan feltehető, hogy a törvényes képviselő a bűncselekményt az általa képviselt terhelttel együtt követte el vagy, ha a fiatalkorú terhelt érdekei a törvényes képviselőivel ellentétesek.

Ha a fiatalkorú terheltnek nincs törvényes képviselője vagy a személye nem állapítható meg; a törvényes képviselő személye kizárt; a törvényes képviselő a jogai gyakorlásában akadályoztatott, akkor a fiatalkorú terhelt garanciális jogainak, érdekeinek védelme érdekében a nyomozó hatóság, ügyészség, bíróság a törvényes képviselő szerepét betöltő ügygondnokot rendel ki egy ügyvéd személyében.

A törvényes képviselő szerepét már tisztáztuk. Hozzá tartozóként lelki támogatás nyújtásával hozzájárulni egyfelől a büntetőeljárás káros hatásainak kiküszöböléséhez, másfelől a neveléshez. Kérdés azonban, hogy az őt helyettesítő ügygondnok alkalmas-e erre a szerepre a jelenlegi hatályos szabályozás alapján.

Az ügygondnok jogintézménye mellett szól, hogy ne szenvedjen csorbát a fiatalkorú terhelt garanciális érdeke akkor, ha akár rajta kívül álló okból a törvényes képviselő eljárása kizárt. Ez az egyenlő bánásmódot sértene és diszkriminációhoz vezetne. A törvényes képviselői jogállás lényege azonban a fiatalkorú terhelt és a törvényes képviselő között fennálló hozzátartozói, bizalmi, intim viszony, kötelék. Az ügygondnok esetén ez hiányzik. Mi értelme van annak, hogy a büntetőeljárásban a fiatalkorú terhelt lelki támogatását egy számára vadidegen jogi szakember, az ügyvéd lássa el? Az ügyvéd mint ügygondnok általában nem ismeri a fiatalkorú terheltet, életviszonyairól, múltjáról, környezetéről semmilyen információval nem rendelkezik, legfeljebb az egyéni értékelés eszközeiből informálódhat. A hatályos szabályozás szükségtelenül kettőzi meg a fiatalkorú terhelt jogi védelmét két ügyvéd kirendelésével,

biztosításával, ezzel szemben nagyvonalúan átsiklik a lelki támogatás biztosításán. Ennek azonban vizsgálatunk szerint értelme nincs.

Javaslatunk szerint az ügygondnok intézménye a fiatalkorú terhelt garanciális érdekeinek biztosítása, a diszkrimináció elkerülése érdekében továbbra is célszerű. Személyét azonban nem újabb ügyvédben kell meghatározni. Ezt az ügygondnoki szerepet gyermekvédelmi szakemberek hatékonyabban tudnák ellátni náluk. Általában ők sem ismerik személyesen a fiatalkorú terheltet, azonban az ügyvédekkel szemben mégis általános tapasztalatokkal bírnak a fiatalkorúak személyiségét, igényeit, nevelését illetően. Ha a büntetőeljárásban részt vesznek és a fiatalkorú terhelt segítőként megismerik az egyéni értékelés eszközeit, valamint az ügy adatait, a fiatalkorú terhelt büntetőeljárásban tanúsított magatartását, akkor ez elősegítheti a holisztikus gondolkodásmód jegyében a későbbi gyermekvédelmi intézkedések hatékony megválasztását. Első kézből és nem pedig az iratokból szereznek ugyanis tudomást a nevelési szükségletekről. Nem önmagában a büntetőeljárás eredményes lefolytatását kell ugyanis szem előtt tartani, hanem a fiatalkorú terhelt nevelését, újabb bűnelkövetéstől visszatartását.

Az ügygondnok személyében bekövetkező változás a fiatalkorú terhelt és az állam pénztárcájára is jótékony hatással lesz. Míg az ügyvéd ügygondnokként történő eljárása díj- és költségigényt von maga után, addig ha állami alkalmazott látja el ugyanazt a feladatot amúgy is fennálló feladata részeként, akkor ez a munkabére része, azaz nem keletkezik újabb költségigény. Ez jó a fiatalkorú terheltnek a büntetőjogi felelősség megállapítása és a bűnügyi költség megfizetésére kötelezése esetén, valamint jó az államnak felmentés esetén, illetve akkor, ha a bűnügyi költséget a jogalkalmazó méltányosságból elengedi.

Kérdés, hogy melyik gyermekvédelmi szakemberre testáljuk a többletterhet. Szóba jöhet a gyámhatóság, a gyermekjóléti szolgálat, a családsegítő képviselője. Hogy közülük pontosan ki járjon el, ezt munkaterhük felmérése és összehasonlítása után lehet meghatározni. Ezért javasoljuk az ő leterheltségük előzetes felmérését követően a jogszabály-módosítást és az ügyvéd helyett gyermekvédelmi szakember ügygondnokként kirendelését.

VII.5. A pártfogók

A III. Be-hez hasonlóan a Be. is fontos szerepet szán a pártfogó felügyelőnek a fiatalkorú terheltek irányadó egyéni értékelés elkészítése során. Vita tárgyát nem képezi ez az előírás, hiszen fontos, hogy a bíróság ne csak egy mesterséges, tárgyalótermi közegben tanúsított magatartásból szűrje le a fiatalkorú terheltek személyiségére irányadó megállapításait, hanem ismerje meg azt is, hogy a mindennapi életben milyen környezete és személyiségjegyei vannak, hogyan viselkedik a diáktársaival, a tanáraival, a szüleivel. Ugyanakkor a pártfogó felügyelő is csak a meghallgatás és a családlátogatás¹⁷⁵ során, egy mesterkélt formában találkozhat a fiatalkorúval. Ezt hivatott kiküszöbölni az a javaslatunk, hogy a pártfogó felügyelő által beszerzendő, a pedagógus által készített szakvélemény képezze a pártfogó felügyelői vélemény kötelező részét. Ez ugyanis a legközvetlenebb benyomás, hiszen – ha a diákok iskolalátogatási kötelezettségéből indulunk ki – a pedagógus nap mint nap találkozik vele, így stabil, hiteles, megbízható, objektív képet tud nyújtani, hogy mennyire sajátította el és tartja be a társadalmi együttélés szabályait. Ahogy említettük, ez a pedagógiai szakvélemény válthatná ki a korábbi pedagógus ülnök szerepét, és még a hatékonyságot is növelné, mert a korábbi pedagógus ülnököknek nem volt ismert a fiatalkorú terheltek, míg az osztályfőnök pontos képpel rendelkezik róla. A pedagógusok bevonása a holisztikus gondolkodásmód jegyében is értelmezhető. A fiatalkorúak bűnelkövetéstől való visszatartása és helyes irányba történő terelése, befolyásolása nemcsak az igazságszolgáltatás reszortja, hanem össztársadalmi feladat, melyben közreműködnek elsősorban a szülők, aztán a rokonok, szomszédok, ismerősök, barátok, a gyermekvédelmi intézményrendszer tagjai, a szociális ellátórendszer, az iskolák.

Ezzel együtt a pártfogó felügyelőre továbbra is szükség van, ugyanis javaslatunk szerint a két egyéni értékelési eszköz közül megmarad egy, a pártfogó felügyelői vélemény elkészítése az ő feladata maradna. Emellett a büntetőeljárás jogerős befejezését, a büntetőjogi felelősség megállapítását követően szerepe a pártfogó felügyelet végrehajtásában mutatkozik.

VII.6. Jelzések

Mind a pedagógusok bevonását – az általuk írásban készített jellemzés, pedagógiai szakvélemény útján – mind pedig a jogerős határozat iskolának történő elküldését újra bevezetésre alkalmasnak tartjuk. A társadalmi felelősség, a holisztikus gondolkodásmód

¹⁷⁵ A családlátogatás azért is fontos, mert ez a társadalom alapja, általában védő és oltalmazó funkciót tölt be, néha azonban veszélyforrás. Lásd: GIBICSÁR Gyula: A család megvédi a kiskorúakat? – Egy ügyészi vizsgálat tapasztalatai. Belügyi Szemle, 1995/3. 7.

jegyében segíti a nevelő hatás kifejtését, ha az oktatási intézmény tudomást szerez a büntetőeljárás megindításáról, befejezéséről. Egyrészt védeni tudja ezzel mind a kriminális magatartás elkövetőjét, mind pedig – ha az iskola tanulója – a sértettjét vagy a nem érintett többi diákot, pedagógust. Másrészt pedig, ha a megfelelő információkkal rendelkezik, akkor hatékonyabb pedagógiai eszközöket tud választani a fiatalok terhelte értelmi-erkölcsi-érzelmi fejlesztéséhez.

Megítélésünk szerint a javaslat révén az oktatási intézmény megismerné ugyan a fiatalok terhelte szenzitív adatait, de ez a büntetőeljárás céljainak elérése érdekében szükséges és arányos. Ugyan a Pekingi Szabályok 8. szabály 1-2. bekezdése kimondja, hogy a fiatalok terhelte anonimitáshoz való jogát minden szinten tiszteletben kell tartani a nemkívánatos nyilvánosság, megbélyegzés elkerülése érdekében, és ezzel együtt semmilyen információ nem hozható nyilvánosságra, mely a személyének identifikációjához vezetne. Utóbbi A gyermekbarát igazságszolgáltatásról szóló iránymutatás IV/A/6-10. pontjaiban is szerepel. A másik oldalon viszont itt nem bűnözőként elkönyvelésről, pellengérré állításról van szó, hanem arról, hogy a fiatalok terhelte nevelésében közreműködő oktatási intézmény rendelkezzen azokkal az információkkal, amelyek a személyre szabott oktatási-nevelési módszerek megválasztásához szükségesek. Már említettük a holisztikus, eljárásokon, hatóságokon átívelő gondolkodásmód meghonosításának szükségességét. A büntető anyagi és eljárásjog önmagában nem képes a fiatalok terhelte devianciáját megszüntetni. A társadalomba való be-, illetve visszaillesztés során szerepet játszik a gyermekvédelem¹⁷⁶ és az oktatási rendszer is. Ez csak a megfelelő információáramlás, együttműködés esetén lehet eredményes. Javaslatunk alátámasztásaként hivatkozunk az angolszász jogtudományra, mely szerint az erős iskolai kötelék csökkenti a bűnelkövetővé válás esélyét, ezért fontosnak tartják a reszocializáció érdekében az iskola bevonását.¹⁷⁷

¹⁷⁶ LIGETI Katalin: i.m. 15.

¹⁷⁷ SPROTT, Jane B. – JENKINS, Jennifer M. – DOOB, Anthony N.: The Importance of School: Protecting At-Risk Youth From Early Offending. Youth violence and juvenile justice. Volume 3, Number 1, January 2005. 69.

WATKINS, Adam M.: Effects of Community, School, and Student Factors on School-Based Weapon Carrying. Youth violence and juvenile justice. Volume 6, Number 4, October 2008. 399-403.

BRANK, Eve M. – WOOLARD, Jennifer L. – BROWN, Veda E. – FONDACARO, Mark – LUESCHER, Jennifer L. – CHINN, Ramona G. – MILLER, Scott A.: Will They Tell? Weapons Reporting by Middle-School Youth. Youth violence and juvenile justice. Volume 5, Number 2, April 2007. 141.

STINCHCOMB, Jeanne B. – BAZEMERE, Gordon – RIESTENBERG, Nancy: Beyond Zero Tolerance: Restoring Justice in Secondary Schools. Youth violence and juvenile justice. Volume 4, Number 2, April 2006. 141.

Javaslatunk a jogalkotó felé annak újra bevezetése, hogy a büntetőjogi felelősséget megállapító jogerős határozatot a jogalkalmazó küldje el a fiatalkorú terhelt oktatását ellátó intézménynek. A javaslat gyökere a fiatalkorú elleni büntetőeljárás magyarországi történetében található. Az 1951-es tvr. a tárgyalás kitűzéséről értesíteni rendelte az iskolai hatóságot és el kellett küldeni nekik a jogerős határozat egy példányát. Ezt a szabályozást az I. Be. is átvette, a II. Be. törölte el.

VII.7. Nyilvánosság

Az európai jogi tendenciák afelé mutatnak, hogy a gyermekeket érintő ítéleteket a nyilvánosság kizárása mellett kell kihirdetni. Ettől eltérni csak kivételes esetben, a gyermek mindenképp felett álló érdeke figyelembevételével lehet.

A jogirodalomban felmerül a nyilvánosság teljes kizárásának nézete. A tárgyalásról a javaslat szerint a nyilvánosságot ki kell zárni, az ügydöntő határozat nyilvános kihirdetése során pedig a fiatalkorú terheltől és hozzátartozóiról kép- és hangfelvétel nem készíthető, semmilyen olyan adat nyilvánosságra nem hozható, amellyel személyük beazonosítható lenne.¹⁷⁸

A magunk részéről a mondat első felével vitatkozunk. Célszerűtlen kategorikusan kizárni a fiatalkorú terhelt elleni büntetőeljárásban a nyilvánosságot. Ez csak az adott ügytől függ. Elképzelhető ugyanis, hogy a fiatalkorú terhelt ragaszkodik hozzátartozója, barátja jelenlétéhez. Előbbi esetében nem nyilvánosságról, hanem nagykorú hozzátartozó esetén segítőről van szó, így a nyilvánosság kizárása sem jelentené azt, hogy távoznia kell a tárgyalóteremből. Utóbbi esetében azonban ezt eredményezné a nyilvánosság kogens kizárása. Javaslatunk szerint a jelenlegi rendszer, mely lehetőséget biztosít, de nem kötelezettséget ír elő a nyilvánosság kizárására, megfelelő, mert mérlegelheti a jogalkalmazó, hogy melyik a helyes megoldás, ennek során javasoljuk mindig a védelem – a védő, a terhelt és a törvényes képviselő vagy ügygondnok – nyilatkoztatását.

A dilemmát az jelentheti, hogy mi van akkor, ha a fiatalkorú terhelt szeretné, ha számára fontos nem hozzátartozó jelen lenne a tárgyaláson, viszont azt nem, hogy a média tudósítson az ügyről. Az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága A gyermekek jogai a fiatalkorúakat illető

¹⁷⁸ VASKUTI András: i.m. 2016. 207.

igazságszolgáltatásban című kommentárjában megállapítja, hogy a sajtó gyakran negatívan, a fiatalkori bűnözés kriminológiai hátterét figyelmen kívül hagyva, súlyosabb büntetések után kiáltva tudósít a bűncselekményeket elkövető gyermek- és fiatalokról.¹⁷⁹ Egyfelől a nyilvánosság és a közvélemény tájékoztatása fontos igazságszolgáltatási érdek a jogalkalmazó feletti társadalmi kontroll biztosítása érdekében. A tudósítások révén hatványozottan érvényesülhet a generális prevenció, a társadalom irányába visszatartó hatás.¹⁸⁰ Másfelől azonban a fiatalkorú elleni büntetőeljárás céljával összeegyeztethetetlen a stigmatizáció, a megbélyegzés, mely a nevelés szempontjából kontraproduktív. Náluk nem az általános megelőzés, hanem a speciális prevenció, a nevelés az elsődleges.

Éppen ezért a jelenlegi szabályozás pontosítása szükséges. Továbbra is a jogalkalmazó mérlegelési körében maradna, hogy kizárja-e teljes körűen a nyilvánosságot, ugyanakkor javaslatunk szerint lehetőséget kell biztosítani a nyilvánosság részleges kizárására, hogy csak az maradhasson benn indokolt esetben a tárgyalóteremben, akinek a jelenléte a fiatalkorú nevelése szempontjából nem hátrányos. Hogy kik ezek a személyek, azt a bíró a vád és a védelem nyilatkozatása után dönti el pervezető végzéssel.

Javaslatunk egybevág az Emberi Jogok Európai Bírósága V. kontra Egyesült Királyság-ügyben kimondott szentenciájával, mely szerint a nyilvánosság figyelmét felkeltő ügyekben az eljárási cselekményeket oly módon kell végrehajtani, hogy az a legkisebb mértékben jelentse a 18 éven aluli megfélemlítést, gátolást.¹⁸¹

Javaslatunkkal, mely szerint a védelem választhassa meg, hogy hallgatóságként kik vegyenek részt az idézettek és értesítettek kívül az előkészítő ülésen, tárgyaláson, a kérdőívet kitöltő bírók nem értettek egyet. 85 %-uk továbbra is arra az álláspontra helyezkedett, hogy a nyilvánosság kizárásának kérdése a bíró mérlegelésétől függjön. A válaszadók 15 %-a támogatta a jogtudományban előforduló javaslatot, mely szerint a fiatalkorú elleni büntetőeljárás kötelező jelleggel zárt legyen.

¹⁷⁹ Gyermekjogi Bizottság, 10. számú átfogó kommentár, 2007, CRC/C/GC/10, 23. bekezdés

¹⁸⁰ GELLÉR Balázs - BÁRÁNYOS Bernadett - GONDI Anilla: A sajtó szerepe a büntetőeljárásban. In: (szerk.: CSEHI Zoltán – KOLTAY András - NAVRATYIL Zoltán) A személyiség és a média a polgári és a büntetőjogban – Az új Polgári Törvénykönyvre és az új Büntető Törvénykönyvre tekintettel, Complex Kiadó, Budapest, 2014., 423.

¹⁸¹ V. kontra Egyesült Királyság, 24888/94., 87. pont

A fiatalkorú terhelt lelki megterhelését csökkenti, ha számára fontos és biztos, támogató személyek jelenléte biztosított a tárgyalóteremben. A javaslat közvetlenül a fiatalkorú terheltek jogait, érdekeit, közvetetten azonban a társadalomét is védi. Ha ugyanis elkerülhetővé válik a megbélyegzés, akkor ezzel elősegíthető a társadalomba való be-, illetve visszaillesztés, ezáltal megelőzhetővé az újabb bűnelkövetés.

Vaskuti András szerint kiemelten fontos ezen terület pontos és a fiatalkorúak érdekeit megfelelően szolgáló szabályozásának kialakítása, követése, ugyanis a múltban számos olyan eset – taxisgyilkos lányok, S. Kitty, Mortimer, K. Raymond – került napvilágra, ahol az elkövetők magánélethez való joga sérült, pillanatok alatt kiderült ugyanis nevük. A fiatalkorú terheltek esetén azonban a magánélethez való jog elsőbbséget élvez a tömegtájékoztatás kielégítését szolgáló társadalmi igénnyel szemben.¹⁸²

VII.8. Az értelemről és erkölcsről

A jogtudományban Ligeti Katalin felveti, hogy a nemzetközi ajánlásokkal összhangban Európában szinte minden ország vizsgálja a fiatalkorú terheltek értelmi és erkölcsi érettségét, és ettől teszi függővé a büntetőjogi felelősségre vonást. A fiatalkorú terheltek büntetőjogi felelőssége feltételelessé válik. Vizsgálják, hogy a fiatalkorú terhelt képes-e különbséget tenni jogos és jogtalan között, tudja-e, hogy az előírás megsértése milyen jogkövetkezményt von maga után, azonosul-e a kötelező normákkal, van-e belső tartása, hogy a normáknak megfelelő magatartást tanúsítson.¹⁸³

Az értelmi-erkölcsi képesség vizsgálatának bevezetése újabb szakértői bizonyítás bevezetését eredményezné. Ahogy Ligeti Katalin is említi, ez egy átfogó elemzést igénylő kérdés, mely felveti pedagógus-pszichológus szakértő kirendelésének szükségességét.

Nem támogatjuk az értelmi-erkölcsi képességek vizsgálatának mint a büntetőjogi felelősségre vonás feltételének a bevezetését.

A büntetőjogban régóta irányadó szabály a belátási-beszámítási képesség vizsgálata. Ez szükséges, de egyben elégséges elemzés is arra nézve, hogy lehetséges-e a bűnelkövető

¹⁸² VASKUTI András: i.m. 2016. 272-275.

¹⁸³ LIGETI Katalin: i.m. 17.

büntetőjogi felelősségre vonása. Ennek kiszélesítése a fiatalkorúak tekintetében kihúzná a talajt a felelősségre vonás és egyben a nevelés alól. Ha ugyanis már a büntetőjogi felelősségre vonás mint a nevelés utolsó lehetősége is szertefoszlana, akkor a deviáns fiatalok elől az utolsó korlát is eltűnne. Szakvélemény nélkül is könnyen belátható, hogy a fiatalkorú terhelt nem volt pontosan tisztában a jogos és jogtalan közötti különbséggel vagy az előírás megsértésének jogkövetkezményével vagy nem rendelkezett azzal a belső tartással, ami a normák betartását eredményezte volna. Ellenkező esetben nem tanúsított volna ilyen magatartást. Ez azonban a saját felelőssége. Ha elfogadnánk a javaslatot, akkor gyakorlatilag egy esetben sem lehetne elítélni fiatalkorút. Márpedig az elítélés fontos. Nem a büntetés, hanem a nevelés szempontjából. Innen kell megközelíteni a kérdést. Büntetőjogi felelősségre vonás nélkül a belátási-beszámítási képességgel rendelkező, de erkölcsileg-értelmileg éretlen fiatalkorúak elszabadult hajóágyúként maradnának a társadalomban. Gyakorlatilag lemondana róluk és arról a társadalom, hogy neveléssel cél elérhető. Ez megítélésünk szerint nem alternatíva. A gyermekközpontú igazságszolgáltatás nem jelentheti azt, hogy mindenáron el kell kerülni a fiatalkorú terhelt büntetőjogi felelősségének megállapítását, hanem azt, hogy a nevelése számára legcélszerűbb megoldást kell választani. Márpedig van olyan eset és van olyan személy, akinél ez kizárólag a büntető anyagi és eljárási jog eszközeivel biztosítható (vagy azzal sem).

Az értelmi-erkölcsi képességeket természetesen figyelembe kell vennie a jogalkalmazónak, de a belátási-beszámítási képesség fennállása esetén nem a büntetőjogi felelősségre vonás feltételeként, hanem a jogkövetkezmény megválasztása során. Szakértő bevonása helyett pedig célszerűbb az egyéni értékelési eszközre, a pedagógiai szakvéleményre, a tanúvallomásokra hagyatkozni.

VII.9. Fejezeti összegzés

Az Fb. (fiatalkorúak bíróságáról szóló 1913. évi 7. törvénycikk) felismerése, hogy a fiatalkorúak még terhelti pozícióban is speciális igényekkel bírnak, amelyre figyelemmel kell lenni, olyan kiindulópontot jelentett a fiatalkorú elleni büntetőeljárás szabályozására nézve, mely a mai napig érintetlen cölöp. Ugyanígy standard a személyiség megismerésének az igénye, mely a kezdetektől fogva cél volt.

A fejlődési ívet összegezve elmondható, hogy egy kivételtől (1951-es tvr.) eltekintve a magyar szabályozás nem vonja össze az anyagi és az eljárási jogi normákat, továbbá nem alkot külön eljárási jogszabályt a fiatalkorú elleni büntetőeljárásra, hanem az általános rendelkezések közé illeszti külön eljárásként.

Magát a kifejezést, hogy fiatalkorúak bírósága, igazán csak 2011. augusztus 31-ig lehetett értelmezni, mert ezt követően valamennyi bíróság egyben fiatalkorúak bíróságává is vált. Nem osztjuk a hatályos szabályozás kritikáját, mely szerint ezzel tapasztalatvesztés alakult volna ki. Akkor lenne értelme fenntartani a – terheltek, tanúk, sértettek számára a távolságok miatt költségesebb, és a székhelyi bíróságoknak terhesebb – centralizálást, ha a kijelölt fiatalkorúak bírói ténylegesen olyan többletcompetenciával, - tudással rendelkeznének, mely kifizetődővé teszi azt. Ez azonban nincs így. Nincs olyan végzettségi előírás, kötelező és rendszeres képzési szisztéma, mely biztosítaná az életkori sajátosságoknak megfelelő szakosodást. Ennek hiányában pedig a fiatalkorúak bírósága, a központosítás is formalitássá szelődülne. Márpedig a tartalom a lényeg, nem a forma. Két véglet közül érdemes választani: Vagy követjük az Fb-t, és foglalkoztatunk kizárólag fiatalkorúak büntetőügyeit intéző bírókat vagy marad a mostani rendszer, hogy minden bíróság a fiatalkorúak bírósága (vagy egyik sem, a nézőpont kérdése). Előbbi esetben azonban elő kell írni az ítélőmesterek számára olyan érdemi, komoly számonkéréssel záruló képzéseket, amelyek révén szert tesznek pedagógiai, kommunikációs készségekre, amelyeket hasznosítani tudnak. Ugyanez egyébként a meglátásunk az ügyészek és az ügyvédek specializálódására is. Önmagában az a tény, hogy valaki vállal kirendelést a fiatalkorú terheltek ügyében, még nem jelenti azt, hogy többlethatékonyságot vinne bele a védekezésbe.

Hasonló a meglátásunk az ülnöki rendszerrel kapcsolatban is. Az első fokú társasbíráskodással mint főszabállyal több, mint fél évszázadot követően szakított a jogalkotó. Minden elv és jogszabály annyit ér, amennyire hatályosul, amennyit megtartanak belőle. Hiába szerepelt az utóbbi években szakképzett pedagógus ülnök a bírói pulpituson, önhibájukon kívül biodíszletek voltak. Félreértés ne essék, nagyon fontosnak tartjuk a pedagógusok eljárásba történő bevonását, de a hatékonyság, a gazdaságosság, célszerűség szempontjából inkább javasolt a pedagógiai szakvélemény nyomatékosabb figyelembe vétele és megkövetelése, melyre jogalkotási javaslatot is tettünk.

Minél közelebb voltunk időben a speciális szabályozás igényének a felismeréséhez, annál inkább megfigyelhető az egyedi vonások sokasága. Idetartozik a széleskörű bírói hatáskör a nyomozásra és a fiatalok nevelésére nézve, a bűnösség kimondása nélküli büntető szankcionálás, a fiatalkorúak bírónak kizárólagos feladata, a pedagógusok bevonása. Ezek az idő előrehaladtával mára szinte teljesen eltűntek. Vannak persze jogintézmények, amelyek megmaradtak – például az egyéni értékelés eszközei, a kötelező védelem – de általánosságban elmondható, hogy formalizálódott a büntetőeljárás, holott a hangsúlyt a tartalomra, a megvalósításra kellene fektetni.

Egyedül a jogorvoslati lehetőségek szélesebbé tárása az olyan egyértelműen pozitív fejlemény és tendencia, amely napjainkhoz köthető. Ha az értekezés elején azzal indítottunk, hogy indokolt önmérsékletet tanúsítani, és a korábbi idők kritikájával csínján bánni, akkor ezt megfordítva a mai viszonyokkal szemben lehet jobbító szándékú javaslatokat megfogalmazni. Ezek a javaslatok csak részben köthetők jogszabály-módosításhoz. Ezeket is megfogalmaztuk. Hangsúlyosabb azonban a szellemiséget megértve a létező és a specializáció irányába ható jogintézményeket nyomatékosabban figyelembe venni. Egy alapos, szakember által készített pártfogó felügyelői vélemény, megtámogatva az egységes mérce szerint kialakított pedagógiai szakvéleménnyel olyan alap lehet, amelyre a bírónak építenie kell a hatékony jogkövetkezmények megválasztása során.

A fiatalkorú elleni büntetőeljárás speciális szabályai is csak annyiban szolgálják a különös célját, ha azokat a szabályozás szellemiségének megfelelően alkalmazzák a gyakorlatban. Gyurkó Szilvia a paradigmaváltás zálogát nem új jogszabályok megalkotásában, hanem az emberek szemléletében látja.¹⁸⁴ Az már nem az eljárási jogszabályok körébe tartozó kérdés, hogy a kijelölt bírók, ügyészek, a nyomozást folytató rendőrök rendelkeznek-e azokkal a képességekkel, személyiségjegyekkel, kompetenciákkal, amelyeket a hatékonyság megkíván.

¹⁸⁴ GYURKÓ Szilvia: i.m. Belügyi Szemle, 2013/9. 29.

VIII. FEJEZET

A FIATALKORÚ TERHELTEK ÉS A KÜLÖN ELJÁRÁSOK

*„Az egyszerűt bonyolulttá tenni mindennapos dolog;
a bonyolultat egyszerűvé varázsolni... ez a kreativitás!”*

(Charles Mingus)

A fiatalok terheltek elleni büntetőeljárás a külön eljárások közé tartozik, azaz a büntetőeljárás általános szabályokat a fiatalok terheltekre vonatkozó külön eljárásban rögzített eltérésekkel kell alkalmazni. Jelen fejezet azt a kérdést vizsgálja, hogy hogyan viszonyul a fiatalok terheltekre vonatkozó szabályozás a többi külön eljáráshoz. Miként használhatók a további külön eljárások a fiatalok terheltek megalapozott, kíméletes, szakmai, gyors felelősségre vonásához és a nevelő, fejlesztő hatás kifejtéséhez?

A külön eljárások közül csak a legtipikusabbakat – katonai büntetőeljárás, bíróság elé állítás, egyezségi eljárás, büntetővégzés, távollétes eljárás, biztosíték letétbe helyezésével folyó eljárás, (pót)magánvádas eljárás – vetettük össze a fiatalok ellenivel, így elemzésünkben érdemi relevancia hiányában kihagytuk a mentességet élvező személyek elleni eljárást; a vagyon vagy dolog elvonása, adat hozzáférhetetlenné tétele érdekében lefolytatandó eljárást, valamint a határozattal kapcsolatos büncselekmény esetén irányadó eljárást. Utóbbi tartalmaz ugyan a fiatalok terheltekre vonatkozó speciális rendelkezést, ezt azonban másik fejezetben, az egyéni értékelés eszközeinél tárgyaljuk.

VIII.1. A fiatalok terheltek és a büntetővégzés

Elengedhetetlenül szükséges-e a fiatalok elleni büntetőeljárás céljának eléréséhez a bíróságon való megjelenés, eljárási cselekmény?

A kérdés megválaszolásához célszerű kiindulópontként feleleveníteni a fiatalok elleni büntetőeljárás célját, a fiatalok nevelését, testi-értelmi-erkölcsi-érzelmi fejlődését, a társadalomba beilleszkedését, a speciális prevenciót.

A jogalkotó ugyanolyan feltételek mellett lehetővé teszi mind a felnőtt-, mind a fiatalkorúak esetében a büntetővégzés tárgyalás mellőzésével történő meghozatalát. Ezen a síkon nincs különbség az életkor szempontjából.¹⁸⁵ A jogalkotó a törvény indokolása szerint a terhelti együttműködés rendszerét a fiatalkorú terhelt elleni büntetőeljárásban is alkalmazza.

A fiatalkorú terhelt esetén a Be. 740. § (1) bekezdésének c) pontjában szereplő előírást – a büntetés célja tárgyalás nélkül is elérhető – fokozottan kell vizsgálni. Természetesen nem kizárt, hogy a bíróság a fiatalkorú terhelttel szemben akár az ügyészség indítványára, akár hivatalból tárgyalás mellőzésével büntetővégzésben határoz, de minden esetben vizsgálni kell, hogy a fiatalkorúakra vonatkozó speciális büntetési célok tárgyalás tartása nélkül is elérhetőek-e.

Abban a kérdésben, hogy a fiatalkorú nevelésének, testi-értelmi-erkölcsi-érzelmi fejlődésének biztosítása érdekében szükséges-e a bíróságon történő megjelenése, kihallgatása, támpontul szolgálhat a nyomozás során beszerzett osztályfőnöki jellemzés, pedagógiai szakvélemény. Ha ebből az látszik, hogy a fiatalkorú életében a bűncselekmény elkövetése egy kisiklás volt, akkor nincs akadálya a tárgyalás mellőzésével történő eljárásnak, azonban, ha az osztályfőnöki jellemzésből és az egyéni értékelés eszközéül szolgáló pártfogó felügyelői véleményből az derül ki, hogy rendszeresen neveletlen, antiszociális magatartást tanúsít az iskolában, a tanáraival szemben tiszteletlen, az iskolai házirendet nem tartja be, a szűkebb miliője nem alkalmas a helyes irányba történő személyiségfejlesztéséhez, akkor szükségesnek mutatkozik a tárgyaláson történő kihallgatása. Mivel ebben az esetben úgy tűnik, hogy a szülői nevelés sikertelen, az iskolai pedig – eszközök hiányában – hatástalan, így ultima ratioként a bíróság feladata, hogy a személyes találkozáskor, kihallgatáskor nyomatékosan felszólítsa a fiatalkorút a társadalmi együttélés szabályainak betartására, hangsúlyozva egyéni felelősségét.

A jogalkalmazói gyakorlat abba az irányba mutat, hogy a vádhatóság – mely fiatalkorú terheltek esetén a (pót)magánvádas büntetőeljárás kizártságára figyelemmel csak az ügyészség lehet – hatására a nyomozó hatóság előszeretettel rendel ki a nyomozás során igazságügyi elmeorvos és pszichológus szakértőt a fiatalkorú terhelt értelmi képességeinek és személyiségének

¹⁸⁵ Mindezt alátámasztja a veszélyhelyzet ideje alatt érvényesülő egyes eljárásjogi intézkedésekről szóló 74/2020. (III.31.) kormányrendelet 87. §-a is. Bár itt a kormány kizárólag veszélyhelyzetre vonatkozó rendelkezéséről van szó, nem pedig az országgyűlés általánosan irányadó jogalkotási normájáról, a szándékról sok mindent elárul, hogy a bíróság a 87. § szerint a fiatalkorú terhelt beismerésétől függetlenül, bármely bűncselekmény esetén hozhat büntetővégzést, ha annak többi feltétele fennáll.

feltárása érdekében. Hiába mondja ki a szakértő, hogy a feltételezett elkövető vonatkozásában a beszámítási képesség teljes mértékben fennáll, sem azt kizáró, sem korlátozó ok nem merült fel sem a cselekmény elkövetésekor, sem a felelősségre vonáskor, ha emellett például antiszociális magatartást, személyiségzavart állapít meg, akkor a vádhatóság nem indítványozza büntetővégzés meghozatalát. Ha pedig a bíróság hivatalból hoz ilyen határozatot, azzal szemben – a fiatalkorú elleni büntetőeljárás céljára hivatkozva – tárgyalás tartását kéri. A gondolatmenetet folytatva, nem támogatják beismerés esetén az előkészítő ülés során az ítélethozatalt, hanem ragaszkodnak tárgyalás és bizonyítási eljárás lefolytatásához a szakvélemény ismertetése érdekében.

Egyfelől valóban akkor éri el a célt a procedúra, ha a fiatalkorú megérti annak jelentőségét és a magára nézve következtetéseket von le belőle. A bíróság felelőssége, hogy az üzenet valóban elérjen a címzetthez. Másfelől viszont a bíróság sem lesz képes a tárgyaláson szakmaibb megállapítást tenni a terhelt elme- és pszichés állapotára nézve, mint a speciális ismeretekkel rendelkező szakértő. Ő pedig már személyes vizsgálat alapján egyértelmű véleményt nyilvánított. Mennyit tud ehhez hozzátenni a jogi szakember bíró? Meglátásunk szerint egészségügyi kérdésben semmit. A beismerő vallomás és tárgyaláshoz való jogról lemondás általános – mind fiatal-, mind felnőttkorúakra vonatkozó – feltétele egyrészt, hogy a vádlott a nyilatkozatának természetét és jóváhagyásának következményeit megértette; másrészt a beszámítási képessége és beismerésének önkéntessége iránt ésszerű kétely nem mutatkozik; harmadrészt a beismerés egyértelmű és a bűnösséget a bizonyítékok alátámasztják. A második feltétel adott, hiszen a szakvélemény kimondta a beszámítási képesség meglétét. Ebből következően nincs akadálya annak, hogy a bíróság személyes mérlegelése alapján eldöntse, hogy a fiatalkorú terhelt megértette-e a beismerés következményeit, hogy miről van szó. A harmadik feltétel pedig általános, mind a fiatal-, mind a felnőttkorúaknál ugyanúgy vizsgálandó. Éppen ezért a magunk részéről nem látjuk akadályát a beismerő vallomás és tárgyaláshoz való jogról lemondás előkészítő ülésen elfogadásának. Ez szolgálja a fiatalkorú elleni büntetőeljárás speciális elvárásait, a gyorsaságot, a hatékonyságot, a célszerűséget.

Az előkészítő ülésen történő beismerés elfogadás és a tárgyalásmellőzéses büntetővégzés közötti kapcsolódási pontot a közös cél jelenti. Elérhető-e a szankció és a büntetőeljárás célja tárgyalás nélkül? Ez a büntetővégzés egyik alapvető feltétele is. Ez a jogalkalmazó mérlegelésétől függ. A mérlegelés szempontja megítélésünk szerint egyrészt a beszámítási képesség meglétének vizsgálata, másrészt a fiatalkorú terhelt pedagógiai jellemzéséből,

pártfogó felügyelői véleményéből következő személyiségének megismerése. Ahhoz, hogy dönteni lehessen arról, hogy eljárási cselekményen vagy büntetővégzéssel fejezi be a bíróság az ügyet, kell a részletes, alapos, tényeken alapuló, pedagógiai jellemzést tartalmazó pártfogó felügyelői vélemény. Ezen a ponton kapcsolódunk az egyéni értékelési fejezet megállapításaihoz.

A büntetővégzés mellett szól, hogy ez egy egyszerűsített eljárás. Hogy a fiatalkorúak vonatkozásában ez előnyös és helye van, alátámasztja a másik fejezetben ismertetett német JGG is. Ha már a német jogszabályt említettük, akkor érdemes felidézni az ENSZ Gyermekjogi Egyezményét, melynek 40. cikk 3. b) pontja megfogalmazza, hogy minden lehetséges és kívánatos esetben intézkedéseket kell tenni a gyermek ügyének bírói eljárás mellőzésével való kezelésére, ha az emberi jogokat és biztosítékokat így is be lehet tartani. Ez ugyan leginkább az elterelés fontosságát hangsúlyozza, azonban szerintünk tág értelemben is felfogható. Azaz, ha az emberi jogok és biztosítékok adottak, az egyéb feltételek is teljesülnek, akkor elsősorban tárgyalás mellőzésével célszerű dönteni a fiatalkorú terhelt büntetőjogi felelősségéről. Fontos hangsúlyozni, hogy a büntetővégzés mindig csak lehetőség marad a bíró kezében, hiszen akár a vád, akár a védelem kérheti tárgyalást tartását, és ebben az esetben az általános szabályok szerint kerül sor előkészítő ülésre, annak eredményétől függően pedig tárgyalásra, ahol bizonyítási eljárás lefolytatása is megtörténik.

Fiatalkorúak esetén büntetővégzést titkár nem, csak bíró hozhat. Vonatkozik ez mind az indítványra, mind pedig a hivatalból történő döntésre (BH.2016.113.).

Ha pedig bizonyítási eljárás lefolytatása nem szükséges, akkor ugyanezen gondolatmenetet követve lehetőség kínálkozik büntetővégzés meghozatalára. Ez csak akkor célszerű, ha a fentiekben említett pedagógiai jellemzés és pártfogó felügyelői vélemény azt támasztja alá, hogy eljárási cselekmény nélkül is kifejtheti a határozat a kívánt hatást. Ezen a ponton is megemlítjük a pedagógiai jellemzés kötelező beszerzésének és pártfogó felügyelői véleményhez csatolásának fontosságát.

Javasoljuk ezért a jogalkalmazónak az ügyészszégi tárgyalás tartása iránti kérelem gyakorlatának felülvizsgálatát és a beszámítási képességet sem kizáró, sem korlátozó személyiségjegyek esetén eljárásjogi szempontból a büntetővégzés elfogadását, ha annak többi feltétele fennáll. Elemzésünk szerint ugyanis nincs akadálya annak, hogy a jogalkalmazó az

egyszerű megítélésű, tömegesen előforduló, legfeljebb kis és közepes tárgyi súlyú bűncselekmények esetén a gyors, hatékony befejezés érdekében írásbeli eljárást folytasson le. Ha pedig azzal a jogorvoslatra jogosultak nem értenek egyet, tárgyalás tartását kérhetik.

A büntetővégzés hozadéka a fiatalok terhelte elleni büntetőeljárásban a gyorsítás, a kímélet és a költséghatékonyság.

Alapvetően – rendkívüli (veszély)helyzet hiányában – a büntetővégzés meghozatalára egy hónap áll a bíróság rendelkezésére. A gyakorlat azt mutatja, hogy eljárási cselekmény foganatosítása esetén egy hónap alatt legfeljebb az előkészítő ülés megtartására kerül sor. Tárgyalásmellőzőes döntéshozatalnál lerövidül a büntetőeljárás befejezése. Márpedig ez növeli a szankció pedagógiai hatását. A bűncselekmény elkövetésétől a felelősségrevonásig eltelt idő és a jogkövetkezmény hatékonysága fordított arányban áll.¹⁸⁶ Emellett a büntetőeljárás elhúzódása annál nagyobb terhet ró a terhelte, minél tovább tart. Megszégyenülhet a környezetében, pszichésen hat rá, traumatizálhatja.¹⁸⁷

A kímélet pedig abban nyilvánul meg, hogy a terhelte nem kell megszégyenülnie, kínos helyzetbe kerülnie az eljárási cselekményen. Vári Vince emeli ki, hogy a gyermekközponthusággal ellentétesen ható káros körülmények egyike a büntetőeljárási abúzus, a feleslegesen ismétlődő kihallgatások. Ez nemcsak a sértette, tanúra, a terhelte is vonatkozik.¹⁸⁸

Olcsóbbá válik a büntetőeljárás, hiszen szükségtelen előkészítő ülés, tárgyalás, bizonyítási eljárás lefolytatása a bíróságon, ezáltal (kirendelt) védő sem jelenik meg, nem keletkezik plusz díja és költsége, ugyanígy a tanúnak se. Ez nem jelentheti a beismerés forszírozását, nyomásgyakorlást.¹⁸⁹

Persze ehhez az kell, hogy a büntetővégzés feltételei fennálljanak és annak meghozatalától is kellő visszatartó hatás legyen várható. Az időszerűség nem abszolutizált elvárás, a szakmai megalapozottság rovására nem érvényesíthető.¹⁹⁰

¹⁸⁶ NAGY Alexandra – NAGYNÉ GÁL Mónika: i.m. 63.

¹⁸⁷ VASS Péter: i.m. 93.

¹⁸⁸ VÁRI Vince: i.m. 74.

¹⁸⁹ HELLWIG, Albert: i.m. 290-291.

¹⁹⁰ KADLÓT Erzsébet: i.m. 6.

VIII.2. A fiatalkorú terhelt és a távollétes eljárás, valamint a biztosíték letétbe helyezésével folyó eljárás

A Be. 694. § (2) bekezdése szerint a távollévő vagy külföldön tartózkodó fiatalkorú terhelttel szemben távollétes eljárás nem folytatható le. Ennek indoka a fiatalkorú elleni büntetőeljárás speciális céljában keresendő. Nem elérhető a nevelő hatás akkor, ha a fiatalkorú terhelt ténylegesen nem értesül a bírósági procedúra megindításáról, lefolytatásáról, végkimeneteléről, nincs jelen az eljárásban, adott esetben később nem is érti, hogy mi miért történt.

Míg a büntetővégzést feltétlenül személyesen át kell vennie a fiatalkorú terheltnek – különben nem emelkedhetne jogerőre – addig a távollétes büntetőeljárásban hozott határozat hirdetményi kézbesítés eredményeként is jogerős lehet. Ez alapvető és a fiatalkorú elleni büntetőeljárás céljainak elérése szempontjából döntő eltérés, mely azt mondatja velünk, hogy egyetértünk a jogalkotói meglátással. Ha adott esetben a fiatalkorú nem is értesül a határozatról, akkor eleve nem is érhető el vele a cél. Márpedig a távollétes büntetőeljárásnál ez könnyen előfordulhat.

Hogy miért is mondatja velünk ez, hogy a felnőtteknél támogatandó ez a külön eljárás, míg a fiatalkorú terhelteknél nem? Ennek egyetlen oka a fiatalkorúakra vonatkozó speciális eljárási cél, a nevelő, fejlesztő hatás kifejtése. Ez jelen van a felnőtteknél is, de a fiatalkorúaknál ez az elsődleges és a legfontosabb. A jogkövetkezmény felett áll a gyerek / fiatalkorú érdeke.

A távollétes eljárás kizártsága a büntetőeljárás elhúzódásához vezethet, hiszen az ismeretlen helyen tartózkodó fiatalkorú terhelt elleni büntetőeljárás felfüggesztését eredményezi. Mégis egyetértünk a szabályozással, mert a gyors befejezés sose – sem felnőtt-, sem fiatalkorú esetén – jelentheti a garanciális szempontok csorbulását.

Holé Katalin és Kadlót Erzsébet megjegyzi, hogy a távollétes eljárás kizártságát az is alátámasztja, hogy szükséges a személyes benyomás megszerzése annak eldöntése érdekében, hogy milyen a fiatalkorú terhelt személyisége, adott esetben szükséges-e igazságügyi szakértő kirendelése.¹⁹¹ Ezzel az érveléssel annyiban vitatkozunk, hogy már a nyomozás során feladat a kérdés tisztázása. Ha ez a bírósági szakra maradna, akkor büntetővégzést sem lehetne hozni.

¹⁹¹ HOLÉ Katalin – KADLÓT Erzsébet: i.m. 102.

Éppen ezért a nyomozásban célszerű nemcsak a fiatalkorú egyéni értékelésének, pártfogó felügyelői véleményének beszerzése, hanem annak tisztázása is, hogy rendelkezett-e beszámítási képességgel az elkövetés idején.

Bár nem a távollétes külön eljárás kérdéséhez tartozik, de itt is megemlítjük, hogy előkészítő ülés, tárgyalás tartása esetén a fiatalkorú terhelt nem mondhat le a tárgyaláson való részvételről, még akkor sem, ha időközben a 18. évét betöltötte (BH.2015.61.).

A biztosíték letétbe helyezésével folyó büntetőeljárás célja, hogy ha a bíróság vagy az ügyészség engedélyezte a biztosíték letétbe helyezését és a terhelt ennek eleget is tett, akkor az eljárási cselekmények, a tárgyalás a távollétében is lefolytatható, befejezhető. Mivel a fentiekben leírtak szerint a fiatalkorú terhelttel szemben távollétes eljárás nem lehetséges, így a biztosíték letétbe helyezésével folyó eljárás is kizárt a fiatalkorúaknál.

VIII.3. A fiatalkorú terhelt bíróság elé állítása

Ezzel szemben a Be. XCVIII. fejezete szerinti bíróság elé állítás mint külön eljárás fiatalkorú terheltekre vonatkozóan különösen ajánlott. Ennek indoka az, hogy minél kevesebb idő telik el a bűncselekmény elkövetése és az elkövető felelősségre vonása között, annál inkább elérhető a nevelő hatás.

A fiatalkorú terheltre vonatkozóan nincs speciális szabálya a bíróság elé állításnak, azaz a két külön eljárás egymás mellett minden további nélkül alkalmazható a feltételek megléte esetén.

A bíróság elé állítás és a büntetővégzés alkalmazási feltételeinél számos hasonló pont figyelhető meg. Itt is van egy büntetési tétel határ, ami felett nem jöhet szóba a külön eljárás – büntetővégzésnél 3, illetve 5, bíróság elé állításnál 10 év – közös pont az ügy megítélésének egyszerűsége, valamint a bizonyítékok rendelkezésre állása. Utóbbit kifejezetten nem tartalmazza a büntetővégzés, de a logikai értelmezésből következik. Hogyan folytathatná le bizonyítási eljárás nélkül, tárgyalás mellőzésével a büntetőeljárást a bíróság, ha nem állnak rendelkezésre a bizonyítékok, hiszen ebben az esetben alapvető garanciális szabályokat sértene meg?! A tettenérés és a beismerés viszont nem feltétele a büntetővégzésnek, ha a büntetési tétel legfeljebb 3 évig terjedő szabadságvesztés. Beismerésre akkor van szükség, ha 5 évig tartó szabadságvesztéssel fenyegetett esetről van szó.

Közös előnye a két külön eljárásnak a gyorsításra törekvés és annak elérése. Az előbb említett feltételek viszont azt biztosítják, hogy csak akkor legyenek alkalmazhatóak ezek a gyorsító külön eljárások, ha nem jár a megalapozottság megsértésével. Ha a jogalkalmazó úgy ítéli meg, hogy szükséges a pszichés ráhatással járó eljárási cselekmény, de a gyors befejezésre is törekszik, akkor a bíróság elé állítás megfelelő lehet.

VIII.4. A fiatalkorú terhelt és a katonai büntetőeljárás

Ugyanarra a terheltre nézve a fiatalkorú elleni és a katonai büntetőeljárás együttesen nem alkalmazható, hiszen a katonai büntetőeljárás személyi hatályát képező Magyar Honvédség tényleges állományú tagja; a rendőrség, az Országgyűlési Őrség, a büntetés-végrehajtási szervezet, a hivatásos katasztrófavédelmi szerv, a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagja; szövetséges fegyveres erő tagja nem lehet 18 éven aluli személy.

Ha a több terhelt közül ugyanazon eljárásban van fiatalkorú és katona is, akkor a fiatalkorúakra vonatkozó eljárási szabályokat a fiatalkorúra alkalmazni kell, ugyanakkor a katonai bíróság jár el. Ez azt jelenti, hogy a katonai büntetőeljárásban a katonai bíró egyben kijelölt fiatalkorúak bírója is. Ha vannak ülnökök, akkor a fiatalkorúakra vonatkozó szempontok érvényesülése érdekében előírás, hogy legalább az egyik katonai ülnöknek pedagógusnak, pszichológusnak vagy gyermekvédelmi szakembernek is lennie kell. A katonai bíró a Magyar Honvédség hivatásos tisztje. A vádat katonai ügyész képviseli.

Bár ritkaságszámba megy a két külön eljárás kapcsolódása, ha ez mégis felmerül, akkor nehéz helyzetben van a jogalkalmazó, hiszen a fiatalkorúak és a katonai büntetőeljárás célja, szellemisége, légköre merőben más. Míg a katonáknál erős hierarchia, fegyelmezettség, szigorúság áll fenn, addig a fiatalkorú terhelt számára pont hogy olyan légkört kell teremteni, amely elsősorban a nevelését, fejlődését szolgálja. Ehhez szükséges a megfelelő, életkorhoz igazodó beszéd, így a katonai bíróság némiképp skizofrén helyzetbe kerülhet a katona és a fiatalkorú terhelt kihallgatásakor.

VIII.5. A fiatalkorú terhelt és a magánvádas, pótmagánvádas eljárás

Fiatalkorú terhelttel szemben sem magánvádnak, sem pótmagánvádnak nincs helye. A

szabályozás lényege, hogy az ügyészség mint vádhatóság szűrőként funkcionáljon és a feljelentés alapján eldöntse, mérlegelje, hogy indokolt-e vádemelés az ügyben. A magán- és pótmagánvádas büntetőeljárások jellemzője ugyanis a személyes motiváltság, mely lehet alapos, de lehet megalapozatlan is. Az ügyészség tölti be azt a szerepet, hogy mérlegelje a bizonyítékok, az eljárás tárgya alapján, hogy szükséges-e a felelősségre vonás érdekében a büntetőeljárás lefolytatása. Itt különösen előtérbe kerülhetnek a fejezet tárgyát nem képező elterelési lehetőségek, úgy, mint a közvetítői eljárás, a feltételes ügyészi felfüggesztés. Ha pedig ezekre nincs mód, az ügyészi megrovás. Ennek az oka – az előzőkhöz hasonlóan – a fiatalkorú terhelt elleni büntetőeljárás speciális céljában keresendő. A nevelő, fejlesztő hatás kifejtése érdekében létezik a szabály, hogy csak kijelölt ügyész járhat el a vád képviselőjeként, ami képességet, tudást, tapasztalatot, attitűdöt feltételez, mely a természetes személy magán-, pótmagánvádlótól nem várható el.¹⁹²

VIII.6. A fiatalkorú terhelt és az egyezségi eljárás

Az eljárás gyorsításához és egyszerűsítéséhez köthető lehetőség, külön eljárás az egyezség megkötése iránti. Ebben a tekintetben a fiatalkorú terheltekre nem tartalmaz speciális előírásokat a jogszabály. Mivel megállapítható, hogy a fiatalkorúaknál különösen számottevő szempont a szakszerűség mellett a gyors befejezés, így a több más lehetőség mellett – bíróság elé állítás, büntetővégzés, ügyészi megrovás, feltételes ügyészi felfüggesztés, közvetítés – ez is előnyös lehet a fiatalkorú kedvező személyiségfejlesztése érdekében.

VIII.7. Fejezeti összegzés

A külön eljárások közül a büntetővégzés, a bíróság elé állítás, az egyezségi eljárás minimalizálja az igazságügyi beavatkozás mértékét, ezáltal csökkenti annak ártalmait. Mindez megfelel az ENSZ Pekingi Szabályoknak a fiatalkorúak igazságszolgáltatási rendszerére vonatkozó minimumkövetelményekről, mely a más bánásmód biztosítását ajánlja.¹⁹³

Elemzésünk szerint a fiatalkorú terheltek felelősségre vonásánál a fokozatosság elvét kell szem előtt tartani. Elsősorban a megelőzésre kell törekedni, hogy már a büntetőeljárás megindítására

¹⁹² SCHWARCZENBERGER Hanna: i.m. 19.

¹⁹³ LŐRINCZ József: Európai fejlődésirány a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásában. Rendvédelmi füzetek, 1999/11. 13.

se kerüljön sor. Ha ez nem lehetséges, akkor vizsgálандó az elterelés lehetősége – a közvetítői eljárás, a feltételes ügyészi felfüggesztés – a stigmatizáció és a büntetőjogi felelősség megállapításának elkerülése érdekében. Ezt követi az az esetkör, amikor ugyan sor kerül a felelősség kimondására, de minél egyszerűbben, rövidebben, gyorsabban. Ezt a célt szolgálja az ügyészi megrovás, a büntetővégzés, az egyezség, a bíróság elé állítás. Ha pedig ezekre nincs lehetőség, akkor következik a rendes bírósági eljárás a fiatalkorú terheltekre vonatkozó különös szabályok betartásával.

Vizsgálatunk eredményeként megállapítjuk, hogy bár nem a gyorsaság a legfőbb szempont, hanem a megalapozottság, a kettő nem zárja ki egymást. A fiatalkorú terhelt elleni büntetőeljárások gyakorlatának egyik kritikájaként fogalmazódott meg az indokolatlan elhúzóds.¹⁹⁴ Ezekre válaszul javasoljuk a jogalkalmazó számára a külön eljárások minél rugalmasabb alkalmazását.

Ahogy Gyurkó Szilvia a gyermekközpontú igazságszolgáltatás témájában megfogalmazta, a fiatalkorúak érdekeinek minél magasabb fokú érvényesítését nem a jogalkotás termelékenységében, hanem a jogi normák működésében, a jogalkalmazók személyében látja.¹⁹⁵ A jogalkotás gyakorlatilag megtette a tőle elvárhatót azzal, hogy kimondta a gyermek legfőbb érdeke érvényesítésének követelményét.¹⁹⁶ Ide köthető a jelen fejezet tárgyát nem képező elvárás a jogalkalmazók képzésére. Ahogy Bárd Károly megfogalmazza Karl Dieter Opp nyomán, tetten érhető, hogy a jogalkalmazó a saját hétköznapi bölcsességeiket helyezik előtérbe a szociológia, kriminológia, szociálpszichológia téziseivel szemben.¹⁹⁷ Ezen kell változtatni.

A jogi normák rendelkezésre állnak. Csak helyesen fel kell ismerni, hogy mikor melyik megközelítés, külön eljárás vezet eredményre. Ezzel nem azt mondjuk, hogy feltétlen a külön eljárás a megoldás, hiszen lehet, hogy a feltételei se állnak fenn vagy fennállnak ugyan, de mégse az mutatkozik célravezetőnek. Ezt mindig az adott eset összes körülményei alapján kell értékelni, vizsgálni.

¹⁹⁴ VASS Péter: i.m. 87.

¹⁹⁵ GYURKÓ Szilvia: i.m. Belügyi Szemle, 2013/9. 29.

¹⁹⁶ GYURKÓ Szilvia: i.m. Belügyi Szemle, 2013/9. 30.

¹⁹⁷ BÁRD Károly: A büntetőhatalom megosztásának buktatói. KJK, Budapest, 1987. 181.

IX. FEJEZET

ELTERELÉS FIATALOKÚAKNÁL

*„Inkább abban szeretnék segíteni másoknak,
hogy lássanak több árnyalatot meg többfajta
alternatívát.”*

(Gyurkó Szilvia)

Ez a fejezet arra a kérdésre keresi a választ, hogy milyen eszközök állnak rendelkezésre annak érdekében, hogy a bűncselekmény elkövetőjévé vált fiataloktól távol tartsuk a formális büntető igazságszolgáltatási rendszertől anélkül, hogy ezzel feladnánk a büntetőeljárás célját. Mikor van erre lehetőség és milyen szempontokat kell mérlegelni? Miért van egyáltalán szükség arra, hogy a formális büntető igazságszolgáltatásnál enyhébb módszereket alkalmazzunk a fiatalok elkövetőknél?

IX.1. Az elterelésről általában

A Be. preambuluma kiemeli, hogy a törvény megalkotásánál az Országgyűlés mint jogalkotó figyelemmel volt Magyarország nemzetközi jogi és uniós kötelezettségeire. Márpedig a fiatalok terheltek esetén a nemzetközi jogi és uniós elvárások – összhangban a jogtudomány megállapításaival – előtérbe helyezik a formális büntető eljárásjogon kívüli lehetőségeket. A Pekingi Szabályok alapelveként rögzítik a jogi beavatkozások számának csökkentését, lehetőség szerint az alternatív szankciók csökkentését. Az ENSZ Gazdasági és Szociális Tanács 1997. július 21-én elfogadott 1997/30. számú határozata – a több tucatnyi nemzeti jog szabályainak összevetéséből készített, Renate Winter nevéhez köthető 1997-es Mintajoggal egyezően – nyomatékosítja a helyreállító igazságszolgáltatás, a formális igazságszolgáltatási rendszertől távoltartás érdekében az elterelés, a diverzió fontosságát.¹⁹⁸

Az elterelést hangsúlyozók abból indulnak ki, hogy a fiatalok elkövető nagyobb eséllyel válik bűnismétlővé akkor, ha megjárja a formális büntető igazságszolgáltatás útját. Az elterelés ezen út formális szankcióival és az azzal együtt járó megbélyegzéssel szemben alternatív jogkövetkezményeket alkalmaz. Ez illeszkedik a helyreállító igazságszolgáltatás eszméjéhez,

¹⁹⁸ Az elterelést szabályozza sok állam, így például Ausztria is.
BERTEL, Christian – VENIER, Andreas: i.m. 187.

mely nem a büntetést, hanem a bűncselekménnyel okozott kár megtérítését, az okozott sérelmek helyreállítását, jóvátételét tartja szem előtt. Bár Nyugat-Európában a 20. század nyolcvanas éveiben felbukkant egy olyan irányzat, mely megkérdőjelezte a nevelési eszme helytállóságát¹⁹⁹, Magyarország ezt nem követte és továbbra is együtt képzei el a büntetést a neveléssel.²⁰⁰ Napjainkban a fiatalok terheltek vonatkozásában három hangsúly figyelhető meg. Az egyik a nevelést helyezi középpontba (Németország, Franciaország, Ausztria, Belgium), a másik a büntetést (Egyesült Államok), a harmadik az áldozatok érdekeit.²⁰¹

Mennyiben szolgálja ezeket az elterelés?

Az alternatív szankcióknak kettős feltételrendszere van. Egyrészt beszélhetünk jogszabályi előírásokról, melyek egyértelműek és kötelezően alkalmazandók. Másrészt még akkor se biztos, hogy ezek az alternatív szankciók, eljárások célravezetőek, ha a norma szintjén a feltételeik teljesülnek. A második feltételrendszer az adott körülményektől függ. A jogalkalmazónak mérlegeléssel kell eldöntenie, hogy a jogszabályi feltételek fennállta esetén az elterelés jobban szolgálja-e a fiatalok társadalomba történő be-, illetve visszailleszkedését, a sértetti érdekeket, a bűnmegelőzést, a társadalom védelmét.

Ahhoz, hogy megítélhessük, érdemes és célszerű-e az alternatív eljárásokat és szankciókat alkalmazni, mérlegelési szempontokat kell felállítanunk.

Szemügyre kell vennünk az alanyi és a tárgyi tényezőket, azaz a bűncselekmény súlyát, elkövetési körülményeit, a bűncselekménnyel okozott kárt és egyéb következményeket, illetve az elkövető életkorát, előéletét. Itt is hangsúlyozzuk az egyéni értékelés eszközeinek fontosságát. Ahhoz, hogy a fiatalok terhelt személyiségét feltárjuk, szükséges a tényeken alapuló, alapos, részletes, iskolai jellemzést tartalmazó pártfogó felügyelői vélemény. Összességében elmondható, hogy az elterelés elsősorban az első bűnelkövetőkre korlátozódik, ritkábban a másodikra, és nem alkalmazandó visszaesőkre, a legsúlyosabb bűncselekmények elkövetőire.²⁰²

¹⁹⁹ KAISER, Günter: International vergleichende Perspektiven zum Jugendstrafrecht. In: SCHWIND, Hans – BERZ, Ulrich – GEILEN, Gerd – HERZBERG, Rolf – WARDA, Günter: Festschrift für Günter Blau zum 70. Geburtstag am 18. Dezember 1985. Walter de Gruyter, Berlin – New York, 1985. 441-457.

²⁰⁰ LIGETI Katalin: i.m. 14.

²⁰¹ DEBRECZENI Lilla: i.m. 44.

²⁰² DALLOSNÉ FARKAS Edina: i.m. 6-7.

Emellett eljárásjogi körülményekre is tekintettel kell lennünk. Az alternatív szankciók és eljárások alkalmazásának feltétele, hogy az elítéléshez szükséges bizonyítékok rendelkezésre álljanak, ne merüljön fel ésszerű kétely a terhelt büntetőjogi felelősségének kérdésében. Ezen túlmenően megkívánt, hogy a bűnösségét beismerje, egyúttal beleegyezzen az alternatív szankciók alkalmazásába. Az elterelés nem járhat szabadságelvonással, és tiszteletben kell tartani az emberi jogokat, a jogi biztosítékokat.²⁰³ A legjelentősebb tárgyi súlyú bűncselekmények, illetve a társadalomra legveszélyesebb elkövetők esetén nem alkalmazandó az elterelés, csak a szabadságelvonással nem járó jogkövetkezmények esetén jöhet szóba.²⁰⁴

Ha az elterelés kötelezően alkalmazandó és mérlegelésen alapuló feltételei fennállnak, akkor lehet előnyöket várni ettől az informális büntető igazságszolgáltatási módszertől. Az eljárás gyorsabbá válik (kiesik a bírósági szakasz), hatékonyabban figyelembe veszi a sértett érdekeit, a bűncselekménnyel okozott kár jóvátételének szempontját (a büntetés helyett ez áll a középpontban), elkerüli a formális büntetőeljárás általi megbélyegzést és szankciókat, így adott esetben a fogva tartást is. Bár, megjegyezzük, hogy fogva tartás fiatalkorúak esetén csak a legsúlyosabb bűncselekmények elkövetése esetén vagy a legkriminálisabb múltú elkövetőknél jöhet szóba, akkor viszont az elterelés nem alkalmazható.

IX.2. A fokozatosság elve a fiatalkorú terheltek büntető felelősségre vonása során

Az elterelésnél és a külön eljárásoknál írtak alapján kirajzolódott előttünk egy séma, mely a fokozatosság elvét figyelembe véve meghatározza a fiatalkorú terheltek elleni büntetőeljárás lefolytatását.

IX.2.1. Elsősorban és leginkább a prevencióra, a bűncselekmény elkövetésének megelőzésére kell törekedni. Ez nem feltétlenül a büntető eljárásjog, hanem a kriminológia, sőt, összességében nézve a gyermek- és ifjúság-, valamint a szociálpolitika területe.

IX.2.2. Ennek eredménytelensége esetén kell megvizsgálni, hogy van-e lehetőség az elterelésre. Ahogy a fentiekben leírtuk, az elemzés iránya kettős: egyrészt a jogszabályi-kötelező, másrészt a célszerűség-mérlegelési feltételeket kell megtekinteni. Ezek kogens, együttesen alkalmazandó szempontrendszer. Az elterelés nem alkalmazandó, ha hiányoznak a

²⁰³ DALLOSNÉ FARKAS Edina: i.m. 7.

²⁰⁴ NAGY Ferenc: A fiatalkorúak büntetőjoga reformjának szükségességéről. Magyar Jog, 1994/5. 285-293.

jogszabályi feltételei, de akkor se, ha azok ugyan fennállnak, de nem várható tőlük eredmény akár a bűncselekményben, akár az elkövetőben rejlő okok miatt.

Ha úgy ítéljük meg, hogy az elterelés lehetséges és eredményes is lehet, akkor kell kiválasztanunk az alternatív eljárások, szankciók közül a legcélravezetőbbet.

IX.2.3. Az ügyészség már a nyomozati szakban felfüggeszti a büntetőeljárást, ha a közvetítői eljárás feltételei fennállnak. Ha a közvetítés eredményre vezetett, akkor további felfüggesztésnek lehet helye, ha az a megállapodás teljesítése érdekében szükséges.

Az ügyészség felfüggesztheti a büntetőeljárást, ha feltételes ügyészi felfüggesztésnek van helye.

Mind közvetítés, mind feltételes ügyészi felfüggesztés céljából csak egyszer van helye a nyomozás során a felfüggesztésnek. Ha feltételes ügyészi felfüggesztésre került sor, akkor közvetítés céljából, ha pedig közvetítés miatti felfüggesztésre került sor, akkor feltételes ügyészi felfüggesztés céljából nincs helye a felfüggesztésnek.

Ha a feltételes ügyészi felfüggesztés keretében előírt magatartás tanúsítása vagy a feltételes ügyészi felfüggesztés tartamának eredményes letelte folytán a büntethetőség megszűnt, akkor az ügyészség megszünteti a büntetőeljárást, így az el sem jut a bíróságra. Ugyanez a végeredmény tevékeny megbánás esetén, illetve akkor, ha a bűnösség szankciójaként az ügyészség alkalmaz megrovást. (Ha azonban a fiatalkorú ezt sérelmezi, akkor a büntetőeljárást folytatni kell.) Fiatalkorúakra is érvényes az az előírás, hogy az ügyészség megszünteti a büntetőeljárást az olyan bűncselekmény tekintetében, melynek az elkövetett jelentősebb súlyú bűncselekmény mellett az elkövető felelősségre vonása szempontjából nincs jelentősége.

A közvetítés a resztoratívnak is nevezett helyreállító igazságszolgáltatáson alapul. Ez valamilyen szinten a polgári jogban ismert kártérítéshez köthető eredeti állapot helyreállításához, az in integrum restitutio-hoz hasonló. Itt nem az állam büntető igénye élvez elsőbbséget, hanem a bűncselekménnyel okozott kár megtérítése, a sértett érdeksérelmének kiegyenlítése. Célja a terhelt és a sértett megegyezése révén a bűncselekmény következményeinek jóvátétele, a terhelt jövőbeni jogkövető magatartásának elősegítése. Fiatalkorúak esetén ettől nagyobb hatás várható, mint a felnőtteknél, hiszen megtapasztalja,

hogy a tetteinek következménye van, melyért nemcsak büntető, hanem polgári jogi szempontból is helytállni tartozik. Mivel fiatal korban gyakorolható a személyiségre általában a legnagyobb pozitív hatás, így bízhatunk benne, hogy eredményes közvetítés esetén a büntetőeljárás megszüntetése is kiváltja a visszatartó hatást.

A próbára bocsátás intézkedéséhez hasonló célt szolgáló jogintézmény a feltételes ügyészi felfüggesztés. Az ügyészség határozattal felfüggesztheti a büntetőeljárást, ha a terhelt jövőbeni magatartására tekintettel a büntetőeljárás megszüntetése várható. Feltétele, hogy a nyomozás nyolcévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűncselekmény miatt van folyamatban és a bűncselekmény jellegére, az elkövetés módjára tekintettel a feltételes ügyészi felfüggesztéstől is a fiatalkorú helyes irányba történő fejlődése várható. A felfüggesztés időtartama egy évtől három évig terjedhet, és erre az időszakra az ügyészség a pártfogó felügyelet céljainak elérése érdekében külön magatartási szabályokat írhat elő. Kizárt a feltételes ügyészi felfüggesztés visszaeső vagy bünszervezetben elkövetés esetén, illetve, ha a bűncselekmény halált okoz vagy a szándékos bűncselekményt a felfüggesztett szabadságvesztés próbaideje alatt követte el a terhelt. A feltételes ügyészi felfüggesztés elsősorban ott mérlegelendő, ahol az ügyészség próbára bocsátást indítványozna.²⁰⁵ A végeredmény ugyanaz, az elkövetőnek meghatározott ideig tartózkodnia kell bűncselekmény elkövetésétől, de a büntetőeljárás gyorsabb, mert kimarad a bírósági szakasz és olcsóbb is, mert kisebb a kirendelt védői díj. A nevelő hatás hatékonyabb lenne, hiszen már rögzítettük, hogy minél közelebb esik egymáshoz a bűncselekmény elkövetése és a büntetőjogi felelősségre vonás, annál nagyobb visszatartó erő lakozik a jogkövetkezményben.²⁰⁶

IX.2.4. Közvetítés, feltételes ügyészi felfüggesztés hiányában is dönthet úgy az ügyészség, hogy nem emel vádat a fiatalkorú ellen, hanem az ügyészi megrovás mint büntető anyagi jogi szankció, intézkedés alkalmazását részesíti előnyben. Az elterelésnél írt mérlegelési feltételek irányadók itt, azaz erre is akkor van lehetőség, ha a bizonyítékok egyértelműek, a büntetőeljárás célja tárgyalás tartása nélkül is elérhető. Ezzel fejezi ki a jogalkalmazó a rosszallását és szólítja fel a fiatalkorú terhelteket a helyes út betartására.

²⁰⁵ FÜLÖP Ágnes – NAGY Emese: Új törekvések a fiatalkorúak büntetőjogában. Kriminológiai Tanulmányok 42. 321. https://www.okri.hu/images/stories/KT/kt42_2005_sec.pdf (2020. június 20.)

²⁰⁶ SCHWARCZENBERGER Hanna: i.m. 16.

IX.2.5. Az eljárás gyorsítása és hatékonyságának növelése érdekében a nyomozás során az ügyészség bármikor közölheti a terhelttel, hogy a bűncselekmény és a bűnösség beismerése esetén milyen intézkedés alkalmazására, határozat meghozatalára lát lehetőséget. Ez történhet írásban vagy a gyanúsított kihallgatás jegyzőkönyvébe foglaltan. Mind a feltételes ügyészi felfüggesztés, mind a közvetítés ebbe a körbe tartozik. Ez a tájékoztatás lehetővé teszi a terhelt és általában a védelem számára a tisztánlátást, a lehetőségek mérlegelését, azt, hogy a felajánlást elfogadja-e. Az egyezkedést felvetheti nemcsak az ügyészség ebben a tájékoztatásán, hanem a terhelt, a vádó és a törvényes képviselő is. Ha ez megtörténik, a bűnüldözés és a védelem közös nevezőre jut, akkor az ügyészség és a terhelt külön eljárás lefolytatása érdekében egyezséget köt. Az ügyészség figyelmezteti a terheltet az egyezségkötés következményeire, majd azt a gyanúsított kihallgatás jegyzőkönyvébe foglalják. A terhelt beismeri a büntetőeljárás alapjául szolgáló valamennyi vagy akár csak egyes bűncselekmények vonatkozásában a bűnösségét, és ez alapján az egyezés tartalmazza a bűncselekmény leírását és minősítését, a terhelt beismerő nyilatkozatát vagy vallomását, továbbá a jogkövetkezmény nemét, mértékét, tartamát. Ezek kötelező tartalmi elemek. Emellett azonban a megállapodás tartalmazhatja az eljárás részbeni megszüntetését, a feljelentés részbeni elutasítását, a bűnügyi költség viselését, a terhelt által vállalt egyéb kötelezettségeket, így például a bűnüldöző hatósággal történő együttműködését, a magánfél részére kártérítés kifizetését, közvetítésen részvételt. Az aláírt egyezés alapján aztán az ügyészség külön eljárást kezdeményez, ahol a bíróság a jogszabályok betartása és egyetértése esetén jóváhagyja azt.

IX.2.6. Ha az elterelésnek jogszabályi vagy célszerűségi akadályai vannak, akkor érdemes megfontolni az ügyészi megrovás vagy a külön eljárások igénybe vételét, mely azonban külön fejezet tárgyát képezi.

Ugyanúgy, ahogy a külön eljárásokról szóló fejezetben is kifejtjük, itt is leszögezzük, hogy javasoljuk minél szélesebb körben megfontolni mind az elterelés, mind pedig a külön eljárások igénybe vételét.²⁰⁷ Annál is inkább érvényes ez, mert az 1998. évi XIX. törvényben szereplő egyik elterelési lehetőség, a vádemelés elhalasztásának vizsgálata azt mutatta, hogy ilyen esetekben az ügyek 85%-a zárul eredményesen, a büntetőeljárás megszüntetésével. Fontos

²⁰⁷ Halász Beáta meglátása szerint a jogalkalmazók kevés esetben élnek az elterelés lehetőségével. HALÁSZ BEÁTA: i.m. 74.

azonban a nevelő, helyreállító hatás érdekében, hogy az esetlegesen előírt magatartási szabályok konkrétak és végrehajthatóak legyenek.²⁰⁸

Az eltereléssel együtt mindig ott van az a lehetőség is, hogy a jogalkalmazó a szignalizációs jogkörénél fogva riassza a gyermekvédelmi intézményrendszert a fiatalkorú megmentéséért.

Az elterelés kapcsolódik a gyermekbarát igazságszolgáltatás lényegéhez, a fiatalkorú terhelt érdekeinek figyelembevételéhez. Minimalizálja az igazságszolgáltatás beavatkozásának szükségességét, csökkenti az azzal járó ártalmakat, érvényre juttatja a Pekingi Szabályokban is megfogalmazott speciális megközelítést.²⁰⁹ Sikeresége esetén az állam büntetőhatalma elenyészik. Ugyanakkor a büntetés nem öncélú, hanem mindig a megelőző és nevelő célt szolgálja. Ha azonban a cél elérhető büntetés nélkül is, ráadásul szolgálja a bűncselekménnyel okozott károk megtérítését is, akkor nincs szükség rá. A lépcsőzetesség azt is jelenti, hogy ha kisebb beavatkozással is elérhető ugyanolyan hatás, akkor elég a kisebb beavatkozást kifejezni. A sikeres eltereléssel ugyan a büntetés elmarad, azonban a nevelő hatás nem, hiszen éppen azért lett sikeres az elterelés, más kérdés, hogy ez a nevelő hatás meddig érvényesül, illetve a sértettek érdekei is érvényesültek, ha a kártérítés, jóvátétel megtörtént. Fiatalkorúaknál viszont elsődleges a nevelő hatás, csak ezt követi a helyreállító és a büntető igazságszolgáltatás iránti igény.

²⁰⁸ KRETZ Annamária: i.m. 57.

²⁰⁹ DEBRECZENI Lilla: i.m. 41.

X. FEJEZET

A FIATALKORÚ ELLENI NÉMET BÜNTETŐELJÁRÁS – ÉS ÖSSZEVETÉSE A MAGYARRAL

„Az igazi dicsőség az, ha valaki felül tud emelkedni önmagán.”

(Bonaparte Napoleon)

A jogfejlesztés több lábon álló folyamat, cél. Egyfelől támaszkodik a jogtudomány megállapításaira. A jogtudomány vizsgálja, magába foglalja a jogszabályok elemzését, a jogalkotás tendenciáit, azokat kritikus szemmel figyeli, és teszi meg a saját javaslatait. Másfelől épít a jogalkalmazói gyakorlatra. A jogszabályok alkalmazása során derül ugyanis fény elsőként és legmarkánsabban a jogalkotás hiányosságaira, mulasztásaira, tévedéseire, ellentmondásaira. Ezek a jogfejlesztés belső dimenziói. Célszerű azonban nyitott szemmel járnunk, és látószervünket a külföld felé is irányítani. A külföldi jogalkotás, jogalkalmazás, jogtudomány mint a jogfejlesztés külső dimenziója ugyanis kétségtelenül hasznosítható lehet. Európai tanulmányútjaink során rendre konstatálhatjuk a kontinentális jogrendszerek hasonlóságát. Ennek talajára állva szemlélhetjük a többi állam megoldásait akár jogalkotási, akár jogalkalmazási vagy jogtudományi szempontból.

Jelen értekezés a fiatalkorú elleni német büntetőeljárásra fókuszál. Elemzi a német büntetőeljárás fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezéseit, felvillantja a gyakorlati szemszögeket, összeveti a magyarral és véleményt formál, hogy vannak-e olyan elemek, amelyek átültethetők, esetleg átültetendők hazánk jogrendszerébe.

X.1. A fiatalkorúakra vonatkozó szabályozás szintje

Szükséges külön eljárási jogszabály vagy az eljárásjogi kódex egyik fejezete tartalmazza a fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezéseket?

Míg Magyarországon a Be. a külön eljárások között, a XCV. fejezetben szabályozza a fiatalkorú elleni büntetőeljárás szabályait, addig Németországban 1953 óta külön törvény, a

Jugendgerichtsgesetz (a továbbiakban: JGG) rendelkezik róla. Utóbbi tartalmazza a fiatalkorúakra vonatkozó büntető anyagi, eljárási jogi és büntetés-végrehajtási normákat. A JGG szemlélete a nevelési cél elsődlegességén, a fiatalkorúak speciális eljárási szabályain, az arányosság, a rugalmasság és az együttműködés elvén, a holisztikus gondolkodásmódon alapul, és biztosítja a fiatalkorú terhelt védelmét.²¹⁰

Hasonlóan a magyar megoldáshoz, Németországban is irányadóak azok az általános büntető-eljárásjogi rendelkezések, melyekhez képest a JGG speciális szabályokat nem tartalmaz. A különbség, hogy nálunk nem külön törvény szabályozza a speciális rendelkezéseket, hanem az általános eljárásjogi kódex egyik fejezete.

A különbség a két ország eltérő büntető jogalkotására, kodifikációjára is visszavezethető. Míg Magyarországon a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény foglalja magába valamennyi büntető törvényi tényállást, addig Németországban a Strafgesetzbuchon túl egyéb jogszabályok is. Ezért nem meglepő, hogy a fiatalkorúakra vonatkozó eljárási szabályok is külön törvényben kaptak helyet.

Álláspontunk szerint ebben a tekintetben a magyar kodifikáció egységesebb, áttekinthetőbb, illeszkedik hazánk jogi kultúrájához. A Be. kodifikációja során is a jogtörténeti hagyományok – és az egységes büntetőjogi koncepció – vezérelte az egységes büntetőeljárási törvény fenntartását.²¹¹ A német szabályozási módszer átvételét sem elméleti, sem praktikus szempontok nem indokolják.

X.2. A fiatalkorú elleni büntetőeljárás célja

Érvényesíthetők-e a generálp preventív szempontok a fiatalkorú elleni büntetőeljárásban?

Hasonlóan a Be. 677. §-hoz, a JGG 2. § (1) bekezdése is a megelőzésre, a nevelésre helyezi a fő hangsúlyt. Célja, hogy megakadályozza a fiatalkorút, illetve a felnővekvőt abban, hogy újabb bűncselekményt kövessen el. A nevelő hatás révén igyekszik személyiségükre olyan tudatos hatást gyakorolni, mely révén a társadalmi együttélés normáit betartják.

²¹⁰ NOTHACKER, Gerhard: i.m. 105., 109., 150., 203., 264., 275.

²¹¹ VASS Péter: i.m. 89.

A Gyermekjogi Egyezmény, az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának Rec(2003)20. számú ajánlása, valamint a Children irányelvhez fűzött magyarázatok összevetése alapján megállapítható a nemzetközi tendencia, hogy a fiatalkorú elleni büntetőeljárás célja a bűnismétlés megelőzése, a társadalmi beilleszkedés elősegítése, a terhelt (re)szocializációja, (re)integrációja, valamint a jogsértés elkövetése miatt kialakult hátrányok jóvátétele.²¹²

Ezek a nemzetközi elvárások mindegyike az egyénre helyezi a hangsúlyt, speciálpreventív jellegűek, illetve a sértetti jogok, érdekek garantálását szolgálják.

Beleférnek-e a fiatalkorú terheltek elleni büntetőeljárásba a generálpreventív szempontok?

Korábban már kifejtettük a fiatalkor és a nevelő hatás összefüggéseit, így ezen a helyen csak annyit jegyzünk meg, hogy a nevelés külső ráhatás a fiatalkorú személyiségfejlődésére, mely a jövőre fókuszálva hasznosítja a felnőttek tapasztalati tőkéjét. Ezzel szemben ugyanis a fiatalkorúak belsője a jelenre koncentrálna csak a csekély személyes tapasztalatára építhet.

A nevelési szándék nem ismer határokat. A hatás elérése érdekében a büntető és a családjogi bíróság együttműködik.²¹³ Ha a büntetőbíró megállapítja a fiatalkorú vádlott büntetőjogi felelősségét, de eltekint büntetés kiszabásától, akkor megvan az elvi lehetősége arra – a gyakorlatban általában mindez nem érvényesül – hogy a nevelő célzatú intézkedés kiválasztását és elrendelését a családjogi bíróra hagyja. Hacsak a büntetőeljárásban feltárt körülmények lényegesen meg nem változtak, akkor utóbbi köteles is az ügyben eljárni és intézkedést alkalmazni (JGG 53. §-a).

A magyar fiatalkorú elleni büntetőeljárás célja is a fiatalkorú terhelt nevelésének, testi-értelmi-erkölcsi-érzelmi fejlődésének az előmozdítása révén a társadalmi beilleszkedés garantálása, valamint annak megakadályozása, hogy a fiatalkorú újabb bűncselekményt kövessen el (a Be. 677. §-a).

A magyar és a német jogalkotó által használt terminológia gyakorlatilag tartalmilag fedi egymást. Lényeges kérdésnek tartjuk ugyanakkor, hogy a fiatalkorú elleni büntetőeljárásban a

²¹² Kommentár a büntetőeljárás törvényhez 2. kötet (főszerkesztő: POLT Péter). Wolters Kluwer Hungary, Budapest 2018. 1389.

²¹³ NOTHACKER, Gerhard: i.m. 264., 275.

jogalkalmazó által kiszabott szankció szolgálhat-e generálpreventív célokat. Célozhatja-e a társadalom többi tagjának visszatartását bűncselekmények elkövetésétől vagy kizárólag a terhelt speciális megelőzésére tehet kísérletet?

A fiatalkorúakra vonatkozó szabályozás szellemiségéhez a speciálprevenció középpontba helyezése áll a legközelebb. A személyiség és az erkölcs helyes irányba történő fejlesztése érdekében hangsúlyt kell fektetni az egyéniesítésre.²¹⁴ Elkerülendő, hogy egy érési folyamatban lévő fiatal kárára akarjunk példát statuálni a társadalom számára, még akkor is, ha adott esetben a deviáns-kriminális magatartás elszaporodottsága tény. Ez meglátásunk szerint mégsem zárja ki generálpreventív szempontok figyelembevételét. Ennek azonban célszerű a fiatalkorúak csoportjára fókuszálnia. A fiatalkorú terhelttel szemben alkalmazott jogkövetkezmény a többi fiatalkorúnak is jelentse a társadalmi együttélés szabályainak felmutatását, és azt, hogy a határok átlépése joghátrányhoz vezet. A generálpreventív szempontok érvényesíthetőségét a jogalkotó megfogalmazása sem zárja ki, hiszen általános alanyt használ – „a fiatalkorú” – a visszatartó hatás mint cél megfogalmazásakor.

A fiatalkorú elleni büntetőeljárásban a generálpreventív hatás nem önmagában, hanem a speciálprevenció alapján kiszabott szankció következményeként értelmezendő.

X.3. A fiatalkorúakra vonatkozó szabályozás személyi hatálya

Merev magyar jog versus rugalmas német?

A fiatalkorúság meghatározásánál már lényeges eltérés húzódik a magyar és a német szabályozás között.

A magyar rendszer akkor biztosítja a fiatalkorú elleni büntetőeljárást, ha a terhelt a bűncselekmény elkövetésekor a tizenkettedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadikat még nem [Be. 678. § (1) bekezdése]. A tizenkettő és tizennégy éves korosztály büntethetőségéről mint anyagi jogi kategóriáról és annak feltételéről, a belátási képesség vizsgálatáról (Btk. 16. §-a) – az eljárásjogi rendelkezésekre koncentrálna – most nem esik szó.

²¹⁴ LÖSEL, Friedrich – BLIESENER, Thomas: i.m. 9-10.

Emellett a jogalkalmazó kimunkálta a fiatal felnőtt fogalmát. A büntetéskiszabás során értékelhető tényezőkről szóló 56. BK-vélemény (a továbbiakban: BK-vélemény) a büntetést befolyásoló alanyi tényezők között enyhítő körülményként veszi figyelembe a büntetlen előéletet, kivéve, ha az elkövető fiatalkorú vagy fiatal felnőtt. Fiatal felnőtt az, aki a fiatalkort néhány évvel haladta túl. Bár a büntetlen előélet esetükben nem enyhítő körülmény, de az a tény, hogy a bűncselekményt fiatal felnőttként követte el, a javára értékelendő.

A JGG személyi hatálya egyrészt a fiatalkorúra terjed ki, másrészt a felnövekvő emberre.

Fiatalkorú az, aki a bűncselekmény elkövetése idején a tizennegyedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadikat még nem [JGG 1. § (2) bekezdése].

Alapvető különbség Magyarországhoz képest, hogy Németországban a 12 és 14 év közötti elkövetők büntetőjogi felelősségre vonására nincs lehetőség.

Ugyanakkor a tizennégy és tizennyolc év közötti fiatalkorú is csak akkor vonható büntetőjogi felelősségre, ha a bűncselekmény elkövetése idején a szellemi és erkölcsi érettségi foka megfelelőnek bizonyult ahhoz, hogy a cselekménye következményeit belássa és képes is legyen annak megfelelően cselekedni. Ha ez nem állapítható meg, ez hiányzik, akkor a bírónak a büntetőeljárásban is lehetősége van olyan intézkedéseket alkalmaznia, mint a családjogi bíróságnak (JGG 3. §-a).

Annak eldöntése érdekében, hogy a fiatalkorú rendelkezik-e a szükséges szellemi és erkölcsi érettséggel és ebből következően van-e beszámítási képessége, nem szükséges igazságügyi szakértő kirendelése. Ezt a feladatot a Jugendgerichtshilfe, a magyar fiatalkorúak pártfogó felügyelőjének megfelelő személy, szervezet látja el. Ugyanakkor Németországban van külön személy, akit pártfogó felügyelőnek neveznek (Bewährungshelfer). A véleményt készítő és előterjesztő személyt a bíróság a tárgyaláson is meghallgat(hat)ja. Célja, hogy ezzel vonják be az eljárásba a büntetőjogi szempontokon túl a nevelést, a szociális faktort, tárják fel a fiatalkorú személyiségét, környezetét, fejlettségét, a helyes irányba történő neveléséhez szükséges intézkedéseket. Ő az, aki tájékoztatja a fiatalkorút az eljárási szabályokról, támogatja az eljárásban való részvételét, mellette áll. A tárgyalásokon jelen lehet és észrevételt tehet [JGG 50. § (3) bekezdése]. A Jugendgerichtshilfe feladatát az ifjúságvédelmi hivatal (Jugendamt) ifjúságsegítő egyesületek közreműködésével látja el [JGG 38. § (1)-(2) bekezdései]. Például

Regensburgban ezt egy katolikus szervezet végzi.²¹⁵ Ha a szellemi-erkölcsi érettség ennek ellenére nem tisztázható, akkor természetesen lehetőség van az eljárásba szakértő bevonására [JGG 43. § (2) bekezdése].

Felnővekvő ember az, aki a bűncselekmény elkövetésekor a tizennyolcadik életévét betöltötte, de a huszonegyediket még nem [JGG 1. § (2) bekezdése].

A felnővekvő ember JGG-be emelésével a német jogalkotás kodifikálta azt a kategóriát, amit a magyar jogalkalmazás fiatal felnőttként ismer. A fogalmat az 1953-as JGG vezette be. Indokaként a második világháborút követő időszak jellegzetességeit emelik ki. Egyrészt a fiataloknak meg kellett küzdeniük a háború borzalmainak a feldolgozásával, másrészt felnőtt egy olyan generáció, akik tagjai közül sokan a csatákban elesett vagy fogságba került apa mintaképe nélkül kellett felnőniük. A felnővekvő ember fogalma annak ellenére is a JGG-ben maradt, hogy ezen körülmények megszűntek.²¹⁶

Ugyanakkor a magyartól merőben különböző rendelkezést tartalmaz a JGG 105. §-a. Ha ugyanis a felnővekvő ember büntetéssel fenyegetett bűncselekményt követ el, akkor a bíróság mérlegeléssel dönthet úgy, hogy a fiatalkorúakra vonatkozó szabályokat alkalmazza.

Ennek két vagylagos feltétele van:

- a) az elkövető személyiségéből és a környezettanulmányból az derül ki, hogy az elkövetés idején a szellemi és erkölcsi fejlettségi szintje a fiatalkorúakéval megegyező volt;
- b) a bűncselekmény jellege, az elkövetési körülmények, az elkövetői motivációk alapján fiatalkori vétekről van szó [JGG 105. § (1) bekezdése].

Ha a bíróság a felnővekvőre is a fiatalkorúakra vonatkozó szabályokat alkalmazza, akkor azt az ügydöntő határozatban meg kell indokolnia.

2019. szeptemberben az első fokú bíróság szerepét betöltő Amtsgericht Bambergen töltött tanulmányutam során tapasztaltam egy ilyen esetet. A húszéves felnővekvő ellen elfogatóparancsot bocsátottak ki. Két rendőr az utcán igazoltatta a felnővekvőt, aki erre elinalt. A rendőrök utána iramodtak, a felnővekvő megbotlott, elesett, a földre került. Amikor a

²¹⁵ WAGNER, Oliver: Grundzüge des Jugendstrafrechts einschließlich Verfahrensrecht, 2018 (kézirat az Oberlandesgericht Bamberg fogalmazóképzéséhez)

²¹⁶ MITSCH, Wolfgang: Heranwachsende im deutschen Strafrecht https://publishup.uni-potsdam.de/opus4-ubp/frontdoor/deliver/index/docId/6526/file/sdrs03_s93_96.pdf (2019. november 23.)

rendőrök bilincselni próbálták, akkor ellenállt, kapálózott, rúgott a rendőrök felé. Hivatalos személy elleni erőszak és testi sértés miatt került a bíróság elé. A bíró a 105. § (1) bekezdésének mindkét pontja alapján a fiatalkorúakra vonatkozó szabályokat alkalmazta.

Társadalmi sztereotípiát a németek precizításával összefüggően merevségük hangsúlyozása. Ha megnézzük a JGG személyi hatályát, akkor ez a sztereotípiát leomlik. A német szabályozás rugalmas. A Magyarországon a jogalkalmazó által megfogalmazott fiatal felnőtt kategóriáját felnővekvő személy elnevezéssel a jogalkotó elismerte és rá a fiatalkorúakra vonatkozó szabályok egy részét tette lehetővé – bírói mérlegeléstől függően – alkalmazni.

A felnővekvő személy elismerése mellett szól, hogy a 21. században a társadalmi változások – a tanulási időszak kitolódása, az egyre későbbi családalapítás, az alapvető egzisztencia megteremtése – következtében a jogilag felnőtté váló tizenhatalcadik életévét betöltött személy gyakran még a fiatalkorú életét viszi tovább és önálló életet csak a húszas évei végén kezd. Ezek közismert szociológiai változások. Másfelől a technikai-informatikai-elektronikai vívmányoknak köszönhetően a gyermekkorúak számára is kinyílt a világ, a hatévesek az okoseszközök használata révén olyan információkra tesznek szert, ami korábban a felnőttek számára is elképzelhetetlen volt. A közösségi élet színpada áttért az online térre²¹⁷, ahol nemcsak az említett tizenhatalc évesek, hanem az általános iskolások is jelen vannak. Magyarországon 1989-ban, harminc éve kiépültek a jogállamiság intézményei, a mai fiatalkorúak és fiatal felnőttek már abban nőttek fel. Az információs társadalom, az offline és az online média térnyerésével széleskörű és naprakész tudással rendelkeznek a társadalmi együttélés (jog)szabályairól, melyet csak erősítenek a Sulirendőrhöz és a 2013 óta létező Nyitott Bíróság programhoz hasonló kezdeményezések.

Egyfelől tehát saját élettapasztalat terén elmarad a mai fiatal felnőtt korosztály az évtizedekkel korábbtól, másfelől viszont elméleti információ, szabályismeret vonatkozásában tudása meghaladja azt. Éppen ezért a magunk részéről nem támogatjuk a fiatal felnőtt korosztály jogalkotói szintű elismerését, rájuk bírósági mérlegeléstől függően a fiatalkorúakra vonatkozó szabályok alkalmazását. A büntető anyagi jogszabályok adta keretek – gondolunk itt akár a különös részi tényállások büntetési tételkeretei mellett a büntetés enyhítésének lehetőségére – valamint a BK-véleményben megfogalmazott elvek kellő mozgásteret biztosítanak a

²¹⁷ PATCHIN, Justin W. – HINDUJA, Sameer: i.m. 164.

jogalkalmazó számára ahhoz, hogy a fiatal felnőtt kort és az azzal kapcsolatos körülményeket, a terhelt személyiségfejlődésének állását, érettségét kellő súllyal figyelembe vegye.

X.4. A bíróság összetétele

Egyes-, ülnök- vagy társasbíráskodás?

A fiatalkorúak által elkövetett bűncselekményekről kizárólag a fiatalkorúak bírósága dönthet.²¹⁸ A fiatalkorúak bírósága háromféleképpen épülhet fel:

- a) egyesbíró;
- b) ülnökbíróság;
- c) fiatalkorúak tanácsa [JGG 33. § (1)-(2) bekezdései].

Ad a) A speciális ismeretek biztosítása érdekében mind Magyarországon, mind Németországban csak kijelölt fiatalkorúak bírója járhat el. Ez azonban nem tévesztendő össze a különbíráóságokkal. A kijelölt fiatalkorúak bírója az egységes bírósági szervezetrendszeren belüli kijelölt tanács.

A JGG azonban felhatalmazza a tartományok kormányait, hogy rendeletben lehetőséget biztosíthatnak arra, hogy olyan kerületi fiatalkorúak bíróját nevezzenek ki, aki nemcsak a szolgálati helye szerinti járásbíráóság (Amtsgericht), hanem több járásbíráóság illetékességi területén is eljárhat. Ugyanez a szabály igaz az ülnökbíróságra is [JGG 33. § (3) bekezdése].

Ezáltal biztosítja a jogalkotó, hogy a fiatalkorúak ügyeiben ténylegesen szakértelemmel és tapasztalattal járó bíróságok járjanak el. Elképzelhető ugyanis a kisebb járásbíráóságok esetén, hogy olyan kevés fiatalkorúak ügye merül fel, mely nem teszi lehetővé érdemi tapasztalat, gyakorlat kialakítását. Ha viszont „összevont” fiatalkorú bíróságok léteznek, akkor a tapasztalat összeadódik, az ítélkezés magas színvonala pedig biztosítottá válik.

Érdekesség, hogy a büntetőbíró a családjogi bíróság (Familiengericht) nevelő feladatait is átveheti, ennek keretében a szülőket, a gyámot, a nevelőt támogatja; a fiatalkorú

²¹⁸ A megoldást az angolszász és az osztrák jogtudomány képviselője is támogatja. SPRACK, John: i.m. 169. SEILER, Stefan: Strafprozeßrecht. WUV Universitätsverlag, Wien, 2002. 25.

veszélyeztetettségének megszüntetése érdekében intézkedéseket tehet [JGG 34. § (3) bekezdése].

Az egyesbíró jár el minden olyan esetben, amikor az ügyészség ezt indítványozza, várhatóan ugyanis elegendő valamilyen nevelő célzatú intézkedés, figyelmeztetés, magatartási szabály előírása, elzárás, mellékbüntetés, járművezetéstől eltiltás vagy legfeljebb egy évig terjedő szabadságvesztés kiszabása. Kivételt jelent azonban és nem járhat el egyesbíró akkor, ha a büntetőeljárásban a fiatalkorún kívül felnőtt vádlott is szerepel és rá vonatkozóan a járásbírósnak nincs hatásköre. Ugyanígy pszichiátriai gyógykezelést sem rendelhet el az egyesbíró. Ezzel együtt az egyesbíró a tárgyalás megnyitása előtt az ülnökbíróság vagy a tanács elé utalhatja az ügyet, ha célszerűnek látja [JGG 39. § (1) bekezdése, a német büntetőeljárás törvény, a Strafprozessordnung (a továbbiakban: StPO) 209. § (2) bekezdése].

Ad b) Az ülnökbíróság elnöke a hivatásos bíró, aki egyben az a) pontban leírtaknak megfelelően kijelölt fiatalkorúak bíróját. A két másik tag egy-egy férfi és női ülnök. (A nemek aránya kötelező előírás.)

Az ülnököknek azonban kizárólag tárgyaláson van szerepük, azaz a tárgyaláson kívüli pervezetés a hivatásos bíró feladata [JGG 33a §].

A fiatalkorúak ülnökeinek választásánál két bizottság működik közre. Az egyik tesz javaslatot a személyekre, a másik pedig választja. Legalább kétszer annyi személyt kell javasolni, mint amennyit meg lehet választani. A javasolt személyek listáját a választás előtt egy hétre az ifjúságvédelmi hivatal (Jugendamt) közzéteszi. Az ellen panasz tehető a bíróságon. A megbízatási idő öt év. Az ülnökök – ahogy már említettem – fele-fele arányban férfiak és nők. Feltétel, hogy a megválasztandó ülnökök a gyereknevelés terén tapasztalattal rendelkezzenek (JGG 35. §-a).

A fiatalkorú elleni büntetőeljárásban az ülnökbíróság rendelkezik általános hatáskörrel. Első fokon valamennyi fiatalkorú elleni bűncselekmény esetén eljárhat, így a legsúlyosabbaknál is, ahol a törvény tíz évig terjedő szabadságvesztés kiszabását is lehetővé teszi. Ahogy az egyesbíró, úgy az ülnökbíróság is dönthet úgy, hogy az ügyet tanács elé utalja [StPO 209. § (2) bekezdése].

Ad c) A fiatalkorúak nagytanácsa három hivatásos bíróból és két ülnökből áll. Az elnök a hivatásos bírók közül kerül ki. A JGG azonban lehetőséget biztosít arra is, hogy a nagytanács két hivatásos bíróból és két ülnökből álljon.

Ha első fokon a hivatásos bíró egyesbíróként járt el, akkor a fellebbezés során a másodfokú bíróság fiatalkorúak kistanácsa jár el, mely hivatásos bíróból és két ülnökből tevődik össze (JGG 33b §-a).

A nagytanács jár el másodfokon azokban az ügyekben, ahol első fokon az ülnökbíróság döntött. Emellett első fokú hatásköre is van a következő esetekben:

- amely ügyekben az általános szabályok szerint – a bíróságok alkotmányáról szóló törvény, a Gerichtsverfassungsgesetz (a továbbiakban: GVG) 74e §-a szerint esküdtbíróság járna el;
- ha a nagytanács az ülnökbíróság megkeresésére úgy dönt, hogy különös jelentőségére tekintettel átveszi az ügyet;
- ha a büntetőeljárásban egyaránt érintett fiatal- és felnőtt korú terhelt, s utóbbi bűncselekményére figyelemmel az általános szabályok szerint tanács járna el;
- ha a bűncselekmény sértettjeinek különös védelmi igényének szem előtt tartásával az ügyészség ezt indítványozza;
- ha a terhelt legalább öt évi szabadságvesztéssel fenyegetendő bűncselekményt követett el vagy várhatóan pszichiátriai gyógykezelésének elrendelése szükséges [JGG 41. § (1) bekezdése].

A fiatalkorúak bírósága nemcsak a fiatalkorúak által – a vád szerint – elkövetett bűncselekmények esetén jár el, hanem akkor is, ha a felnőtt korú terhelt tizennyolc éven aluli személy sérelmére követett el bűncselekményt, a kiskorút közvetlenül veszélyeztető magatartást tanúsított vagy a kiskorúakat védő szabályok ellen vétett (GVG 26. §-a, 74b §-a).

Itt jegyezzük meg, hogy a magyar szabályozáshoz hasonlóan nemcsak a bíró, hanem az ügyész is kijelölt. A próbaidőre kinevezett bírók és ügyészek az első évben fiatalkorúak ügyészeként nem járhatnak el [JGG 36. § (1) bekezdése].

A magyar jogalkotó a Be. megfogalmazásakor ellentétes irányba lépett. Míg a 2018. június 30-ig hatályos büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény főszabálya az ülnökbíráskodást – egy hivatásos bíró és két ülnök, akik közül az egyik pedagógus – tette, addig a Be. elsősorban az egyesbíróra alapoz. Első fokon ülnökbíróság csak akkor alakul a fiatalkorú elleni

büntetőeljárásban, ha a bűncselekményre a törvény nyolc évig terjedő vagy ennél súlyosabb szabadságvesztés kiszabását rendeli; vagy a bíró az ügyet tanács – azaz egy bíró és két ülnök – elé utalja [Be. 680. § (1)-(2) bekezdései]. Másodfokon a főszabálynak megfelelően három hivatásos bíróból álló tanács jár el.²¹⁹

X.5. A nyomozás speciális szabályai

Hogyan kaphatunk képet a fiatalkorú életviszonyainak, személyiségének, szellemi-erkölcsi érettségéről?

Az eljárás megindítását követően prioritást élvez, hogy a nyomozó hatóság feltárja a fiatalkorú terhelt élet- és családi körülményeit, így különösen a személyiségfejlődését, esetleges korábbi deviáns magatartásait, amelyek képet adnak a lelki-szellemi karakteréről. Ennek során kihallgatandó a törvényes képviselőn túlmenően az iskola képviselője. Utóbbi kihallgatásától csak akkor lehet eltekinteni, ha ebből a fiatalkorú tanulmányaira, munkahelyére nézve aránytalan hátrány, nevezetesen a gyakorlati vagy munkahely elvesztése következhetne [JGG 43. § (1) bekezdése].

Érdekesség, hogy a fiatalkorú terhelt gyanúsított kihallgatása csak akkor kötelező a vádemelés előtt, ha várhatóan büntetés kerül kiszabásra. A kihallgatást ebben az esetben a tanács elnöke vagy az ügyész végzi (JGG 44. §-a).

Míg az általános szabályok (StPO 153. §-a) szerint az ügyészség a bíróság jóváhagyásával megszüntetheti a büntetőeljárást csekély tárgyi súlyú ügyek esetén, addig fiatalkorú terhelt esetén ehhez nem is kell a bíróság jóváhagyása. Ezzel a lehetőséggel általában akkor él az ügyészség, ha már megtették a szükséges intézkedéseket a fiatalkorú bűnelkövető helyes irányba történő nevelése érdekében, jellemzően például, ha az okozott kárt megtérítette, és az ügyészség további bírói jogkövetkezmények kiszabását nem tartja szükségesnek (JGG 45. §-

²¹⁹ A fiatalkorú terheltek ügyeiben, sőt, azokban a polgári eljárásokban is, ahol gyámsági kérdés merül fel vagy a fiatalkorú védelme indokolt, a fiatalkorúak bírósága jár el.

SEILER, Stefan: i.m. 25.

BERTEL, Christian: Grundriß des österreichischen Strafprozeßrechts. Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien, 1975. 32.

a). A büntetőeljárás fenti okokból történő megszüntetésére a JGG 47. §-a alapján a bírósági szakaszban is lehetőség van.

A fiatalkorú terhelt életvitelének, személyiségének, szellemi-erkölcsi érettségének, környezetének, családi és baráti kapcsolatainak megismerése mint igény a magyar büntetőeljárásnak is a központi részét képezi. Mivel ellentétben a német eljárásjoggal, a magyar nem teszi függővé a bűncselekmény elkövetésekor tizennégy és tizennyolc év közötti fiatalkorú büntetőjogi felelősségre vonását attól, hogy a szellemi és erkölcsi érettségi foka megfelelőnek bizonyult ahhoz, hogy a bűncselekménye következményeit belássa és képes is legyen annak megfelelően cselekedni, ezért igazságügyi szakértő kirendelése általában nem szükséges. Kötelező azonban akkor, ha a fiatalkorú terhelt a bűncselekmény elkövetésekor a tizenkettedik életévét betöltötte, de a tizennegyediket még nem (a Be. 686. §-a).

Jelenleg erre a célra két bizonyítási eszköz is szolgál a Be. 683. § (1) bekezdésének *a)-b)* pontjai szerint. A pártfogó felügyelői vélemény és a környezettanulmány a fiatalkorú terheltek elleni büntetőeljárás egyéni értékelésének eszközeként a büntetőeljárás ugyanabban a fázisában – legkésőbb a nyomozás végén – ugyanazt a szerepet tölti be. Tartalmi elemeik között túlnyomó részben teljes átfedések, legfeljebb fogalmazásbeli, nem lényeges különbségek figyelhetők meg. Mind a pártfogó felügyelői véleményt, mind a környezettanulmányt a fiatalkorúak pártfogó felügyelője készíti el.

A hatékonyság, célszerűség, ésszerűség követelményeinek megfelelően a megkettőződés elkerülése érdekében mind a Be-t, mind pedig a KIM-rendeletet érintő jogszabály-módosítás indokolt. Ebben nézetünk szerint a fiatalkorú terhelt egyéni értékelésének eszközeként célszerű mellőzni a környezettanulmányt. A környezettanulmány azon tartalmi elemei, melyeket a pártfogó felügyelői vélemény hatályos szabályai nem tartalmaznak, beépítendőek utóbbi rendelkezéseibe, egyebekben a környezettanulmány mint az egyéni értékelés eszközének deregulációja indokolt.

X.6. A tárgyalás nyilvánosságának és a jelenlétnek a kérdése

Jelen kell-e lenni a fiatalkorú terheltnak a tárgyaláson és jelen lehet-e a nyilvánosság?

A JGG 48. §-a kategorikusan kizárja a fiatalkorú terhelt elleni büntetőeljárás nyilvánosságát. A jelenlét joga mindössze a terhelt, a sértett, a sértett képviselője, a pártfogó felügyelő számára biztosított. Rajtuk kívül a bíróság tagjai, az ügyész, a védő lehet jelen. Ha azonban az eljárásban felnövekvő személy vagy felnőtt korú is terhelt, akkor a nyilvánosság szabálya irányadó. A nyilvánosságot azonban ekkor is ki lehet zárni a fiatalkorú terhelt nevelésének elősegítése érdekében.

A fiatalkorú terhelt távollétében csak akkor folytatható le a tárgyalás, ha annak általános feltételei fennállnak, az különösen indokolt és az ügyesség is hozzájárul [JGG 50. § (1) bekezdése].

Ha attól lehet tartani, hogy az eljárási cselekmény a fiatalkorú nevelésére hátrányosan hatna, akkor a tárgyalás azon szakaszáról a bíróság a vádlottat kiküldheti. Ez nem járhat a védekezéshez való jog csorbulásával, így a lefolytatott bizonyítás eredményéről a vádlottat tájékoztatni kell. Ugyanígy a vádlott törvényes képviselője is kiküldhető a tárgyalóteremből, ha megalapozottan feltehető, hogy

- a személyi körülmények tisztázásánál való jelenléte a pártfogó felügyelővel való együttműködést megnehezítené;
- a fiatalkorú helytelen személyiségfejlődéséhez vagy a bűncselekmény elkövetéséhez közvetetten vagy közvetlenül hozzájárult;
- a jelenléte esetén a vádlott, a tanú vagy más személy élete, testi épsége, szabadsága, befolyásolástól mentes vallomása csorbát szenvedne;
- a jelenléte az igazság felderítését gátolná;
- a sértett, a tanú vagy más személy bizalmas életkörülményei terítékre kerülnek, melyek védelméhez a nevezetteknek érdeke fűződik [JGG 51. § (1) bekezdése].

Míg a német büntető-eljárásjog kötelező jelleggel írja elő a zárt tárgyalást fiatalkorú terhelt esetén, addig a magyar erre csak lehetőséget biztosít [a Be. 691. § (1) bekezdése]. A tárgyalás nyilvánosságát minden esetben a társadalmi kontroll és az átláthatóság iránti igény biztosítja, mely mind a német, mind a magyar igazságszolgáltatás egykori súlyos bűneire adott válasz volt. Ugyanakkor nem szabad szem elől téveszteni a másik oldal elvárását sem. Ha a fiatalkorú terhelt tárgyalásán jelen van a szűk értelemben vett nyilvánosság – érdeklődők az utcáról – mellett a széles is – média – akkor az könnyen az elkövető stigmatizációjához és ahhoz vezethet, hogy a személyisége sérül, helytelen irányba fejlődik.

Ami a jelenlét kérdését illeti, a német és a magyar megoldás első látásra önellentmondás. Hazánkban lehetővé teszi a büntető eljárásjog a tárgyalásmellőzőes büntetővégzés meghozatalát, de kizárja a fiatalkorú terhelt távollétében lefolytatandó eljárás lehetőségét. Ezzel szemben Németországban kizárt a fiatalkorú terhelttel szemben a tárgyalásmellőzőes büntetővégzés (Strafbefehl), ugyanakkor lefolytatható a felelősségrevonás folyamata a fiatalkorú terhelt távollétében. A logika azt diktálná, hogy ha nem hozható büntetővégzés, távollétes eljárás se legyen lefolytatható. Ha viszont lehet tárgyalásmellőzéssel dönten, akkor miért tiltott a távollétes eljárás?

Minél közelebb esik a büntetőjogi felelősségrevonás az elkövetési időhöz, annál nagyobb hatékonyság várható el a jogkövetkezménytől. Ez a büntetővégzés és a távollétes eljárás engedélyezésének szükségességét támasztja alá. Ugyanakkor a fiatalkorú elleni büntetőeljárás célja a nevelő hatás kifejtése. Erősen kérdéses, hogy ugyanolyan hatásfokot tud-e elérni egy írásos határozat szóbeli eljárás nélkül, mint a személyes rákérdezés. A távollétes eljárás során pedig általában ténylegesen sose jut el az elítélthez a határozat. Anélkül viszont nincs nevelés.

X.7. Egyéb eljárásjogi kérdések

X.7.1. Büntetővégzés:

A jogalkotó abból indul ki, hogy a fiatalkorú vádlott tárgyaláson való jelenléte szükséges a nevelő hatás kiváltásához, így ellene büntetővégzés meghozatalának nincs helye [JGG 79. § (1) bekezdése]. Emellett fontos, hogy a fiatalkorú terhelt ne vegye félvállról az eljárást, érezze annak súlyát, komolyságát, ne sikkadjon el a lényeg, a határok felmutatása, a jogkövetkezmények súlyának hatásos kommunikálása. Ahhoz, hogy a bíróság a fiatalkorú terhelt nevelésének megfelelő szankciót ki tudja választani, szükséges, hogy személyes benyomást szerezzen az elkövetőről.

Meglátásunk szerint nem célszerű ilyen kategorikus tiltást alkalmazni, hiszen, hogy mi szolgálja leginkább a prevenciót, az adott eset összes körülményeinek mérlegelését követően dönthető el. Az eljárás során feltárt adatokból, a gyanúsított vallomásából, a beszerzett környezettanulmányból, pártfogó felügyelői véleményből dönthető el, hogy tárgyalás mellőzésével a büntetővégzés is kiváltja-e a szükséges visszatartó hatást vagy feltétlenül

szükséges a tárgyalási jelenlét. Előfordulhat ugyanis olyan eset, hogy a hosszúra nyúlt nyomozás is olyan mértékben megviseli az első büntényes fiatalok terhelteket, hogy a tárgyaláson való megjelenési kötelezettsége a személyiségfejlődésében több kárt jelentene, mint hasznot. Ha a nyomozati iratok alapján kérdéses a tényállás, nem tiszták a vallomások, akkor nincs helye büntetővégzés meghozatalának, hanem tárgyaláson bizonyítási eljárást kell lefolytatni.²²⁰

X.7.2. Csak közvadás eljárás:

A fiatalok személyiségfejlődése érdekében kötelező szabály, hogy magánvadás eljárásnak vele szemben helye nincs, vádemelésre csak az ügyészség jogosult [JGG 80. § (1) bekezdése].

A Be. a magánvadás eljárás fejezetében mondja ki, hogy ilyen eljárás lefolytatásának fiatalok terhelteivel szemben nincs helye [Be. 762. § (2) bekezdésének a) pontja].

Ha elvonatkoztatunk a terhelti jogállástól, akkor megállapíthatjuk, hogy általában a tizenhét éves aluliak érdeke a testi-értelmi-erkölcsi-szellemi fejlődés, a helyes irányba történő nevelés. Ha lehetővé tenné a jogalkotó, hogy velük szemben magánvadás eljárást lehessen lefolytatni, akkor ezt az érdeket tenné ki közvetlen veszélynek. Megfigyelhető ugyanis, hogy a magánvadás mögött számos esetben nem is a társadalmi együttélés szabályainak büntetőjogi ingerküszöböt elérő semmibe vétele, hanem csekély jelentőségű személyes sérelmek, egyéni bosszú érvényesítése iránti igény húzódik.

X.7.3. Egyszerűsített fiatalok eljárása:

Az ügyészség szóban és írásban is indítványozhatja a bíróságnál, hogy egyszerűsített fiatalok eljárását folytasson le.²²¹ Ennek feltétele, hogy a terhelttel szemben várhatóan csak intézkedés vagy legfeljebb két évig terjedő járművezetéstől eltiltás kiszabására kerül sor.

²²⁰ HERDEGEN, Gerhard: Beweisantragsrecht, Beweiswürdigung, strafprozessuelle Revision. Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 1995. 101-103.

HALLER, Klaus – CONZEN, Klaus: Das Strafverfahren. Eine systematische Darstellung mit Originalakten und Fallbeispielen. C. F. Müller Verlag, Heidelberg, 2003. 283.

²²¹ ALSBERG, Max: Der Beweisantrag im Strafprozess. Carl Heymanns Verlag, Köln, 2013. 644.

A bíróság az indítványt meg nem fellebbezhető végzéssel akkor utasítja el, ha bizonyítási eljárás lefolytatása szükséges, büntetést szándékozik kiszabni vagy a nevelő hatás elérése érdekében a rendes tárgyalás lefolytatását szükségesnek tartja.

Az egyszerűsített eljárásban a bíróság azonnal tárgyalást tart és eltekinthet a büntető-eljárásjogi formális szabályok alkalmazásától. Az ügyész részvétele sem kötelező. Vannak azonban olyan kogens rendelkezések, melyeket feltétlenül be kell tartani. Ilyenek a vádlott jelenléte, a törvényes képviselő jogállására, a szabadságelvonás esetén a törvényes képviselő vagy nevelő tájékoztatására, a tájékoztatási kötelezettségre vonatkozóak. Az eltérés biztosításának célja az eljárás egyszerűsítése és gyorsítása (JGG 76-78. §-ai). Mindez nem a gazdaságosság és a költséghatékonyság érdekében történik, hanem a minél jobb nevelési feltételek biztosítása érdekében.

Fontos korlátozás, hogy nincs helye egyszerűsített eljárás lefolytatásának akkor, ha a bíróság a felnővekvőre vonatkozóan alkalmazza a fiatalkorúakra érvényes eljárási szabályokat (JGG 109. §-a).

Érdekes lehetőséget biztosít a JGG az egyszerűsített eljárással. Az mindenképpen üdvözlendő kezdeményezés, hogy különösen a fiatalkorú terheltek elleni büntetőeljárásban a tizennyolc éven aluliak számára nehezen érthető és felesleges formaságoktól tartózkodjon a jogalkalmazó. Ezzel együtt a legfontosabb garanciális rendelkezésektől nem lehet eltekinteni. Ezzel együtt úgy véljük, a fiatalkorúak bírójának rendelkeznie kell olyan képességekkel, tapasztalatokkal, hogy az eljárást mindenki számára érthetően folytassa le anélkül, hogy jogalkotói szinten tennénk lehetővé, hogy bizonyos elemektől eltekintsen. A közérthetőség ugyanakkor nem mehet a hitelesség, a tekintély rovására. Lényeges, hogy az eljárásban résztvevők általában, és így a fiatalkorú terheltek is érezzék, az igazságszolgáltatás előtt állnak. Éppen ezért a közérthetőség nem egyenlő a bizalmaskodással.

Megkérdeztük a Szekszárdi Törvényszék illetékességi területén dolgozó fiatalkorúak bíróit mint jogalkalmazókat arról is, hogy javasolják-e a büntetőeljárás formalitásának csökkentését a fiatalkorú terheltek elleni büntetőeljárásban. A válaszadók 71 %-a szerint elképzelhető ilyen módosítás. Kicsit több, mint ötödük eltekintene a talár viselésétől, a kérdőívet kitöltők fele pedig megengedné, hogy a védője és törvényes képviselője vagy ügygondnoka mellett foglaljon helyet. Számítottunk rá, hogy a kérdés megosztó lesz, mert alapvetően a bírósági büntetőeljárás

egy hivatalos forma, szigorúan szabályozott, és a bírók ehhez szoktak. Ugyanakkor a fiatalokkal való kommunikáció és a hatékonyság szempontjából fontos a meggyőző hatás. Bár elsősorban nem a talár mint viselet szerepe a meghatározó, hanem a kellő hangnem megtalálása, azonban a védő és a törvényes képviselő melletti ülés lehetősége nyugtató hatással lehet a terheltekre, csökkentve ezzel a megfélemlítő negatív hatást. Nem szükséges azonban jogszabály-módosítás, mert a bíró nélkül is lehet rugalmas és az eset összes körülményei, valamint a vádlott személyisége alapján dönthet úgy, hogy erre lehetőséget biztosít, ha ez nem vezet a rend és a fegyelem lazulásához. A jogalkalmazónak így mindössze azt javasoljuk, hogy merjen bátran rugalmas lenni és a büntetőeljárást a fiatal számára érthető módon vezetni.²²²

X.7.4. A törvényes képviselő jogállása:

Ahogy a fiatalok terheltek, úgy a törvényes képviselőjét, nevelőjét is megilleti az eljárási cselekményeken való jelenlét joga.²²³ Ugyanakkor ez a jog csak a fiatalok terheltek tizennyolcadik életévének betöltéséig illeti meg őket. Ha a bűnüldözőnek kötelessége, hogy tájékoztassa a terhelteket, úgy ezt a tájékoztatást a törvényes képviselőnek, nevelőnek is meg kell adni. Ezeket a garanciális jogokat csak akkor lehet megvonni tőlük, ha fennáll a gyanú, hogy a fiatalok helytelen személyiségfejlődésük az ő közvetlen vagy közvetett hatásuk eredménye, illetve a bűncselekmény elkövetésében közreműködtek. Ilyenkor a családjogi bíróság az, aki segítőt rendel ki a fiatalok terheltek mellé. Amíg ez meg nem történik, addig a büntetőeljárást fel kell függeszteni (JGG 67. §-a).

X.7.5. Kötelező védelem?

A fiatalok terheltek vonatkozásában csak akkor kötelező a tanács elnöke által védő kirendelése, ha

- a) felnőtt korú terheltek részére is ki kellene rendelni védőt;
- b) megvonták a törvényes képviselő, nevelő eljárási jogait;
- c) a törvényes képviselő, nevelő távollétében folytatja le az adott eljárási cselekményt a bíróság [lásd a JGG 51. § (2) bekezdésével kapcsolatban írtak], és az eljárási cselekményt követő tájékoztatás nem lenne elegendő a terheltek jogainak biztosítása érdekében;

²²² Ausztriában a kisebb jelentőségű ügyekben lehetőség van bűnösség kimondására jogkövetkezmény nélkül.

BERTEL, Christian – VENIER, Andreas: i.m. 188.

²²³ EISENBERG, Ulrich: Beweisrecht der StPO – Spezialkommentar. Verlag C. H. Beck, München, 2002. 211-212.

d) a fiatalkorú terhelt szellemi-erkölcsi állapotának felmérése érdekében igazságügyi szakértő kirendelése szükséges, és a szakvélemény elkészítése érdekében felmerül a fiatalkorú terhelt intézeti elhelyezésének szükségessége;

e) letartóztatják vagy pszichiátriai intézetben helyezik el (JGG 68. §-a).

Ha nem is kötelező a védelem, a tanács elnöke dönthet úgy, hogy segítőt rendel ki, aki betekinthez az iratokba és a tárgyaláson megilletik őt a védő jogai [JGG 69. § (1), (3) bekezdései].

A Be. 682. § (1) bekezdése kötelező jelleggel írja elő, hogy a fiatalkorú terheltnek védővel kell rendelkeznie. Ha ő maga vagy hozzátartozója nem hatalmaz meg ügyvédet, akkor a bíróság rendel ki, a területileg illetékes ügyvédi kamara pedig kijelöli. A védő részvétele kötelező a gyanúsított kihallgatáson, a terhelt részvételével megtartott szembesítésen, a helyszíni kihallgatáson, a felismerésre bemutatáson, a bizonyítási kísérleten, a személyi szabadságot érintő bírói engedélyes kényszerintézkedés tárgyában tartott ülésen [Be. 682. § (2) bekezdése]. Ezek megítélésünk szerint olyan rendelkezések, melyek megtartása a garanciális szempontok biztosítása érdekében szükséges.

X.7.6. Tájékoztatási kötelezettség szabadságelvonás esetén:

A fiatalkorú terhelt szabadságelvonása esetén ezen tényről és okairól haladéktalanul értesíteni kell a törvényes képviselőt vagy nevelőt.

Ettől egyrészt csak akkor lehet eltekinteni, ha a fiatalkorú érdekeinek veszélyeztetésétől lehet tartani. Ebben az esetben egy másik, az érdekeit megfelelően védeni képes nagykorú személyt kell tájékoztatni. A terheltnek előzőleg lehetőséget kell adni, hogy megnevezze a bizalmi emberét.

Másrészt el lehet tekinteni a törvényes képviselő, nevelő tájékoztatásától akkor is, ha ez a vizsgálat célját, eredményét jelentősen veszélyeztetné. Ilyen esetben haladéktalanul értesíteni kell a pártfogó felügyelőt (Jugendgerichtshilfe) (JGG 67a §-a).

X.7.7. A kölcsönös tájékoztatás elve:

A bűnüldözőnek a fiatalkorú terhelte elleni büntetőeljárás megindításáról és befejezéséről tájékoztatnia kell a családjogi bíróságot, a pártfogó felügyelőt (Jugendgerichtshilfe) és az iskolát. Nekik az ügyészség felé áll fenn tájékoztatási kötelezettségük, ha arról szereznek tudomást, hogy a fiatalkorú terhelttel szemben újabb büntetőeljárást indítottak. A családjogi bíróság még az ügyészséget is értesíti a családjogi intézkedések foganatosításáról, megváltoztatásáról, megszüntetéséről (JGG 70. §-a). Mindez a holisztikus gondolkodásmódot jelenti. A jogágakon átívelő kooperáció a magyar jogban is megfigyelhető.

A személyiség helyes irányba történő fejlesztése számos összetevő függvénye.²²⁴ Elsőként és elsődlegesen a család szerepét kell kihangsúlyozni mint alfa és omega. A támogató és pozitív irányba lökést adó családi közeg nélkül eredményes nevelés roppant nehéz. A családon és a rokoni-baráti-ismerősi mikrokörnyezeten túlmenően közreműködik az erkölcsi-érzelmi-értelmi-szellemi nevelésben a közoktatási intézményrendszer, így a bölcsőde, az óvoda, az iskola. Itt szembesül a gyermek először a társadalmi együttélés szabályainak betartási kötelezettségével. A deviáns, kriminális magatartást tanúsító fiatalkorú torz személyiségfejlődésének megfordítása sem egyedül a bíróság feladata, felelőssége. A büntetőeljárás folyamán rendszeresen figyelni kell, hogy felmerül-e olyan körülmény, ami megalapozza a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (a továbbiakban: Gyvtv.) szerinti jelzési kötelezettséget vagy a hatósági eljárás kezdeményezését (Be. 679. §-a). A gyermek veszélyeztetettsége esetén a gyermekjóléti szolgálatnál. Ha pedig a gyermek súlyos elhanyagolása vagy más különös ok, a gyermek önmaga által előidézett súlyos veszélyeztető magatartása indokolja, akkor hatósági eljárást lehet kezdeményezni [Gyvtv. 17. § (2) bekezdése].

X.7.8. Ideiglenes intézkedések a büntetőeljárás során:

A bíróság az ítélet jogerőre emelkedését megelőzően is jogosult arra, hogy a fiatalkorú terhelttel szemben ideiglenes intézkedésként nevelő célzatú intézkedéseket rendeljen el, magatartási szabályokat alkalmazzon, sőt, gyermekotthonban is elhelyezheti, ha ettől a veszélyeztetettségének a megszűnése, a további bűncselekmények elkövetésétől való visszatartása várható (JGG 71. §-a).

²²⁴ MEARS, Daniel P. – TRAVIS, Henry: Youth development and Reentry. Youth violence and juvenile justice. Special issue: youth reentry. Volume 2, Number 1, January 2004. 11.

A polgári eljárásjoggal szemben a magyar büntető-eljárás jog nem ismeri az ideiglenes intézkedés jogintézményét. Ellene szól, hogy a további bűncselekmények elkövetésétől való visszatartó hatás elérése érdekében az ítélet jogerőre emelkedése előtt elrendelt ideiglenes intézkedés nehezen fér össze az ártatlanság vélelmével. Másfelől viszont, ha a fiatalok terheltek a bűncselekmény elkövetését és a bűnösségét beismeri, a bizonyítékok is egyértelműek, akkor az idő tényező miatt helye lehet a nevelő célzatú intézkedéseknek.

Az ideiglenes javítóintézeti nevelés szabályozása mellett Máramarosi Istvánné és Gibicsár Gyula mellett Róth Erika is érvel. Ez lehetne ugyanis a fiatalok terheltek letartóztatásának alternatívája. Ez inkább szolgálhatná az erkölcsi fejlődésüket, mint a letartóztatás, ahol Máramarosi Istvánné szerint a gyengék – akár szexuális értelemben vett – áldozattá, az erősek pedig profi bűnözővé válnak.²²⁵

A Gyvtv. 68/D. §-ában szabályozott megelőző pártfogás elrendelésének lehetősége az elhúzódo eljárásokra jelentett megoldást. A prejudikáció elkerülése és az ártatlanság vélelmének biztosítása érdekében 2014. december 31-ig az elhúzódo büntetőeljárások alatt a fiatalok nem kaptak intézményes segítséget és támogatást a bűnismétlés elkerülése és a társadalomba való beilleszkedés elősegítése érdekében. A megelőző pártfogás révén ugyanakkor már a gyanúsítást megelőzően elkezdődhet – a gyermekjóléti szolgálatok és a pártfogó segítségével – a fiatalok személyre szabott bűnmegelőzési szempontú gondozása. Ha a pártfogó felügyelői szolgálat a környezettanulmány és a veszélyeztetettség bűnmegelőzési szempontú kockázatértékelése alapján azt állapítja meg, hogy a veszélyeztetettség magas fokú, akkor lehetőség van a megelőző pártfogás elrendelésére. Ebben az esetben a gyámhatóság kötelezi a fiatalot és a törvényes képviselőjét is a személyes együttműködésre, magatartási szabályok betartására. A magatartási szabályok a szabadidő eltöltésének módjára és helyszínére vonatkozhatnak, annak meghatározására, hogy kivel tarthat kapcsolatot, milyen változtatásokat tegyen az életvezetésében. Ha a veszélyeztetettség közepes fokú, akkor a gyámhatóságnak mérlegelési jogköre van a megelőző pártfogó felügyelet elrendelésére. Döntését fél év múlva felülvizsgálni köteles. A Gyvtv. 69. § (4) bekezdése szerint meg kell szüntetni a megelőző pártfogást, ha a fiatalal szemben pártfogó felügyeletet alkalmaznak vagy javítóintézeti nevelést rendeltek el vagy szabadságvesztésre ítélték. Automatikusan megszűnik, ha a fiatal a tizennyolcadik életévét betöltötte.²²⁶

²²⁵ HERKE Csongor: A letartóztatás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2002. 210.

²²⁶ Kommentár a büntetőeljárás törvényhez 2. kötet (főszerkesztő: POLT Péter), i.m. 1396-1397.

Bár nálunk a bíróság ideiglenes intézkedést nem rendelhet el, de a fentiekben leírt szignalizációs kötelezettsége keretében hatósági eljárást kezdeményezhet, mely zárulhat akár a fiatalkorú terhelt nevelésbe vételével, intézeti elhelyezésével is. Ez azonban nem a büntető-, hanem a közigazgatási eljárás talaja. Megítélésünk szerint ez a lehetőség megfelel a büntetőjog és a büntető-eljárásjog garanciális elveinek, nem jelent prejudikációt, ugyanakkor szolgálja a nevelés, megelőzés célját.

X.7.9. A fiatalkorú terhelt letartóztatása:

Fiatalkorú terhelttel szemben a letartóztatás kényszerintézkedését csak akkor lehet elrendelni, ha annak célja nevelő célzatú ideiglenes intézkedéssel, gyermekotthonban elhelyezéssel nem elérhető. Különösen vizsgálnia és indokolnia kell a bíróságnak az arányosságot.

A szökés, elrejtőzés veszélyére csak akkor lehet a határozatban hivatkozni, ha azt a fiatalkorú terhelt az adott eljárásban már megkísérelte vagy nem rendelkezik állandó lakó- vagy tartózkodási hellyel.

Ha a fiatalkorú terheltet letartóztatták, akkor soron kívül kell az eljárást lefolytatni (JGG 72. §-a).

A Be. is szigorít a fiatalkorú terheltek esetén a letartóztatáson. Arra csak akkor kerülhet sor, ha a bűncselekmény különös tárgyi súlya folytán szükséges [Be. 688. § (1) bekezdése].²²⁷

A nemzetközi tendencia – a Gyermekjogi Egyezmény, a büntetések és intézkedések hatálya alatt álló fiatalkorú elkövetőkre vonatkozó Európai Szabályokról szóló Európa Tanács Miniszteri Bizottságának CM/Rec(2008)11. számú ajánlása, a Children irányelv – is a fiatalkorú terheltekkel szembeni szabadságelvonnással járó kényszerintézkedések visszaszorítására irányul. Az csak a végső eszköz lehet és a lehető legrövidebb ideig tartson.

X.7.10. Érvényesíthető-e sérelemdíj fiatalkorú terhelttel szemben a büntetőeljárásban?

²²⁷ Ausztriában fiatalkorúak letartóztatása csak akkor lehetséges, ha a bűncselekmény tárgyi súlya jelentős vagy a várható büntetés tartama magas.

BERTEL, Christian – VENIER, Andreas: i.m. 192-193.

Németországban tipikus, hogy a sértettek polgári jogi igényként sérelemdíjat is érvényesítenek a büntetőperben, melyet a büntetőbíróság megítél. A joggyakorlat egy rendre frissülő táblázatot használ, mely tartalmazza, hogy egyes sérelmek – például orrtörés – átlagosan mekkora sérelemdíjat von maga után. Ez a táblázat folyamatosan figyelembe veszi a bírósági gyakorlatot, de nem kötelező jellegű, hiszen az adott eset összes körülményeit kell mérlegelési körébe vonnia a bíróságnak.

Kivételt jelentenek a fiatalkorú terhelttel szembeni büntetőeljárások, ahol ilyen adhéziós eljárás lefolytatására nincs lehetőség (JGG 81. §-a).

Magyarországon nem gyakorlat, hogy büntetőeljárásban a kártérítésen felül sérelemdíjat is érvényesítenek a sértettek, ez tipikusan a polgári perek területe. Ugyanakkor kártérítési igényt ugyanúgy, mint a felnőtt korú terheltekkel szemben, a fiatalkorú terhelt ellen is lehet érvényesíteni.

X.8. Mely fiatalkorú szabályok vonatkoznak a felnővekvőre?

Ha a bíróság mérlegeléssel úgy dönt, hogy a bűncselekmény elkövetésekor a tizennyolcadik életévét betöltött, de a huszonegyediket még be nem töltött terheltre a fiatalkorúakra vonatkozó szabályokat alkalmazza, akkor sem mindegyik rendelkezés releváns.

A büntető eljárásjogi szabályok közül alkalmazandó

- egyrészt a szellemi-erkölcsi érettségét feltárni hivatott környezettanulmány mielőbbi elkészítésének követelménye. Ez magától értetődő, hiszen éppen ennek a környezettanulmánynak az ismeretében kerül a jogalkalmazó abba a helyzetbe, hogy mérlegeléssel eldöntse, a fiatalkorúakra vonatkozó szabályokat alkalmazza.
- másrészt, hogy a pártfogó felügyelőt értesíteni kell a tárgyalás helyéről és időpontjáról. Azon ő részt vehet és észrevételeket is tehet, felszólalhat.
- harmadrészt a kötelező védelemnek kizárólag az a szabálya, hogy védőt kell kirendelni a felnővekvő terhelt mellé, ha az általános szabályok a felnőtt korúra is előírják azt; vagy, ha a szellemi-erkölcsi állapotának felmérése érdekében igazságügyi szakértő kirendelése szükséges, és a szakvélemény elkészítése érdekében felmerül a felnővekvő terhelt intézeti elhelyezésének szükségessége.

- negyedrészt az életkornak és szellemi érettségnek megfelelő érthető tájékoztatás követelménye.
- ötödrészt az a lehetőség, hogy a szakértő és a védő meghallgatását követően legfeljebb hat hétre pszichiátriai intézetben helyezze el a felnővekvőt, ha a szellemi fejlettségének a megállapításához az szükséges (JGG 109. §-a).
- hatodrészt a fiatalkorúak bíróságaira vonatkozó összetételi és illetékességi szabály. Ha a bűncselekmény legalább négy évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett vagy a terhelt pszichiátriai intézeti elhelyezésének szükségessége merül fel, akkor a fiatalkorúak tanácsa jár el (JGG 108. §-a).

Ebből következik, hogy szemben a fiatalkorúakkal, felnővekvő terheltnél

- lehetőség van büntetővégzés meghozatalára és bíróság elé állításra (beschleunigtes Verfahren);
- nincs lehetőség egyszerűsített eljárás lefolytatására;
- megengedett a magánvád és a sérelemdíj iránti igények érvényesítése is.

Összességében a kiindulópontként megfogalmazott tézis a magyar és a német büntető-eljárásjog összehasonlításánál a fiatalkorúak tekintetében igazolást nyert. A két ország szabályozása között nincs lényeges eltérés. Ez azért sem meglepetés, mert mindkét európai ország azonos nemzetközi irányvonalak mentén alkotja meg a jogszabályokat.

XI. FEJEZET

ÖSSZEGZÉS

A doktori értekezés elkészítésénél célként az vezérelt minket, hogy szem előtt tartva a jogalkotás hatályos termékeit, bevonva a vizsgálatba a jogalkalmazó meglátásait és a jogtudomány nézeteit, saját javaslatokat fogalmazzunk meg a fiatalkorú elleni büntetőeljárás hatékonyabbá tétele érdekében.

Záró fejezetünkben áttekintjük a doktori értekezés elkészítésének fázisait, összegezzük felépítését. Megválaszoljuk a hipotéziseket, levonjuk a következtetéseket, csokorba szedjük a jogalkotó, a jogalkalmazó és a jogtudomány számára hasznosítható javaslatainkat.

XI.1. A doktori értekezés áttekintése

A doktori értekezés bevezetését azzal kezdtük, hogy szemügyre vettük a témát, ahogy Hannibál állt meg egy pillanatra Róma kapui előtt. A hadvezérrel szemben mi nem álltunk meg a kapuknál.

Hipotéziseket fogalmaztunk meg, ismertettük a kutatás módszerét, felépítését, célját. Mivel a fiatalkorú elleni büntetőeljárás az általánostól eltérő megközelítési módot kíván, ezért áttekintettük egyrészt a fiatalkorúak megjelenését az egyes jogágakban és elemeztük a gyermekpszichológiai aspektusokat.

Bemutattuk a fiatalkorúak büntető statisztikáját, bár hangsúlyozzuk, hogy témánk indokoltságát nem a számok támasztják alá. A társadalom minden téren kiemelt figyelmet fordít a kiskorúakra. Támogatja szocializációjukat, oktatásukat, megélhetésüket, fejlődésüket. A ma még kiskorúak lesznek a holnap felnőttjei, társadalmunk életének alakítói. A ma fiatalkorúak válhatnak a holnap bűnelkövetőivé. A büntetőeljárás és a büntetés célja a bűnelkövetővé válás, a bűnismétlés megakadályozása. Minél korábban kezdjük el ezen cél megvalósítását, annál inkább bízhatunk az eredményességben, a hatékonyságban. Ennélfogva a fiatalkorú bűnelkövetők elleni sikeres büntetőeljárás lefolytatása közvetlen kihatással van a társadalmi együttélésre.

Babits Mihály sorait mottóként használva elemeztük a fiatalkorú elleni büntetőeljárás 20. századi magyarországi történetét. Szándékunk nem csupán a múlt felvázolására irányult, hanem nyitott szemmel járva értékeltük, mérlegeltük, hogy mely jogtörténeti rendelkezések visszavezetése indokolt. Feltevésünk, mely szerint a jogalkotás történetét nem feltétlenül a folyamatos fejlődés, az esetleges korábbi – meghaladottá vált – gondolatok deregulációja és csupa új, jobbító szándékú és hatású jogszabály-módosítás, jogalkotás jellemzi, beigazolódott. A jogtörténeti fejezetet javasoljuk nem őskövület múzeumi tárlatvezetéshez hasonló bemutatásának tekinteni, hanem a múltat, amelyből még épülhet jövő. Vizsgálatunk eredményeként megállapítottuk, hogy a fiatalkorúakra vonatkozó speciális büntetőeljárási szabályozás igényének felmerülésekor, a 20. század elején sokkal bátrabban nyúlt a jogalkotó a kérdéshez, sokkal inkább kidomborodott a terület különös jellege. Nem feltétlenül értettünk egyet mai szemmel az akkori rendelkezésekkel, de a magunk részéről találtunk olyan elemet, melyet ma is hasznosításra, bevezetésre érdemesnek találunk. Alapvetően a jelenleginél fontosabbnak, hangsúlyosabbnak tartjuk a fiatalkorú terhelt oktatási intézményének bevonását a büntetőeljárásba. Erre a múltból is átvettünk példát. A doktori értekezést áthatja vizsgálati eredményünk, mely szerint a fiatalkorú elleni büntetőeljárás sikere nem egyedül a nyomozó hatóság, az ügyészség, a bíróság, a büntetés-végrehajtás munkáján múlik, hanem abban a holisztikus gondolkodásmódot előtérbe helyezve fontos szerepet játszik az állampolgársadalom.

Távolról fokozatosan és folyamatosan közelítve érünk el a doktori értekezés szívéhez, a nyomozás és a bírósági eljárás elemzéséhez.

Már a nyomozás során megmutatkozik, hogy a bűnüldöző a fiatalkorú terheltek esetén kettős prés alatt áll. Egyrészt nyomja őt az eredményesség, a bűncselekmény sikeres felderítésének terhe, mely alapvetően minden büntetőeljárást jellemez. Másfelől azonban a jogalkotó előírásainak megfelelően maga a fiatalkorú terhelt is különleges bánásmódot igénylő személynek minősül, a kellő körültekintéssel kell eljárni. A kettős prés felett pedig ott lebeg az a bevezető fejezetben, a gyermekpszichológiai aspektusoknál tett megállapításunk, mely szerint jóval nagyobb hangsúlyt kell fektetni a megfelelő kommunikációra. Ahhoz ugyanis, hogy elérjük a fiatalkorú terheltet, szó szerint és átvitt értelemben is meg kell tudni őt szólítani. Javaslatot fogalmazunk meg ennek mikéntjére, bízva abban, hogy az a gyakorlati munkában a jogalkalmazó segítségére lesz. A jogalkotó deklarálta figyelmet fordít a fiatalkorú terhelt megvédelmezésének elkerülésére, a személyi garanciák körében nemcsak védőt, hanem törvényes képviselő akadályoztatása esetén ügygondnokot is biztosít számára. Jogalkotási,

jogszabály-módosítási javaslatunk utóbbit érinti. Meglátásunk szerint az ügyvéd a jogi védelmet, a törvényes képviselő vagy az ügygondnok pedig a lelki támogatást hivatott biztosítani. Felesleges és célszerűtlen két ügyvéd kirendelése, az ügygondnoki feladatot helyesebb lenne gyermekvédelmi szakemberre bízni.

Szintén a nyomozáshoz tartozik, de jelentőségénél fogva külön fejezetet szenteltünk az egyik legsúlyosabb kényszerintézkedésnek, a letartóztatásnak. Európai és magyar elvárás is, hogy a letartóztatásokra csak a legszükségesebb esetekben és csak a legrövidebb ideig kerüljön sor. A fiatalkorúak letartóztatásánál érvényes Arany János megállapítása, mely szerint „Kettős úton halad az emberi élet: Egyik a gyakorlat, másik az elmélet...”. Fiatalkorúaknál ugyanis a jogalkotó megköveteli a letartóztatás feltételeként a bűncselekmény különös tárgyi súlyát, a jogalkalmazó ugyanakkor az alanyi ismérvekre is alapozva is letartóztat fiatalkorú terhelteket. Ennek feloldására teszünk jogszabály-módosítási javaslatot. Másrészt pedig a doktori értekezésben a fokozatosság és a lépcsőzetesség jogtudományi elvét bevezetve adunk támpontot a letartóztatás kiváltására, az azt megalapozó körülmények vizsgálatára.

Vizsgálatunk kiemelt tárgya és ezért önálló szerkezeti egységet képvisel az egyéni értékelés eszköze. Ez a büntetőeljárás lefolytatásának és majdan a szankció megválasztásának alfája és omegája. Az egyéniesítés hatályos eszközei a környezettanulmány és a pártfogó felügyelői vélemény, mely a fiatalkorú terhelt személyiségjegyeit, életvezetését, oktatási körülményeit, családját, káros szokásait, a bűnismétlés veszélyét hivatott bemutatni. A büntetőeljárás elsődleges célja a fiatalkorú terhelt helyes irányú fejlődésének előmozdítása, ehhez viszont elengedhetetlenül szükséges magának a fiatalkorúnak a megismerése. Ahogy már a jogtörténeti fejezet szemléltetésekor említettük, visszanyúlunk a gyökerekhez és teret adunk az oktatási intézmény véleményének, ezzel kapcsolatban mind a jogalkotó, mind pedig a jogalkalmazó felé javaslattal élünk. Emellett azonban jogszabály-módosítási javaslatunk célja a környezettanulmány és a pártfogó felügyelői vélemény felesleges megkettőződésének elkerülése. A sok átfedésre, felesleges párhuzamosságokra figyelemmel érdemes és célszerű csak az egyiket megtartani, a tartalmi elemeket pedig összhangba hozni, szinkronizálni.

A fiatalkorú elleni büntetőeljárás napjainkban talán legvitatottabb területe a bírósági eljárást érinti. Vizsgáljuk, hogy melyik bíróságok rendelkezzenek hatáskörrel és illetékességgel, szükség van-e ülnökökre. Pro és kontra sorakoztatunk érveket a korábbi és a hatályos szabályozás mellett és ellen. Vázoljuk a jogalkalmazók körében végzett nem reprezentatív

felmérés tapasztalatait, a jogtudomány javaslatait, majd kifejtjük saját álláspontunkat. Követel-e meg a jogalkalmazók részéről külön ismereteket a külön eljárás? Ki lehet fiatalkorúak bírója, ügyésze? Terjesszük-e ki a specialitást a védő személyére is, követeljünk-e meg tőlük is többlettudást? Jelen lehet-e a nyilvánosság a bíróság előtti eljárási cselekményeken? Kérdések hátán, mi azonban végigvesszük az ezzel kapcsolatos problémákat és megoldási javaslatokat fogalmazunk meg – feltehetően vitákat generáló – véleményünk kifejtésével. Ahogy már említettük, a célkövetés nem ér véget a büntetőeljárás jogerős befejezésével, ezért az együttműködés volumenére is fogalmazunk meg javaslatot, támaszkodva a magyar jogtörténetre.

Szintén a bírósági eljáráshoz tartozik, mégis indokoltnak láttuk külön tárgyalni a fiatalkorú elleni büntetőeljárás mint külön eljárás többi külön eljáráshoz fűződő kapcsolatát.

A megbélyegzés elkerülése és a nevelő hatás előtérbe helyezése célt szolgálja az elterelés.

Utóbbi két szerkezeti egység összegzéseként rögzítjük, hogy a magunk részéről milyen séma szerint tartjuk hatékonynak a büntetőeljárás lefolytatását.

A doktori értekezést keretes szerkezetbe foglaltuk. Az érdemi tárgyalást kezdtük a múltba révedve, hasznosítható jogtörténeti emlékek között kutatva. Zárásként – hangsúlyozandó, hogy nyitott szemmel járunk a világban – kitekintünk a német szabályozásra, összevetjük azt a magyarral.

Úgy döntöttünk, hogy a doktori értekezés végén szerepeltetjük a Szekszárdi Törvényszék illetékességi területén kijelölt fiatalkorúak bírói kérdőívre adott válaszainak összegzését. A következtetések levonása viszont a doktori értekezésben elszórtan, az adott téma vizsgálatánál található. Kíváncsiak voltunk a Tolna Megyei Főügyészség illetékességi területén dolgozó kijelölt fiatalkorúak ügyészei véleményére, tapasztalatára is, a Legfőbb Ügyészség azonban elutasította a megkeresésünket.

XI.2. A hipotézisekre adott válaszok

A megfogalmazott hipotéziseinkre a kutatásaink során az alábbi következtetésekre jutottunk.

1. A fiatalkorú terheltek elleni büntetőeljárás az igazságszolgáltatás szereplőitől jogi, pszichológiai, pedagógiai ismereteket és készségeket is megkíván.

A feltevés bebizonyosodott.

A jogalkotó a hatályos szabályozás megalkotásakor valamennyi járásbírószágot fiatalkorúak bíróságává tette és szélesedett a fiatalkorúak bírójaként eljárók köre. Ezzel együtt továbbra is kijelölés alapján járnak el mind a bírók, mind pedig az ügyészek.

A jogalkalmazók körében végzett kérdőíves felmérés alátámasztja azt a megállapítást, hogy külön ismeretek szükségesek, és a bírók igénylik is az ilyen oktatásokat, képzéseket.

A jogtudomány²²⁸ és kutatási eredményünk is egyértelműen megerősíti a hipotézist. Hangsúlyozzuk azonban, hogy a fiatalkorú elleni büntetőeljárás speciális céljára figyelemmel a bíró sosem lesz abban a helyzetben, hogy elmulasztathatná az egyéni értékelésekre, pedagógiai szakvéleményre, osztályfőnöki jellemzésre támaszkodást.

2. Az eljárások céljánál a felnőtt terheltekhez képest hangsúlyosabb a testi-értelmi-érzelmi-erkölcsi fejlődés biztosítása.

A hipotézis következik a jogalkotó előírásából, mely a fentieket a büntetőeljárás céljaként nevesíti.

Feltevésünket sem a jogalkalmazó, sem a jogtudomány nem vitatja.²²⁹

Napjainkban igen divatos kifejezés lett a gyermekbarát igazságszolgáltatás követelménye. Áthatja mindez a polgári és a büntetőjog területét is.

Fontos azonban rámutatni, hogy a kiskorú fejlődésének biztosítása és a gyermekbarát igazságszolgáltatás sem jelenthet – utóbbi elnevezésével ellentétben – barátkozást, bizalmaszkodást. A cél az, hogy egy hivatalos, korrekt keretek között zajló, a fiatalkorúval érdemi kommunikációt lefolytató, a fejlődését szem előtt tartó eljárást folytasson le a jogalkalmazó. A későbbiekben ismertetett, általunk kidolgozott fokozatosság és lépcsőzetesség elve alapján felrajzolhatunk ugyan egy sémát, mely a jogalkalmazónak támpontot nyújt, hogy hozzá tudjon járulni a fiatalkorú terhelt testi-értelmi-érzelmi-erkölcsi fejlődéséhez, azonban nem szabad kizárólagosságban gondolkodni. Tévhit, hogy a fiatalkorú terhelt érdekét és fejlődését mindenképpen az elterelés, a büntetőeljárás kívüli út vagy a szabadságelvonó szankció szolgálja. Ez mindig az adott esettől és személytől függ. Vizsgálatunk szerint az

²²⁸ NEWMAN, Donald J. – ANDERSON, Patrick R.: Introduction to criminal justice. Random House, New York, 1989. 123.

²²⁹ NOTHACKER, Gerhard: i.m. 105.

egyéni értékelési eszközből, a bűncselekmény tárgyi súlyából és az alanyi oldalból kell következtetnünk arra, hogy melyik megoldás vezet(het) leginkább eredményre.

3. Ez a cél viszont nem formalitással, elvi megfogalmazásokkal, hanem gyakorlati ismeretekkel, tapasztalattal, tudással, adekvát hozzáállással érhető el.

Bár a jogalkotó jelenleg egy formális kijelölési folyamattal kívánja biztosítani azt, hogy a fiatalkorúak ügyében az ítélkezést arra alkalmas személy²³⁰ végezze, ezt az állapotot sem a jogalkalmazók körében végzett nem reprezentatív kérdőíves felmérés, sem pedig a jogtudomány nem tartja üdvöztetőnek.

Nem maga a kijelölés a problémás, hanem az, hogy ez ad hoc alapon történik. A kijelölés előtt senki nem méri fel a rátermettséget, nincs megkövetelt képesítés, képzettség, végzettség. Önmagában a kijelölés, gyakorlati tudás és megfelelő személyiségjegyek, kommunikációs képesség hiányában nem megoldás. Ezzel kapcsolatban indokolt a változtatás. Egyértelműbb, átláthatóbb, objektív szempontokon nyugvó kijelölési rendszer és folyamatos képzések biztosítása szükséges mind az ügyészeknél, mind pedig a bíróknál.

4. A felelősség viszont közös, az igazságszolgáltatás szereplőinek együtt kell működniük az oktatási intézményekkel, a gyermekvédelemmel, a gyámhatósággal.

A jogalkotó deklarálja a gyermekek védelme érdekében a jelzési kötelezettséget.

Ugyanakkor minden elv annyit ér, amennyit megvalósítanak belőle. Vizsgálatunk szerint a jelenlegi gyakorlat hiányos e tekintetben. A jogalkalmazók nem minden indokolt esetben teljesítik a jelzési kötelezettségüket. Abban viszont teljes az egyetértés, hogy a fiatalkorú elleni büntetőeljárás célját önmagában a jogalkalmazó nem tudja elérni, akármilyen kifogástalan is az eljárása és az ügydöntő határozata. Ahogy a gyermekpszichológiai bevezető alfejezetben elemeztük, a nevelés, az érzelmi-erkölcsi fejlődés legfontosabb és elsődleges színtere a család. Ezért is fontos, hogy rögtön megtörténjen valamilyen szintű, de mindenképpen érdemi, ellenőrizhető, hatékony és motivált állami beavatkozás, ha a 18 éven aluli veszélyeztetettség egyértelműen megállapítható. Szükséges, hogy a bírók ne felesleges időpocsékolásnak, hanem teljesítendő kötelezettségként kezeljék és teljesítsék jelzési kötelezettségüket. Emellett azonban a holisztikus gondolkodásmód jegyében javasoljuk az oktatási intézmények bevonását, akik pedagógiai módszerekkel quasi utógondozásként hozzájárulhatnak a fiatalkorú terhelt értelmi-szellemi-erkölcsi szempontból helyes irányba tereléséhez. Ezt azonban csak információk

²³⁰ HELLWIG, Albert: i.m. 12.

birtokában tudják megtenni. Hogy miért szükséges ez? Mert a büntetőeljárás a jogerős ügydöntő határozattal befejeződik, a fiatalok terhelte nevelése, tanítása azonban nem. Az említetteken kívül nem hagyható figyelmen kívül a szülők szerepe.²³¹

5. Az eljárás kulcsa – a hét kriminalisztikai alapkérdés megválaszolásán túlmenően – a fiatalok terhelte személyiségének feltérképezése.

A jogalkotó kötelezően beszerzendő bizonyítékként tekint az egyéni értékelési eszközökre, melyekből megállapítható a fiatalok terhelte személyisége, életvezetése.²³² Több egyéni értékelési eszközt is ismerünk, azonban kettőnek van kiemelt jelentősége: a környezettanulmány és a pártfogó felügyelői vélemények.

Ezeket a jogalkalmazók rendre be is szerzik a döntéshozatal megelőzően.

A jogtudományban eddig nem merült fel a környezettanulmány és a pártfogó felügyelői vélemény összevonásának lehetősége.

Mi azonban elemzésünk során arra jutottunk, hogy szükséges e két egyéni értékelési eszköz megreformálása. Egyrészt felesleges a megkettőződés, gyakorlatilag ugyanolyan szerepet tölt be és tartalommal bír mindkettő. Másrészt fokozott figyelmet szenteljünk a közvetlenség elvének, az egyéni értékelés pártfogó általi elkészítése során támaszkodjon az osztályfőnöki jellemzésre, pedagógiai szakvéleményre. Míg a pártfogó a családlátogatás során a körülmények egy részét tapasztalja, más részét azonban a fiatalok terhelte és a család elmondásából tudja, addig az iskola közvetlen és hosszú távú tapasztalattal rendelkezik a kiskorút illetően. Ezáltal kerül be a büntetőeljárásba az iskola pedagógusainak objektív tapasztalatokon alapuló, közvetlen, elfogulatlan, pártatlan, független véleménye. Mindez alkalmas lehet az ülnökök szerepének kiváltására is, ráadásul egyszerű, olcsó, hatékony megoldás.

6. A fiatalok terheltek nemcsak jogi védelemre, hanem érzelmi támogatásra is szüksége van. Törvényi előírás, hogy a fiatalok elleni büntetőeljárásban kötelező a védelem. Ezt meghatalmazott ügyvéd hiányában a jogalkalmazó megkeresésére a területileg illetékes ügyvédi kamara sorsolással kijelölt ügyvédje látja el. Emellett az eljárási cselekményekről értesíteni kell a törvényes képviselőt, az akadályoztatása esetén pedig szintén ügyvéd ügygondnokot kell kirendelni.

²³¹ SPRACK, John: i.m. 168.

²³² BURGHARD, Waldemar: i.m. 82.

A jogalkalmazó és a jogtudomány is egyetért a jogi védelem²³³ és az érzelmi támogatás nélkülözhetetlenségével.

Kutatásunk során azonban kritikával illetjük a jelenlegi hatályos rendszert. Az ügyvéd ügygondnok nem képes biztosítani a fiatalok terhelte érzelmi támogatását. Ennek szubjektív és objektív okai is vannak. Ügyvédként – általában – nem ismeri őt (szubjektív elem) és nem is rendelkezik megfelelő képesítéssel, végzettséggel az ilyen feladat ellátásához (objektív szempont). Ezzel szemben az általunk az ügygondnoki tisztségre javasolt gyermekvédelmi szakember legalább az egyik követelménynek – az objektívnek – megfelel, mert egyrészt tanulta a területet, másrészt pedig gyakorlattal is rendelkezik. Adott esetben – előzményi, közigazgatási intézkedések, beavatkozások esetén – lehet, hogy még a családot, a terhelte is ismeri. A gyermekvédelmi szakemberek ügygondnokként kirendelése ennél fogva hatékonyabb megoldást jelentene, sőt, olcsóbb is lenne az eljárás, ami korántsem elhanyagolható szempont, főleg, ha a bűnügyi költséget a jellemzően bevétellel, vagyonnal nem rendelkező fiatalok terhelteknek kell viselnie.

7. A fiatalok terheltekkel való megfelelő kommunikáció az egyik kulcs a büntetőeljárás sikeréhez.

Jogalkotói és jogtudományi szinten megfogalmazott követelmény, hogy a bűnüldözők egyértelműen és világosan fogalmazva értesítsék meg a kiskorúval a szabályokat.²³⁴

A kommunikáció túlmutat a szavak szintjén. Kiterjesztő értelmezéssel idetartozik a kihallgatási környezet, a megjelenés, a tárgyalóteremben elhelyezkedés, a gesztikuláció és a mimika.

A jogalkalmazók körében végzett nem reprezentatív kérdőíves felmérésünkben a válaszadók fele nyilatkozott úgy, hogy a büntetőeljárás formalitását csökkentő javaslatként egyetért azzal, hogy a vádlott a védője és a törvényes képviselője mellett foglaljon helyet, azonban csak ötödük vélte úgy, hogy nyugodtan el lehet tekinteni a talár viselésétől is. Ezek látszólag kevésbé fontos kérdések, azonban, ha belegondolunk, hogy az adott esetben első alkalommal bíróságon – ráadásul vádlottként – tartózkodó fiatalok – de akár felnőttek is – mennyire idegenül, kiszolgáltatva érzik magukat, akkor megfontolandó. Németországban például a vádlott ebből a megfontolásból foglal helyet a védője mellett, nem pedig a vádlottak padján.

²³³ MALEK, Klaus – RÜPING, Uta: i.m. 10.

MALEK, Klaus: i.m. 85.

SCHLOTTHAUER, Reinhold – WEIDER, Hans-Joachim: i.m. 34.

²³⁴ REIN, Dieter – LIESER, Udo – BALß, Rudolf: i.m. 126-128.

DÖRMANN, Uwe – REMMERS, Martin: i.m. 13-15.

Ha pedig már elhelyezkedett a rendőrségi kihallgatósobában vagy a bírósági tárgyalóteremben a terhelt, akkor kezdődik meg a kihallgatás. A jogtudomány adott már szempontokat ennek lefolytatásához, ezeket összegezve, szintetizálva, saját javaslatainkkal kiegészítve kívánunk hozzájárulni a megfelelő klíma kialakításához. Ehhez azonban szükséges az is, hogy a kihallgatást végző személy kilépjen a komfortzónájából, és a merev eljárási formaságokat háttérbe szorítva képes és kész legyen a fiatalkorú terhelttel – és a kiskorú sértettekkel, tanúkkal is – a koruknak megfelelő szókészlettel, hangnemben beszélni.

8. A fiatalkorú terheltek elleni büntetőeljárások soron kívülisége alapvető követelmény.

Mivel különleges bánásmódot igénylő személyek a fiatalkorú terheltek is, így jogalkotói szinten szabályozott a soron kívüliség. A jogtudományban kriminológiai kutatások sora igazolja a tételt, mely szerint - általában is,²³⁵ de a fiatalkorúaknál különösen - fontos, hogy a bűncselekmény elkövetését követő lehető legrövidebb időn belül kerüljön sor a felelősségre vonásra, a szankció alkalmazására. A bűncselekmény óta eltelt idő és az alkalmazott joghátrány hatékonysága ugyanis fordítottan arányos.

Vizsgálatunk szerint ezt a célt kívánta szolgálni a jogalkotó, amikor kimondta, hogy valamennyi járásbíróság egyben fiatalkorúak bírósága is. Az ügyek központosítása helyetti szétosztás igazságosabb ügyelosztást és azt eredményezi, hogy a fiatalkorú terhelt lakóhelyéhez és az elkövetési helyhez közelebb eső járásbíróság járjon el. Persze ez viták keresztüztüében áll, ezért is szenteltünk viszonylag jelentős terjedelmet ennek vizsgálatára és véleményünk kifejtésére.

A soron kívüliséget a magunk részéről is fontosnak tartjuk, ezért is dolgoztuk ki a fokozatosság és lépcsőzetesség elvét, hogy a büntetőeljárásokat a lehető legalacsonyabb szinten a lehető leggyorsabban fejezzük be. Hangsúlyozzuk azonban, hogy a gyorsaság követelménye sose írhatja felül a szakmaiságot, a megalapozottságot, a gyerek mindenek felett álló érdekének szem előtt tartását.

9. Kisebb tárgyi súlyú bűncselekmények esetén minél szélesebb körű lehetőséget kell biztosítani az elterelésre.

Ezzel a hipotézissel mind a jogalkotó, mind a jogalkalmazás, mind pedig a jogtudomány egyetért.

Vizsgálatunk során is beigazolódott mindez, de azért hozzáteszünk egy „azonban”-t.

²³⁵ A 18. század közepe óta alapvető felismerés.

SCHEFFLER, Uwe: Die überlange Dauer von Strafverfahren. Materialrechtliche und prozessuale Rechtsfolgen. Duncker & Humblot, Berlin, 1991. 19.

Az elterelés fontos és hatékony eszköz lehet, azonban nem feltétlenül és mindenáron. Van, amikor nem az első bűncselekményét elkövető terhelnél is alkalmas lehet a célok elérésére és van, amikor az elsónél sem. Ez mindig a bűncselekménytől és a bűnelkövetőtől függ. Itt is kiemeljük az egyéniesítés fontosságát.²³⁶

10. Eljárási eszközöket kell biztosítani és használni a megbélyegzés elkerülése érdekében.

Ha megbélyegzés alatt azt értjük, hogy egy fiatalok bűnelkövetőt se könyveljük el élete hátralévő részére bűnözővé és zárjuk ki őt a társadalmi együttélés valamennyi szegmenséből, akkor a megbélyegzés elkerülését fontosnak tartjuk.

Azzal viszont nem értünk egyet, hogy a büntetőeljárás megindításáról és befejezéséről lehetőleg senki – a bűnüldöző szerveken, a vádlotton, a sértetten kívül – ne értesüljön.

A jogalkotó lehetőséget biztosít a bíróságnak, hogy szabadon mérlegelje a nyilvánosság kizárásának szükségességét. Erre általában sor is kerül, ritkán fordul elő, hogy fiatalok terhelt büntetőügyéről a tárgyalóteremből tudósítson a média. Ennek ellenére nagy az érdeklődés az ilyen ügyek iránt, rendszeresen a hírközlések. Ez a mai világban a kommunikációs csatornák végtelenségére tekintettel kikerülhetetlen és az elkerülés nem is cél. A nyilvánosság kizárása jó szabályozás és gyakorlat, mert a fiatalok terhelt még kevésbé nyílna meg és még inkább megfigyelhetőek lennének a büntetőeljárás káros hatásai, ha vakuk és kamerák keresztútjában, idegen emberek tömeges megjelenése mellett kerülne sor a kihallgatásra.

A magunk részéről azonban a büntetőeljárás céljainak elérése érdekében fontosnak tartjuk, hogy a fiatalok terhelt oktatási intézménye tudomást szerezzen²³⁷ a büntetőeljárás megindításáról és a jogerős ügydöntő határozat egy példányának elküldésével a befejezéséről is. Ennek már indokát adtuk. Meglátásunk szerint ez nem jelent megbélyegzést.

XI.3. A doktori értekezés következtetései

A doktori értekezés célkitűzése a fiatalok terheltek büntetőeljárási helyzetének rendszerezése és elemzése mellett saját kutatási eredmények bemutatása volt. A doktori értekezés számos javaslatot tartalmaz, mely érinti a Be-t és egyéb jogszabályokat és a gyakorlatot.

²³⁶ NEWMAN, Donald J. – ANDERSON, Patrick R.: i.m. 123.

²³⁷ SPROTT, Jane B. – JENKINS, Jennifer M. – DOOB, Anthony N.: i.m. 69.

WATKINS, Adam M.: i.m. 399-403.

BRANK, Eve M. – WOOLARD, Jennifer L. – BROWN, Veda E. – FONDACARA, Mark – LUESCHER, Jennifer L. – CHINN, Ramona G. – MILLER, Scott A.: i.m. 141.

STINCHCOMB, Jeanne B. – BAZEMERE, Gordon – RIESTENBERG, Nancy: i.m. 141.

A következtetések és javaslatok összefoglalása:

1. A 21. század büntetőeljárásában a fiatalkorúak büntetőjogi felelősségre vonásának külön eljárásként kezelése a célra, az alanyi körre figyelemmel továbbra is indokolt.
2. A külön eljárásnak nemcsak nevében, hanem elsősorban tartalmában – a jogalkalmazó rátermettségében, képzettségében, a célok követésében, a megfelelő kommunikációban – kell megnyilvánulnia.
3. A fiatalkorú elleni büntetőeljárás jelentőségét nem a statisztika, az ilyen eljárások száma, alakulásának tendenciája határozza meg, hanem a preventív cél.
4. Helyes a hatályos szabályozás, melynek értelmében valamennyi járásbíróság egyben fiatalkorúak bírósága is.
5. Ugyanakkor a fiatalkorúak ügyészei és bírói rendelkezzenek megfelelő attitűddel, személyiséggel, kommunikációs képességekkel, alapvető pedagógiai és pszichológiai ismeretekkel.
6. A kijelölés ne egy formális rendelkezés legyen, hanem rátermettségen és végzettségen alapuló mérlegelés eredménye.
7. Biztosítson az állam a fiatalkorúak ügyészei és bírói részére a pedagógiai és pszichológiai ismeretek elsajátítására és szinten tartására ingyenes képzési lehetőségeket vagy fedezze a végzettség megszerzéséhez szükséges tanulmányok költségét.
8. Írja elő a jogalkotó a fiatalkorúak ügyészei és bírói számára a biztosított képzéseken való kötelező részvételt és az elvégzés jutalmazásaként kötelezően biztosítandó pótlékot.
9. Jogszabály-módosítás útján a jövőben ügyvéd helyett gyermekvédelmi szakember járjon el ügygondnokként.

10. Ha a törvényes képviselő kizárása esetén az ügygondnoki feladatokat nem ügyvéd, hanem gyermekvédelmi szakember látja el, akkor megfelelő a hatályos szabályozás, mely nem írja elő az ügyvédek mint védők részére a specializálódást. Nem javasoljuk külön fiatalkorúak védőjének bevezetését.

11. Az életkori jellemzőkre és a büntetőeljárás céljára figyelemmel fokozott jelentőséget kell tulajdonítani a 18 éven aluliakkal való tág – helyszín megválasztása és elrendezése, gesztikuláció, mimika – és szűk – megszólítás, hangnem, beszédtempó, beszédstílus – értelemben vett kommunikációnak.

12. Kerülni kell a fiatalkorú terhelt kihallgatásánál az irányított, a hosszú, a zárt kérdések mellett azt is, hogy egyszerre több kérdés hangozzon el. A vallomás tartalmát lépésről lépésre kell megszerezni. Mind a metakommunikáció, mind pedig beszéd szintjén kerülni kell az elvárások megfogalmazását, a nyomásgyakorlást, a megszégyenítést.

13. Minden esetben vizsgálni és indokolni kell a különös tárgyi súlyt.

14. Ezzel párhuzamosan viszont a fiatalkorúak letartóztatásánál szereplő kiegészítő feltétel, a különös tárgyi súly kibővítendő azzal, hogy letartóztatást lehessen elrendelni akkor is, ha a különös tárgyi súly nem állapítható meg, viszont a rendkívüli személyben rejlő társadalomra veszélyességet mutató alanyi szempontok igen.

15. Elfogatóparancs kibocsátása esetén, ha az sikerre vezet és elfogják a terheltet, akkor a kényszerintézkedésről döntő és adott esetben letartóztatást elrendelő ülés helyett a bíróság tartsa meg nyomban az előkészítő ülést és a tárgyalást. Ez ugyan gyors szervezőmunkát és az egyéb eljárási szereplők – ügyész, védő, törvényes képviselő, ügygondnok, sértett, tanú, javaslatunk szerint az iskola – részéről rugalmasságot feltételez, de a letartóztatást mint kényszerintézkedést vált(hat)ja ki, ami egyértelmű előnye.

16. A jelenlét biztosítása mint a letartóztatás különös okának vizsgálatánál mérlegelni kell a fiatalkorú terhelt személyes körülményeit, hogy családi környezetben, szeretett helyen nevelkedik-e.

17. Ha a letartóztatást csak a jelenlét biztosítása mint különös ok indokolja, akkor javasoljuk helyette az infrastrukturális-technikai feltételek teljesülése esetén az elektronikus nyomkövető eszközzel ellenőrzött bűnügyi felügyeletet.

18. A bizonyítási eljárás megnehezítésének, meghúzásának elkerülése mint a letartóztatás különös okának értékelése során át kell tekinteni, hogy személyek befolyásolásának vagy tárgyi bizonyíték megsemmisítésének a veszélye áll fenn. Ha tárgyi bizonyíték megsemmisítésétől tartunk, elég lehet enyhébb kényszerintézkedés, az elektronikus nyomkövető eszközzel ellenőrzött bűnügyi felügyelet. Ha a büntetőeljárásban részt vevő személyek jogellenes befolyásolása vagy megfélemlítése valószínű, akkor pedig célszerű különbséget tenni. Ha a fiatalkorú terhelte gyermekotthonban együtt él és emiatt akadály nélkül érintkezhet a sértettel vagy a tanúval, akkor letartóztatás helyett elsősorban vizsgálni kell, hogy megoldható-e másik intézményben történő ideiglenes elhelyezése. Ha nem és az egyéb feltételek is fennállnak, indokolt lehet a letartóztatás.

19. A fiatalkorúak letartóztatását lépcsőzetesen kell vizsgálni. Az csak akkor rendelhető el, ha valamennyi általános feltétel teljesül (első szűrő), valamelyik különös ok fennáll-e (második szűrő), megállapítható-e a különös tárgyi súly – bűnszervezetben, bűnszövetségben vagy csoportosan követte el a bűncselekményt, mekkora a büntetési tétel, bűnhalmazatról beszélhetünk-e – vagy a rendkívüli személyben rejlő társadalomra veszélyességet – visszaesőről van-e szó, volt-e már büntetve és emellett mit tartalmaz a pedagógiai szakvélemény, a pártfogó felügyelői vélemény – valószínűsítő alanyi szempont (harmadik szűrő), van-e a letartóztatásnál enyhébb, de célt érő kényszerintézkedés (negyedik szűrő).

20. Az egyéni értékelés eszközei kiemelt helyet foglalnak el a fiatalkorú terheltek elleni büntetőeljárás személyi körülményeinek bizonyítása során. Ezekből vonható le megalapozott következtetés a – bűnösség esetén választandó – szankció hatékonyságára.

21. Felesleges és célszerűtlen az egyéni értékelési eszközök megkettőzése. A környezettanulmány és a pártfogó felügyelői vélemény gyakorlatilag ugyanazt a szerepet tölti be, hasonló, illetve majdnem ugyanolyan tartalmi elemekkel. A környezettanulmány kivezetésével és a pártfogó felügyelői vélemény tartalmának szinkronizálásával egyszerűbb, átláthatóbb rendszert, megoldást javasolunk.

22. Helyes a társasbíráskodás visszaszorítása. Az ülnökök szerepét – akik általában, nem személy szerint ismerik a fiatalok élethelyzetét, életkori sajátosságait – hatékonyabban tudják betölteni a pedagógiai szakvéleményt, osztályfőnöki jellemzést adó pedagógusok, akik közvetlen és tartós tapasztalattal rendelkeznek a konkrét személyt, a fiatalok terhelteit illetően.

23. Az együttműködés és a holisztikus gondolkodásmód jegyében szükséges a bűnüldöző szervek, pártfogó felügyelők és az oktatási intézmények közötti szorosabb és hatékonyabb együttműködés, a vélemények figyelembevétele.

24. Ne zárjuk ki a fiatalok elleni büntetőeljárásban kategorikusan a nyilvánosságot! Minden esetben külön mérlegelendő – a védelem véleményének meghallgatását követően – ennek kérdése. Adott esetben indokolt lehet a nyilvánosság részbeni kizárása annak érdekében, hogy csak azok maradhassanak a tárgyalóteremben, akiknek jelenléte a fiatalok terhelte nevelésére szolgál.

25. Nem indokolt az értelmi-erkölcsi képességek vizsgálatának mint a büntetőjogi felelősségre vonás feltételének a bevezetése.

26. Minél egyszerűbb és gyorsabb eljárási formát válasszon a jogalkalmazó. Az eljárási forma – elterelés, feltételes ügyészi felfüggesztés, ügyészi megrovás, egyezség, büntetővégzés, bíróság elé állítás, rendes bírósági eljárás a külön eljárási szabályokkal – megválasztása során a célok elérésének igényét, a pedagógiai szakvéleményt, a pártfogó felügyelői véleményt kell figyelembe venni.

27. A feltételek megléte esetén az eljárási forma megválasztásához a fokozatosság elve szolgál támpontul. Lehetőség szerint meg kell előzni a bűncselekmény elkövetését. Ennek sikertelensége esetén második körben előnyben kell részesíteni a feltételes ügyészi felfüggesztést vagy a közvetítést. Ha ez nem adott, akkor harmadik lépcső az ügyészi megrovás. Negyedik körben lehetőség van egyezség megkötésére irányuló büntetőeljárás lefolytatására. Ezt követi a tárgyaláson kívül hozott büntetővégzés, elsősorban megrovás, próbára bocsátás esetén, de akkor büntetés kiszabása is elképzelhető eljárási cselekmény nélkül. Hatodik körben kerül sor a bíróság elé állításra, végül pedig a rendes bírósági eljárás lefolytatására a fiatalok terheltekre vonatkozó külön eljárási szabályok betartásával.

28. Az egyszerű megítélésű, tömegesen előforduló, legfeljebb kis és közepes tárgyi súlyú bűncselekmények esetén, ha az elkövető személyében rejlő társadalomra veszélyesség csekély, akkor a gyors és hatékony befejezés érdekében javasolt a rendes bírósági eljárás lefolytatása helyett az elterelés, az ügyészi befejezés vagy a büntetővégzés, bíróság elé állítás.

29. A feltételes ügyészi felfüggesztés lehetősége kedvezőbb a fiatalkorú terhelt számára, mint a közvetítői eljárás.

30. A folyamatos fejlődés érdekében mind a jogalkotó, mind a jogalkalmazó és a jogtudomány számára fontos a nemzetközi kitekintés, és annak vizsgálata, hogy van-e onnan átvételre érdemes rendelkezés, gyakorlat.

31. A fiatalkorú terheltek elleni büntetőeljárásban közreműködő jogalkalmazóknak tudni kell kilépniük a komfortzónájukból.

XI.4. A doktori értekezés eredményeinek hasznosítása

Szándékaink szerint a doktori értekezés a jogalkotó, a jogalkalmazó, a jogtudomány számára hasznosítható javaslatokat fogalmaz meg, de a következtetések és a javaslatok alapján generált vitáktól sem riadunk vissza.

XI.4.1. A jogtudomány számára hasznosítható:

XI.4.1.1. a fokozatosság és lépcsőzetesség elvének kidolgozása a letartóztatás feltételeinek és az azt helyettesítő kényszerintézkedések vizsgálatára;

XI.4.1.2. a fokozatosság és lépcsőzetesség elvének kidolgozása az eljárási forma megválasztására;

XI.4.1.3. a fiatalkorú terhelt lelki-érzelmi támogatásának átdolgozása az ügygondnoki szerep újragondolásával;

XI.4.1.4. a holisztikus gondolkodásmód és az együttműködés többszereplős modelljének felvázolása.

XI.4.2. A jogalkotás számára hasznosítható:

XI.4.2.1. jogszabály-módosítás, melynek értelmében a fiatalkorú terheltek elleni büntetőeljárásban ügyvéd helyett gyermekvédelmi szakember jár el ügygondnokként;

XI.4.2.2. jogszabály-módosítás, melynek értelmében fiatalkorúak letartóztatására nemcsak különös tárgyi súly, hanem vagylagosan személyben rejlő kiemelt társadalomra veszélyesség esetén is lehetőség lesz;

XI.4.2.3. jogszabály-módosítás, melynek értelmében az elkészült pártfogó felügyelői vélemény a fiatalkorú terhelt oktatási intézményének is elküldendő;

XI.4.2.4. dereguláció és jogszabály-módosítás, melynek értelmében a fiatalkorú elleni büntetőeljárásban megszűnik a környezettanulmány, szerepét szinkronizációt követően a pártfogó felügyelői vélemény tölti be;

XI.4.2.5. jogszabály-módosítás, melynek értelmében az eljárási cselekményekről szóló értesítés és a jogerős ügydöntő határozat elküldendő a fiatalkorú terhelt oktatási intézményének;

XI.4.2.6. jogszabály-módosítás, melynek értelmében lehetőség nyílik a nyilvánosság részbeni kizárására is.

XI.4.3. A jogalkalmazás számára hasznosítható:

XI.4.3.1. javaslatok a 18 éven aluliak kihallgatásakor alkalmazandó szóbeli és metakommunikációra, (gesztikuláció, mimika, negatív-stresszmentes légkör, bemutatkozás, kérdésfeltevések mikéntje és sorrendje);

XI.4.3.2. javaslatok helyi tréningekre, képzésekre (a kíméletesebb, hatékonyabb, gyorsabb büntetőeljárás érdekében);

XI.4.3.3. javaslat letartóztatás helyett az elfogás után előkészítő ülés, tárgyalás azonnali megtartására, lehetőség szerint, ha a feltételek adottak, döntéshozatalra (ezzel kiküszöbölendő a kényszerintézkedés);

XI.4.3.4. javaslat – a fokozatosság és lépcsőzetesség elvének kidolgozásával – a letartóztatás feltételeinek és a letartóztatást helyettesítő jogintézmények alkalmazhatóságának vizsgálatára (összes általános feltétel és egy különös feltétel adott-e; fennáll-e a különös tárgyi súly – bünszervezet, bünszövetség, büntetési tétel, bűnhalmazat – vagy a személyben rejlő kiemelt társadalomra veszélyesség a pedagógiai szakvélemény, a pártfogó felügyelői vélemény, a priusz alapján);

XI.4.3.5. javaslat a bírónak, melynek értelmében a nyilvánosság kizárásának vagy részbeni kizárásának kérdésében fokozottan vegye figyelembe a védelem érvelését;

XI.4.3.6. javaslat az ügyészeknek és a bírónak a fiatalkorúak beismerésének elfogadására, és ezzel együtt az ügyészség tárgyalás tartása iránti kérelem gyakorlatának felülvizsgálatára;

XI.4.3.7. javaslat a fokozatosság elvének kidolgozásával a fiatalkorú elleni büntetőeljárás eljárási formájának kiválasztására (1. megelőzés, 2. feltételes ügyészi felfüggesztés, 3.

közvetítői eljárás, 4. ügyészi megrovás, 5. egyezség, 6. büntetővégzés, 7. bíróság elé állítás, 8. rendes bírósági eljárás külön eljárási szabályokkal).

I. MELLÉKLET
KÉRDŐÍV

A SZEKSZÁRDI TÖRVÉNYSZÉK ILLETÉKESSÉGI TERÜLETÉRE KIJELÖLT
FIATALKORÚAK BÍRÓI,
VALAMINT
A TOLNA MEGYEI FŐÜGYÉSZSÉG ILLETÉKESSÉGI TERÜLETÉRE KIJELÖLT
FIATALKORÚAK ÜGYÉSZEI
SZÁMÁRA

1. Melyik megoldást támogatná?

- a) valamennyi járásbíróság egyben fiatalkorúak bírósága is
- b) kizárólag a székhelyi járásbíróságok járjanak el
- c) hozzanak létre külön fiatalkorúak bíróságát ítélőtáblai illetékességi területre

2. Melyik megoldást támogatná?

- a) valamennyi bíró legyen egyben fiatalkorúak bírója is
- b) mindössze csekély számban jelöljenek ki fiatalkorúak bírót

3. Melyik megoldást támogatná?

- a) valamennyi ügyész legyen egyben fiatalkorúak ügyésze is
- b) mindössze csekély számban jelöljenek ki fiatalkorúak ügyészeit

4. Szükségesnek tartja-e a kijelölt fiatalkorúak bírói és ügyészei részére külön, kötelező jellegű képzések biztosítását?

- a) igen

b) nem

5. Ön vállalná-e a részvételt ilyen képzéseken, ha az az Ön számára költséggel nem járna?

a) igen

b) nem

6. Ön vállalná-e a részvételt ilyen képzéseken, ha az az Ön számára költséggel járna?

a) igen

b) nem

7. Vállalná-e felsőfokú tanulmányok – fiatalok szakjogásza, pedagógusi vagy pszichológusi diploma, PhD – elvégzését, ha az kötelező feltétel lenne ahhoz, hogy fiatalok bírójaként vagy ügyészeként járjon el, és a tanulmányok költsége nem Önt terhelné?

a) igen

b) nem

8. Vállalná-e felsőfokú tanulmányok – fiatalok szakjogásza, pedagógusi vagy pszichológusi diploma, PhD – elvégzését, ha az kötelező feltétel lenne ahhoz, hogy fiatalok bírójaként vagy ügyészeként járjon el, és a tanulmányok költsége Önt terhelné?

a) igen

b) nem

9. Vállalná-e felsőfokú tanulmányok – fiatalok szakjogásza, pedagógusi vagy pszichológusi diploma, PhD – elvégzését, ha az kötelező feltétel lenne ahhoz, hogy fiatalok

bírójaként vagy ügyészeként járjon el, és a tanulmányok költsége Önt terhelné, azonban elvégzését követően kötelezően előírt pótlékban részesülne?

- a) igen
- b) nem

10. Egyetért-e a hatályos szabályozással, mely szűkítette a fiatalkorú elleni büntetőeljárásban a társasbíráskodást vagy visszaállítaná a korábbi szabályozást, és erősítené az ülnökök szerepét?

- a) egyetértek a hatályos szabályozással
- b) a korábbi szabályozást támogatom
- c) egyéb javaslatom van:

11. Tapasztalata szerint jelentenek-e az ülnökök többlettudást, többlettapasztalatot, többletcompetenciát a fiatalkorú elleni büntetőeljárásban vagy szerepük csak formális?

- a) az ülnökök többletet biztosítanak a bírónak
- b) formális a szerepük

12. Tapasztalata szerint inkább pozitív vagy inkább negatív a hozzávétele annak, hogy minden járásbíróság egyben fiatalkorúak bírósága is, szemben azzal, hogy korábban a székhelyi járásbíróságok látták el ezt a feladatot?

- a) inkább pozitív
- b) inkább negatív

13. Ha inkább pozitív, jelölje meg ennek okát (többet is megjelölhet)!

- a) gyorsabb eljárás
- b) egyenlőbb ügyteherelosztás a megye járásbíróságai között

- c) csökkennek az utazási költségek
- d) egyéb:

14. Ha inkább negatív, jelölje meg ennek okát (többet is megjelölhet)!

- a) elveszett a székhelyi járásbíróságokon kijelölt fiatalkorúak bírói által felhalmozott tapasztalat
- b) hiányzik a nemrég óta eljáró fiatalkorúak bírójánál a kellő tapasztalat, szakértelem, az affinitás az életkori sajátosságokhoz
- c) szigorodtak az ítéletek

15. Javasolja-e a fiatalkorú elleni büntetőeljárás kiterjesztését a fiatal felnőttekre is?

- a) igen
- b) nem

16. Ha igen, nevezze meg, hogy mely korosztályt érti fiatal felnőttek alatt?

17. Mely eljárások tartozzanak a fiatalkorúak bírójához?

- a) a fiatalkorúak által elkövetett bűncselekmények
- b) a fiatalkorúak által elkövetett szabálysértések
- c) a fiatal felnőttek által elkövetett bűncselekmények
- d) a fiatal felnőttek által elkövetett szabálysértések
- e) a vegyes ügyek, amikor a fiatal- és a felnőttkorú együtt követte el a bűncselekményt és nem célszerű külön elbírálni a bűncselekményeket
- f) a kiskorúak sérelmére elkövetett bűncselekmények
- g) a fiatalkorú terhelteket érintő nyomozási és büntetés-végrehajtási bírói ügyekben

18. Egyetért-e és, ha igen, melyik eljárási formalitást csökkentő javaslatokkal a fiatalok elleni büntetőeljárásban?

- a) eltekintés a talár viselésétől
- b) a vádlott a védője és törvényes képviselője vagy ügygondnoka mellett üljön
- c) a fiatalok terhelte ülve szólalhasson meg
- d) egyéb:

19. Mely javaslattal ért egyet?

- a) a fiatalok elleni büntetőeljárás eljárási cselekménye kötelezően zárt legyen
- b) a jelenlegi szabályok szerint a bíró mérlegelésétől függjön
- c) a védelem választhassa meg, hogy kik lehessenek jelen a tárgyalóteremben

20. Szükségnek tartja-e külön fiatalok védője bevezetését?

- a) igen
- b) nem

21. Ha igen, milyen feltételhez kötne az eljárásukat?

- a) kizárólag jelentkezéstől függne, külön névjegyzék lenne
- b) képzéshez – kötelező kamarai oktatáson és vizsgán részvétel vagy felsőfokú végzettség – fiatalok szakjogásza, pedagógusi vagy pszichológusi diploma, PhD – végzettséghez kötné

22. Ha igen, csak a kirendelt vagy a meghatalmazott védőkre is vonatkozzon?

- a) csak kirendeléseknél, mert a meghatalmazott védőnél fokozottan védendő a szabad védőválasztás joga

- b) kirendelések és meghatalmazások esetén is csak a külön fiatalok védője névjegyzékében szereplő ügyvéd járhat el

23. Szükségesnek tartja-e a törvényes képviselő jogállásának kiterjesztését a 18. évét betöltött terheltekre is, akikre a fiatalok terheltek elleni büntetőeljárás külön szabályai vonatkoznak?

- a) igen
- b) nem

24. Ki járjon el ügygondnokként a törvényes képviselő kizártsága esetén?

- a) továbbra is ügyvéd
- b) gyermekvédelmi szakember
- c) egyéb:

25. Egyetért-e azzal a jogtörténeti rendelkezéssel, mely szerint a bíróság az eljárási cselekményről értesítse a fiatalok terhelte oktatási intézményét és részükre a jogerős határozatot küldje el?

- a) mindkettővel egyetértek
- b) csak értesítést küldjenek az eljárási cselekményekről
- c) csak a jogerős határozatot küldjék el
- d) egyikkel se értek egyet.

II. MELLÉKLET

KÉRDŐÍV VÁLASZAI ÉS ÉRTÉKELÉSE

A SZEKSZÁRDI TÖRVÉNYSZÉK ILLETÉKESSÉGI TERÜLETÉRE KIJELÖLT FIATALKORÚAK BÍRÓI, VALAMINT A TOLNA MEGYEI FŐÜGYÉSZSÉG ILLETÉKESSÉGI TERÜLETÉRE KIJELÖLT FIATALKORÚAK ÜGYÉSZEI SZÁMÁRA

Nem állt szándékunkban reprezentatív és teljes körű felmérés készítése, ugyanakkor az vezérelt minket célként, hogy a megye területén dolgozó bíró és ügyész munkatársak véleményét kikérve szerepeltessük a jogalkalmazó meglátásait.

A kérdőívet a Szekszárdi Törvényszék illetékességi területén dolgozó fiatalkorúak bírói közül 14-en töltötték ki.

A Tolna Megyei Főügyészség illetékességi területére kijelölt fiatalkorúak ügyészei a kérdőívet nem töltötték ki, mert a megkeresésemet a Tolna Megyei Főügyészség tájékoztatása szerint a Legfőbb Ügyészség Kabinet Adatvédelmi és Biztonsági Osztálya elutasította.

1. Melyik megoldást támogatná?

- d) valamennyi járásbíróság egyben fiatalkorúak bírósága is – 6 fő (a válaszadók 43 %-a)
- e) kizárólag a székhelyi járásbíróságok járjanak el – 6 fő (a válaszadók 43 %-a)
- f) hozzanak létre külön fiatalkorúak bíróságát ítéltáblai illetékességi területre – 2 fő (a válaszadók 14 %-a)

2. Melyik megoldást támogatná?

- c) valamennyi bíró legyen egyben fiatalkorúak bírója is – 3 fő (a válaszadók 21 %-a)
- d) mindössze csekély számban jelöljenek ki fiatalkorúak bírót – 11 fő (a válaszadók 79 %-a)

3. Melyik megoldást támogatná?

- c) valamennyi ügyész legyen egyben fiatalok ügyésze is – 3 fő (a válaszadók 21 %-a)
- d) mindössze csekély számban jelöljenek ki fiatalok ügyészeit – 11 fő (a válaszadók 79 %-a)

4. Szükségesnek tartja-e a kijelölt fiatalok bírói és ügyészei részére külön, kötelező jellegű képzések biztosítását?

- c) igen – 11 fő (a válaszadók 79 %-a)
- d) nem – 3 fő (a válaszadók 21 %-a)

5. Ön vállalna-e a részvételt ilyen képzéseken, ha az az Ön számára költséggel nem járna?

- c) igen – 13 fő (a válaszadók 93 %-a)
- d) nem – 1 fő (a válaszadók 7 %-a)

6. Ön vállalna-e a részvételt ilyen képzéseken, ha az az Ön számára költséggel járna?

- c) igen – 5 fő (a válaszadók 36 %-a)
- d) nem – 9 fő (a válaszadók 64 %-a)

7. Vállalna-e felsőfokú tanulmányok – fiatalok szakjogásza, pedagógusi vagy pszichológusi diploma, PhD – elvégzését, ha az kötelező feltétel lenne ahhoz, hogy fiatalok bírójaként vagy ügyészeként járjon el, és a tanulmányok költsége nem Önt terhelné?

- c) igen – 7 fő (a válaszadók 50 %-a)
- d) nem – 7 fő (a válaszadók 50 %-a)

8. Vállalná-e felsőfokú tanulmányok – fiatalkorúak szakjogásza, pedagógusi vagy pszichológusi diploma, PhD – elvégzését, ha az kötelező feltétel lenne ahhoz, hogy fiatalkorúak bírójaként vagy ügyészeként járjon el, és a tanulmányok költsége Önt terhelné?

- c) igen – 1 fő (a kérdésre válaszadók 8 %-a)
- d) nem – 12 fő (a kérdésre válaszadók 92 %-a)

9. Vállalná-e felsőfokú tanulmányok – fiatalkorúak szakjogásza, pedagógusi vagy pszichológusi diploma, PhD – elvégzését, ha az kötelező feltétel lenne ahhoz, hogy fiatalkorúak bírójaként vagy ügyészeként járjon el, és a tanulmányok költsége Önt terhelné, azonban elvégzését követően kötelezően előírt pótlékban részesülne?

- c) igen – 6 fő (a válaszadók 43 %-a)
- d) nem – 8 fő (a válaszadók 57 %-a)

10. Egyetért-e a hatályos szabályozással, mely szűkítette a fiatalkorú elleni büntetőeljárásban a társasbíráskodást vagy visszaállítaná a korábbi szabályozást, és erősítené az ülnökök szerepét?

- d) egyetértek a hatályos szabályozással – 11 fő (a kérdésre válaszadók 85 %-a)
- e) a korábbi szabályozást támogatom – 3 fő (a kérdésre válaszadók 15 %-a)
- f) egyéb javaslatom van:

11. Tapasztalata szerint jelentenek-e az ülnökök többlettudást, többlettapasztalatot, többletcompetenciát a fiatalkorú elleni büntetőeljárásban vagy szerepük csak formális?

- c) az ülnökök többletet biztosítanak a bírónak – 3 fő (a kérdésre válaszadók 23 %-a)
- d) formális a szerepük – 10 fő (a kérdésre válaszadók 77 %-a)

12. Tapasztalata szerint inkább pozitív vagy inkább negatív a hozzávéka annak, hogy minden járásbíróság egyben fiatalkorúak bíróvéga is, szemben azzal, hogy korábban a székhelyi járásbíróvégaok látták el ezt a feladatot?

- c) inkább pozitív – 9 fő (a választadók 64 %-a)
- d) inkább negatív – 5 fő (a választadók 36 %-a)

13. Ha inkább pozitív, jelölje meg ennek okát (többet is megjelölhet)!

- e) gyorsabb eljárás – 6 fő [a 12. pontra a) választ adók 43 %-a]
- f) egyenlőbb ügytehereosztás a megye járásbíróvégaai között – 6 fő [a 12. pontra a) választ adók 43 %-a]
- g) csökkennek az utazási költségek – 8 fő [a 12. pontra a) választ adók 57 %-a]
- h) egyéb:

14. Ha inkább negatív, jelölje meg ennek okát (többet is megjelölhet)!

- d) elveszett a székhelyi járásbíróvégaokon kijelölt fiatalkorúak bírói által felhalmozott tapasztalat – 5 fő [a 12. pontra b) választ adók 36 %-a]
- e) hiányzik a nemrég óta eljáró fiatalkorúak bíróinál a kellő tapasztalat, szakértelem, az affinitás az életkori sajátosságokhoz – 3 fő [a 12. pontra b) választ adók 21 %-a]
- f) szigorodtak az ítéletek – 1 fő [a 12. pontra b) választ adók 7 %-a]

15. Javasolja-e a fiatalkorú elleni büntetőeljárás kiterjesztését a fiatal felnőttekre is?

- c) igen – 2 fő (a választadók 14 %-a)
- d) nem – 12 fő (a választadók 86 %-a)

16. Ha igen, nevezze meg, hogy mely korosztályt érti fiatal felnőttek alatt?

2 fő: 18-21 éves életkorúak

17. Mely eljárások tartozzanak a fiatalkorúak bírójához?

- h) a fiatalkorúak által elkövetett bűncselekmények – 14 fő (a válaszadók 100 %-a)
- i) a fiatalkorúak által elkövetett szabálysértések – 5 fő (a válaszadók 36 %-a)
- j) a fiatal felnőttek által elkövetett bűncselekmények – 2 fő (a válaszadók 14 %-a)
- k) a fiatal felnőttek által elkövetett szabálysértések – 2 fő (a válaszadók 14 %-a)
- l) a vegyes ügyek, amikor a fiatal- és a felnőttkorú együtt követte el a bűncselekményt és nem célszerű külön elbírálni a bűncselekményeket – 9 fő (a válaszadók 64 %-a)
- m) a kiskorúak sérelmére elkövetett bűncselekmények – 5 fő (a válaszadók 36 %-a)
- n) a fiatalkorú terhelteket érintő nyomozási és büntetés-végrehajtási bírói ügyekben – 5 fő (a válaszadók 36 %-a)

18. Egyetért-e és, ha igen, melyik eljárási formalitást csökkentő javaslatokkal a fiatalkorú elleni büntetőeljárásban?

- e) eltekintés a talár viselésétől – 3 fő (a válaszadók 21 %-a)
- f) a vádlott a védője és törvényes képviselője vagy ügygondnoka mellett üljön – 7 fő (a válaszadók 50 %-a)
- g) a fiatalkorú terhelt ülve szólalhasson meg
- h) egyéb: egy fő egyedi mérlegeléstől tenné függővé

19. Mely javaslattal ért egyet?

- d) a fiatalkorú elleni büntetőeljárás eljárási cselekménye kötelezően zárt legyen – 2 fő (a kérdésre válaszadók 15 %-a)
- e) a jelenlegi szabályok szerint a bíró mérlegelésétől függjön – 11 fő (a kérdésre válaszadók 85 %-a)
- f) a védelem választhassa meg, hogy kik lehessenek jelen a tárgyalóteremben

20. Szükségesnek tartja-e külön fiatalkorúak védője bevezetését?

- c) igen – 4 fő (a válaszadók 29 %-a)
- d) nem – 10 fő (a válaszadók 71 %-a)

21. Ha igen, milyen feltételhez kötne az eljárásukat?

- c) kizárólag jelentkezéstől függne, külön névjegyzék lenne – 1 fő [a 20. pontra a) választ adók 25 %-a]
- d) képesítéshez – kötelező kamarai oktatáson és vizsgán részvétel vagy felsőfokú végzettség – fiatalkorúak szakjogásza, pedagógusi vagy pszichológusi diploma, PhD – végzettséghez kötne – 3 fő [a 20. pontra a) választ adók 75 %-a]

22. Ha igen, csak a kirendelt vagy a meghatalmazott védőkre is vonatkozzon?

- c) csak kirendeléseknél, mert a meghatalmazott védőnél fokozottan védendő a szabad védőválasztás joga – 4 fő [a 20. pontra a) választ adók 100 %-a]
- d) kirendelések és meghatalmazások esetén is csak a külön fiatalkorúak védője névjegyzékében szereplő ügyvéd járhatson el

23. Szükségesnek tartja-e a törvényes képviselő jogállásának kiterjesztését a 18. évét betöltött terheltekre is, akikre a fiatalkorú terheltek elleni büntetőeljárás külön szabályai vonatkoznak?

- c) igen – 1 fő (a kérdésre válaszadók 8 %-a)
- d) nem – 12 fő (a kérdésre válaszadók 92 %-a)

24. Ki járjon el ügygondnokként a törvényes képviselő kizártsága esetén?

- d) továbbra is ügyvéd – 7 fő (a válaszadók 50 %-a)
- e) gyermekvédelmi szakember – 7 fő (a válaszadók 50 %-a)

f) egyéb:

25. Egyetért-e azzal a jogtörténeti rendelkezéssel, mely szerint a bíróság az eljárási cselekményről értesítse a fiatalkorú terhelt oktatási intézményét és részükre a jogerős határozatot küldje el?

- e) mindkettővel egyetértek – 1 fő (a válaszadók 7 %-a)
- f) csak értesítést küldjenek az eljárási cselekményekről – 3 fő (a válaszadók 21 %-a)
- g) csak a jogerős határozatot küldjék el – 5 fő (a válaszadók 36 %-a)
- h) egyikkel se értek egyet – 5 fő (a válaszadók 36 %-a).

IRODALOMJEGYZÉK

Magyar és idegennyelvű irodalom

A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény magyarázata. VI. kötet: A külön eljárások (szerk.: HOLÉ Katalin – KADLÓT Erzsébet). Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2007.

ALSBERG, Max: Der Beweis Antrag im Strafprozess. Carl Heymanns Verlag, Köln, 2013.

ALTSCHULER, David M. – BROSH, Rachel: Adolescent and Teenage Offenders Confronting the Challenges and Opportunities of Reentry. Youth violence and juvenile justice. Special issue: youth reentry. Volume 2, Number 1, January 2004.

ALTAVILLA, Enrico: Forensische Psychologie. Bohné und Sax, Graz – Wien – Köln, 1955.

AMBRUS Zoltán: A deviancia szociológiája. Státusz Kiadó, Csíkszereda, 2008.

ARNTZEN, Friedrich: Psychologie der Zeugenaussage – Einführung in die forensische Aussagepsychologie. Verlag für Psychologie, Dr. C. J. Hogrefe, Göttingen, 1970.

AUER György – MENDELÉNYI László: A bünvádi eljárási jog VI. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat Kiadása, Budapest, 1930.

BAUMGARTEN Izidor: Büntetőjogi tanulmányok III. 1907-1914. Grill Károly Könyvkiadó, Budapest

BÁRD Károly: A büntetőhatalom megosztásának buktatói. KJK, Budapest, 1987.

BERKES Károlyné: A fiatalok bűnözés új jellegzetességei és a fiatalok előzetes letartóztatása. Kriminológiai Közlemények. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2000.

BERTEL, Christian: Grundriß des österreichischen Strafprozeßrechts. Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien, 1975.

BERTEL, Christian – VENIER, Andreas: Strafprozessrecht. Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien, 2002.

Bertaldó András: Fiatalok terheltek a büntetőeljárásban – doktori értekezés

BODOR Tibor (szerk.): A büntetőeljárás törvény magyarázata. Complex Kiadó, Budapest, 2009.

BOGÁR Péter – MARGITÁN Éva – VASKUTI András: Kiskorúak a büntető igazságszolgáltatásban. KJK-Kerszöv, Budapest, 2005.

BRANK, Eve M. – WOOLARD, Jennifer L. – BROWN, Veda E. – FONDACARO, Mark – LUESCHER, Jennifer L. – CHINN, Ramona G. – MILLER, Scott A.: Will They Tell? Weapons Reporting by Middle-School Youth. Youth violence and juvenile justice. Volume 5, Number 2, April 2007.

BURGHARD, Waldemar: Die aktenmäßige Bearbeitung kriminalpolizeilicher Ermittlungsverfahren. Schriftenreihe des BKA 1969/1-3., Wiesbaden, 1969.

DEÁK Péter: A fiatalok bűnügyei. In: Pécsi Határőr Tudományos Közlemények II. (szerk.: GAÁL Gyula, HAUZINGER Zoltán). Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoportja, Pécs, 2003.

CLAUSS, Günter – HIEBSCH, Hans: Gyermekpszichológia. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980.

CSÁKI Ildikó: Speciális beavatkozások a pártfogó felügyelői munkában, különös tekintettel a csoportos foglalkozásokra. In: A kockázatértékelés a pártfogó felügyelői munkában. Kézikönyv, 2016.

DEBRECZENI Lilla: Szükséges-e külön büntető igazságszolgáltatás a fiataloknak? Belügyi Szemle, 2011/11.

DÖRMANN, Uwe – REMMERS, Martin – Sicherheitsgefühl und Kriminalitätsbewertung. Eine Ende 1998 durchgeführte Repräsentativbefragung der deutschen Bevölkerung als Replikation früherer Erhebungen. Luchterhand, Neuwied und Kriftel, 2000.

EISENBERG, Ulrich: Beweisrecht der StPO – Spezialkommentar. Verlag C. H. Beck, München, 2002.

FARKAS Ákos – RÓTH Erika: A büntetőeljárás. Complex Kiadó, Budapest, 2007.

FENNELL, Caroline: The Law of Evidence in Ireland. Butterworth, Dublin, 1992.

FENYVESI Csaba: A védőügyvéd. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2002.

FENYVESI Csaba – HERKE Csongor – TREMMEL Flórián: Új magyar büntetőeljárás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2004.

FLECK Zoltán: Szociológia jogászoknak. Napvilág Kiadó, Budapest, 2004.

GELLÉR Balázs - BÁRÁNYOS Bernadett - GONDI Anilla: A sajtó szerepe a büntetőeljárásban. In: (szerk.: CSEHI Zoltán – KOLTAY András - NAVRATYIL Zoltán) A személyiség és a média a polgári és a büntetőjogban – Az új Polgári Törvénykönyvre és az új Büntető Törvénykönyvre tekintettel, Complex Kiadó, Budapest, 2014.

GIBICSÁR Gyula: A család megvédi a kiskorúakat? – Egy ügyészi vizsgálat tapasztalatai. Belügyi Szemle, 1995/3.

GIBICSÁR Gyula: Az előzetes letartóztatás nem lehet előrehozott büntetés. Rendészeti Szemle, 1991/3.

GROßBERGER, Roland: Psychologie des Strafverfahrens. Springer Verlag, Wien – New York, 1968.

GYURKÓ Szilvia: Gyermekközpontú büntető igazságszolgáltatás Magyarországon. Belügyi Szemle, 2013/9.

HALÁSZ Beáta: A fiatalkorú elleni büntetőeljárás specialitásai. Belügyi Szemle, 2014/12.

HALLER, Klaus – CONZEN, Klaus: Das Strafverfahren. Eine systematische Darstellung mit Originalakten und Fallbeispielen. C. F. Müller Verlag, Heidelberg, 2003.

HELLWIG, Albert: Psychologie und Vernehmungstechnik bei Tatbestandsermittlungen. Ferdinand Enke Verlag, Stuttgart, 1951.

HERDEGEN, Gerhard: Beweisantragsrecht, Beweiswürdigung, strafprozessuelle Revision. Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 1995.

HERKE Csongor: A fiatalkorú elleni büntetőeljárás. Jura, 1997/1.

HERKE Csongor: A letartóztatás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2002.

HORVÁTH Katalin: Az ügyész szerepe a fiatalkorú elleni büntetőeljárásban. Eljárásjogi Szemle, 2016/2.

Bertaldó András: Fiatalok terheltek a büntetőeljárásban – doktori értekezés

IRK Ferenc: Közbiztonság és bűnmegelőzés. Belügyi Szemle, 2001/9.

JÄGER, Christian: Beweisverwertung und Beweisverwertungsverbote im Strafprozess. Verlag C. H. Beck, München, 2003.

JAKUCS Tamás (szerk.): A büntetőeljárás törvény magyarázata. KJK-Kerszöv, Budapest, 2003.

JÁMBORNÉ RÓTH Erika: Fiatalok fogságban. Rendészeti Szemle, 1991/12.

JANICKI, Kathrin: Beweisverbote im deutschen und englischen Strafprozeß – Auswirkungen auf die europäische Zusammenarbeit. Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 2002.

KAISER, Günter: International vergleichende Perspektiven zum Jugendstrafrecht. In: SCHWIND, Hans – BERZ, Ulrich – GEILEN, Gerd – HERZBERG, Rolf – WARDA, Günter: Festschrift für Günter Blau zum 70. Geburtstag am 18. Dezember 1985. Walter de Gruyter, Berlin – New York, 1985.

KADLÓT Erzsébet: Gyermek és fiatalok a büntető igazságszolgáltatásban – Egy évtized fejleményei. Kézirat

KALMTHOUT, Anton – DURNESCU, Ioan: European Probation Service Systems. In: Probation in Europe (szerk.: KALMTHOUT, Anton – DURNESCU, Ioan). Wolf Legal Publishers, Nijmegen, 2008.

KÄBER, Wolfgang: Wahrheitsforschung im Strafprozess. J. Schweizer Verlag, Berlin, 1974.

KAUFFMANN, Max: Die Psychologie des Verbrechens. Verlag von Julius Springer, Berlin, 1912.

KERESZTES Zoltán előszava. In: TARI Annamária: A bátor generációk #SzorongokTehatVagyok. Tericum könyvkiadó, 2017.

KISIDA Erzsébet: A fiatalok deviáns magatartását befolyásoló tényezők. In: Devianciák és ifjúság (szerk.: PAPP János). Kossuth Egyetemi Könyvkiadó, Debrecen, 2005.

Kommentár a büntetőeljárás törvényhez 2. kötet (főszerkesztő: POLT Péter). Wolters Kluwer Hungary, Budapest 2018.

KÓ József: A kockázatelemzés során használt adatlap érvényességének és megbízhatóságának vizsgálata. In: A kockázatelemzés a pártfogó felügyelői munkában – kézikönyv. 2016.

KRETZ Annamária: Fiatalok a büntetőeljárásban. Belügyi Szemle, 2017/9.

LANGE, Regina: Fehlerquellen im Ermittlungsverfahren. Kriminalistik Verlag, Heidelberg, 1980.

LAJTÁR István: A fiatalok bűnözésének és a fiatalok igazságszolgáltatásának egyes kérdéseiről. Ügyészek Lapja, 2007/6.

LIGETI Katalin: A fiatalok büntető igazságszolgáltatásának reformja hazánkban. Rendészeti Szemle 2008/7-8.

LÖSEL, Friedrich – BLIESENER, Thomas: Aggression und Delinquenz unter Jugendlichen – Untersuchung von kognitiven und sozialen Bedingungen. Luchterhand, München, 2003.

LŐRINCZ József: Európai fejlődésirány a fiatalok büntető igazságszolgáltatásában. Rendvédelmi füzetek, 1999/11.

LOUWAGE, F. E.: Psychologie und Kriminalität. Verlag für kriminalistische Fachliteratur, Hamburg.

MALEK, Klaus: Verteidigung in der Hauptverhandlung. C. F. Müller Verlag, Heidelberg, 1999.

MALEK, Klaus – RÜPING, Uta: Zwangsmaßnahmen im Ermittlungsverfahren – Verteidigungsstrategien. C. F. Müller Juristischer Verlag, Heidelberg, 1991.

MÁRAMAROSI Istvánné: A fiatalok és az előzetes fogva tartás. Belügyi Szemle, 1990/10.

MEARS, Daniel P. – TRAVIS, Henry: Youth development and Reentry. Youth violence and juvenile justice. Special issue: youth reentry. Volume 2, Number 1, January 2004.

MITSCH, Wolfgang: Heranwachsende im deutschen Strafrecht https://publishup.uni-potsdam.de/opus4-ubp/frontdoor/deliver/index/docId/6526/file/sdrs03_s93_96.pdf (2019. november 23.)

MEDVE Judit: Rendőri kommunikáció a gyermekkorúakkal. Belügyi Szemle, 2014/12.

MOLNÁR Gábor Miklós: A büntetőeljárásban részt vevő személyek joggyakorlására vonatkozó általános szabályok. In: Büntető eljárásjog – Kommentár a gyakorlat számára (szerkesztő: Belegi József). HVGORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2018.

NAGY Alexandra – NAGYNÉ GÁL Mónika: A fiatalok elleni büntetőeljárás sajátosságai. Büntetőjogi Szemle, 2018/1.

NAGY Ferenc: A fiatalok büntetőjoga reformjának szükségességéről. Magyar Jog, 1994/5.

NEWMAN, Donald J. – ANDERSON, Patrick R.: Introduction to criminal justice. Random House, New York, 1989.

NOTHACKER, Gerhard: „Erziehungszwang” und Gesetzesauslegung im Jugendgerichtsgesetz – Eine systematisch-methodologische Analyse jugendstrafrechtlicher Rechtsanwendungsprinzipien. Duncker & Humblot, Berlin, 1985.

ODENTHAL, Hans-Jörg: Die Gegenüberstellung im Strafverfahren. Richard Boorberg Verlag, Stuttgart – München – Hannover, Berlin – Weimar, 1992.

PATCHIN, Justin W. – HINDUJA, Sameer: Bullies More Beyond the Schoolyard: A Preliminary Look at Cyberbullying. Volume 4, Number 2, April 2006.

PETERS, Karl: Fehlerquellen im Strafprozeß. Eine Untersuchung der Wiederaufnahmeverfahren in der Bundesrepublik Deutschland. 2. Band, Karlsruhe, 1972.

PLANT, Paul: Der Zeuge und seine Aussage im Strafprozeß. Berlin, 1931.

RANSCHBURG Jenő: Nyugtalan gyerekek – Hiperaktivitás és agresszió a serdülőkorban. Saxum Kiadó, Budapest, 2009.

REIN, Dieter – LIESER, Udo – BALß, Rudolf: Professioneller Umgang mit Opfern und Zeugen bei der Polizei. Das Modellprojekt „Pro Opfer” beim Polizeipräsidium Südhessen. Erfahrungsbericht. In: BALß, Rudolf – BAURMANN, Michael C. – LIESER, Udo – REIN, Dieter – VOß, Hans-Georg W.: Opfer und Zeugen bei der Polizei. Luchterhand, Heusenstamm, 2001.

ROBERTS, Paul – ZUCKERMAN, Adrian: Criminal Evidence. Oxford University Press, New York, 2004.

ROSTA Andrea: A deviáns viselkedés szociológiája. Loisir Könyvkiadó, Budapest-Piliscsaba, 2007.

Bertaldó András: Fiatalkorú terheltek a büntetőeljárásban – doktori értekezés

ROSTA Andrea: A fiatalkorú bűnözés kriminológiája és szociológiája. L'Harmattan Kiadó – Uránia Ismeretterjesztő Alapítvány, Budapest, 2014.

RÓZSÁS Eszter: Gyermekjogok. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2011.

SCHEFFLER, Uwe: Die überlange Dauer von Strafverfahren. Materialrechtliche und prozessuale Rechtsfolgen. Duncker & Humblot, Berlin, 1991.

SCHLOTTHAUER, Reinhold – WEIDER, Hans-Joachim: Untersuchungshaft. C. F. Müller, Heidelberg, 2001.

SCHWALBE, Craig – MASCHI, Tina: Investigating Probation Strategies with Juvenile Offenders: The Influence of Officers's Attitudes and Youth Characteristics. Law and Human Behavior, 2009.

SCHWARCZENBERGER Hanna: A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatása. Belügyi Szemle, 2011/11.

SEBES Ágnes: Vizsgálat a fiatalkorú bűnelkövetők társadalmi körülményeiről és személyi viszonyairól, az elkövetett bűncselekmény tárgyi súlyáról és e tényezők hatásáról a büntetésre. Magyar Tudományos Akadémia Állam- és Jogtudományi Intézetének Kiadványai, Budapest, 1981.

SEILER, Stefan: Strafprozeßrecht. WUV Universitätsverlag, Wien, 2002.

SÉRA László: Általános pszichológia. Comenius Bt., Pécs, 2001.

SPRACK, John: Emnis on Criminal Procedure. Oxford University Press, Oxford – New York, 2002.

SPROTT, Jane B. – JENKINS, Jennifer M. – DOOB, Anthony N.: The Importance of School: Protecting At-Risk Youth From Early Offending. Youth violence and juvenile justice. Volume 3, Number 1, January 2005.

STEINBERG, Laurence – CHUNG, He Len – LITTLE, Michelle: Reentry of Young Offenders From the Justice System: A Developmental Perspective. Youth violence and juvenile justice. Special issue: youth reentry. Volume 2, Number 1, January 2004.

STINCHCOMB, Jeanne B. – BAZEMERE, Gordon – RIESTENBERG, Nancy: Beyond Zero Tolerance: Restoring Justice in Secondary Schools. Youth violence and juvenile justice. Volume 4, Number 2, April 2006.

SZABO, Denis: Kriminológia és kriminálpolitika. Gondolat Kiadó, Budapest, 1981.

SZÁSZ Gabriella: Anomáliák a gyermekbarát büntetőeljárásban? Ügyészek Lapja, 2014/6.

SZEWCZYK, Hans: Psychologie der Aussage, Psychologie des 20. Jahrhunderts. Band XIV, Auswirkungen auf die Kriminologie. Herausgegeben von Hans-Joachim Schneider, Zürich, 1981.

SZŰCS Anikó: Miért a DADA? Belügyi Szemle, 2002/1.

TARI Annamária: A bátor generációk #SzorongokTehatVagyok. Tericum könyvkiadó, Budapest, 2017.

TARI Annamária: #yz Generációk online. Tericum könyvkiadó, Budapest, 2015.

TARI Annamária előadása a Magyar Igazságügyi Akadémián 2018. szeptember 27-én.

TÓDOR Marina: A gyermekek kognitív, erkölcsi, pszichoszociális fejlődésének jellemzői az egyes életkori szakaszokban. In: Gyermekjogi és gyermekpszichológiai ismeretek – Kézikönyv a fiatalok elkövetőket és a gyermekeket érintő ügyeket kezelő pártfogó felügyelők részére (szerk.: PIUKOVICS Éva). Magyar Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2019.

VARGA Edit – PÓCSIK Ilona: A pártfogó felügyeleti rendszer szervezete, szerepe az angol büntetőpolitikában. In: Az alternatív büntetési formák és a pártfogó felügyelet Angliában és Walesben. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 1991.

VASKUTI András: Az életkor és a fiatalokra vonatkozó rendelkezések az új Btk-ban. Jogtudományi Közlöny, 2015/4.

VASS Péter: A fiatalok elleni büntetőeljárás. Ügyészek Lapja, 2016/3-4.

VÁRI Vince: A gyermekbarát igazságszolgáltatás büntetőjogi és rendőrségi vonatkozásai. Magyar Rendészet, 2013/3-4.

VELEZ Edit: A gyermeki jogok és a fiatalok büntető igazságszolgáltatásának jellemzői. In: Gyermekjogi és gyermekpszichológiai ismeretek – Kézikönyv a fiatalok elkövetőket és a gyermekeket érintő ügyeket kezelő pártfogó felügyelők részére (szerk.: PIUKOVICS Éva). Magyar Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2019.

VOß, Hans-Georg W.: Professioneller Umgang der Polizei mit Opfern und Zeugen. Eine Evaluationsstudie. Luchterhand, Neuwied und Kriftel, 2001.

WAGNER, Michaela: Polygraphie im Strafverfahren. Ein Plädoyer gegen die prozessuale Zulässigkeit des Lügendetektors. Verlag Österreich, Wien, 2012.

WAGNER, Oliver: Grundzüge des Jugendstrafrechts einschließlich Verfahrensrecht, 2018 (kézirat az Oberlandesgericht Bamberg fogalmazóképzéséhez)

WATKINS, Adam M.: Effects of Community, School, and Student Factors on School-Based Weapon Carrying. Youth violence and juvenile justice. Volume 6, Number 4, October 2008.

WEIGEND, Thomas: Strafrecht und Zeitgeist. In: Strafrecht und Kriminologie unter einem Dach (herausgegeben von SIEBER, Ulrich – ALBRECHT, Hans-Jörg). Duncker & Humblot, Berlin, 2006.

WOISCHNIK, Jan: Untersuchungsrichter und Beschuldigtenrechte in Argentinien. Edition Iuscrim, Freiburg im Breisgau, 2001.

YESCHKE, Charles L.: The Art of Investigative Interviewing. Butterworth – Heinemann, New York, 2003.

Internetes hivatkozások

BORY Noémi: A fiatalok szabadságelvonással járó szankciói és végrehajtásuk Spanyolországban és Magyarországon. Doktori értekezés, Budapest, 2016.
[https://jak.ppke.hu/uploads/articles/12332/file/Bory_Noemi_PhDvegl\(1\).pdf](https://jak.ppke.hu/uploads/articles/12332/file/Bory_Noemi_PhDvegl(1).pdf) (2020. július 19.)

DALLOSNÉ FARKAS Edina: Fiatalok terheltek a büntetőeljárásban – A nemzetközi egyezmények és gyakorlat, valamint az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjoga tükrében. Nyíregyháza, 2017.
<https://www.mabie.hu/attachments/article/143/Fiatalok%20terheltek%20a%20b%20C3%BCn%20tet%C5%91el%C3%A1r%C3%A1sban.pdf> (2020. június 19.)

DÁVID Lilla: A hazai pártfogó felügyelet intézkedésének szerepe a fiatalok bűnelkövetésének megelőzésében (Doktori Értekezés). Pécs, 2013.

<https://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/david-lilla/david-lilla-muhelyvita-ertekezes.pdf> (2020. március 30.)

DEÁK Péter: A fiatalok bűnügyei és megelőzésének néhány sajátossága

<http://www.pecshor.hu/periodika/2003/deak.pdf> (2020. március 29.)

FÜLÖP Ágnes – NAGY Emese: Új törekvések a fiatalok büntetőjogában. Kriminológiai Tanulmányok 42.

https://www.okri.hu/images/stories/KT/kt42_2005_sec.pdf (2020. június 20.)

GYURKÓ Szilvia: Gyermekbarát igazságszolgáltatás

http://www.okri.hu/images/stories/KT/KT_49_2012/007_gyurko.pdf (2021. január 9.)

JUHÁSZ Zsuzsanna: A fiatalok előzetes letartóztatásának egyes végrehajtási kérdései

http://acta.bibl.u-szeged.hu/29265/1/juridpol_074_243-251.pdf (2020. július 20.)

KAZSIMÉRSZKI Livia: A bűnelkövető szülő a kiskorúak szocializációs folyamatában

https://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/kazsimerszki_livia_a_bunelkoveto_szulo_a_kiskoruak_s_zocializacios_folyamataban%5bjogi_forum%5d.pdf (2021. január 9.)

NAGY Zsolt: A fiatalokra vonatkozó speciális büntető eljárásjogi rendelkezések. Budapest, 2019.

https://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/nagy_zsolt_fiatalkoruakra_vonatkozó_specially_buneto_eljarasjogi_rendekezesek%5bjogi_forum%5d.pdf (2020. március 29.)

SOLT Ágnes: Peremen billegő fiatalok – Veszélyeztető és kriminalizáló tényezők gyermek- és ifjúkorban. Doktori (Ph.D.) disszertáció, Budapest, 2012.

http://tatkteszt.elte.hu/file/dissz_2013_SoltAgnes.pdf (2020. március 29.)

SZÜTS Veronika: A fiatalok előzetes letartóztatása, gyakorlatának vizsgálata az Egri Törvényszék nyomozási bírói gyakorlatában. Budapest, 2015

https://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/szuts_veronika_fiatalkoruak_elozetes_letartoztatasa_egri_torvenyszek%5bjogi_forum%5d.pdf (2020. július 5.)

VASKUTI András: A nemzetközi dokumentumokban megfogalmazott ajánlások érvényesülése a fiatalok büntető igazságszolgáltatásában. Doktori értekezés, Budapest, 2016.

<file:///D:/Dokumentumok/R%C3%A9gi%20mappa/H%C3%A1zi%20dolgozat/Szakirodalom/VASKUTI%20ANDR%C3%A1S%20NEMZETK%C3%96ZI%20DOKUMENTUMOKBAN%20MEGFOG>

[ALMAZOTT%20AJ%C3%81NL%C3%81SOK%20%C3%89RV%C3%89NYES%C3%9CL%C3%89SE%20A%20FIATALKOR%C3%9AAK%20B%C3%9CNTET%C5%90%20IGAZS%C3%81GSZOLG%C3%81LTAT%C3%81S%C3%81BAN.pdf](#) (2020. július 15.)

Szerzőt nem jelölő internetes források

<https://birosag.hu/nyitott-birosag> (2019. március 11.)

https://birosag.hu/sites/default/files/2019-02/nyitott_birosag_2018._evi_osszefoglalo.pdf (2019. március 11.)

http://ugyeszseg.hu/pdf/statisztika/bunozes_es_igazsagszolgalatas_2009_2018.pdf (2020. július 15.)

http://ugyeszseg.hu/pdf/statisztika/Tajekoztato_a_2019_evi_bunozesrol.pdf (2020. december 21.)

<https://ugyeszseg.hu/repository/mkudok940.pdf> (2020. december 21.)

<http://ugyeszseg.hu/repository/mkudok9816.pdf> 19. (2020. július 16.)

<https://rm.coe.int/16806a4541> (2020. május 6.)

Kúria Büntető Kollégium Joggyakorlat-elemző Csoport, 2016.El.II.JGY.B.2. 15. https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeney_7.pdf (2020. július 19.)

<https://rm.coe.int/16807940fe> 6-7. (2020. július 19.)

https://www.helsinki.hu/wp-content/uploads/HHC_Kezikonyv_ugyvedek_szamara_2014_web.pdf 46-48. (2020. július 21.)

Hivatkozott törvények és szabályozások, bírósági döntések

a különleges bánásmódot igénylő személy részvételét igénylő eljárási cselekmény elvégzésére szolgáló rendőrségi helyiség kialakításáról, működtetéséről és használata ellenőrzéséről szóló 13/2018. (VI.12.) IM-rendelet

a veszélyhelyzet ideje alatt érvényesülő egyes eljárásjogi intézkedésekről szóló 74/2020. (III.31.) kormányrendelet

Az EU gyermekjogi stratégiája felé című közlemény

BH.2015.61.

BH.2016.113.

B kontra Magyarország-ügy, 33292/09.

büntetések, intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény

büntetékiszabás során értékelhető tényezőkről szóló 56. BK-vélemény

büntetőeljárásról szóló 1962. évi 8. törvényerejű rendelet

büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény

büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény

büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény

büntetőeljárás során gyanúsított vagy vádlott gyermekek részére nyújtandó eljárási biztosítékokról szóló 2016/800. (2016. május 11.) irányelv

büntető perrendtartásról szóló 1951. évi III. törvény

Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény

bűnvádi perrendtartásról szóló 1896. évi 33. törvénycikk

egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény

ENSZ fiatalkorúak igazságszolgáltatásában alkalmazandó általános minimumkövetelményekről szóló 1985. november 29-én kelt 40/33-as közgyűlési határozata (ENSZ Pekingi Szabályok)

ENSZ fiatalkorú bűnözés megelőzéséről szóló, 1990. december 14-én elfogadott 45/112-es számú közgyűlési határozata (Rijadi Iránymutatások)

ENSZ Gazdasági és Szociális Bizottságának 1997/30. számú cselekvési iránymutatása

ENSZ Gazdasági és Szociális Tanács 1997. július 21. napján Bécsben elfogadott, 1997/30. számú határozata

Európai Tanács a fiatalkorúak esetében alkalmazható büntetések és intézkedések európai szabályairól szóló R (2008) 11. számú ajánlása

Európa Tanács gyermekbarát igazságszolgáltatásról szóló iránymutatása (2010. november 17.)

Európa Tanács 2016. március 2-án elfogadott Gyermekjogi Stratégiája

Európai Tanács R (2003) 20. számú ajánlása a fiatalkori bűnözés kezelésének új módszeréről és a fiatalkorú bűnelkövetőkre vonatkozó igazságszolgáltatás szerepéről

Európai Tanács R (2000) 20. számú ajánlása a korai pszichoszociális beavatkozás szerepéről a bűnelkövetés megelőzésében

Európai Unió Alapjogi Charta

Építsünk egy Európát a gyerekeknek és a gyerekekért című program

fiatalkorúak bíróságáról szóló 1913. évi 7. törvénycikk

fiatalkorúak bíróságáról szóló 1913:VII. törvénycikk életbeléptetéséről és végrehajtásáról a m. kir. igazságügyminiszter 1913. évi 56000 I.M. számú rendelet

fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjogi és büntető eljárási rendelkezésekről szóló 1951. évi 34. törvényerejű rendelet

fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjogi rendelkezések módosításáról szóló 1954. évi 23. törvényerejű rendelet

Bertaldó András: Fiatalkorú terheltek a büntetőeljárásban – doktori értekezés

Gerichtsverfassungsgesetz (német bíróságokról szóló törvény)

Güvec és Törökország-ügy, 70337/01.

Gyermekek jogairól szóló, New Yorkban 1989. november 20-án kelt egyezmény

Gyermekek jogairól szóló, New Yorkban 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1991. évi LXIV. törvény

Gyermekek jogi Bizottság, 10. számú átfogó kommentár, 2007, CRC/C/GC/10

gyermekvédelemről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény

gyermekmeghallgató szoba használatbavételéről, használatának rendjéről szóló 1/2013. (I.8.) ORFK-utasítás

Havannai Szabályok

Jugendgerichtsgesetz (német fiatalok bíróságáról szóló törvény)

Magyarország Alaptörvénye

Mintajog (Renate Winter, 1997)

Nart és Törökország-ügy, 20817/04.

Pártfogó Felügyelői Szolgálat tevékenységéről szóló 8/2013. (VI.29.) KIM-rendelet

pártfogó ügyvéd, az ügygondnok és a kirendelt védő részére megállapítható díjról szóló 32/2017. (XII.27.) IM-rendelet

Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény

Salvadori Deklaráció

Strafgesetzbuch (német büntető törvénykönyv)

Bertaldó András: Fiatalok terheltek a büntetőeljárásban – doktori értekezés

Strafprozessordnung (német büntetőeljárás törvény)

Y kontra Bulgária-ügy, 41990/18.

V. kontra Egyesült Királyság, 24888/94.